

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การจัดการข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกที่เหมาะสมควบคู่
กับการจัดการป่าไม้ที่ดิน จังหวัดน่าน (น่านฟอรั่ม)”

โดย ดร.พิมลพรรณ สกิตรัมย์ และคณะ

ธันวาคม 2564

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การจัดการข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกที่เหมาะสมควบคู่
กับการจัดการป่าไม้ที่ดิน จังหวัดน่าน (น่านพร้อม)”

คณะผู้วิจัย

พิมลพรรณ สกิตรัมย์	มูลนิธิอีกเมืองน่าน
วรพล ยังสูงเนิน	มูลนิธิอีกเมืองน่าน
ณัฏ ไบยา	มูลนิธิอีกเมืองน่าน
พยอม วุฒิสวัสดิ์	มูลนิธิอีกเมืองน่าน
ระรินธร เพ็ชรเจริญ	สื่อมวลชน
ยุทธภูมิ สุประการ	วิทยาลัยชุมชนน่าน

ธันวาคม 2564

สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.)

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้เสร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความช่วยเหลือจากผู้ที่เกี่ยวข้องหลายภาคส่วน คณะผู้วิจัยขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) ที่สนับสนุนงบประมาณการวิจัย ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่กรุณาให้คำแนะนำข้อคิดที่เป็นประโยชน์ในการดำเนินการพัฒนาโครงการวิจัย และขอขอบคุณทุกฝ่ายที่กรุณาช่วยประสานงานเอื้ออำนวยความสะดวกในการจัดการเอกสารรายงานการวิจัยและด้านต่าง ๆ

ขอขอบคุณคณะวิทยมน่านฟอรั่มทุกท่านที่มีบทบาทในการจัดการความรู้ เชื่อมร้อยผู้คน ข้อมูลเพื่อการใช้ประโยชน์ในการขับเคลื่อนงานน่านฟอรั่ม ขอขอบคุณผู้นำทั้งท้องถิ่นท้องที่ทั้ง 3 ตำบลทดลอง ได้แก่ ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว และตำบลภูคา อำเภอปัว ขอขอบคุณตัวแทนภาคประชาสังคม หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนที่มีส่วนร่วมขับเคลื่อนงานทำให้เกิดการทำงานและการเสริมแรงร่วมกันในการทำงานได้อย่างมีพลังและสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ทีมวิจัยโครงการฯ

บทสรุปผู้บริหาร

จากการโครงการน่านพอร่ม : การพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนาจังหวัดน่าน ในระยะที่ 1 โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ในการสร้างพื้นที่ทางสังคม (Public Space) ในการ แลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์และงานวิชาการต่อประเด็นสาธารณะตามภูมิสังคมน่าน และสังเคราะห์องค์ความรู้ จากผลงานวิจัยของ สกว.และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการจัดทำข้อเสนอในมิติต่างๆ ต่อการพัฒนาจังหวัดน่าน รวมทั้งรวบรวมสังเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลความรู้ในการสนับสนุนเครือข่ายชุมชนและภาคประชาสังคมน่านในการพัฒนา จังหวัดน่าน ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาในมิติต่างๆ ของจังหวัดน่าน 1) ด้านป่าไม้และที่ดิน จากการประกาศกฎหมาย ป่า ไม้ซ้อนทับกับที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย และป่าชุมชน ด้วยฐานคิดที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐและประชาชน โดยภาครัฐจะเน้นการควบคุมการบุกรุกและเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ โดยอาศัยอำนาจและความรู้ทาง นิเวศวิทยา รวมทั้งการออกกฎหมาย ข้อบังคับใช้ที่เข้มงวด ในขณะที่ภาคประชาชนมีฐานคิดเรื่องสิทธิชุมชน และสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ มีความเชื่อมั่นในพลังของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาชาวบ้าน แต่ก็เป็นที่ยอมรับว่าบนฐานคิดทั้งสองก็มีข้อดีข้อด้อยอยู่ในตนเอง บางส่วนทำให้เกิดความขัดแย้ง ข้อพิพาท และความไม่ เชื่อมั่นระหว่างกันขึ้น ในขณะที่ทรัพยากรป่าไม้ได้ถูก บุกรุกทำลายลงอย่างมาก มีการใช้สารเคมีภาคการเกษตรสูงขึ้น ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมส่งผลตกค้างในคน สัตว์ และพืชผัก ในขณะที่การเข้าไปพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและชีวิตความเป็นอยู่ต่าง ๆ เป็นไปได้ยากภายใต้ ข้อจำกัดกฎหมายป่าไม้ และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามมีความพยายามหลากหลาย ภาคส่วนในการ ที่จะหารูปแบบอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เกิดโมเดลการพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ ทั้ง ที่ประสบผลสำเร็จ กำลังพัฒนา และที่ไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ที่พบว่ารูปแบบธรรมด้นแบบเหล่านี้อย่างเป็นพื้นที่ เพียงส่วน น้อยในภาพรวมของพื้นที่ทั้งหมด และส่วนใหญ่สำเร็จได้ด้วยปัจจัยที่เป็นเฉพาะบริบทของพื้นที่ ประกอบกับมีการระดม ทรัพยากรลงไปสนับสนุนที่เพียงพอ แต่ไม่สามารถขยายไปยังพื้นที่อื่นๆ (Scale up) และการขับเคลื่อนพัฒนาไม่ทันการณ์ (Speed up) กับสภาพปัญหาที่มีการเปลี่ยนแปลงไปและนโยบายของรัฐ ซึ่งต้องการความครอบคลุมและผลลัพธ์ที่รวดเร็ว ซึ่ง องค์ความรู้ที่ต้องการพัฒนา (Gap of Knowledge) ได้แก่ การยกระดับโมเดลรูปธรรมการจัดการที่มีอยู่ไปสู่การจัดการที่ ครอบคลุมพื้นที่ในภาพรวม การทำพื้นที่ตัวอย่าง ป่าเศรษฐกิจที่ตอบโจทย์ป่าอยู่ได้คนอยู่รอด การน่านโยบาย/แนวทางไปสู่ การปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ การสร้างกลไกการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมที่เชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับนโยบาย ประเทศลงมาถึงจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน รวมทั้งการจัดการข้อมูลให้เป็นชุดเดียวกันที่ยอมรับร่วมกัน 2) ด้านเกษตรกรรม อาหารนำเข้า และอาชีพทางเลือก ด้วยข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชัน ไม่มีเอกสารสิทธิ์ และอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ ประกอบกับปัจจัยหนุนทั้งจากนโยบายรัฐ ภาคธุรกิจเอกชน มีตลาดรับซื้อและรายได้ที่ แน่นนอน ทำให้ เกษตรกรนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวโดยเฉพาะข้าวโพด ซึ่งทำให้มีการบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ มีการใช้

สารเคมีทางการเกษตร มากขึ้น แม้ทางวิชาการจะระบุว่าสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสมกับการปลูกข้าวโพดและไม่มีผลกำไรก็ตาม แต่ด้วยสภาพปัญหา หนี้สินและภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนทำให้การปรับเปลี่ยนวิธีการเพาะปลูกข้าวโพดไปสู่พืชอื่นหรืออาชีพทางเลือกอื่น เป็นไปได้ยาก แม้จะมีงานวิชาการและโครงการพัฒนาหาทางเลือกรูปแบบต่างๆ ที่พบว่ารูปแบบเกษตรผสมผสานหรือ เศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นคำตอบก็ตาม ก็มี ปัญหาเรื่องการขยายผล (Scale up) และความเร่งด่วนในการพัฒนา (Speed up) เช่นเดียวกัน ที่สำคัญการส่งเสริมการปลูกพืชอื่น ๆ ยังไม่เป็นที่มั่นใจในเรื่องการขนส่ง การตลาด จากข้อมูลพบว่าจังหวัด น่านยังต้องนำพืชอาหาร ผลไม้ ข้าว เนื้อสัตว์ ปลา ไข่ จากต่างจังหวัดและพืชผักบางส่วนที่ส่งออกจากจังหวัดน่านก็ถูกรวบรวมคัดแยกกลับมาขายที่จังหวัดน่าน เนื่องจากน่านไม่มีระบบการจัดการและคัดแยก รวมทั้งตลาดทั้งภายในและ ภายนอกมีความต้องการพืชผักปศุสัตว์ที่ปลอดภัยแต่ตัวเกษตรกรยังขาดการวางแผนการผลิต การควบคุมมาตรฐานความปลอดภัย และวินัยในการผลิต ซึ่งองค์ความรู้ที่ต้องการพัฒนา(Gap of Knowledge) ได้แก่ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรจากเดิมที่ใช้ฐานทรัพยากร (Resource based) เป็นหลักมาเป็นการผลิตที่สร้างสรรค์ (Creative based) มีนวัตกรรม (Innovation based) และใช้เทคโนโลยี (Technology based) มีระบบการจัดการห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ตั้งแต่กระบวนการผลิต (Manufacturing) การจัดเก็บ (Storage) เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) การแปรรูป การขนส่ง (Transportation) และการจัดจำหน่าย (Distribution) ตั้งแต่ก่อนและหลังการผลิตสินค้าจนถึงมือผู้บริโภค โดยทุกกระบวนการต้องทำงานเชื่อมโยงสอดคล้องกัน (Linked) และมีประสิทธิภาพ ข้อมูลองค์ความรู้ที่จำเป็น ได้แก่ ข้อมูล หนี้สินรายได้รายครัวเรือน ข้อมูลแหล่งน้ำข้อมูลประเภทพืชที่เหมาะสมกับชั้นดินลุ่มน้ำ/พื้นที่ ข้อมูลความต้องการทางตลาด ข้อมูลศักยภาพการผลิต ข้อมูลองค์ความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม ด้านเกษตรกรรมและอาชีพทางเลือก เหล่านี้ยังมีความจำเป็นในการที่จะเชื่อมโยงกับข้อมูลความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยว สังคม การศึกษา สุขภาพ และอื่น ๆ ในลักษณะองค์รวมในการที่จะช่วยหนุนเสริมพลังการจัดการให้มีคุณค่าความหมายต่อการ พัฒนาความเป็นชุมชนท้องถิ่นและคุณภาพชีวิตของ ผู้คน ไม่เพียงแต่การอยู่รอดด้านรายได้ความเป็นอยู่เท่านั้นหากแต่เป็น การอยู่รอดทางจิตวิญญาณความเป็น มนุษย์ด้วย

2. น่านพอร์มกับการสร้างพื้นที่สาธารณะ (Public space) สำหรับการเชื่อมต่อระหว่างภาควิชาการ ภาคนโยบาย และภาคปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่กำหนดให้ผู้คน กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในสังคมได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เพื่อให้ข้อมูลความรู้บทเรียนที่ดีนำไปสู่การกำหนดนโยบายและการนำไปปฏิบัติ บนฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ร่วมคิด ร่วมคุย ร่วมทำ บนฐานปัญญาปฏิบัติ” (ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติจนแตกฉานตกผลึกแล้ว) โดยนำประเด็นปัญหาของพื้นที่ (Area based) ไม่ว่าจะเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ประเด็นปัญหาสำคัญของน่าน ความต้องการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น น่านในด้านต่าง ๆ ประกอบกับนโยบายแห่งรัฐที่สำคัญที่

ส่งผลต่อการพัฒนาจังหวัดน่าน ไม่ว่าจะเป็นนโยบายด้านป่าไม้และที่ดิน คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) การบริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Nan Sandbox) นโยบายการพัฒนาแบบประชารัฐ โครงการไทยนิยมยั่งยืน และอื่นๆ ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น น่าน ไม่ว่าจะเป็นโดยตรงโดยอ้อม ทั้งด้านบวกและด้านลบ นำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์และแผนพัฒนา จังหวัด น่าน ทั้งนี้รูปแบบของพื้นที่สาธารณะของน่านพอร์มใช้กระบวนการหลากหลายรูปแบบ ทั้งพื้นที่แลกเปลี่ยน เรียนรู้ แบบไม่เป็นทางการ(Informal) แบบเป็นทางการ(Formal) ทั้งในพื้นที่สถานที่ราชการ เอกชน วัด โรงเรียน สถาบันการศึกษา หรือแม้แต่ร้านอาหาร ร้านกาแฟ หอศิลป์ สวนสาธารณะ ช่างวัด ช่างบ้าน ช่าง เมือง ลานศิลปะ ลาน วัฒนธรรม ทั้งรูปแบบเวทีแลกเปลี่ยนระดับกลุ่มย่อย ขนาดกลาง ไปจนระดับใหญ่ รวมไปถึงการนำข้อมูลองค์ความรู้จาก “พื้นที่โลกจริง” ไปสู่ “พื้นที่เสมือนจริง” เพื่อให้เกิดการสื่อสารแลกเปลี่ยน เรียนรู้ภายในบุคคล ระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม และการสื่อสารมวลชน ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบรายการวิทยุ (Radio) เวทีสาธารณะและถ่ายทอดสด (Live) สังคมออนไลน์ เฟซบุ๊ก (Facebook) กลุ่มไลน์ (Line group) เป็นต้น ซึ่งเป็นการเชื่อมต่อ “คน” กับ “องค์กร” และ “ชุมชน/สังคม” โดยมีข้อมูล องค์ความรู้ ที่นำไปสู่ ปฏิบัติการบางอย่างร่วมกัน และยังเป็นการต่อรองคานอำนาจกับระบบทุนและรัฐ เพื่อให้ชาวบ้านมี “สิทธิ” และ “อำนาจ” ในสิ่งที่ตนมีอยู่ ทำให้เกิดมีพลังในการเรียนรู้ มีพลังปัญญาในการจัดการ และพลังอำนาจในการ พิทักษ์ สิทธิอันชอบธรรมของชุมชน

จากสถานการณ์ปัญหาป่าต้นน้ำของจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำสำคัญของประเทศ จึงเกิดโครงการ “น่าน แชนด์บ็อกซ์” เป็นโครงการที่รัฐบาลอนุมัติเพื่อให้ภาคประชาชน ภาครัฐและภาคเอกชนร่วมมือกันแก้ไข ปัญหาทรัพยากรป่า ไม้ ที่ดินทำกินและและสร้างอาชีพอย่างยั่งยืนให้คนในพื้นที่ ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 48/2561 ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2561 เรื่องการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน : พื้นที่ จังหวัดน่าน มุ่งให้เกิดการแก้ไขปัญหาป่าต้นน้ำน่าน โจทย์สำคัญคือ ทำ อย่างไรให้คนอยู่กับป่าได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย และสามารถอยู่รอดใช้วิถีชีวิตที่อยู่ดีกินดีได้ โดยมี วัตถุประสงค์การแก้ปัญหาป่าต้นน้ำ 1) แก้ปัญหาสิทธิที่ทำกินของเกษตรกร ให้ถูกต้องตามกฎหมายและเป็น ธรรม 2) ปรับเปลี่ยนวิถีการเกษตร เพื่อสร้างรายได้ให้สูงขึ้นอย่างยั่งยืน และ 3) พื้นฟู ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมป่าต้นน้ำให้คงอยู่สืบไป (<https://thepeople.co/banthoon-lamsam-nan-sandbox/> เข้าถึง ข้อมูลวันที่ 18 สิงหาคม 2561; เอกสารประกอบการประชุมผู้นำชุมชนตำบลทอดลอง ต.เมืองจัง อ.ภูเพียง-ต. นาไร่หลวง อ. สองแคว “การปรับเปลี่ยนวิถีทำกิน” วันที่ 29 มิถุนายน 2562 และ 10 กรกฎาคม 2562) โครงการน่านแชนด์บ็อกซ์จึงเป็น รูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการที่เน้นสร้างการเปลี่ยนแปลงระดับ พื้นที่ ขณะเดียวกันขับเคลื่อนเชิงนโยบาย เพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการแก้ไขปัญหาป่าต้นน้ำอย่างแท้จริง ที่ ผ่านมาโครงการดังกล่าวดำเนินการจัดทำข้อมูลรายแปลงทั้ง 99 ตำบลใน 15 อำเภอของจังหวัดน่าน พร้อมทั้ง รวบรวมข้อมูลการเศรษฐกิจ การผลิต และการใช้ที่ดิน จนกระทั่งได้ ภาพรวมสถานการณ์ ปัญหาของ

ประชาชนในพื้นที่ ปัจจุบันอยู่ระหว่างดำเนินการหาแนวทางและรูปแบบการปรับเปลี่ยน วิธีการเกษตร โดยเลือกพื้นที่ทดลอง 2 ตำบล ได้แก่ ต.เมืองจัง อ.ภูเพียง-ต.นาไร่หลวง อ.สองแคว ทั้ง 2 ตำบลมีความพร้อมสำคัญ คือ ประชาชนพร้อมพื้นที่บางส่วนพื้นดินเป็นป่า และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนจากระบบการผลิตพืชเชิงเดี่ยว เป็นอาชีพทางเลือกที่เหมาะสมและสร้างรายได้ให้ครอบครัวอย่างยั่งยืน และพบว่าทั้งสองตำบลมีกลไกเชื่อมกลางเป็น “ข้อ ต่อการพัฒนาเชิงพื้นที่” ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล และภาคประชาชน ได้แก่ สภาองค์กรชุมชนตำบล เป็นกลไก สนับสนุนให้การเคลื่อนงานโครงการน่านแซนด์บ็อกซ์เป็นรูปธรรมได้และอาจจะสามารถเป็นพื้นที่ต้นแบบและขยายผลไปยัง ตำบลอื่นต่อไป

จากบทเรียนการขับเคลื่อนน่านพอรัมในระยะที่ 1 นั้นพบว่าเครือข่ายชุมชนและภาคประชาสังคมให้การยอมรับใน กระบวนการเรียนรู้น่านพอรัม ที่ช่วยให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายและรับรู้ถึงความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งข้อมูลองค์ความรู้ และการเชื่อมโยงประสานการทำงานร่วมกันที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนพัฒนาในพื้นที่ต่อไป แนวทางของกระบวนการน่านพอรัมจึงเป็นกลไกในการพัฒนาเชิงพื้นที่ สร้าง Platform ที่เป็นพื้นที่สาธารณะในการพูดคุย โดยใช้ข้อมูล ความรู้เพื่อตกผลึกข้อตกลงร่วม กติการ่วม อย่างไรก็ตามจากการทำงานในระยะแรกยังพบช่องว่างด้าน ศักยภาพของคณะทำงานน่านพอรัมในการใช้เครื่องมือเพื่อนำสู่การพูดคุยที่มีพลังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นที่ตั้งเพื่อ การพูดคุย

ประกอบกับประเด็นการพัฒนาในจังหวัดน่านยังคงต้องการข้อมูลความรู้ในการสนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง คือ การเชื่อมระหว่างภาคการผลิตกับภาค บริการซึ่งเป็นการพัฒนาอาชีพทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหาป่าไม้ที่ดินจังหวัดน่าน ทั้งนี้ต้องอาศัยองค์ความรู้หลากหลายและ ความต้องการของชุมชนและเครือข่ายในการขับเคลื่อนตามแนวทางของภาคประชาสังคม และให้สอดคล้องกับแนวนโยบาย ของรัฐ Nan Sandbox และอื่นๆ ในขณะเดียวกันก็จำ

เป็นต้องพัฒนาข้อมูลความรู้ในการพัฒนาการเกษตรและอาชีพ ทางเลือกที่เหมาะสมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เป็นรูปแบบที่สร้างสรรค์ (Creative) นวัตกรรม (Innovation) และ นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาบูรณาการกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม วาสนา วิญญรัตน์ และคณะ (2561) ทำการศึกษาเพื่อพัฒนาเส้นทางเลือกด้านการเกษตรสำหรับชุมชนจังหวัดน่าน ได้ผลการศึกษาที่สามารถสนับสนุนการขับเคลื่อนน่านแซนด์บ็อกซ์ รวมถึงโครงการพัฒนาของหน่วยงานต่างๆในพื้นที่จังหวัดน่านได้อย่างมีนัยยะสำคัญ โดยได้เสนออาชีพเกษตรกรรม 4 กลุ่มตามข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์ที่ดินตามกฎหมาย และตามเงื่อนไขของน่านแซนด์บ็อกซ์ ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 อาชีพเกษตรเพื่อสร้างรายได้ ได้แก่ ยางพารา ยาสูบ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง มะม่วงและเงาะ ซึ่งสามารถปลูกได้ใน พื้นที่ป่าสงวนตามเงื่อนไขของน่านแซนด์บ็อกซ์ และส่งเสริมปลูกในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5 หรือพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ กลุ่มที่ 2 อาชีพเกษตรพึ่งพิงป่า ได้แก่ กาแฟอาราบิก้า ไม้ ลูกชิด(ตัว) และมะแขว่น พื้นที่ในกลุ่มนี้เป็นทางเลือกสำหรับพื้นที่ ป่าสงวนที่จะต้องนำกลับมาเป็นป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ แต่อ่อนุญาตให้ปลูกพืชใต้ต้นไม้ใหญ่ได้ กลุ่มที่ 3 กลุ่มอาชีพเสริมรายได้ จากการ

เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ โคเนื้อ ผึ้ง และกลุ่มที่ 4 กลุ่มอาชีพที่มีโอกาสพัฒนา ได้แก่ พืชผักสวนครัว ปลุกหม่อนเลี้ยงไหม โกโก้ อโวคาโด ส้มสีทอง เมล็ดพันธุ์พริก เมล็ดพันธุ์ข้าว เมล็ดพันธุ์ผัก

ผลการศึกษาของ วาสนา วิรุณรัตน์และคณะ (2561) เชื่อมโยงกับตำบลทดลอง 2 ตำบลของโครงการ นานแซนด์บ็อกซ์ ทั้ง 4 กลุ่มอาชีพมีความเป็นไปได้ที่จะขับเคลื่อนให้บรรลุผลสำเร็จ ที่สำคัญคือทำอะไรให้เกษตรกรผู้ผลิตสามารถ เชื่อมโยงกับภาคตลาดได้ครบวงจร ขณะเดียวกันตลาดของนานภาคบริการเป็นภาคที่ใหญ่ที่สุด แต่พบว่าภาคบริการของ จังหวัดน่านยังคงพึ่งพาผลผลิตจากแหล่งอื่น ยังไม่สามารถเชื่อมโยงภาคการผลิตในพื้นที่จังหวัดน่านได้เท่าที่ควร ดังนั้น โจทย์สำคัญของการขับเคลื่อนโครงการนานฟอรั่ม คือ ทำอย่างไรให้นานฟอรั่มเป็นเครื่องมือในการทดลองนำร่องเชื่อมโยง ภาคบริการกับภาคการผลิต โดยใช้พื้นที่ 2 ตำบลทดลองของโครงการนานแซนด์บ็อกซ์เป็นบทปฏิบัติการระดับพื้นที่ เชื่อมโยงกับการพัฒนาระดับจังหวัด โดยการสังเคราะห์ข้อมูล ความรู้ ผ่านการจัดการความรู้ (Knowledge Management) และกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Space) ในการสร้าง Knowledge platform ต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่การปฏิบัติการในพื้นที่และการขับเคลื่อนนโยบายที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น อันจะนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals-SDGs) กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) และนโยบายประเทศไทย 4.0 ที่สะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยเน้นการออกแบบระบบเศรษฐกิจฐานคุณค่าโดยการ เทคโนโลยีใหม่ๆ ควบคู่ไปกับการปฏิบัติที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อจัดการข้อมูลความรู้ด้านการผลิตและการตลาดเพื่อนำสู่การวิเคราะห์ การเชื่อมต่อภาคการผลิตและการบริการรวมถึงทดลองนำร่องอาชีพทางเลือกในพื้นที่เป้าหมาย
2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้รูปแบบนานฟอรั่มในการสนับสนุนการพัฒนาการผลิตเพื่อเชื่อมต่อกับภาคบริการเพื่อนำสู่การจัดการและการใช้ประโยชน์ป่าไม้ที่ดินอย่างเป็นรูปธรรมตามภูมิสังคมน่าน
3. เพื่อสังเคราะห์บทเรียนจากการทดลองปฏิบัติในพื้นที่และเสนอบทเรียนและข้อเสนอเพื่อขยายผลการพัฒนาอาชีพทางเลือกและการสร้างเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชนสู่ภาคประชาสังคมน่าน

ผลการวิจัย (สั้น ๆ ที่บ่งชี้ประเด็นข้อค้นพบ กระบวนการ ผลผลิต และการเรียนรู้)

การดำเนินงานโครงการนานฟอรั่ม เป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคม (Public Space) ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์และงานวิชาการต่อประเด็นสาธารณะตามภูมิสังคมน่าน และสังเคราะห์องค์ความรู้จากผลงานวิจัยของนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการจัดทำข้อเสนอในมิติต่างๆ ต่อการพัฒนาจังหวัดน่าน รวมทั้งรวบรวมสังเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลความรู้ในการสนับสนุนเครือข่ายชุมชนและภาคประชาสังคมน่านในการพัฒนาจังหวัดน่าน

วิธีการศึกษา และเครื่องมือศึกษา ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ความรู้ด้านการบริหารเชื่อมต่อกับภาคการผลิตเพื่อนำสู่แนวทางและรูปแบบการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าจากฐานทุนทางสังคมและทรัพยากรธรรมชาติและการผลิตที่มีอยู่เดิมของพื้นที่ ในตำบลทดลอง 3 ตำบล ถอดบทเรียน

ตัวอย่าง Best Practice หรือ Model ต่างๆ ที่เป็นรูปแบบการสร้างสรรค์(Creative) นวัตกรรม(Innovation) และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาบูรณาการกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อนำมาเป็นบทเรียนในการยกระดับทั้งด้านคุณค่า(Value) ขยายขนาด (Scale up) และอัตราเร่งที่ทันกับนโยบายและสถานการณ์ทางสังคม (Speed up) Supply chain สร้างพื้นที่ทางสังคม (Public Space) “น่านพอร่ม”ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ ประสบการณ์ ภูมิธรรมในพื้นที่ และงานวิชาการต่อประเด็นด้านป่าไม้ ที่ดิน เกษตรกรรมและอาชีพทางเลือกตามภูมิสังคมน่าน โดยการจัดน่านพอร่มแต่ละครั้ง มีการออกแบบวงคุย การใช้เครื่องมือ ทั้งเนื้อหา กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าไม้ ที่ดิน เกษตรกรรมและอาชีพทางเลือกสังเคราะห์ข้อมูล ความรู้ จัดทำแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมและอาชีพทางเลือกของพื้นที่ โดยเชื่อมโยงโซ่อุปทานกับโซ่อุปสงค์ รวมถึงสังเคราะห์เงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จและล้มเหลวของกระบวนการ ช่วงท้ายของโครงการมีการสังเคราะห์องค์ความรู้ จัดทำข้อเสนอมิติเกษตรและอาชีพทางเลือก ต่อการพัฒนาและแก้ไข

จากกระบวนการวิจัยดังกล่าว เกิดผลการวิจัยสำคัญ ดังนี้

1. กระบวนการน่านพอร่มซึ่งเป็นเครื่องมือในการสร้างพื้นที่ทางสังคม ได้ผลลัพธ์ที่สำคัญ คือ ข้อมูลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในมิติต่างๆ โดยเฉพาะมิติทรัพยากรป่าไม้ที่ดิน และการส่งเสริมอาชีพในจังหวัดน่าน ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องแต่ละมิติได้แลกเปลี่ยนข้อมูลและเสนอแนวทางการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือก ทั้งมิติทรัพยากรธรรมชาติ การเกษตรและอาชีพทางเลือก

2. บทเรียนพื้นที่ต้นแบบเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือก ซึ่งโครงการวิจัยนี้ได้ดำเนินการถอดบทเรียน 5 ต้นแบบรูปธรรมพื้นที่ โดยแบ่งออกเป็น รูปธรรมด้านการยกระดับการผลิตพืชผักสู่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การบริหารจัดการน้ำและพื้นที่ป่า กลไกในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน ทั้ง 5 รูปแบบ มีการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางความคิดและกระบวนการที่โดดเด่น รวมถึงมีการนำเทคโนโลยีและองค์ความรู้สมัยใหม่มาประยุกต์ใช้กับวิถีของเกษตรกร ทั้ง 5 รูปแบบ

3. ข้อมูลห่วงโซ่อุปทานเชื่อมโยงอุปสงค์นำสู่การพัฒนาเกษตรกรรมและอาชีพทางเลือก โดยได้ทำการศึกษาห่วงโซ่อุปทานการผลิตของ 3 ตำบลทดลอง ทั้ง 3 พื้นที่พึ่งพิงระบบการผลิตทางการเกษตรเป็นหลัก ทั้ง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ไม้ผล ยางพารา โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีบทบาทเป็นผู้ผลิตต้นทางในห่วงโซ่อุปทานเป็นผู้จัดการปัจจัยการผลิตและรับความเสี่ยงที่มีผลต่อผลผลิตในแปลงทั้งโรคแมลง ภัยธรรมชาติ รวมถึงราคาผลผลิตที่ผันผวนตามตลาดปลายทาง ปัจจุบันด้วยระบบขนส่งที่พัฒนาสะดวกเข้าถึงแปลงผลิตรายมากขึ้น จึงมีธุรกิจบริการจัดการผลผลิต (Post-Harvest) ในรูปแบบพ่อค้าคนกลาง ล้งรับซื้อไม้ผล และสหกรณ์การเกษตรเป็นต้น ผลผลิตที่รับซื้อโดยกลไกดังกล่าวจัดการระบบขนส่งเพื่อให้มั่นใจว่าผลผลิตถึงตลาดปลายทางรับซื้อผลผลิตการเกษตรเพื่อเป็นวัตถุดิบสู่การแปรรูปเป็นสินค้าต่อไป (ซึ่งยังไม่ใช่ปลายทางสุดท้ายของห่วงโซ่อุปสงค์) จากห่วงโซ่อุปสงค์ข้างต้น เกษตรกรอยู่บนเส้นด้ายแห่งความไม่แน่นอนตั้งแต่ผลิตจนกระทั่งขายผลผลิตสู่ตลาดที่ใหญ่กว่าที่ถูกกลไกตลาดขนาดใหญ่และย่อยกดราคารับซื้อและกำหนดรูปแบบการผลิตในแปลง ประกอบกับแรงบีบคั้นด้านภาวะหนี้สิน จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่เกษตรกรน่านที่ในซีกหนึ่งต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงในด้านที่ดินทำกินที่อยู่อาศัย และอีกด้านหนึ่งที่ต้องดิ้นรนหารายได้เพื่อยังชีพ แรงกดดันจากภายนอกในฐานะน่านเมืองต้นน้ำที่กำลังถูกมองว่าระบบการผลิตเชิงเดี่ยวนั้นเป็นภัยคุกคามทำให้พื้นที่ป่าต้นน้ำลดลง

ในการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรหลุดพ้นจากวิกฤติดังกล่าวมีความต้องการการริเริ่ม นวัตกรรม เทคโนโลยี องค์ความรู้และการจัดการใหม่เข้ามาเสริมพลังและลดแรงต้าน ซึ่งจากการลงศึกษาสถานการณ์ของ 3 ตำบลและการระดมความคิดเห็นของชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่ มีข้อเสนอต่อการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกที่มีนัยสำคัญ ดังนี้

- การสร้างกลไกเชื่อมกลาง เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองทางการตลาด
 - การส่งเสริมให้เกษตรกรมีองค์ความรู้และทักษะ “ผู้ประกอบการ”
 - การรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์การเกษตร
- การพัฒนาคุณภาพผลผลิตเพื่อเปิดตลาดใหม่สินค้าใหม่ทั้ง 3 ตำบลมีผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะ มะม่วง ลิ้นจี่ ลำไย กล้วย พืชผัก ซึ่งเป็นผลผลิตสด โอกาสในการพัฒนาคุณภาพผลผลิต จากการศึกษา พบแนวทาง 2 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 การพัฒนาคุณภาพผลผลิตให้มีคุณภาพสูง เพื่อตอบสนองกลุ่มลูกค้าตลาดบน Premium ได้แก่ การผลิตพืชผักอินทรีย์ เป็นต้น รูปแบบที่ 2 การส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ๆ เช่น การแปรรูปมะม่วง ลิ้นจี่ ลำไย กล้วย เพื่อมูลค่าอีกทางหนึ่ง
- การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานปัจจัยการผลิต โดยทั้ง 3 ตำบล มีพื้นที่การเกษตรบนพื้นที่ลาดชันเป็นส่วนใหญ่ ที่ดินทำกินอยู่สูงกลางแหล่งน้ำ และอยู่ห่างไกลแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำ ดังนั้นการพัฒนาระบบส่งน้ำ โครงข่ายน้ำเพื่อการผลิตทางการเกษตรจึงมีส่วนสำคัญและควบคู่กับการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ การบริหารจัดการน้ำต้องอาศัย 1) ข้อมูลผังน้ำ 2) กลไกการบริหารจัดการน้ำ 3) เทคโนโลยีนวัตกรรม 4) แหล่งทุนและหน่วยงานสนับสนุน เพื่อพัฒนาระบบกระจายน้ำเมื่อเกษตรกรเข้าถึงน้ำเพื่อการผลิตก็จะสามารถสร้างโอกาสในการส่งเสริมการผลิตและสร้างรายได้ต่อไป

4. ข้อมูลความรู้จากกระบวนการน่านพอรัมในมิติต่างๆ โดยในการดำเนินงานมุ่งเน้นมิติการพัฒนาด้านการจัดการป่าชุมชน การพัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางเพื่อการพัฒนา การศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพ เป็นการเชื่อมโยงมิติการศึกษาของจังหวัดน่านกับการพัฒนาอาชีพคนน่าน เครือข่ายความร่วมมือซึ่งเป็นกลไกเชิงพื้นที่ในการขับเคลื่อนงานวิชาการและงานพัฒนาร่วมกันในพื้นที่จังหวัดน่าน

จากบทเรียนการขับเคลื่อนน่านพอรัมที่ผ่านมา พบว่า เครือข่ายชุมชนและภาคประชาสังคมให้การยอมรับในกระบวนการเรียนรู้น่านพอรัม ยังช่วยให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายและรับรู้ถึงความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งองค์ความรู้ และการเชื่อมโยงประสานการทำงานร่วมกันที่สามารถนำไปสู่การขับเคลื่อนพัฒนา ใช้ประโยชน์ต่อยอดในมิติต่างๆของการพัฒนาจังหวัดน่านได้ ทั้งนี้ การขับเคลื่อนน่านพอรัมได้ใช้ข้อมูลองค์ความรู้เป็นเครื่องมือองค์ประกอบสำคัญ สร้างกระบวนการที่ “น่านพอรัม” ได้รับความไว้วางใจเชื่อใจว่าเป็นกระบวนการ “โซ่ข้อกลาง” ที่เชื่อมโยงผู้คนมาถกเถียงแลกเปลี่ยน ที่สำคัญสามารถเชื่อมโยงความต้องการของพื้นที่ส่งต่อสู่แนวนโยบายของจังหวัดและหน่วยงานต่างๆ คณะทำงานน่านพอรัมเองเปรียบเสมือน นวัตกรรมด้านกระบวนการเรียนรู้ ที่เสริมพลังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้เกิดการระเบิดพลังจากข้างในตัวสู่การหลอมรวมพลังขับเคลื่อนในแต่ละมิติของจังหวัดน่านต่อไป

บทคัดย่อ

โครงการ “การจัดการข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกที่เหมาะสม ควบคู่กับการจัดการป่าไม้ที่ดินจังหวัดน่าน (น่านฟอรั่ม)” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อจัดการข้อมูลความรู้ด้านการผลิตและการตลาดเพื่อนำสู่การวิเคราะห์การเชื่อมต่อภาคการผลิตและการบริการ รวมถึงทดลองนำร่องอาชีพทางเลือกในพื้นที่เป้าหมาย 2) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้รูปแบบน่านฟอรั่มในการสนับสนุนการพัฒนาการผลิตเพื่อเชื่อมต่อกับภาคการบริการเพื่อนำสู่การจัดการและการใช้ประโยชน์ป่าไม้ที่ดินอย่างเป็นรูปธรรมตามภูมิสังคมน่าน และ 3) เพื่อสังเคราะห์บทเรียนจากการทดลองปฏิบัติในพื้นที่และเสนอบทเรียนและข้อเสนอเพื่อขยายผลการพัฒนาอาชีพทางเลือกและการสร้างเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชนสู่ภาคประชาสังคมน่าน โดยมีวิธีดำเนินงานโครงการโดยเปิดพื้นที่เรียนรู้ทางสังคม (Social learning Space) ในจังหวัดน่าน และลงลึกในพื้นที่ศึกษาตำบลทดลอง 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว และตำบลภูคา อำเภอปัว ข้อมูลที่ได้จากกระบวนการทั้งหมดของโครงการถูกนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์สู่การเสนอแนวทางและรูปแบบการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าจากฐานทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและการผลิตเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่ เพื่อเป็นการสร้างอาชีพและสร้างรายได้ที่เหมาะสมของคนในพื้นที่ต่อไป

ผลการศึกษา พบว่าในการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรหลุดพ้นจากวิกฤติดังกล่าวมีความต้องการการริเริ่ม นวัตกรรม เทคโนโลยี องค์ความรู้และการจัดการใหม่เข้ามาเสริมพลังและลดแรงต้านในการพัฒนาคุณภาพผลผลิต จากการศึกษา พบแนวทาง 2 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 การพัฒนาคุณภาพผลผลิตให้มีคุณภาพสูง เพื่อตอบสนองกลุ่มลูกค้าตลาดบน Premium ได้แก่ การผลิตพืชผักอินทรีย์ เป็นต้น รูปแบบที่ 2 การส่งเสริมการแปรรูปผลผลิต พัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ๆ เช่น การแปรรูปมะม่วง ลิ้นจี่ ลำไย กล้วย เพื่อมูลค่าอีกทางหนึ่ง ทั้งนี้การพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกควรมีการวางระบบการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานปัจจัยการผลิต ดังนั้นการพัฒนาระบบส่งน้ำ โครงข่ายน้ำเพื่อการผลิตทางการเกษตรจึงมีส่วนสำคัญและควบคู่กับการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ การบริหารจัดการน้ำต้องอาศัย 1) ข้อมูลผังน้ำ 2) กลไกการบริหารจัดการน้ำ 3) เทคโนโลยีนวัตกรรม 4) แหล่งทุนและหน่วยงานสนับสนุน เพื่อพัฒนาระบบกระจายน้ำเมื่อเกษตรกรเข้าถึงน้ำเพื่อการผลิตก็จะสามารถสร้างโอกาสในการส่งเสริมการผลิตและสร้างรายได้ต่อไป

คำสำคัญ : การจัดการข้อมูลความรู้, อาชีพทางเลือก, การจัดการป่าไม้ที่ดิน, พื้นที่การเรียนรู้ทางสังคม, น่านฟอรั่ม

Abstract

The study of Data and Knowledge for Agricultural Development and Appropriated Alternative Occupation Coexisting with Nan Forest and Land Management (Nan Forum) has 3 objectives; 1) to manage data and knowledge on production and marketing for analyzing the production and service sectors and also demonstrate alternative job models in research areas, 2) to create a learning process “Nan Forum” as a Social learning Space to support the production and service sectors for sustainable land and forest utilization and 3) to synthesize the lesson learned in pilot areas and communicate the recommendations on alternative occupations and a community circular economy to Nan Civil society. The pilot areas consisted of Muang Jang Subdistrict in Phupiang District, Na Rai Luang Subdistrict in Song Kwa District and Phukha Subdistrict in Pua District. All data from research had been analyzed and synthesize to design the suitable models in developing value chain based on social and natural resources capitals and local production for occupations and incomes of local people.

The results of the research found farmers needed to be upskilled and encouraged on innovations, technologies, knowledge and new management skills in production. These initiatives will empower farmers and they could be resistant in product development. This research found two possible alternatives; 1) to develop high quality of agricultural products that can response to premium or high-end market for example organic vegetables and 2) to encourage farmers or young entrepreneurs on value added by agricultural products’ processing and new products for example new products from mango, lychee, banana. Therefore, The development of agriculture and alternative occupations required systematic approach, especially, in productions’ infrastructures which was the water drain system. Water network for agricultural production is significant component along with forest restoration. The water management required 1) data on water mapping, 2) mechanism of water management, 3) technologies and innovations and 4) sources of funds and supporters to develop water supply system to production area. These would support farmers in capacity of production and increase their incomes.

Keywords: Knowledge Management, alternative occupations, land and forest management, Social Learning space, Nan forum

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปผู้บริหาร	ข
บทคัดย่อ	ฅ
ABSTRACT	ญ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ	1
1.2 วัตถุประสงค์	5
1.3 ขอบเขตการวิจัย	5
1.4 กรอบงานวิจัย	6
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 พื้นที่ทางสังคม	7
2.2 งานวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่	9
2.3 ข้อมูลและความรู้เพื่อการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือก จ.น่าน	12
บทที่ 3 วิธีดำเนินงานวิจัย	14
3.1 วิธีการศึกษาและเครื่องมือ	14
3.2 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ	16
3.3 ผลลัพธ์และผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากงานวิจัย	16
3.4 กรอบคิดงานวิจัย	17
บทที่ 4 ผลการวิจัย	18
4.1 สถานการณ์ ปัญหา กลไกและแนวทางการขับเคลื่อนอาชีพทางเลือกของจังหวัดน่าน	18
4.1.1 นโยบายและกฎหมายป่าไม้ต่อสิทธิการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ป่าชุมชน	18

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.1.2 ทิศทางและแนวทางการส่งเสริมการผลิตและการพัฒนาอาชีพ	22
4.2 ข้อมูลความรู้ด้านการผลิตและการตลาดเพื่อนำสู่การออกแบบอาชีพทางเลือกในพื้นที่เป้าหมาย	26
4.2.1 ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน	26
4.2.2 ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน	32
4.2.3 ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน	35
4.3 แนวทางการพัฒนาการผลิตที่สามารถสร้างรายได้ควบคู่กับการจัดการ และการใช้ประโยชน์ ป่าไม้ที่ดินอย่างยั่งยืน	40
4.3.1. เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน	40
4.3.2. กลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน	42
4.3.3. การบริหารจัดการน้ำตำบลเมืองจัง	44
4.3.4 ผู้ประกอบการชุมชน“โซ่ข้อกลาง” ธุรกิจชุมชน ภูมิศึกษา รัชพล พรหมคำ	45
4.3.5 การขับเคลื่อนเครือข่ายป่าชุมชน	47
4.3.6 ประเด็นป่าไม้ ที่ดิน และการจัดการที่ดินแปลงรวม	
ภายใต้นโยบายคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.)	53
บทที่ 5 สรุปผลและข้อเสนอแนะ	59
ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ	64
ภาคผนวก ก	68
ภาคผนวก ข	74
ภาคผนวก ค	79
ภาคผนวก ง	139

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1 ข้อมูลการทำการเกษตรในพื้นที่ตำบลเมือง	29
ตารางที่ 4.2 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของ	34
ตารางที่ 4.3 จำแนกประชากรตามประเภทการประกอบอาชีพ	36
ตารางที่ 4.4 ตารางเปรียบเทียบศักยภาพและโอกาสการขับเคลื่อนอาชีพทางเลือก 3 ตำบล	39
ตารางที่ 4.5 ตารางเปรียบเทียบศักยภาพและโอกาสการขับเคลื่อนอาชีพทางเลือก 3 ตำบล	40
ตารางที่ 4.6 จำนวนและพื้นที่ป่าชุมชนที่อยู่ในพื้นที่คาดว่าจะผนวกเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์	52
ตารางที่ 4.7 ความก้าวหน้าในการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล	
ของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ท้องที่จังหวัดน่าน	54
ตารางที่ 1 ภาคผนวก ค ผลจากการตรวจประเมินพื้นที่ครั้งที่ 1	109
ตารางที่ 1 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้	140
ตารางที่ 2 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้ (ต่อ)	141
ตารางที่ 3 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้ (ต่อ)	142
ตารางที่ 4 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้ (ต่อ)	143
ตารางที่ 5 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้ (ต่อ)	144
ตารางที่ 6 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้ (ต่อ)	145
ตารางที่ 7 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้ (ต่อ)	146
ตารางที่ 8 ภาคผนวก ง สรุปความก้าวหน้าในการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล	
ของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ท้องที่จังหวัดน่าน	147
ตารางที่ 9 ภาคผนวก ง แสดงข้อมูลพื้นที่เป้าหมายและกรอบมาตรการแก้ไขปัญหา	153
ตารางที่ 10 ภาคผนวก ง แสดงข้อมูลพื้นที่เป้าหมายและกรอบมาตรการแก้ไขปัญหา (ต่อ)	154
ตารางที่ 11 ภาคผนวก ง บทบาทของหน่วยงานแต่ละภาคส่วน	154
ตารางที่ 12 ภาคผนวก ง แนวทางการขับเคลื่อนการจัดการที่ดินและป่าไม้ จ.น่าน (ภาคประชาชน)	162
ตารางที่ 13 ภาคผนวก ง รายชื่ออุทยานแห่งชาติในจังหวัดน่านและสถานภาพข้อมูล	163
ตารางที่ 14 ภาคผนวก ง รายชื่ออุทยานแห่งชาติในจังหวัดน่านและสถานภาพข้อมูล (ต่อ)	164
ตารางที่ 15 ภาคผนวก ง รายชื่ออุทยานแห่งชาติในจังหวัดน่านและสถานภาพข้อมูล (ต่อ)	165
ตารางที่ 16 ภาคผนวก ง พระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) 2562	167
ตารางที่ 17 ภาคผนวก ง พระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) 2562 (ต่อ)	168

สารบัญตาราง (ต่อ)

	หน้า
ตารางที่ 18 ภาคผนวก ง พระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) 2562 (ต่อ)	169
ตารางที่ 19 ภาคผนวก ง ประเด็นความต้องการ สาเหตุและอุปสรรค ข้อเสนอเพื่อการพัฒนาตำบลภูคา	179
ตารางที่ 20 ภาคผนวก ง หมู่บ้านเป้าหมายในการดำเนินงานพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูง	
แบบโครงการหลวงวังไผ่	203
ตารางที่ 21 ภาคผนวก ง กิจกรรมดำเนินงานตามยุทธศาสตร์โครงการพัฒนาพื้นที่สูง	
แบบโครงการหลวงวังไผ่	204
ตารางที่ 22 ภาคผนวก ง รายได้จากการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ ปี พ.ศ. 2555-2562	
โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่	205
ตารางที่ 23 ภาคผนวก ง ประเด็นที่เก็บรวบรวมข้อมูลและหน่วยงานที่มีข้อมูล	216
ตารางที่ 22 ภาคผนวก ง ประเด็นการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาอาชีพของแต่ละองค์กร	234
ตารางที่ 23 ภาคผนวก ง ประเด็นเก็บรวบรวมข้อมูลและหน่วยงานที่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูล	241
ตารางที่ 24 ภาคผนวก ง รวบรวมแก้ไขเร่งด่วนและต้องพัฒนาในตำบล	243
ตารางที่ 25 ภาคผนวก ง สรุปผลการสำรวจปัญหาความต้องการในการพัฒนาในแต่ละประเด็น	244
ตารางที่ 26 ภาคผนวก ง จำแนกเขตพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้าน	245

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
รูปที่ 1.1 กรอบงานวิจัย	6
รูปที่ 3.1 กรอบคิดงานวิจัย	17
รูปที่ 4.1 แผนที่แสดงขอบเขตป่าชุมชนจังหวัดน่าน	19
รูปที่ 4.2 ผังสรุปตรรกะความคิดเห็นจากการระดมความคิดเห็น	23
รูปที่ 4.3 แนวทางพัฒนาอาชีพทางเลือกที่เหมาะสม	25
รูปที่ 4.4 แสดงขอบเขตตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน	27
รูปที่ 4.5 ห่วงโซ่การผลิตด้านการเกษตร ตำบลเมืองจัง	30
รูปที่ 4.6 ห่วงโซ่การผลิตสินค้า ตำบลเมืองจัง	30
รูปที่ 4.7 ห่วงโซ่การผลิตลำไย ตำบลเมืองจัง	31
รูปที่ 4.8 ห่วงโซ่การผลิตมะม่วงแปรรูปใหญ่ ตำบลเมืองจัง	31
รูปที่ 4.9 มิติพัฒนาป่าไม้ ที่ดิน น้ำ ระบบการผลิตในพื้นที่ตำบลเมืองจัง	
จากวงคุย Nan Forum ตำบลเมืองจัง	32
รูปที่ 4.10 แผนที่แสดงขอบเขตตำบลนาไร่หลวง	33
รูปที่ 4.11 ข้อมูลศักยภาพพื้นที่เพื่อพัฒนาอาชีพทางเลือกตำบลนาไร่หลวง	34
รูปที่ 4.12 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน	35
รูปที่ 4.13 ศักยภาพและทุนของตำบลภูคา	37
รูปที่ 4.14 คุณณัชนพล พรหมคำ หรือหนานเคม	46
รูปที่ 4.15 กิจกรรมผู้ประกอบการชุมชน“โซ่ข้อกลาง” ธุรกิจชุมชน ทัศนศึกษา ณัชนพล พรหมคำ	46
รูปที่ 4.16 กิจกรรมผู้ประกอบการชุมชน“โซ่ข้อกลาง” ธุรกิจชุมชน ทัศนศึกษา ณัชนพล พรหมคำ(ต่อ)	47
รูปที่ 4.17 แผนที่แสดงเตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาตินันทบุรีที่ซ้อนทับป่าชุมชน	50
รูปที่ 5.1 วิเคราะห์บทเรียนพื้นที่ต้นแบบเพื่อเป็นแนวทาง	
ในการออกแบบการพัฒนาการเกษตรและอาชีพ	60
รูปที่ 1 ภาคผนวก ก ภาพกิจกรรมประชุมคณะวิจัยโครงการ	73

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

	หน้า
รูปที่ 1 ภาคผนวก ข การแลกเปลี่ยนภาพฝันในอนาคต	77
รูปที่ 2 ภาคผนวก ข กิจกรรมการแลกเปลี่ยนภาพฝันในอนาคต	78
รูปที่ 1 ภาคผนวก ค แผนที่ตำบลบัวใหญ่ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน	81
รูปที่ 2 ภาคผนวก ค กิจกรรมในแปลง	84
รูปที่ 3 ภาคผนวก ค เปิดตัวกลุ่มผู้ผลิตฟักทองตำบลบัวใหญ่	85
รูปที่ 4 ภาคผนวก ค ผลผลิตฟักทองตำบลบัวใหญ่	86
รูปที่ 5 ภาคผนวก ค เปิดตัวกลุ่มผู้ผลิตฟักทองตำบลบัวใหญ่	87
รูปที่ 6 ภาคผนวก ค ผลผลิตสินค้าที่เข้าสู่ตลาดโมเดิลเทรด ตำบลบัวใหญ่	88
รูปที่ 7 ภาคผนวก ค- ผลผลิตสินค้าที่เข้าสู่ตลาดโมเดิลเทรดตำบลบัวใหญ่ (ต่อ)	91
รูปที่ 8 ภาคผนวก ค ขอบเขตตำบลศรีสะเกษ	92
รูปที่ 9 ภาคผนวก ค กิจกรรมขยายระบบน้ำเข้าสู่แปลง ตำบลศรีสะเกษ	94
รูปที่ 10 ภาคผนวก ค สมาชิกในกลุ่มศึกษาดูงานนอกพื้นที่ ตำบลศรีสะเกษ	95
รูปที่ 11 ภาคผนวก ค กิจกรรมฝึกอบรมในแปลงและประชาสัมพันธ์กลุ่มตำบลศรีสะเกษ	96
รูปที่ 12 ภาคผนวก ค ตัวอย่างการกิจกรรมในแปลงของสมาชิกในกลุ่มตำบลศรีสะเกษ	97
รูปที่ 13 ภาคผนวก ค ตัวอย่างไลน์ของผู้ผลิตที่ผู้บริโภคสามารถตรวจสอบข้อมูลได้ตำบลศรีสะเกษ	99
รูปที่ 14 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสติ๊กเกอร์ตำบลศรีสะเกษ	100
รูปที่ 15 ภาคผนวก ค หลักการของระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอส	105
รูปที่ 16 ภาคผนวก ค ขั้นตอนการพัฒนาพีจีเอส	106
รูปที่ 17 ภาคผนวก ค แนวทางการเข้าสู่กระบวนการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม	
Lemon Farm Organic PGS	107
รูปที่ 18 ภาคผนวก ค กระบวนการสำรวจพื้นที่การผลิตและศักยภาพตนเอง	107
รูปที่ 19 ภาคผนวก ค กระบวนการทำความเข้าใจมาตรฐานข้อกำหนดที่กลุ่มจัดตั้ง	108
รูปที่ 20 ภาคผนวก ค กระบวนการการสมัครสมาชิกกลุ่ม	108

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

	หน้า
รูปที่ 21 ภาคผนวก ค ผังกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ ครั้งที่ 1	109
รูปที่ 22 ภาคผนวก ค ตรวจสอบพื้นที่ขอรับรองครั้งที่ 1	109
รูปที่ 23 ภาคผนวก ค กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ/การวางแผนการผลิต ครั้งที่ 2	110
รูปที่ 24 ภาคผนวก ค การตรวจสอบพื้นที่ครั้งที่ 2	110
รูปที่ 25 ภาคผนวก ค กระบวนการรวบรวมผลผลิตผ่านกลุ่ม	111
รูปที่ 26 ภาคผนวก ค ตรวจสอบระบบกลุ่มและการรับรองครั้งที่ 3	111
รูปที่ 27 ภาคผนวก ค กิจกรรมการรับรองมาตรฐานภายใต้กระบวนการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม Lemon Farm Organic PGS	112
รูปที่ 28 ภาคผนวก ค สรุปสมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มตั้งแต่ปี 2559-2561	112
รูปที่ 29 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน	118
รูปที่ 30 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน (ต่อ)	119
รูปที่ 31 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน (ต่อ)	120
รูปที่ 32 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน (ต่อ)	121
รูปที่ 33 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน (ต่อ)	122
รูปที่ 34 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน (ต่อ)	123
รูปที่ 35 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน (ต่อ)	124
รูปที่ 36 ภาคผนวก ค ตัวอย่างการวางแผนจัดพื้นที่และวางผังแปลง	125
รูปที่ 37 ภาคผนวก ค สมาชิกในกลุ่มประชุมปรึกษา	126
รูปที่ 38 ภาคผนวก ค ตัวอย่างแบบวางแผนการปลูกพืชแต่ละชนิด	126
รูปที่ 39 ภาคผนวก ค ตารางบันทึกการผลิต	127
รูปที่ 40 ภาคผนวก ค กิจกรรมในแปลง	128
รูปที่ 41 ภาคผนวก ค “โซ่ข้อกลาง” ทางธุรกิจชุมชนฯ พล พรมคำ	129
รูปที่ 42 ภาคผนวก ค กิจกรรมของ ธุรกิจชุมชน	130

สารบัญรูปรูปภาพ (ต่อ)

	หน้า
รูปที่ 43 ภาคผนวก ค ผลผลิตธุรกิจชุมชน	131
รูปที่ 44 ภาคผนวก ค หนังสือแสดงมาตรฐานปลูกผักปลอดภัย	133
รูปที่ 45 ภาคผนวก ค กิจกรรมของเกษตรกรที่ขายผลิตให้กับคุณฉพล	136
รูปที่ 46 ภาคผนวก ค ผลผลิตนำส่งสินค้าให้กับผู้บริโภค	137
รูปที่ 1 ภาคผนวก ง เวทีทำความเข้าใจกฎหมายนโยบายป่าไม้	139
รูปที่ 2 ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลป่าชุมชน	150
รูปที่ 3 ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลป่าชุมชน (ต่อ)	151
รูปที่ 4 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน	152
รูปที่ 5 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)	152
รูปที่ 6 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)	154
รูปที่ 7 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)	155
รูปที่ 8 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)	155
รูปที่ 9 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)	156
รูปที่ 10 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)	156
รูปที่ 11 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)	157
รูปที่ 12 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)	157
รูปที่ 13 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)	158
รูปที่ 14 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)	158
รูปที่ 15 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)	159
รูปที่ 16 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)	159
รูปที่ 17 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)	160
รูปที่ 18 ภาคผนวก ง เวทีวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูล	166
รูปที่ 19 ภาคผนวก ง กรอบการจัดสรรสิทธิที่ทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติของจังหวัดน่าน	168

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

	หน้า
รูปที่ 20 ภาคผนวก ง ภาพข้อมูลพื้นที่ทำกินตำบลลุมพุก	170
รูปที่ 21 ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมกิจกรรมที่ 4.4	171
รูปที่ 22 ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมกิจกรรมที่ 4.4 (ต่อ)	172
รูปที่ 23 ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมกิจกรรมที่ 4.5	174
รูปที่ 24 ภาคผนวก ง แผนที่แสดงข้อมูลป่าชุมชน	175
รูปที่ 25 ภาคผนวก ง กิจกรรมที่ 4.6	176
รูปที่ 26 ภาคผนวก ง กิจกรรมที่ 4.6 (ต่อ)	177
รูปที่ 27 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.1 บ้านปางยาง	188
รูปที่ 28 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.1 บ้านขุนภู	189
รูปที่ 29 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.1 บ้านแจรงหลวง	190
รูปที่ 30 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.5 บ้านตาน้อย	191
รูปที่ 31 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.6 บ้านเตยกลาง	192
รูปที่ 32 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.9 บ้านห้วยปุด	193
รูปที่ 33 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.9 บ้านน้ำบัวพัฒนา	194
รูปที่ 34 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.13 บ้านน้ำตัน	195
รูปที่ 35 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.13 บ้านน้ำตัน	196
รูปที่ 36 ภาคผนวก ง ประชุมกลุ่มวิสาหกิจ	200
รูปที่ 37 ภาคผนวก ง เวทีน่านพอรัมผู้ประกอบการสมุนไพร	201
รูปที่ 38 ภาคผนวก ง น่านพอรัมพื้นที่ตำบลทดลอง	207
รูปที่ 39 ภาคผนวก ง น่านพอรัมพื้นที่ตำบลทดลอง (ต่อ)	208
รูปที่ 40 ภาคผนวก ง เวทีพัฒนาแผนชุมชนบ้านเตยแก้วเห็น	209
รูปที่ 41 ภาคผนวก ง เวทีพัฒนาแผนชุมชนตำบลนาไร่หลวง	210
รูปที่ 42 ภาคผนวก ง เวทีพัฒนาแผนชุมชนตำบลนาไร่หลวง (ต่อ)	211
รูปที่ 43 ภาคผนวก ง รูปแบบทำการศึกษาวิถีพัฒนาป่าไม้ ที่ดิน น้ำ ระบบการผลิตในพื้นที่ตำบลเมืองจัน	212

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

หน้า

รูปที่ 44 ภาคผนวก ง รูปแบบการศึกษามิติพัฒนาป่าไม้ ที่ดิน น้ำ ระบบการผลิตในพื้นที่ตำบลเมืองจัน	213
รูปที่ 45 ภาคผนวก ง เวทีจัดทำฐานข้อมูลชุมชน ตำบลนาไร่หลวง	215
รูปที่ 46 ประชุมติดตามการขอความร่วมมือจัดทำข้อมูลตำบล	217
รูปที่ 47 ภาคผนวก ง กิจกรรมเวทีน่านพอร่มพื้นที่ตำบลเมืองจัน	218
รูปที่ 48 ภาคผนวก ง กิจกรรมเวทีน่านพอร่มพื้นที่ตำบลเมืองจัน (ต่อ)	219
รูปที่ 49 ภาคผนวก ง ตัวอย่างวิธีการทำธนาคารน้ำใต้ดิน	219
รูปที่ 50 ภาคผนวก ง กิจกรรมอบรมเรื่องการจัดการน้ำ	220
รูปที่ 51 ภาคผนวก ง กิจกรรมอบรมเรื่องการจัดการน้ำ (ต่อ)	221
รูปที่ 52 ภาคผนวก ง เวทีน่านพอร่มผู้ประกอบการรุ่นใหม่ “ความมั่นคงทางอาหาร”	222
รูปที่ 53 ภาคผนวก ง เวทีน่านพอร่มผู้ประกอบการรุ่นใหม่ “ความมั่นคงทางอาหาร” (ต่อ)	223
รูปที่ 54 ภาคผนวก ง วงคิดวงคุย เรื่อง สถานการณ์ COVID-19 และแนวทาง New normal Nan Community Adaptation	225
รูปที่ 55 ภาคผนวก ง เวทีน่านพอร่มในมิติอื่น ๆ	233
รูปที่ 56 ภาคผนวก ง เวทีน่านพอร่มในมิติอื่น ๆ (ต่อ)	234
รูปที่ 57 ภาคผนวก ง สัดส่วนของนักเรียนภาคอาชีพและนักเรียนสายสามัญภายใน 3 ปีที่ผ่านมา	237
รูปที่ 60 ภาคผนวก ง ระดมความเห็นประเด็นการศึกษา	239
รูปที่ 61 ภาคผนวก ง เวทีติดตามการจัดทำฐานข้อมูลชุมชน	240
รูปที่ 62 ภาคผนวก ง เวทีวางแผนการจัดทำฐานข้อมูลชุมชน ตำบลภูคา	242

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

จากการโครงการน่านพอรัม : การพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนาจังหวัดน่าน ในระยะที่ 1 โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ในการสร้างพื้นที่ทางสังคม (Public Space) ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์และงานวิชาการต่อประเด็นสาธารณะตามภูมิสังคมน่านและสังเคราะห์องค์ความรู้จากผลงานวิจัยของ สกว.และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการจัดทำข้อเสนอในมิติต่างๆ ต่อการพัฒนาจังหวัดน่าน รวมทั้งรวบรวมสังเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลความรู้ในการสนับสนุนเครือข่ายชุมชนและภาคประชาสังคมน่านในการพัฒนาจังหวัดน่าน ผลการศึกษาสามารถสรุปได้ดังนี้

1. การขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาในมิติต่างๆ ของจังหวัดน่าน 1) ด้านป่าไม้และที่ดิน จากการประกาศกฎหมายป่าไม้ซ้อนทับกับที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย และป่าชุมชน ด้วยฐานคิดที่แตกต่างกันระหว่างภาครัฐและประชาชน โดยภาครัฐจะเน้นการควบคุมการบุกรุกและเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าไม้ โดยอาศัยอำนาจและความรู้ทางนิติวิทยาศาสตร์ รวมทั้งการออกกฎหมาย ข้อบังคับใช้ที่เข้มงวด ในขณะที่ภาคประชาชนมีฐานคิดเรื่องสิทธิชุมชน และสามารถอยู่กับป่าได้ มีความเชื่อมั่นในพลังของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาชาวบ้าน แต่ก็เป็นที่ยอมรับว่าบนฐานคิดทั้งสองก็มีข้อดีข้อด้อยอยู่ในตนเอง บางส่วนทำให้เกิดความขัดแย้ง ข้อพิพาท และความไม่เชื่อมั่นระหว่างกันขึ้น ในขณะที่ทรัพยากรป่าไม้ได้ถูกบุกรุกทำลายลงอย่างมาก มีการใช้สารเคมีภาคการเกษตรสูงขึ้น ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมส่งผลตกค้างในคน สัตว์ และพืชผัก ในขณะที่ยังคงมีการเข้าไปพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและชีวิตความเป็นอยู่ต่างๆ เป็นไปได้อย่างยากภายใต้ข้อจำกัดกฎหมายป่าไม้ และกฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามมีความพยายามหลากหลายภาคส่วนในการที่จะหารูปแบบอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เกิดโมเดลการพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ ทั้งที่ประสบผลสำเร็จ กำลังพัฒนา และที่ไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็พบว่า รูปแบบธรรมด้นแบบเหล่านี้ยังเป็นพื้นที่เพียงส่วนน้อยในภาพรวมของพื้นที่ทั้งหมด และส่วนใหญ่สำเร็จได้ด้วยปัจจัยที่เป็นเฉพาะบริบทของพื้นที่ ประกอบกับมีการระดมทรัพยากรลงไปสนับสนุนที่เพียงพอ แต่ไม่สามารถขยายไปยังพื้นที่อื่นๆ (Scale up) และการขับเคลื่อนพัฒนาไม่ทันการณ์ (Speed up) กับสภาพปัญหาที่มีการเปลี่ยนแปลงไปและนโยบายของรัฐซึ่งต้องการความครอบคลุมและผลลัพธ์ที่รวดเร็ว ซึ่งองค์ความรู้ที่ต้องการพัฒนา (Gap of Knowledge) ได้แก่ การยกระดับโมเดลรูปธรรมการจัดการที่มีอยู่ไปสู่การจัดการที่ครอบคลุมพื้นที่ในภาพรวม การทำพื้นที่ตัวอย่างป่าเศรษฐกิจที่ตอบโจทย์ป่าอยู่ได้คนอยู่รอด การนำนโยบาย/แนวทางไปสู่การปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมในพื้นที่ การสร้างกลไกการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมที่เชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับนโยบายประเทศลงมาถึงจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน รวมทั้งการจัดการข้อมูลให้เป็นชุดเดียวกันที่ยอมรับร่วมกัน

2) ด้านเกษตรกรรม อาหารนำเข้า และอาชีพทางเลือก ด้วยข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชัน

ไม่มีเอกสารสิทธิ์ และอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ ประกอบกับปัจจัยหนุนทั้งจากนโยบายรัฐ ภาคธุรกิจเอกชน มีตลาดรับซื้อและรายได้ที่แน่นอน ทำให้เกษตรกรนิยมปลูกพืชเชิงเดี่ยวโดยเฉพาะข้าวโพด ซึ่งทำให้มีการบุกรุกทำลายป่าต้นน้ำ มีการใช้สารเคมีทางการเกษตรมากขึ้น แม้ทางวิชาการจะระบุว่าสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสมกับการปลูกข้าวโพดและไม่มีผลกำไรก็ตาม แต่ด้วยสภาพปัญหาหนี้สินและภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนทำให้การปรับเปลี่ยนวิถีการเพาะปลูกข้าวโพดไปสู่พืชอื่นหรืออาชีพทางเลือกอื่นเป็นไปได้ยาก แม้จะมีงานวิชาการและโครงการพัฒนาหาทางเลือกรูปแบบต่างๆ ที่พบว่ารูปแบบเกษตรผสมผสานหรือเศรษฐกิจพอเพียงจะเป็นคำตอบก็ตาม ก็มีปัญหาเรื่องการขยายผล (Scale up) และความเร่งด่วนในการพัฒนา (Speed up) เช่นเดียวกัน ที่สำคัญการส่งเสริมการปลูกพืชอื่นๆ ยังไม่เป็นที่มั่นใจในเรื่องการขนส่ง การตลาด จากข้อมูลพบว่า จังหวัดน่านยังต้องนำเข้าอาหาร ผลไม้ ข้าว เนื้อสัตว์ ปลา ไข่ จากต่างจังหวัดและพืชผักบางส่วนที่ส่งออกจากจังหวัดน่านก็ถูกรวบรวมคัดแยกกลับมาขายที่จังหวัดน่าน เนื่องจากน่านไม่มีระบบการจัดการและคัดแยก รวมทั้งตลาดทั้งภายในและภายนอกมีความต้องการพืชผักปศุสัตว์ที่ปลอดภัยแต่ตัวเกษตรกรยังขาดการวางแผนการผลิต การควบคุมมาตรฐานความปลอดภัย และวินัยในการผลิต ซึ่งองค์ความรู้ที่ต้องการพัฒนา (Gap of Knowledge) ได้แก่ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรจากเดิมที่ใช้ฐานทรัพยากร (Resource based) เป็นหลักมาเป็นการผลิตที่สร้างสรรค์ (Creative based) มีนวัตกรรม (Innovation based) และใช้เทคโนโลยี (Technology based) มีระบบการจัดการห่วงโซ่ อุปทาน (Supply Chain) ตั้งแต่กระบวนการผลิต (Manufacturing) การจัดเก็บ (Storage) เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) การแปรรูปการขนส่ง (Transportation) และการจัดจำหน่าย (Distribution) ตั้งแต่ก่อนและหลังการผลิตสินค้าจนถึงมือผู้บริโภค โดยทุกกระบวนการต้องทำงานเชื่อมโยงสอดคล้องกัน (Linked) และมีประสิทธิภาพ ข้อมูลองค์ความรู้ที่จำเป็น ได้แก่ ข้อมูลหนี้สินรายได้รายครัวเรือน ข้อมูลแหล่งน้ำ ข้อมูลประเภทพืชที่เหมาะสมกับชั้นดิน/ลุ่มน้ำ/พื้นที่ดิน ข้อมูลความต้องการทางตลาด ข้อมูลศักยภาพการผลิต ข้อมูลองค์ความรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้ และสิ่งแวดล้อม ด้านเกษตรกรรมและอาชีพทางเลือก เหล่านี้ยังมีความจำเป็นในการที่จะเชื่อมโยงกับข้อมูลความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยว สังคม การศึกษา สุขภาพ และอื่นๆ ในลักษณะองค์รวมในการที่จะช่วยหนุนเสริมพลังการจัดการให้มีคุณค่าความหมายต่อการพัฒนาความเป็นชุมชนท้องถิ่นและคุณภาพชีวิตของผู้คน ไม่เพียงแต่การอยู่รอดด้านรายได้ความเป็นอยู่เท่านั้นหากแต่เป็นการอยู่รอดทางจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ด้วย

2. นานพอร้มกับการสร้างพื้นที่สาธารณะ (Public space) สำหรับการเชื่อมต่อระหว่างภาควิชาการ

ภาคนโยบาย และภาคปฏิบัติ เป็นกระบวนการที่กำหนดให้ผู้คน กลุ่ม/องค์กรต่างๆ ในสังคมได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เพื่อให้ข้อมูลความรู้บทเรียนที่ดีนำไปสู่การกำหนดนโยบายและการนำไปปฏิบัติ บนฐานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ร่วมคิด ร่วมคุย ร่วมทำ บนฐานปัญญาปฏิบัติ” (ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติจนแตกฉานตกผลึกแล้ว) โดยนำประเด็นปัญหาของพื้นที่ (Area based) ไม่ว่าจะเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ ประเด็นปัญหาสำคัญของนาน ความต้องการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในด้านต่างๆ ประกอบกับนโยบายแห่งรัฐที่สำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาจังหวัดน่าน ไม่ว่าจะเป็นนโยบายด้านป่าไม้และที่ดิน คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) การบริหารพื้นที่พิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (Nan Sandbox) นโยบายการพัฒนาแบบประชารัฐ โครงการไทยนิยมยั่งยืน และอื่นๆ ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

นาน ไม่ว่าจะโดยตรง โดยอ้อม ทั้งด้านบวกและด้านลบ นำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาจังหวัด นาน ทั้งนี้รูปแบบของพื้นที่สาธารณะของนานพร้อมใช้กระบวนการหลากหลายรูปแบบ ทั้งพื้นที่แลกเปลี่ยน เรียนรู้แบบไม่เป็นทางการ (Informal) แบบเป็นทางการ (Formal) ทั้งในพื้นที่สถานที่ราชการ เอกชน วัด โรงเรียน สถาบันการศึกษา หรือแม้แต่ร้านอาหาร ร้านกาแฟ หอศิลป์ สวนสาธารณะ ช่างวัด ช่างบ้าน ช่าง เมือง ลานศิลปะ ลานวัฒนธรรม ทั้งรูปแบบเวทีแลกเปลี่ยนระดับกลุ่มย่อย ขนาดกลาง ไปจนระดับใหญ่ รวมไปถึง การนำข้อมูลองค์ความรู้จาก “พื้นที่โลกจริง” ไปสู่ “พื้นที่เสมือนจริง” เพื่อให้เกิดการสื่อสารแลกเปลี่ยน เรียนรู้ภายในบุคคล ระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม และการสื่อสารมวลชน ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบรายการวิทยุ (Radio) เวทีสาธารณะและถ่ายทอดสด (Live) สังคมออนไลน์ เฟซบุ๊ก (Facebook) กลุ่มไลน์ (Line group) เป็นต้น ซึ่งเป็นการเชื่อมต่อ “คน” กับ “องค์กร” และ “ชุมชน/สังคม” โดยมีข้อมูล องค์ความรู้ ที่นำไปสู่ ปฏิบัติการบางอย่างร่วมกัน และยังเป็นการต่อรองคานอำนาจกับระบบทุนและรัฐ เพื่อให้ชาวบ้านมี “สิทธิ” และ “อำนาจ” ในสิ่งที่ตนมีอยู่ ทำให้เกิดมีพลังในการเรียนรู้ มีพลังปัญญาในการจัดการ และพลังอำนาจในการ พิทักษ์สิทธิอันชอบธรรมของชุมชน

จากสถานการณ์ปัญหาป่าต้นน้ำของจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำสำคัญของประเทศ จึงเกิดโครงการ “น่านแซนด์บ็อกซ์” เป็นโครงการที่รัฐบาลอนุมัติเพื่อให้ภาคประชาชน ภาครัฐและภาคเอกชนร่วมมือกันแก้ไข ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ ที่ดินทำกินและและสร้างอาชีพอย่างยั่งยืนให้คนในพื้นที่ ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรี ที่ 48/2561 ลงวันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2561 เรื่องการบริหารพื้นที่รูปแบบพิเศษเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน : พื้นที่จังหวัดน่าน มุ่งให้เกิดการแก้ไขปัญหาป่าต้นน้ำน่าน โจทย์สำคัญคือ ทำ อย่างไรให้คนอยู่กับป่าได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายและสามารถอยู่รอดใช้วิถีชีวิตที่อยู่ดีกินดีได้ โดยมี วัตถุประสงค์การแก้ปัญหาป่าต้นน้ำ 1) แก้ปัญหาลิทธิที่ทำกินของเกษตรกรให้ถูกต้องตามกฎหมายและเป็นธรรม 2) ปรับเปลี่ยนวิถีการเกษตร เพื่อสร้างรายได้ให้สูงขึ้นอย่างยั่งยืน และ 3) พื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ป่าต้นน้ำให้คงอยู่สืบไป (<https://thepeople.co/banthoon-lamsam-nan-sandbox/> เข้าถึงข้อมูลวันที่ 18 สิงหาคม 2561; เอกสารประกอบการประชุมผู้นำชุมชน ต.เมืองจัง อ.ภูเพียง-ต.นาไร่หลวง อ.สองแคว “การ ปรับเปลี่ยนวิถีทำกิน” วันที่ 29 มิถุนายน 2562 และ 10 กรกฎาคม 2562) โครงการน่านแซนด์บ็อกซ์จึงเป็น รูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการที่เน้นสร้างการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ ขณะเดียวกันขับเคลื่อนเชิง นโยบายขยายเพื่อเปิดโอกาสให้เกิดการแก้ไขปัญหาป่าต้นน้ำอย่างแท้จริง ที่ผ่านมาโครงการดังกล่าวดำเนินการ จัดทำข้อมูลรายแปลงทั้ง 99 ตำบลใน 15 อำเภอของจังหวัดน่าน พร้อมทั้งรวบรวมข้อมูลการเศรษฐกิจ การ ผลิต และการใช้ที่ดิน จนกระทั่งได้ภาพรวมสถานการณ์ ปัญหาของประชาชนในพื้นที่ ปัจจุบันอยู่ระหว่าง ดำเนินการหาแนวทางและรูปแบบการปรับเปลี่ยนวิถีการเกษตร โดยเลือกพื้นที่ทดลอง 2 ตำบล ได้แก่ ต.เมืองจัง อ.ภูเพียง-ต.นาไร่หลวง อ.สองแคว ทั้ง 2 ตำบลมีความพร้อมสำคัญ คือ ประชาชนพร้อมคืนพื้นที่ บางส่วนฟื้นคืนเป็นป่า และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนจากระบบการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเป็นอาชีพทางเลือกที่ เหมาะสมและสร้างรายได้ให้ครอบครัวอย่างยั่งยืน และพบว่าทั้งสองตำบลมีกลไกเชื่อมกลางเป็น “ข้อต่อการ พัฒนาเชิงพื้นที่” ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล และภาคประชาชน ได้แก่ สมาองค์กรชุมชนตำบล เป็นกลไก

สนับสนุนให้การเคลื่อนงานโครงการน่านแซนด์บ็อกซ์เป็นรูปธรรมได้และอาจจะสามารถเป็นพื้นที่ต้นแบบและขยายผลไปยังตำบลอื่นต่อไป

จากบทเรียนการขับเคลื่อนน่านฟอรั่มในระยะที่ 1 นั้นพบว่า เครือข่ายชุมชนและภาคประชาสังคมให้การยอมรับในกระบวนการเรียนรู้น่านฟอรั่ม ที่ช่วยให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายและรับรู้ถึงความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งข้อมูลองค์ความรู้ และการเชื่อมโยงประสานการทำงานร่วมกันที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนพัฒนาในพื้นที่ต่อไป แนวทางของกระบวนการน่านฟอรั่มจึงเป็นกลไกในการพัฒนาเชิงพื้นที่ สร้าง Platform ที่เป็นพื้นที่สาธารณะในการพูดคุยโดยใช้ข้อมูล ความรู้เพื่อตกผลึกข้อตกลงร่วม กติการ่วม อย่างไรก็ตาม จากการดำเนินงานในระยะแรกยังพบช่องว่างด้านศักยภาพของคณะทำงานน่านฟอรั่มในการใช้เครื่องมือเพื่อนำสู่การพูดคุยที่มีพลังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นที่ตั้งเพื่อการพูดคุย

ประกอบกับประเด็นการพัฒนาในจังหวัดน่านยังคงต้องการข้อมูลความรู้ในการสนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง คือ การเชื่อมระหว่างภาคการผลิตกับภาคบริการซึ่งเป็นการพัฒนาอาชีพทางเลือกเพื่อแก้ไขปัญหาป่าไม้ที่ดินจังหวัดน่าน ทั้งนี้ต้องอาศัยองค์ความรู้หลากหลายและความต้องการของชุมชนและเครือข่ายในการขับเคลื่อนตามแนวทางของภาคประชาสังคม และให้สอดคล้องกับแนวนโยบายของรัฐ Nan Sandbox และอื่นๆ ในขณะเดียวกันก็จำเป็นต้องพัฒนาข้อมูลความรู้ในการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกที่เหมาะสมและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน เป็นรูปแบบที่สร้างสรรค์ (Creative) นวัตกรรม (Innovation) และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาบูรณาการกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม วาสนา วิรุณรัตน์ และคณะ (2561) ทำการศึกษาเพื่อพัฒนาเมนูทางเลือกด้านการเกษตรสำหรับชุมชนจังหวัดน่าน ได้ผลการศึกษาที่สามารถสนับสนุนการขับเคลื่อนน่านแซนด์บ็อกซ์ รวมถึงโครงการพัฒนาของหน่วยงานต่างๆในพื้นที่จังหวัดน่านได้อย่างมีนัยยะสำคัญ โดยได้เสนออาชีพเกษตรกรรม 4 กลุ่มตามข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์ที่ดินตามกฎหมาย และตามเงื่อนไขของน่านแซนด์บ็อกซ์ ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 อาชีพเกษตรเพื่อสร้างรายได้ ได้แก่ ยางพารา ยาสูบ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง มะม่วงและเงาะ ซึ่งสามารถปลูกได้ในพื้นที่ป่าสงวนตามเงื่อนไขของน่านแซนด์บ็อกซ์ และส่งเสริมปลูกในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5 หรือพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ กลุ่มที่ 2 อาชีพเกษตรพึ่งพิงป่า ได้แก่ กาแฟอาราบิก้า ไม้ ลูกชิด (ตาว) และมะแขว่น พื้นที่ในกลุ่มนี้เป็นทางเลือกสำหรับพื้นที่ป่าสงวนที่จะต้องนำกลับมาเป็นป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ แต่อนุญาตให้ปลูกพืชได้ต้นไม้ใหญ่ได้ กลุ่มที่ 3 กลุ่มอาชีพเสริมรายได้จากการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ โคเนื้อ ฝั่ และกลุ่มที่ 4 กลุ่มอาชีพที่มีโอกาสพัฒนา ได้แก่ พืชผักสวนครัว ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม โกโก้ อโวคาโด ส้มสีทอง เมล็ดพันธุ์พริก เมล็ดพันธุ์ข้าว เมล็ดพันธุ์ผัก

ผลการศึกษาของ วาสนา วิรุณรัตน์และคณะ (2561) เชื่อมโยงกับตำบลทดลอง 2 ตำบลของโครงการน่านแซนด์บ็อกซ์ ทั้ง 4 กลุ่มอาชีพมีความเป็นไปได้ที่จะขับเคลื่อนให้บรรลุผลสำเร็จ ที่สำคัญคือทำอย่างไรให้เกษตรกรผู้ผลิตสามารถเชื่อมโยงกับภาคตลาดได้ครบวงจร ขณะเดียวกันตลาดของน่านภาคบริการเป็นภาคที่ใหญ่ที่สุด แต่พบว่าภาคบริการของจังหวัดน่านยังคงพึ่งพาผลผลิตจากแหล่งอื่น ยังไม่สามารถเชื่อมโยงภาคการผลิตในพื้นที่จังหวัดน่านได้เท่าที่ควร ดังนั้น โจทย์สำคัญของการขับเคลื่อนโครงการน่านฟอรั่ม คือ ทำอย่างไรให้น่านฟอรั่มเป็นเครื่องมือในการทดลองนำร่องเชื่อมโยงภาคบริการกับภาคการผลิต โดยใช้พื้นที่ 2 ตำบล

ทดลองของโครงการน่านแซนด์บ็อกซ์เป็นบทปฏิบัติการระดับพื้นที่ เชื่อมโยงกับการพัฒนาระดับจังหวัด โดยการสังเคราะห์ข้อมูล ความรู้ ผ่านการจัดการความรู้ (Knowledge Management) และกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Space) ในการสร้าง Knowledge platform ต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่การปฏิบัติการในพื้นที่และการขับเคลื่อนนโยบายที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น อันจะนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals–SDGs) กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) และนโยบายประเทศไทย 4.0 ที่สะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยเน้นการออกแบบระบบเศรษฐกิจฐานคุณค่าโดยการเทคโนโลยีใหม่ๆ ควบคู่ไปกับการปฏิบัติที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

1.2 วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อจัดการข้อมูลความรู้ด้านการผลิตและการตลาดเพื่อนำสู่การวิเคราะห์การเชื่อมต่อภาคการผลิตและการบริการ รวมถึงทดลองนำร่องอาชีพทางเลือกในพื้นที่เป้าหมาย

2.2 เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้รูปแบบน่านพอรัมในการสนับสนุนการพัฒนาการผลิตเพื่อเชื่อมต่อกับภาคการบริการเพื่อนำสู่การจัดการและการใช้ประโยชน์ป่าไม้ที่ดินอย่างเป็นรูปธรรมตามภูมิสังคมน่าน

2.3 เพื่อสังเคราะห์บทเรียนจากการทดลองปฏิบัติในพื้นที่และเสนอบทเรียนและข้อเสนอเพื่อขยายผลการพัฒนาอาชีพทางเลือกและการสร้างเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชนสู่ภาคประชาสังคมน่าน

1.3 ขอบเขตการวิจัย

1.3.1 พื้นที่ดำเนินการ

พื้นที่ศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้ แบ่งออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

- 1) ตำบลทดลอง 2 ตำบลภายใต้โครงการน่านแซนด์บ็อกซ์ ประกอบด้วย ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง และตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว
- 2) พื้นที่การเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Space) ในจังหวัดน่าน

1.3.2 ขอบเขตเนื้อหา

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาในประเด็นการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกภายใต้แรงกดดันในการฟื้นฟูป่าไม้และการจัดสรรที่ดินตามนโยบายรัฐ โดยการใช้ข้อมูลความรู้และการจัดการความรู้ในการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเชิงพื้นที่โดยใช้ข้อมูลโซุ่ปทานและโซุ่ปสงค์การผลิตทางการเกษตรและข้อมูลที่เกี่ยวข้องนำสู่การพัฒนาการผลิตเพื่อเชื่อมต่อกับภาคการบริการเพื่อนำสู่การจัดการและการใช้ประโยชน์ป่าไม้ที่ดินอย่างเป็นรูปธรรมตามภูมิสังคมน่าน รวมถึงการพัฒนาข้อเสนอหรือข้อตกลงร่วมที่เป็นไปได้ในการพัฒนาอาชีพทางเลือกจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

และเพื่อพัฒนาสู่การขับเคลื่อนในอนาคตโดยเฉพาะการสร้างเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชนของจังหวัดน่านเชื่อมโยงกับการพัฒนาอาชีพทางเลือก งานวิจัยนี้จะจัดวงพูดคุยของผู้ประกอบการรุ่นใหม่ที่ทำธุรกิจรูปแบบใหม่ ซึ่งคนกลุ่มนี้จะเป็นพลังขับเคลื่อนใหม่ที่จะมีส่วนช่วยในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาจังหวัดน่านในประเด็นป่าไม้ ที่ดิน เกษตรกรรมและอาชีพทางเลือกได้อีกทางหนึ่ง

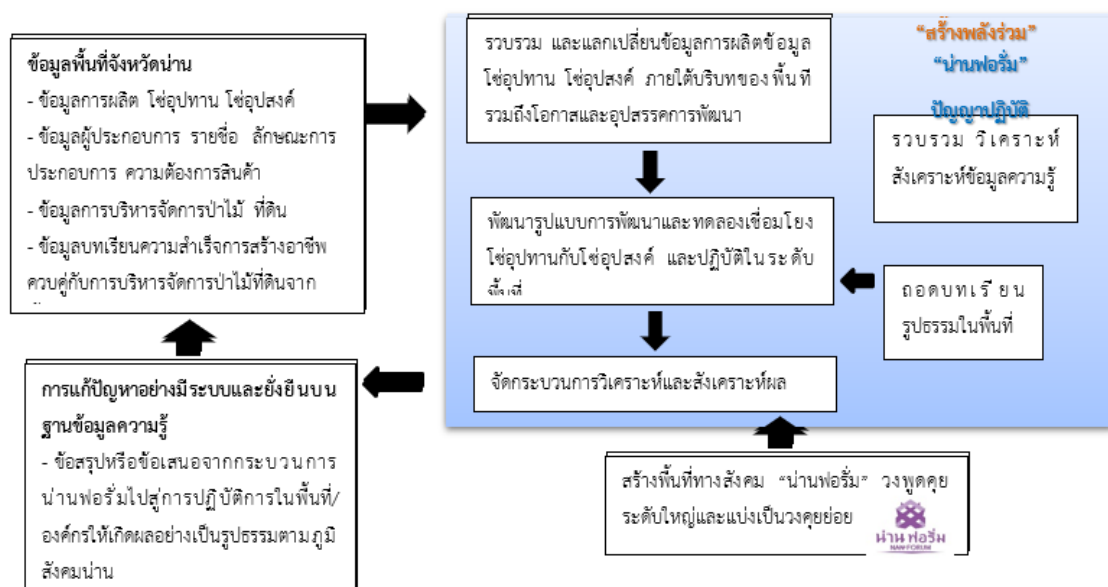
1.3.3 ขอบเขตประชากร

- กลุ่มผู้ผลิต ใน 2 ตำบลทดลอง
- ผู้ประกอบการภาคบริการ และผู้ประกอบการรุ่นใหม่
- ภาคประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานวิชาการ งานวิจัย สถาบันการศึกษา และสื่อสาธารณะ

1.3.4. ขอบเขตระยะเวลา

กันยายน 2562 – ตุลาคม 2563

1.4 กรอบงานวิจัย

รูปที่ 1.1 กรอบงานวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

“น่านพอร้ม” เป็นกระบวนการสร้างพื้นที่ทางสังคมในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ และงานวิชาการต่อประเด็นสาธารณะตามภูมิสังคมน่าน และสังเคราะห์องค์ความรู้จากงานวิจัยของหน่วยวิจัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในระยะที่ 2 กระบวนการน่านพอร้มเน้นในการจัดการข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกที่เหมาะสมควบคู่กับการจัดการป่าไม้ที่ดิน ของจังหวัดน่าน ในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ มีแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องสำคัญๆ ดังนี้

1. พื้นที่ทางสังคม
2. งานวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่
3. ข้อมูลและความรู้เพื่อการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกจังหวัดน่าน

2.1 พื้นที่ทางสังคม

มีนักคิดและนักวิชาการหลายคนอธิบายและให้คำจำกัดความถึงพื้นที่ทางสังคม (Social Space) ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยพยายามค้นคว้านิยามความหมายของพื้นที่ทางสังคม และรวมถึง การสร้างพื้นที่ทางสังคม ซึ่งมีปัจจัยและเงื่อนไขหลากหลายที่เกิดการสร้างพื้นที่ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยปัจจุบันที่เปิดโอกาสให้คนได้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interactions) เปิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ข้อมูล ความคิดเห็นมากขึ้น

แนวคิดพื้นที่และพื้นที่ทางสังคม มี 2 นักคิดสำคัญในซีกโลกตะวันตกที่ถูกหยิบยกมาใช้ในการอธิบายพื้นที่ทางสังคม ได้แก่ Henri Lefebvre และ Michel Foucault

Lefebvre (1991) อ้างถึงใน สันต์ สุวัชรานันท์ และ วันฉัตร ด่านหงส์มังกร (2562) โดยเลอเฟบวร์ ใช้นิยามคำว่า “พื้นที่ทางสังคม” กล่าวว่า “มันคือสภาพแวดล้อมของกลุ่มหรือของบุคคลภายในกลุ่ม มันเป็นทางการเชื่อมโยงในแนวนอน ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ในพื้นที่ที่ใช้ชีวิตอยู่ กรอบพื้นที่ของขยายตัวในแนวนอนนี้จะแตกต่างออกไปจากกลุ่มหนึ่งไปอีกกลุ่มหนึ่ง ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และกิจกรรมที่เกิดขึ้นของแต่ละคนและแต่ละกลุ่มและนำไปสู่จุดมุ่งหมายในการตีแผ่ธรรมชาติของพื้นที่ทางสังคม ขยายความพื้นที่ในฐานะหน่วยย่อยที่สุดในระบบการผลิต

จิตติวัจน์ ทองแก้ว และ พิทักษ์ ศิริวงศ์ (2559) อ้างถึงการแบ่งระดับพื้นที่ทางสังคมของ Lefebvre (1991) ซึ่งอ้างถึงใน จารุวรรณ ขำเพชร (2555) กล่าวว่า พื้นที่ทางสังคม แบ่งเป็น 3 ระดับ ประกอบด้วย 1) การปฏิบัติการของพื้นที่ คือ ลักษณะของการก่อรูปทางสังคม ซึ่งเกิดจากการยึดเหนี่ยวกันของสมาชิกในพื้นที่

เป็นรูปแบบปฏิบัติการทางสังคมที่ถูกกำหนดและเกิดขึ้นในพื้นที่นั้น 2) ภาพตัวแทนของพื้นที่ คือ สิ่งที่เป็นตัวแทนยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ อาจจะเป็นสัญลักษณ์ รหัส หรือ ความรู้ที่สร้างขึ้นร่วมกันเพื่อแสดงถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกในพื้นที่ และ 3) พื้นที่แห่งภาพตัวแทน คือ พื้นที่ที่เกิดขึ้นเพื่อปกปิดบางด้านของชีวิตและสังคม จากการก่อตัวและทับซ้อนของสัญลักษณ์ รหัส หรือสิ่งที่สมาชิกในพื้นที่สร้างขึ้นมา นอกจากนี้ Lefebvre ยังกล่าวถึงกลไกความสัมพันธ์ในพื้นที่ทางสังคม ซึ่งเป็นความหมายของผลผลิตที่เกิดจากการสร้างพื้นที่ คือ 1) สร้างให้เกิดการกำหนด สร้างกฎเกณฑ์ กฎระเบียบ รูปแบบการต่อรองเพื่อควบคุมคนและลักษณะการใช้พื้นที่ของสมาชิกในสังคม และ 2) ความเป็นปัจเจกบุคคลก่อให้เกิดการต่อต้าน ขัดขืนกฎเกณฑ์ระเบียบต่างๆ เพื่อสร้างการอยู่รอดของตน

ฐานปี เสาวภาจรัสกุล (2552) ได้ศึกษาแนวคิดของ Foucault และ Lefebvre ทั้งสองนักคิดแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ พื้นที่ทางกายภาพ พื้นที่ทางความคิด และพื้นที่ทางสังคม โดยทัศนะของ Lefebvre พื้นที่ไม่ใช่สิ่งที่แยกออกมาพิจารณาได้อย่างโดดๆ เหมือนวัตถุที่สามารถแยกจากผู้ดูหรือที่ทำความเข้าใจ โดยใช้เพียงมุมมองเพียงด้านเดียว แต่เป็นสิ่งที่มิติหลายด้าน และมีความหลากหลาย พื้นที่มีสถานะที่เป็นทั้งเครื่องมือและเป้าหมาย เป็นทั้งสื่อ ตัวกลางและบริบทของการช่วงชิงอำนาจ การกล่าวถึงพื้นที่แบบ Third Space จึงหมายถึง พื้นที่ของการปฏิบัติการทางสังคม (The habitat of Social Practices) ที่ความคิด เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ และความหมายของพื้นที่นั้นปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ประเด็นที่ Lefebvre ให้ความสำคัญ ก็คือ การเมืองเกี่ยวกับการสร้างพื้นที่ซึ่งต้องทำความเข้าใจอย่างวิเคราะห์ถึงการเมืองของการใช้ความรู้ เพื่อการสร้างพื้นที่ทางสังคมและการใช้อุดมการณ์ที่ปกปิดและอำพรางการใช้ความรู้นั้น ทั้งนี้เพราะในที่สุดแล้ว การช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมเป็นสิ่งที่ทำให้ได้มาซึ่งพื้นที่ (หรืออำนาจ) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถยึดครองและครอบงำได้ ในขณะเดียวกัน Michel Foucault ได้เสนอการศึกษาเรื่องพื้นที่ด้วยการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับอำนาจ และมองพื้นที่ว่าพื้นที่และวิถีคิดเกี่ยวกับพื้นที่มีหลายแบบ แต่พื้นที่ๆเขาสนใจนั้น ได้แก่ พื้นที่ที่มีความสำคัญกับพื้นที่ชนิดอื่นๆ มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สงสัย การสร้างความมั่นคง หรือไม่ก็สลายความสัมพันธ์ที่มีอยู่เดิมลง พื้นที่มีหน้าที่เชื่อมโยงกับพื้นที่อื่นๆ ขณะเดียวกันก็ขัดแย้งกับพื้นที่เหล่านั้นไปพร้อมๆ กับด้วย

ชยันต์ วรรณระภูติ (2549: 46-48) อ้างถึงใน มารี ซากาโมโต (2556) อธิบายความหมายของ “พื้นที่” ที่นิยมใช้กันมี 3 ลักษณะ ดังนี้ 1) พื้นที่ในเชิงภูมิศาสตร์ หรือพื้นที่ทางกายภาพ (Physical Space) ที่เป็นที่ตั้งและบริบทของการกระทำและปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ 2) พื้นที่ทางความคิด (Mental Space) ที่พิจารณาจากทัศนะของผู้ที่อยู่ในพื้นที่เป็นหลัก ให้มองเห็นวิธีการที่ผู้คน โยงพื้นที่กับความคิด และปฏิบัติการทางสังคมกับการตั้งถิ่นฐานเคลื่อนย้ายของชุมชน จึงให้ความหมายของสังคมต่อพื้นที่ รวมถึงความหมายทางจิตวิญญาณและภูมิปัญญา ซึ่งคนในพื้นที่สร้างขึ้นและสืบทอดให้กับคนรุ่นหลัง และ 3) พื้นที่ทางสังคม (Social Space) ที่มาจากแนวคิด Third Space เป็นส่วนที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของพื้นที่ 2 ประเภทข้างต้น นำสู่การสร้างพื้นที่

ทางสังคมที่มีทั้งส่วนที่เป็นความจริงและที่เป็นเพียงจินตนาการ มีการช่วงชิง ชัดแย้ง และการแทรกแซงอยู่ตลอดเวลา พื้นที่มีสถานะที่เป็นทั้งเครื่องมือและเป้าหมาย เป็นทั้งสื่อ ตัวกลาง และบริบทช่วงชิงอำนาจ Third Space จึงมีความหมายว่า พื้นที่ของการปฏิบัติการทางสังคม ที่ “ความคิด เหตุการณ์ ปรากฏการณ์และความหมายของพื้นที่นั้นปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา” และการช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมเป็นสิ่งที่ทำไปเพื่อให้ได้มาซึ่งพื้นที่ (หรืออำนาจ) ที่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งสามารถยึดครองและครอบงำได้

จากการทบทวนแนวคิดพื้นที่ทางสังคมข้างต้น อาจสรุปได้ว่า พื้นที่ทางสังคม เป็นพื้นที่ที่สามารถผสมผสานระหว่างพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางความคิด โดยตัวพื้นที่เป็นทั้งเครื่องมือและตัวเชื่อมกลางของผู้กระทำ (Actors) ที่มีหรืออาจมีเป้าหมายที่คล้ายคลึงกันนำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประสบการณ์ หรือแม้แต่การมาร่วมกับประกอบสร้างองค์ความรู้ ชุดประสบการณ์ใหม่ โดยที่ผู้กระทำอาจเห็นด้วยหรือเห็นต่างได้ ซึ่งงานวิจัยนี้ คณะวิจัยได้สร้าง “พื้นที่ทางสังคมแบบน่าน” หรือ น่านพอร้ม ซึ่งเป็นทั้งเครื่องมือกระบวนการที่มุ่งเปิดพื้นที่ให้ผู้คน กลุ่ม/องค์กรต่างๆในสังคมได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้ข้อมูลความรู้บทเรียนที่ดีนำไปสู่การขยายผล รวมถึงส่งต่อการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติ โดยความต่างของแนวคิด พื้นที่ทางสังคมแบบน่านกับแนวคิดพื้นที่ทางสังคมที่ได้ทบทวนมาตั้งแต่ต้น คือ น่านพอร้ม เป็นการเน้นแลกเปลี่ยนเรียนรู้บนฐาน “ปัญญาปฏิบัติ” ซึ่งเป็นปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติจนตกผลึกแตกฉานแล้ว ผู้ที่ร่วมแลกเปลี่ยนเป็นดัง “หุ้นส่วนการพัฒนา” คือมีบทบาทร่วมกันและเน้นการสร้างความร่วมมือในการพัฒนาพื้นที่จังหวัดน่าน

2.2 งานวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

งานวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ หรือ ABC (Area-based Collaborative Research) เป็นงานวิจัยรูปแบบใหม่ที่ สกว.ได้ริเริ่มเมื่อ ปี พ.ศ.2548 มีการดำเนินงานโครงการนำร่องการบูรณาการการบริหารจัดการเชิงพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาคาญจน และขยายพื้นที่โครงการออกไปในหลายจังหวัด ภายใต้ชื่อโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาคาญจน พัฒนาสังคม และสุขภาวะ ในขณะนั้น สกว.จึงเป็นหน่วยงานที่เริ่มพัฒนาแนวคิดของการทำงานวิจัยประเภทที่มุ่งตอบโจทย์การแก้ปัญหาคาญจนของพื้นที่ การทำความเข้าใจทั้งกับตัวลักษณะของปัญหา และกลไกในการแก้ปัญหาซึ่งแตกต่างกันตามบริบทพื้นที่ แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ได้ถูกนำไปใช้ในหน่วยงานทุกระดับตั้งแต่ระดับนโยบายประเทศกระทั่งการพัฒนาระดับพื้นที่ชุมชน ตำบล (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554) กรอบแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ มีองค์ประกอบสำคัญ คือ

- 1) พื้นที่ (Area) ซึ่ง สกว.ขับเคลื่อนงานวิจัย โดยใช้ “จังหวัดและกลุ่มจังหวัด” เป็นหน่วยที่มีโครงสร้างการพัฒนารองรับการเจริญเติบโตในการวิจัย ดังนั้นการเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง จึงหมายถึง การเอาโจทย์ของการพัฒนาจังหวัดนั้นเป็นตัวตั้ง และมองภาพการพัฒนาพื้นที่ในภาพรวม
- 2) โจทย์วิจัยต้องมาจากปัญหาและโอกาสที่สำคัญของพื้นที่ระดับจังหวัดและกลุ่มจังหวัดที่ส่งผล

กระทบต่อคนจำนวนมากในพื้นที่ งานวิจัยจะต้องออกแบบให้มีปฏิบัติการร่วมกับชาวบ้านในการค้นหาคำตอบที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ โดยการตั้งโจทย์ทำได้ 2 แบบ แบบแรก คือ อาศัยกระบวนการวิจัยที่พัฒนา กลไกความร่วมมือเพื่อพัฒนาพื้นที่ โดยดูว่าพื้นที่ ซึ่งอาจจะเป็นจังหวัด หรือตำบลนั้นๆ มีปัญหาอะไรที่ชาวบ้าน ต้องการให้นักวิชาการมาร่วมช่วยแก้ไข ซึ่งการตั้งโจทย์แบบนี้เป็นการตั้งโจทย์โดยเอาปัญหาของชาวบ้าน เป็นตัวนำ ซึ่งแบบแรกนี้จะมีข้อจำกัดคือการมองปัญหาแบบ Micro ซึ่งส่งผลให้มองปัญหาเชิงระบบมักจะเห็น ไม่ชัด แบบที่สอง คือ การตั้งโจทย์เชิงภาพรวม (Macro) ต่อปัญหาการพัฒนาและศักยภาพของจังหวัด การตั้ง โจทย์แบบนี้ต้องอาศัยการศึกษาเพื่อประมวลสถานการณ์และสถานภาพองค์ความรู้เกี่ยวกับจังหวัด แล้วนำผล การศึกษามาเปิดเวทีแลกเปลี่ยนวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกัน กับภาคส่วนต่างๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาค ธุรกิจเอกชน ภาคประชาสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้นำชุมชนในจังหวัด เพื่อตรวจสอบและ จัดลำดับความสำคัญของปัญหา ประเด็นสำคัญของการตั้งโจทย์เพื่อนำสู่การแก้ปัญหา นั้น จะต้องมีการชี้แจงให้ เชื่อมโยงกับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2551 และ กิตติ สัจจาวัฒนา, 2560)

3) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคในพื้นที่ พัฒนาเป็นกลไกความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาร่วม ของคนพื้นที่ ซึ่งแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่นี้ สีลาภรณ์ บัวสาย (2551) ชี้ประเด็นปัญหาของการบูรณาการใน พื้นที่ คือ ขาด “ตัวตั้ง” ที่ทุกฝ่ายเห็นพ้องยอมรับร่วมกัน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประสานการทำงานของ หน่วยงานต่างๆ และภาคประชาชนเข้าด้วยกัน อีกทั้งยังขาดวิถีคิดในการที่ให้ประชาชนเป็นเจ้าของปัญหา ได้ เป็นผู้ลงมือเริ่มแก้ปัญหาด้วยตนเองก่อน วิธีการแก้ปัญหานี้คือ การทำให้เกิด “แผนชุมชน” ที่ตั้งอยู่บน ฐานข้อมูลและกระบวนการที่ให้ชาวบ้านเป็นผู้เก็บวิเคราะห์เอง

ในขณะเดียวกัน สิทธิรัฐ ประพุทธนิติสาร (2546) ให้ความสำคัญกับการนำแนวคิด หลักการ แนว ปฏิบัติ กลไก ระบบ และกระบวนการของการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ ไปประยุกต์ใช้เกิดประโยชน์และ เป็นรูปธรรม โดยต้องมีหลักการ 3 หลักการที่ขาดไม่ได้ ดังนี้

1) ต้องมีกลไกในการดำเนินงานร่วมกันของ 3 ภาคี ประกอบด้วย ภาคีสนับสนุน ภาคีฝ่ายวิชาการ และภาคีผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่หรือชุมชน

ภาคีสนับสนุนวิชาการ ถือว่ามีบทบาทของการให้เกิดการจัดการสังคมด้วยความรู้ผ่านงานวิจัยแบบ ใหม่ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยสถาบันทางวิชาการที่อยู่ในจังหวัดเป็นการนำข้อมูล ข้อเท็จจริงและการสร้างองค์ความรู้มาปรับแนวคิดการพัฒนาแบบใหม่ ให้กลไกการจัดการ ตั้งแต่เริ่มต้น สร้างภาคี การขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ จนถึงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

ภาคีสนับสนุนด้านนโยบาย ทรัพยากร งบประมาณรวมถึงกฎเกณฑ์ต่างๆ ซึ่ง จังหวัดเป็นหน่วยการ จัดการที่พอจะเป็นไปได้มากที่สุด โดยบูรณาการร่วมกับหน่วยงานองค์กรต่างๆในพื้นที่ โดยใช้งบประมาณตาม Functions สนับสนุนแผนบูรณาการที่มาจากพื้นที่ อย่างไรก็ตามการบูรณาการอย่างแท้จริงเป็นความพยายาม ที่ไม่ค่อยๆได้ผลมาอย่างยาวนาน ดังนั้นการปฏิบัติการจริงต้องอาศัยเงื่อนไขพิเศษที่ทำให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ ร่วมกันไม่มากนักน้อย ที่สำคัญทุกคนต้องเห็นเป้าหมายร่วม

ภาคีปฏิบัติการในพื้นที่ ในระดับกว้าง ได้แก่ หน่วยการปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันในพื้นที่ เครือข่าย ชุมชน ภาคประชาสังคม ในระดับแคบ คือ ผู้นำ แกนนำ กลุ่มต่างๆ ครอบครัวและปัจเจกของชุมชน ที่ผ่านมา

ภาคีพื้นที่กลับเป็นฝ่ายรับ (Passive) ไม่ใช่ ฝ่ายรุก (Active) การพัฒนาจึงไม่ตรงจุด ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง เงื่อนไขสำคัญคือการที่ภาคีพื้นที่ใช้ข้อมูลข้อเท็จจริงและองค์ความรู้ที่มาจากภายนอก ผสมผสานกับทุนภายใน และทำการขับเคลื่อนกิจกรรมการแก้ปัญหาที่สำคัญของพื้นที่

2) ต้องใช้องค์ความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งเป็นความรู้ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทและเงื่อนไขของพื้นที่ และของสถานการณ์จริง มีการใช้องค์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ร่วมประยุกต์ใช้กับองค์ความรู้จากภายนอกหรือองค์ความรู้แบบสากลอย่างเหมาะสม และมีการใช้ทุนต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ยังมีศักยภาพอยู่

3) มีระบบการจัดการและกระบวนการขับเคลื่อนที่ยืดหยุ่นคล่องตัว มีการจัดการเชิงระบบและที่สำคัญมีการจัดความสัมพันธ์อย่างสอดคล้องระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ โดยคำนึงถึงการจัดการแบบองค์รวม คือ การจัดการปัญหาและสาเหตุทั้งระบบอย่างเชื่อมโยงเป็นเหตุเป็นผล และความร่วมมือที่มีความหมาย การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการยังต้องคำนึงถึงอิทธิพลจากภายนอกพื้นที่ที่มีผลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ ระบบทุนนิยมและบริโภคนิยม รวมถึงระบบราชการและการเมืองที่ล้วนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่อย่างรุนแรงมากเกินไปกว่า ความสามารถในการปรับตัวตามปกติของพื้นที่

แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่นอกจากองค์ประกอบสำคัญดังที่ สีสากรณ์ บัวสายและสิทธิณัฐ ประพุทธ นิตสารได้ศึกษาและอธิบายข้างต้นแล้วนั้น Sakitram (2019) ได้เพิ่มเติมองค์ประกอบของแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่โดยมองว่า ภายใต้การขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ในระดับปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมนั้น จะมีพลังขับเคลื่อน สำคัญที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างตรงไปตรงมา มีองค์ประกอบเชื่อมโยงอย่างมีนัยยะสำคัญ 4 องค์ประกอบที่มีผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของการปฏิบัติการในการพัฒนาเชิงพื้นที่ ได้แก่

พลังที่ 1 พลังความร่วมมือ ซึ่งเป็นความร่วมมือจากการเห็นปัญหาร่วม และความไว้วางใจ (Commitment and Trust) เป็นพลังขับเคลื่อนที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างตรงไปตรงมา ที่มีผลต่อการปฏิบัติการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

พลังที่ 2 พลังความรู้ ที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้ท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ที่มีการเคลื่อนตัวอย่างเป็นพลวัต ซึ่งพลังขับเคลื่อนที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างตรงไปตรงมา คงวงจรของความรู้ (Spiral of Knowledge) ที่ความรู้มีการเคลื่อนย้ายและหมุนวนระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำไปสู่การคิดวิเคราะห์ที่สามารถจัดการกับปัญหาและอุปสรรค

พลังที่ 3 พลังความสามารถในการขับเคลื่อน เกิดจากพื้นที่ปฏิบัติการ และพื้นที่ความสำคัญของผู้ปฏิบัติการ โดยพลังขับเคลื่อนที่ไม่สามารถมองเห็นได้อย่างตรงไปตรงมา ได้แก่ ความมั่นใจในปฏิบัติการ (Confidence in Action) และความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Social Relation and power relation) ระหว่างผู้ปฏิบัติการซึ่งนำสู่วิถีคิดใหม่ (New Analytical mindset) และ

พลังที่ 4 พลังความสามารถในการปรับตัว ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างปฏิบัติการและเมื่อมีปัญหาหรืออุปสรรคใหม่เกิดขึ้น

พลังขับเคลื่อนทั้ง 4 มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันภายใต้การจัดการที่เป็นระบบและอย่างมีพลวัต

การพัฒนาเชิงพื้นที่ จึงเป็นแนวคิดที่พยายามเชื่อมความต้องการหรือโจทย์จากพื้นที่กับแนวทางการพัฒนาของประเทศ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนต่อไป ดังนั้นการพัฒนาเชิงพื้นที่จึงต้องอาศัยกลไกเชิงบูรณาการที่มีความเข้าใจร่วม เห็นโจทย์ที่แท้จริงของพื้นที่ ซึ่งกลไกดังกล่าวต่างมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันทั้งแนวดิ่งและแนวราบ โดยภายใต้การบูรณาการบนฐานข้อมูล ความรู้ที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ มีการสร้างรูปแบบ แนวทางการทำงานร่วมกัน โดยสร้างพื้นที่การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างภาคีที่หลากหลายโดยแบบสหวิทยาการ

2.3 ข้อมูลและความรู้เพื่อการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือก จ.น่าน

ปัจจุบัน การสร้างและการใช้ข้อมูลและความรู้ในการพัฒนาประเทศเป็นเงื่อนไขสำคัญ หน่วยงานทุกระดับให้ความสำคัญกับข้อมูล ซึ่งในการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการให้ความสำคัญ กับ การใช้ข้อมูลความรู้เข้าไปจัดการเพื่อก่อให้เกิดความสมดุลและตอบสนองต่อการแก้ปัญหาของพื้นที่

สิทธิรัฐ ประพุทธนิตสาร (2556) ความรู้ที่สร้างขึ้นต้องมีพลังมากพอ ภาคีที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะภาคีในพื้นที่ต้องทำความเข้าใจข้อมูล ตามมาด้วยพลังการของการสร้างและจัดการความรู้ ก่อนที่จะถ่ายทอดออกมาเป็นแนวทางปฏิบัติจริงของใช้ข้อมูลความรู้และการจัดการความรู้ ซึ่งการพัฒนาเชิงพื้นที่ต้องการความรู้ที่ใช้ตรรกะและวิธีวิทยาที่เอาปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น อันมีผลต่อพื้นที่มานำทางการสร้างความรู้ ซึ่งเป็นความรู้เฉพาะพื้นที่ เฉพาะเรื่อง (Situated Knowledge) โดยนำความรู้ไปจัดการแบบเชื่อมโยง (Practical Knowledge) ผสมผสานกับการใช้เครื่องมือของการวิเคราะห์เชิงระบบ (System Analysis) หรือการคิดเชิงระบบ (System Thinking) มาช่วย พร้อมทั้งการยอมรับการใช้ตรรกะและวิธีวิทยาของชุมชนและพื้นที่

ในการพัฒนาเชิงพื้นที่นั้น ข้อมูลมีส่วนช่วยในการทำความเข้าใจพื้นที่ทั้งลักษณะของปัญหา การพัฒนาพื้นที่ในภาพรวมและกลไกในการแก้ปัญหาที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ซึ่งการบูรณาการระดับพื้นที่สามารถเกิดขึ้นได้โดยใช้ข้อมูลความรู้ ในการสร้างความรู้เพื่อตอบโจทย์การพัฒนาพื้นที่ จากการจัดทำเวทีน่านพอรั่ม ระยะที่ 1 พบว่า การที่จะได้มาซึ่งแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมเกษตรและอาชีพทางเลือกที่เหมาะสมนั้น นอกจากการสร้างกลไกการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมที่เชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับนโยบายประเทศสู่ระดับพื้นที่แต่ละลำดับขั้นแล้ว การประกอบสร้างข้อมูลชุดเดียวกันเป็นสิ่งสำคัญ ที่ผ่านมาการพัฒนาพื้นที่ของแต่ละหน่วยงานขึ้นอยู่กับข้อมูลของหน่วยงานนั้นๆ ขาดการเชื่อมโยงข้อมูลที่เป็นระบบ ทันทสมัย ดังนั้น การเริ่มต้นในการนำข้อมูลมาแลกเปลี่ยนและจัดการจึงจะนำไปสู่การออกแบบแนวทางการแก้ปัญหาได้อย่างตรงจุด

การพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกในพื้นที่จังหวัดน่าน จึงต้องเข้าใจบริบทและเงื่อนไขของพื้นที่ จากงานศึกษาของ วาสนา วิรุณรัตน์ และคณะ (2561) ได้จัดทำเมนูอาชีพทางเลือกเกษตรที่เหมาะสมกับบริบท

พื้นที่จังหวัดน่าน โดยใช้ข้อมูลและองค์ความรู้ สามารถจำแนกอาชีพเกษตรได้ 4 กลุ่ม ตามข้อจำกัดการใช้ประโยชน์ที่ดิน และเงื่อนไขของ Nan Sandbox

กลุ่มที่ 1 อาชีพเกษตรเพื่อสร้างรายได้ ได้แก่ ยางพารา ยาสูบ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง มะม่วง และเงาะ ซึ่งสามารถปลูกได้ในพื้นที่ป่าสงวนร้อยละ 10 ตามเงื่อนไข Nan Sandbox และส่งเสริมปลูกในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5 หรือในพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ได้

กลุ่มที่ 2 อาชีพที่พึ่งพิงป่า ได้แก่ กาแฟอาราบิก้า ไม้ ลูกชิต (ตาว) และมะแขว่น พื้นที่ในกลุ่มนี้เป็นทางเลือกสำหรับพื้นที่ป่าสงวนร้อยละ 18 ที่จะต้องนำกลับมาเป็นป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ แต่อนุญาตให้ปลูกพืชได้ต้นไม้ใหญ่ได้

กลุ่มที่ 3 กลุ่มอาชีพเสริมสร้างรายได้จากการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ โคเนื้อ ฝั่ม และ

กลุ่มที่ 4 กลุ่มอาชีพที่มีโอกาสพัฒนาได้แก่ พืชผักสวนครัว ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม โกโก้ อโวคาโด ส้มสีทอง พริกเมล็ดพันธุ์ ข้าวเมล็ดพันธุ์ เมล็ดพันธุ์ผัก เป็นต้น

จากงานวิจัยข้างต้น จะเห็นได้ว่า การออกแบบแนวทางอาชีพเกษตรและอาชีพทางเลือกของจังหวัดน่านนั้น การใช้ข้อมูลที่หลากหลายมิติมีส่วนสำคัญอย่างมาก ทั้งข้อมูลด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน ข้อมูลด้านเกษตรกรรม ด้านพืช ข้อมูลด้านกฎหมายนโยบาย เพื่อนำมาสู่การออกแบบและสร้างแนวทางรวมถึงองค์ความรู้นวัตกรรมที่นำมาสู่การส่งเสริมอาชีพทางเลือกต่อไป ซึ่งต้องอาศัยกรอบแนวคิดและกระบวนการการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ

บทที่ 3

วิธีดำเนินงานวิจัย

น่านพอร่ม เป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคม (Public Space) ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์และงานวิชาการต่อประเด็นสาธารณะตามภูมิสังคมน่าน และสังเคราะห์องค์ความรู้จาก ผลงานวิจัยของนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการจัดทำข้อเสนอในมิติต่างๆ ต่อ การพัฒนาจังหวัดน่าน รวมทั้งรวบรวมสังเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลความรู้ในการสนับสนุนเครือข่ายชุมชน และภาคประชาสังคมน่านในการพัฒนาจังหวัดน่าน

ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 1 น่านพอร่ม มีวัตถุประสงค์ เพื่อจัดการข้อมูลความรู้ด้านการผลิตและการตลาด เพื่อนำสู่การวิเคราะห์การเชื่อมต่อภาคการผลิตและการบริการ รวมถึงทดลองนำร่องอาชีพทางเลือกในพื้นที่ เป้าหมาย เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้รูปแบบน่านพอร่มในการสนับสนุนการพัฒนาการผลิตเพื่อเชื่อมต่อกับ ภาคการบริการเพื่อนำสู่การจัดการและการใช้ประโยชน์ป่าไม้ที่ดินอย่างเป็นรูปธรรมตามภูมิสังคมน่าน และเพื่อ สังเคราะห์บทเรียนจากการทดลองปฏิบัติในพื้นที่และเสนอบทเรียนและข้อเสนอเพื่อขยายผลการพัฒนาอาชีพ ทางเลือกและการสร้างเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชนสู่ภาคประชาสังคมน่าน ดังนั้น โครงการการจัดการข้อมูล ความรู้เพื่อการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกที่เหมาะสมควบคู่กับการจัดการป่าไม้ที่ดินจังหวัดน่าน (น่านพอร่ม) (ซึ่งตลอดทั้งเล่มรายงานนี้ ผู้วิจัยขอใช้ ชื่อ “น่านพอร่ม” แทนชื่อโครงการเต็ม) มีวิธีการศึกษา และ เครื่องมือศึกษา ดังนี้

3.1 วิธีการศึกษาและเครื่องมือ

1. ประชุมคณะวิจัย ที่ปรึกษา และแกนนำสำคัญในรายประเด็น เพื่อสรุปบทเรียนที่ผ่านมาและทำ ความเข้าใจกับสถานการณ์ที่เป็นอยู่และแนวทางการพัฒนาการผลิตเพื่อเชื่อมต่อกับภาคการบริการเพื่อนำสู่ การจัดการและการใช้ประโยชน์ป่าไม้ที่ดินอย่างเป็นรูปธรรมตามภูมิสังคมน่าน พร้อมทั้งการกำหนดบทบาท หน้าที่ และแผนการขับเคลื่อนน่านพอร่ม

2. พัฒนาศักยภาพแกนนำสำคัญ (Actors) คือ 1) ผู้ประกอบการที่มีใจทำงานเพื่อสังคม ซึ่งเป็นภาค การตลาดที่พยายามจะสนับสนุนผลผลิตและ/หรือผลิตภัณฑ์จากพื้นที่จังหวัดน่าน 2) ผู้ผลิต ทั้งปัจเจกและกลุ่ม เกษตรกรที่ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต และเชื่อมต่อ ผู้เกี่ยวข้องที่มีบทบาทสนับสนุน (Key stakeholders) ได้แก่ หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น ในเบื้องต้นจัด กระบวนการระดมข้อมูลด้านโซ่อุปสงค์ ค้นหาผู้ประกอบการ ข้อมูลโซ่อุปทานการผลิตในพื้นที่เป้าหมาย และ ค้นหาผู้ผลิต/ผู้ที่ต้องการปรับเปลี่ยนอาชีพที่เหมาะสม

3. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลความรู้ด้านการบริหารเชื่อมต่อกับภาคการผลิตเพื่อนำสู่แนวทาง

และรูปแบบการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าจากฐานทุนทางสังคมและทรัพยากรธรรมชาติและการผลิตที่มีอยู่เดิมของพื้นที่ ในตำบลทดลอง 2 ตำบล ๆ ละ 2 รูปแบบอาชีพเพื่อเป็นการสร้างรายได้และอาชีพที่เหมาะสมของคนในพื้นที่

4. ถอดบทเรียนตัวอย่าง Best Practice หรือ Model ต่างๆ ที่เป็นรูปแบบการสร้างสรรค์(Creative) นวัตกรรม (Innovation) และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาบูรณาการกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อนำมาเป็นบทเรียนในการยกระดับทั้งด้านคุณค่า (Value) ขยายขนาด (Scale up) และอัตราเร่งที่ทันกับนโยบายและสถานการณ์ทางสังคม (Speed up) Supply chain

- ค้นหาข้อมูลบุคคลตัวอย่าง Best Practice หรือ Model ต่างๆ โดยใช้เทคนิค Snowball เพื่อนำมาจัดทำแผนที่ทางสังคม (Social Mapping)
- ถอดบทเรียนตัวอย่าง Best Practice หรือ Model ต่างๆ โดยใช้เครื่องมือการจัดการความรู้
- จัดเวทีสังเคราะห์ข้อมูลและจัดทำข้อเสนอยกระดับ (Scale up)

5. รวบรวมวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลความรู้ในมิติป่าไม้ ที่ดิน เกษตรกรรมและอาชีพทางเลือก ที่เป็นประเด็นสำคัญต่อเนื่องจากระยะที่ 1 ได้แก่

■ ระบบการผลิต และ ห่วงโซ่อุปสงค์-อุปทานภายใต้บริบทพื้นที่ที่แตกต่างกัน พื้นที่การผลิตนอกเขตพื้นที่ป่า (ป่าสงวนและป่าอนุรักษ์) และพื้นที่ในเขตป่าที่ยังคงมีปัญหาเรื่องสิทธิที่ทำกินบนความทับซ้อนของกฎหมายป่าไม้ยังคงอยู่ แม้จะมีนโยบายและแก้ไขระเบียบกฎหมายบางส่วนแล้วและมีทิศทางที่ดีขึ้น แต่ก็ยังต้องมีการติดตามการแปลงนโยบายไปสู่การปฏิบัติการในพื้นที่ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลความรู้และบทเรียนในการสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน และขณะเดียวกันการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรที่เหมาะสมอย่างยั่งยืนก็เป็นสิ่งสำคัญ จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลความรู้เรื่อง Supply Chain ในการสร้างสรรค์ (Creative) นวัตกรรม (Innovation) และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาบูรณาการกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่เรียกว่า “Smart Farmer” เพื่อสร้างคุณค่า (Value) ของผลผลิตให้มีคุณภาพและมีมูลค่าที่สูงขึ้น

■ ประเด็นที่เป็นที่สนใจอื่นๆของชุมชนและภาคประชาสังคม ที่เกิดขึ้นตามสถานการณ์และประเด็นปัญหาของแต่ละพื้นที่ แต่ละช่วงเวลา หรืออาจเป็นประเด็นร้อน (Hot Issue) ที่เกิดขึ้นในสังคม เพื่อให้เกิดการถกคิดและนำข้อมูลความรู้มาจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการตัดสินใจหรือการขับเคลื่อนการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ

6. สร้างพื้นที่ทางสังคม (Public Space) “น่านพอร่ม”ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ ภูมิธรรมในพื้นที่ และงานวิชาการต่อประเด็นด้านป่าไม้ ที่ดิน เกษตรกรรมและอาชีพทางเลือกตามภูมิสังคมน่าน โดยการจัดน่านพอร่มแต่ละครั้ง มีการออกแบบวงคุย การใช้เครื่องมือ ทั้งเนื้อหา กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าไม้ ที่ดิน เกษตรกรรมและอาชีพทางเลือกสังเคราะห์ข้อมูล ความรู้ จัดทำแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมและอาชีพทางเลือกของพื้นที่ โดยเชื่อมโยงโซ่อุปทานกับโซ่อุปสงค์ รวมถึงสังเคราะห์เงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จและล้มเหลวของกระบวนการ

■ การจัดการที่ดินแปลงรวม ภายใต้นโยบายคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) กับการสร้างอาชีพของคนในพื้นที่

- นโยบายและกฎหมายเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าไม้ ได้แก่ พรบ.ป่าชุมชน 2562, พรบ.อุทยานแห่งชาติ 2562 และกฎหมายอื่นๆที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการขับเคลื่อนกลไกการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน

- ผู้ประกอบการ กลุ่ม/องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรและอาชีพทางเลือกที่พร้อมจะเชื่อมกับผู้ผลิตที่ต้องการปรับเปลี่ยน

- ผู้ประกอบการรุ่นใหม่ ซึ่งสามารถเป็นพลังในการพัฒนาอาชีพทางเลือกของจังหวัดน่านโดยแต่ละครั้ง เชื่อมโยงพื้นที่นำร่องโครงการ Nan Sandbox คือ ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง และ ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว เพื่อเกิดการแลกเปลี่ยนและขยายผลกับพื้นที่อื่นๆ

7. สร้างองค์ความรู้ จัดทำข้อเสนอมิติเกษตรและอาชีพทางเลือก ต่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหাজังหวัดน่าน

8. การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในการสนับสนุน/ผลักดันให้ข้อสรุปหรือข้อเสนอจากกระบวนการน่านพอรั่มในมิติป่าไม้ ที่ดินและอาชีพทางเลือก ไปสู่การปฏิบัติการในพื้นที่/องค์กรให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมตามภูมิสังคมน่าน

9. เผยแพร่องค์ความรู้และจัดทำข้อเสนอที่ได้จากแต่ละพอรั่มสู่สาธารณะและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

10. จัดเวทีสรุปผลงานวิจัยให้แก่ภาคีเครือข่ายการพัฒนาในจังหวัดน่าน

11. จัดทำรายงานผลการวิจัยเผยแพร่

3.2 ผลที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ

1. เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ และงานวิชาการต่อประเด็นสาธารณะพื้นที่ผ่านการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Space) ระหว่าง Actors ต่างๆ และผลักดันไปสู่การปฏิบัติการ (Acting) ในพื้นที่/องค์กรตามภูมิสังคมน่าน

2. ได้บทเรียน และ Social Mapping ตัวอย่าง Best Practice หรือ Model ต่างๆ ที่เป็นรูปแบบการสร้างสรรค์(Creative) นวัตกรรม(Innovation) และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาบูรณาการกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม

3. ได้มีข้อมูลโซ่อุปทานที่สามารถเชื่อมโยงกับโซ่อุปสงค์ที่นำสู่การพัฒนาเกษตรกรรมและอาชีพทางเลือก

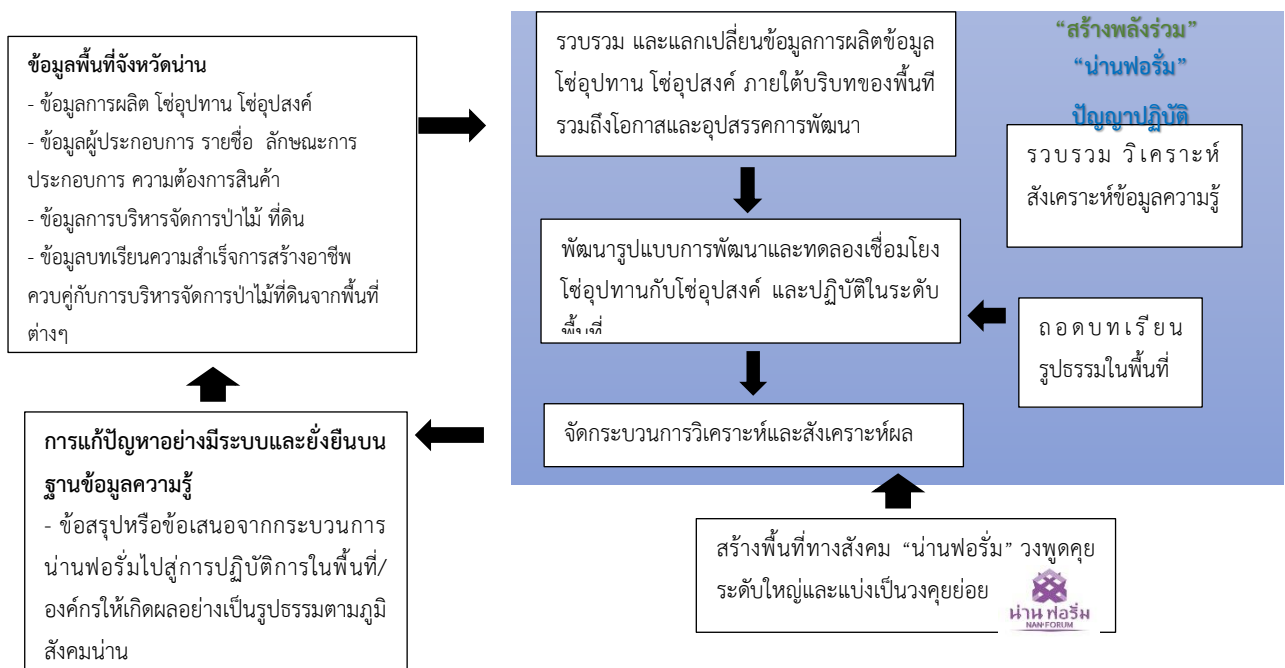
4. ข้อมูลความรู้จากกระบวนการน่านพอรั่มในมิติต่างๆ ที่เป็นประเด็นสำคัญของจังหวัดน่าน ที่ได้ข้อสรุปที่ตกผลึกแล้วได้รับการสนับสนุน/ผลักดันไปสู่การปฏิบัติการในพื้นที่/องค์กร

3.3 ผลลัพธ์และผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากงานวิจัย

- มีการนำข้อมูลห่วงโซ่อุปทานและห่วงโซ่อุปสงค์ มาพัฒนารูปแบบอาชีพที่เหมาะสมโดยการเชื่อมโยงภาคการบริหารและภาคการผลิต และนำทดลองดำเนินการในตำบลเป้าหมาย

- เกิดประเด็นการต่อยอดและพัฒนารูปแบบอาชีพที่เหมาะสมจากตำบลทดลอง 2 ตำบลสู่พื้นที่อื่นๆ
- เกิดการผลักดันงานวิจัยของ สกสว. และอื่นๆ สู่การเผยแพร่และใช้ประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาโดยภาคส่วนต่างๆ ในจังหวัดน่าน
- เกิดการต่อยอดกลไกการจัดการประชุมชนภาคประชาชนกับกลไกประชุมชนที่ขับเคลื่อนโดยภาครัฐ
- เกิดเครือข่ายการจัดการประชุมชนที่มีข้อมูล โครงสร้างการบริหารจัดการและแผนการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากประชุมชน
- เกิดเครือข่ายความร่วมมือซึ่งเป็นกลไกเชิงพื้นที่ในการขับเคลื่อนงานวิชาการและงานพัฒนาร่วมกันในพื้นที่จังหวัดน่าน

3.4 กรอบคิดงานวิจัย

รูปที่ 3.1 กรอบคิดงานวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัย

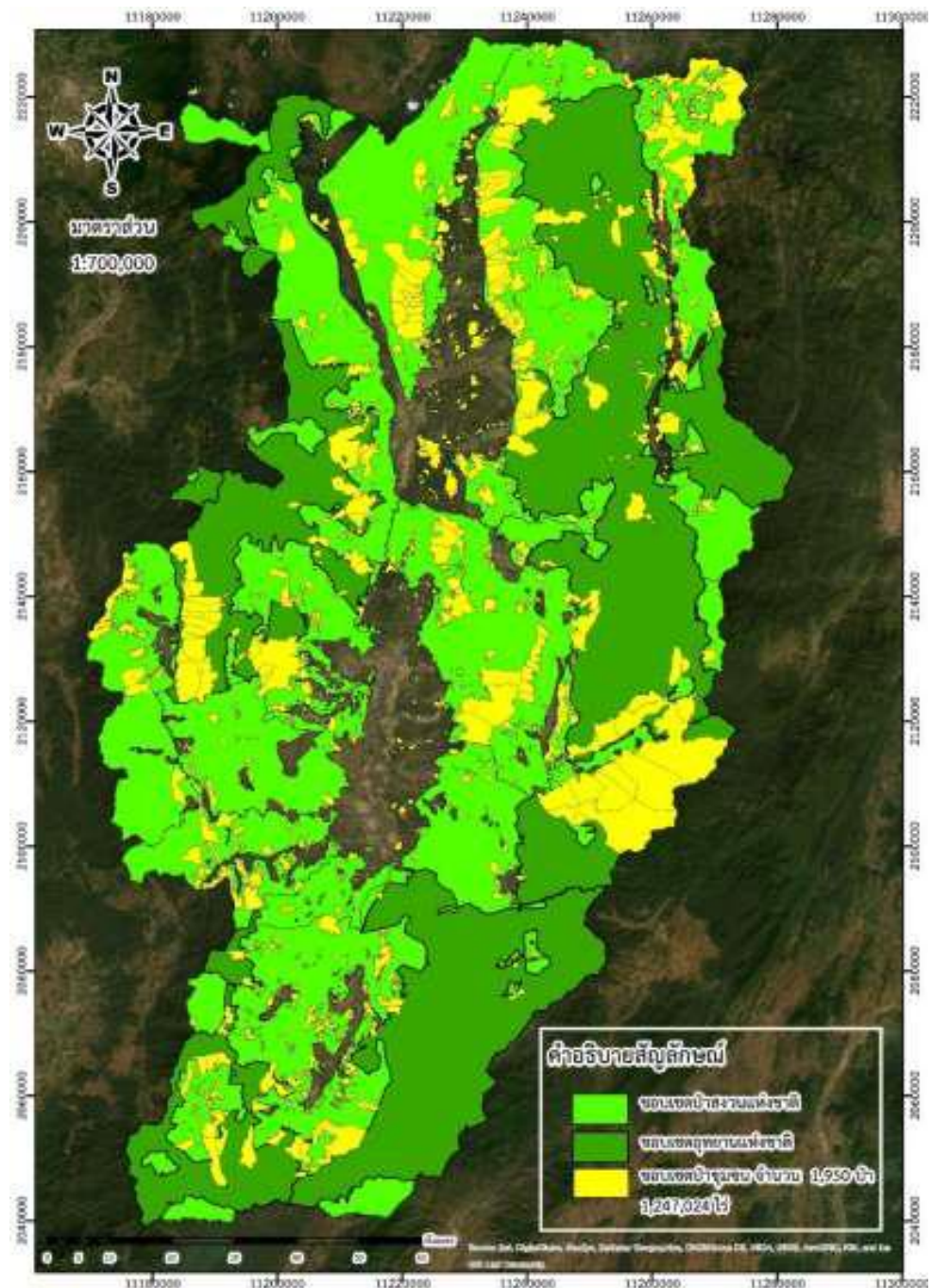
การดำเนินงานโครงการการจัดการข้อมูลความรู้เพื่อพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกที่เหมาะสมควบคู่กับการจัดการป่าไม้ที่ดินจังหวัดน่าน (น่านฟอรัม) ได้ผลิตที่สำคัญ แบ่งออกเป็น 1) สถานการณ์ปัญหา กลไกและแนวทางการขับเคลื่อนอาชีพทางเลือกของจังหวัดน่าน 2) ข้อมูลความรู้ด้านการผลิตและการตลาดเพื่อนำสู่การออกแบบอาชีพทางเลือกในพื้นที่เป้าหมาย และ 3) แนวทางการพัฒนาการผลิตที่สามารถเชื่อมต่อภาคบริหารและภาคการผลิตสู่การจัดการและการใช้ประโยชน์ป่าไม้ที่ดินอย่างยั่งยืน ผลการดำเนินงานสรุปได้ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 สถานการณ์ ปัญหา กลไกและแนวทางการขับเคลื่อนอาชีพทางเลือกของจังหวัดน่าน

กระบวนการหาทางออกด้านอาชีพทางเลือกของจังหวัดน่าน เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดน่านหลุดพ้นจากระบบการผลิตแบบเดิม หนี้สิน ราคาผลผลิตต่ำ และผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลายเป็นประเด็นร่วมของภาคส่วนต่างๆ ทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศ จากข้อมูลที่โครงการน่านฟอรัมได้รวบรวมพบว่า สภาพพื้นที่ของจังหวัดน่านซึ่งกระทบต่อการถือครองที่ดินเป็นประเด็นด้านแรกๆ ที่ต้องหาทางออกร่วมกัน และมีอิทธิพลทางความคิดต่อการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของเกษตรกร ซึ่งจังหวัดน่าน ณ ปี พ.ศ. 2562 มีเนื้อที่ป่าไม้ 4,647,667.60 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 61.31 ของเนื้อที่จังหวัด (กรมป่าไม้, 2563) สภาพพื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชัน ร้อยละ 87.2 ของพื้นที่ทั้งหมด ในการศึกษาข้อมูลด้านป่าไม้ที่ดิน เชื่อมโยงกับสถานการณ์ปัญหาของพื้นที่จังหวัดน่าน พบประเด็นที่ยังเป็นปัญหา ข้อจำกัดที่ส่งผลต่อวิถีการผลิตและการสร้างอาชีพของคนในพื้นที่ ดังนี้

4.1.1 นโยบายและกฎหมายป่าไม้ต่อสิทธิการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ป่าชุมชน

จังหวัดน่านเป็นพื้นที่ที่ชุมชนมีการขับเคลื่อนในการกันเขตป่าหมู่บ้านเป็นป่าอนุรักษ์ ป่าชุมชนมาอย่างยาวนาน โดยการขับเคลื่อนขบวนเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนของไทยมีจุดเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 ซึ่งเป็นก้าวแรกๆ และก้าวสำคัญของภาคพลเมืองที่มีความพยายามขับเคลื่อนนโยบายการจัดการป่าที่ยั่งยืน (กฤษฎา บุญชัย, 2562) มูลนิธิอีกเมืองน่านร่วมกับสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวการจัดการป่าชุมชนภาคประชาชนและจัดทำฐานข้อมูลป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน พบว่า มีการจัดการป่ารูปแบบป่าชุมชนทั้งจังหวัดน่าน ถึง 1,950 แห่ง เนื้อที่ 1,247,024 ไร่ จำแนกเป็นป่าชุมชนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เนื้อที่ 772,292 ไร่ ป่าชุมชนในเขตป่าอุทยานแห่งชาติ มีเนื้อที่ 456,539 ไร่ และ ป่าชุมชนนอกเขตป่าสงวนฯ และป่าอนุรักษ์ มีเนื้อที่ 18,193 ไร่ (บานจิตร์ สายรอกำและคณะ, 2562) ข้อมูลกรมป่าไม้ ณ ปี พ.ศ. 2563 มีชุมชนขอขึ้นทะเบียนป่าชุมชนภายใต้ พ.ร.บ.ป่าชุมชน 2562 จำนวน 300 แห่ง

รูปที่ 4.1 แผนที่แสดงขอบเขตป่าชุมชนจังหวัดน่าน

ข้อมูลป่าชุมชนข้างต้น แม้จะมีการประกาศใช้ พ.ร.บ.ป่าชุมชน พ.ศ. 2562 ซึ่งเปิดโอกาสให้ชุมชนขึ้นทะเบียนป่าชุมชนได้ อย่างไรก็ตามกฎหมายฉบับดังกล่าวเมื่อศึกษาข้อมูลป่าชุมชนในจังหวัดน่าน ยังพบช่องว่างของการเข้าถึงการโอกาสการพัฒนาและสิทธิการใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

(1) การสามารถจัดการและใช้ประโยชน์ ซึ่งใน พ.ร.บ.ป่าชุมชน 2562 มีการกำหนดแบ่งพื้นที่เป็น 2 โซน ที่สามารถจัดการและใช้ประโยชน์ ได้แก่ โซนอนุรักษ์และโซนใช้สอย ขณะนี้ (ต้นปี 2563) ยังไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์ที่แน่ชัด

(2) ป่าชุมชนที่มีขอบเขตอยู่ระหว่างเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งพบว่ามีป่าชุมชนหลาย

แห่งที่มีพื้นที่ทับซ้อนใน 2 เขตป่า ชุมชนมีความยุ่งยากในการแบ่งแนวเขตป่าชุมชนที่ชัดเจน รวมถึงการออกแบบการจัดการป่าชุมชนภายใต้กฎหมาย 2 ฉบับคือ พ.ร.บ.ป่าชุมชน 2562 และ พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ 2562

(3) ป่าชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เตรียมผนวกเป็นป่าอนุรักษ์ พบว่า เมื่อป่าชุมชนที่บริหารจัดการโดยชุมชนถูกผนวกอยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ด้วยเงื่อนไข พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ 2562 มาตรา 65 สิทธิการใช้ประโยชน์จะแตกต่างจากป่าชุมชนใน พ.ร.บ.ป่าชุมชน 2562 และแตกต่างจากป่าชุมชนที่ชุมชนมีการตั้งกฎกติกาในการบริหารของชุมชนเอง และจะต้องอยู่ในการกำกับของอุทยานแห่งชาติ

(4) การทำความเข้าใจเนื้อหาข้อกฎหมายและการเข้าถึงขั้นตอนการขอขึ้นทะเบียนป่าชุมชนในเขตป่าสงวนฯ ของผู้นำชุมชนและประชาชนล่าช้า พบว่า ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนยังขาดช่องทางการสร้างความเข้าใจกฎหมายป่าไม้ ป่าชุมชน และนโยบายการจัดสรรที่ดินของรัฐ ส่งผลให้หลายชุมชนไม่ได้ต่ออายุ และการขึ้นทะเบียนขาดเอกสารประกอบตามระเบียบใหม่ของ พ.ร.บ.ป่าชุมชน 2562

(5) ความไม่ชัดเจนและความเข้าใจของเจ้าหน้าที่รัฐในการให้คำอธิบายกฎหมายป่าไม้ พ.ร.บ.ป่าชุมชน ยังไม่มีความชัดเจน กระจุยอยู่ที่ผู้บริหารระดับกลาง/ระดับสูง ในส่วนของผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ยังไม่สามารถอธิบายระเบียบขั้นตอนที่ชัดเจนได้

(6) ชุมชนยังคงมีความไม่ไว้วางใจต่อหน่วยงานภายนอกเรื่องการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ส่งผลให้บางชุมชนไม่เปิดรับการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร

(7) ชุมชนที่มีความประสงค์ขอขึ้นทะเบียนป่าชุมชน ต้องการการหนุนเสริมในการออกแบบกิจกรรมให้สอดคล้องกับแผนการจัดการป่าชุมชนทั้ง 5 ด้านเพื่อประกอบการยื่นขอจัดตั้งป่าชุมชน

แนวนโยบายที่ดินแห่งชาติและแนวทางที่เกี่ยวข้อง

นอกจากกฎหมายป่าไม้ที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนแล้ว ด้วยปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อขยายพื้นที่ทำกินและการเปลี่ยนสภาพป่าเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์รูปแบบอื่นๆของกลุ่มทุน ส่งผลให้ มีการทบทวนตัวเลขคนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าอีกครั้ง ซึ่งพบว่า ยังมีการขยายพื้นที่ทำกินออกไปจากขอบเขตที่กำหนดไว้ ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. 2541 อีกเป็นจำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ป่าไม้ เกิดการเปลี่ยนสภาพป่า ความเสื่อมโทรมของพื้นที่ รวมทั้งเกษตรกรกลุ่มนี้ยังไม่ได้ถูกสำรวจจำนวนรวมทั้งจัดการอย่างเป็นระบบ เป็นผลให้มีนโยบายและกฎหมาย อีกหลายฉบับที่ถูกปรับปรุง หรือตราบทบัญญัติใหม่ เช่น พ.ร.บ. คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พ.ศ. 2562 นโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรที่ดินของประเทศ (พ.ศ. 2560-2567) และมติคณะรัฐมนตรีต่างๆ เป็นต้น (รัชนิ โปธิแท่น และคณะ, 2562) โดยจังหวัดน่าน มีฐานข้อมูลจามาตรการแก้ไขปัญหาการอยู่อาศัยทำกินในพื้นที่ป่าไม้ จังหวัดน่านเนื้อที่ประมาณ 1.6 ล้านไร่ แบ่งเป็น

- ป่าสงวนแห่งชาติชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2 ก่อนปี 2545 จำนวน 3.4 แสนไร่
- ป่าสงวนแห่งชาติชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2 หลังปี 2545 จำนวน 5.5 แสนไร่

- ป่าสงวนแห่งชาติชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5 ก่อนปี 2545 จำนวน 2.8 แสนไร่
- ป่าสงวนแห่งชาติชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5 หลังปี 2545 จำนวน 1.8 แสนไร่
- ป่าอนุรักษ์ ก่อนปี 2545 จำนวน 1.8 แสนไร่

การดำเนินงาน คทช. ตามนโยบายรัฐบาล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560-2562 กรมป่าไม้อนุญาตแล้วจำนวน 1,991 ราย เนื้อที่ 25,507 ไร่ ในปี 2562 เป้าหมายใน 11 อำเภอ ครอบคลุม 35 ตำบล จำนวน 75,513 ไร่ (สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 2561)

ด้วยนโยบายดังกล่าว แม้ว่าเป้าหมายเพื่อนำไปสู่การจัดการที่ดินทำกินในเขตป่าให้เป็นระบบ กระจายการถือครองที่ดิน ส่งเสริมคุณภาพชีวิตและฟื้นฟูสภาพพื้นที่ แต่ก็ยังมีผลกระทบและความเหลื่อมล้ำปรากฏอยู่จากเวทีเสวนาของภาคประชาสังคมเรื่อง คทช. ระดับจังหวัดและพื้นที่ตำบลนำร่องของโครงการน่านพอร่ม และรายงานการศึกษานโยบายกฎหมายและสถานการณ์การถือครองที่ดิน จัดทำโดยศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า ประเทศไทย (รัชนิ โปธิแท่นและคณะ, 2562) พบว่ายังมีปัญหา จุดอ่อนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินนโยบาย คทช. ดังนี้

- ชุดปฏิบัติการ คทช.อำเภอ เป็นการจัดการเชิงพื้นที่อย่างเดียว ไม่ได้เชื่อมโยงสู่โครงสร้างพื้นฐานหรือการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งจะทำให้การทำงานไม่ครบวงจร ไม่สามารถนำสู่การพัฒนาอาชีพ และการเข้าถึงระบบตลาดได้
- พื้นที่แต่ละภูมิภาคมีความแตกต่างกัน แต่ใช้กรอบการดำเนินงานทั้งประเทศทำให้ไม่มีความยืดหยุ่น ควรจะวางกรอบงานกว้างๆ ส่วนรูปแบบควรจะให้มีความหลากหลายตามบริบทและภูมิสังคมของพื้นที่
- การบูรณาการการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่มีประสิทธิภาพ ขาดความต่อเนื่องบางคณะอนุกรรมการโดยเฉพาะ อนุฯ 3 ด้านการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ ในระดับจังหวัดหน่วยงานหลักยังขาดความเข้าใจและขาดแนวทางการส่งเสริมที่สอดคล้องกับความต้องการและบริบทของพื้นที่
- กำลังเจ้าหน้าที่มีน้อยและงบประมาณมีจำกัดในการสำรวจตรวจสอบพื้นที่และการจับพิกัดรายแปลง
- กรมป่าไม้ต้องการเร่งการดำเนินการแต่มีพื้นที่จำนวนมากและระยะเวลายาว ในขณะที่ยุทธศาสตร์ชาติมีจำกัด
- พื้นที่แปลงของเกษตรกรบางแปลงทับซ้อนเขตป่าสงวนฯและป่าอนุรักษ์ฯ ส่งผลต่อสิทธิการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกร
- กรณีที่ราษฎรยังไม่ตัดสินใจเข้าร่วมนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) เพราะ
 - เกษตรกรไม่มั่นใจนโยบายรัฐบาล (ให้พื้นที่ทำกินจริงหรือไม่) เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล
 - บางครอบครัวครอบครองพื้นที่จำนวนมากเกินกว่า 20 ไร่ แต่รับทราบว่าจะจัดให้ไม่เกิน 20 ไร่/ครอบครัวจึงไม่เข้าร่วม ถ้าจะถูกตัดสิทธิ์เหลือที่ทำกิน 20 ไร่ โดยไม่มีมาตรการรองรับ
 - ยังมีมาตรการรองรับ กรณีชุมชนที่เป็นเป้าหมายในการดำเนินงาน แต่ชุมชนเองยังไม่เห็นด้วยกับนโยบายดังกล่าว

- การไม่คุ้นชินต่อสิทธิการใช้ที่ดินรูปแบบใหม่ (แปลงรวม) ซึ่งลดทอนการมีสิทธิที่ดินแบบปัจเจกบุคคล
- พื้นที่ทำกินของราษฎรส่วนมากอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1, 2 ซึ่งไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ คทช.จึงน่าจะมีมาตรการในการจัดที่ทำกินและที่อยู่อาศัยให้กับราษฎรในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1, 2
- เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานยังขาดความรู้ความเข้าใจในนโยบายที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติอย่างถ่องแท้ ส่งผลต่อการปฏิบัติงาน และการสื่อสารให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

4.1.2 ทิศทางและแนวทางการส่งเสริมการผลิตและการพัฒนาอาชีพ

ประเด็นที่ต่อเนื่องจากการขับเคลื่อนมิติการผลิตและอาชีพคือ 1) รูปแบบทางการเกษตรที่เหมาะสมกับขนาดพื้นที่ทำกิน ที่มีระบบขนส่ง และตลาดรองรับ 2) ทางรอดของระบบการผลิตทางการเกษตรภายใต้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงป่าไม้ที่ดิน ภัยพิบัติ โรคอุบัติใหม่ อาทิ โควิด-19 3) อาชีพทางเลือกอื่นๆ ทั้งการต่อยอดจากระบบการผลิตการเกษตรและนอกภาคการเกษตร ดังนั้น โจทย์ใหญ่ของจังหวัดน่าน คือ เกษตรกรน่านจะปรับเปลี่ยนระบบการผลิตภายใต้ข้อจำกัดด้านที่ดินที่เหมาะสมอย่างไร และอาชีพทางเลือกที่จะสามารถสร้างรายได้ให้กับคนน่านจะมีรูปแบบใดบ้าง

ประเด็นดังกล่าวโครงการน่านฟอรั่มได้สร้างพื้นที่การแลกเปลี่ยนระดับจังหวัดและระดับพื้นที่ประกอบกับการศึกษาจากพื้นที่แลกเปลี่ยนที่จัด/ออกแบบโดยหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ บริษัทเอกชน ภาคประชาชน และประชาสังคม โดยแบ่งอาชีพในพื้นที่จังหวัดน่านออกเป็นกลุ่มๆ แบ่งได้เป็น

- เกษตรพืชพาณิชย์ ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ยางพารา มันสำปะหลัง มะม่วงหิมพานต์ มะม่วง ลำไย ลิ้นจี่ ส้ม อินทผาลัม ปาล์มน้ำมัน

- เกษตรกึ่งพาณิชย์ ได้แก่ พืชผัก ข้าว เกษตรผสมผสาน

- เกษตรที่พึ่งพิงป่า ได้แก่ กาแฟ ชาฮัสสัม มะแขว่น

- อาชีพที่พึ่งฐานทรัพยากรป่า ได้แก่ น้ำผึ้ง สมุนไพร เห็ด หน่อไม้ หวาย ต่า

- อาชีพที่ต่อยอดจาก ฐานเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ แปรรูปผลผลิต การท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าไม้และเกษตร หลักสูตรและศูนย์เรียนรู้ เป็นต้น

- ปศุสัตว์และประมง ได้แก่ โคเนื้อ สุกร ไก่เนื้อ ไก่ไข่ ปลาน้ำจืด เป็นต้น

น่านฟอรั่มได้ระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในประเด็นเกษตรและอาชีพทางเลือก โดยตั้งโจทย์ “ในอนาคตอีก 5 ปีข้างหน้าต้องการให้อาชีพเกษตรกรออกมาในทิศทางแบบไหน ?” โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ให้ความคิดเห็นดังนี้

- ในอีก 5 ปี ข้างหน้าจะมีผู้สูงอายุจำนวนมาก อยากให้มีการจัดการแปลงเกษตร จัดการที่ดินทำกิน มีการใช้น้ำ และการใช้แปลงที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสร้างอาหารให้ชาวบ้านมีกินมีใช้ มีระบบ Software ที่เข้ามาช่วยพัฒนาคุณภาพเนื่องจากแรงงานลดน้อยลง และเป็นเกษตรแบบผสมผสานที่สมดุลตามธรรมชาติ

- มีการปลูกพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่

- มีการผลิตพืชที่หลากหลาย ที่สอดคล้องกับความต้องการของจังหวัดน่าน
- มีมาตรฐานทางการเกษตรและตลาด High-end และตลาดภายใน
- ให้เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรอง เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ ใช้วัตถุดิบในพื้นที่ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกเยอะ เกษตรกรมีการรวมกลุ่มในการต่อรอง เกษตรกรสามารถกำหนดราคาผลผลิตเองได้ และมีผลผลิตที่มีคุณภาพ
- เกษตรกรมีองค์ความรู้ในเรื่องเกษตรอย่างแท้จริง มีอธิปไตยในการเลือกปลูกเมล็ดพันธุ์ด้วยตัวเอง เกษตรกรมีการพึ่งพาตนเองได้
- เกษตรกรมีภูมิปัญญาไม่อดอยาก อยากเห็นผลผลิตข้าวที่มีราคาสูงกว่านี้ เพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตในท้องถิ่น นำของดีที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาต่อยอดหรือสร้างมูลค่าเพิ่ม
- อยากให้เกษตรกรมีความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ไม่จำเป็นต้องไปซื้อของคนอื่นกิน สามารถปลูกกินเองได้ อยากให้พ่อค้าเข้าไปหาเกษตรกร ไม่ใช่เกษตรกรเข้าหาพ่อค้า
- เกษตรกรมีรายได้อย่างสม่ำเสมอ มีการวางแผนการตลาด
- อยากให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง อยากเห็นรูปแบบเกษตรพันธสัญญาที่เกษตรกรกล้าที่จะลงทุน กล้าที่จะเสี่ยง อยากเห็นตัวเลขนำเข้าของอาหารลดลงและอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่มั่นคงทำให้คนรุ่นใหม่กล้าที่จะเข้ามาทำอาชีพนี้ อยากเห็นการใช้ข้อมูลทางด้านการเกษตร และข้อมูลเหล่านั้นก็จะมีในเรื่องของการจัดการความรู้ การถ่ายทอดข้อมูลให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เรียนรู้
- มีการใช้ผลผลิตทางการเกษตรที่นอกเหนือจากสิ่งที่มีอยู่
- สถาบันวิชาการที่สามารถไปหนุนเสริมให้เกษตรกร มีความรู้มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการจัดการในเรื่องของการผลิต การจำหน่าย การแปรรูปต่างๆ
- เกษตรกรมีศักยภาพในการพัฒนาในด้านความรู้และเทคโนโลยีมากขึ้น

รูปที่ 4.2 ผังสรุปบัตรคำความคิดเห็นจากการระดมความคิดเห็น

โดยจากการแลกเปลี่ยนได้มีสะท้อนมุมมองของอาชีพเกษตรกร โดยมีทรัพยากรการผลิตทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ควรใช้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการใช้ประโยชน์ของที่มีอยู่ในฟาร์มของตนเองสามารถหมุนเวียนให้ได้มากที่สุด เกษตรกรต้องมีความรู้ มีการรวมกลุ่ม มีการใช้ข้อมูลมากขึ้นในการตัดสินใจไม่ว่าจะเป็นข้อมูลในเรื่องพืช ผลผลิต เมื่อผลิตได้ ผลผลิตที่ได้จะต้องหลากหลาย มีมาตรฐาน มีคุณภาพ และไม่ใช้การเกษตรเพียงอย่างเดียว ผลผลิตที่ได้สามารถนำไปต่อยอดได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสุขภาพ ความงามและผลผลิตที่ได้จะต้องได้ในระดับผลผลิตที่ดีพอ มีการสร้างมูลค่าเพิ่ม ทั้งหมดนี้เป็นการจัดการผลผลิตทางการเกษตร นอกเหนือจากการใช้ผลผลิตบริโภคในครัวเรือน ก็สามารถนำไปขายจำหน่ายได้

อย่างไรก็ตามประเด็นการส่งเสริมพัฒนาอาชีพ ปัจจัยสำคัญที่จะสนับสนุนให้เกษตรกรสามารถผลิตและสร้างรายได้อย่างยั่งยืน ได้แก่ กระบวนการสร้างวิถีคิดและกลยุทธ์ใหม่ให้กับเกษตรกรและกลุ่มเกษตรกร การสร้าง Growth mindset และการออกแบบแผนธุรกิจที่มาจากฐานชุมชน เป็นประเด็นสำคัญ ประกอบการสร้าง “ผู้ประกอบการชุมชน” หรือ “นักการตลาดชุมชน” จะเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรได้

วาสนา วิรุณรัตน์ และคณะ (2561) ทำการศึกษาเพื่อพัฒนาเมนูทางเลือกด้านการเกษตรสำหรับชุมชนจังหวัดน่าน ได้ผลการศึกษาที่สามารถสนับสนุนการขับเคลื่อนน่านแซนด์บ็อกซ์ รวมถึงโครงการพัฒนาของหน่วยงานต่างๆในพื้นที่จังหวัดน่านได้อย่างมีนัยยะสำคัญ โดยได้เสนออาชีพเกษตรกรรม 4 กลุ่มตามข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์ที่ดินตามกฎหมาย และตามเงื่อนไขของน่านแซนด์บ็อกซ์ ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 อาชีพเกษตรเพื่อสร้างรายได้ ได้แก่ ยางพารา ยาสูบ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง มะม่วงและเงาะ ซึ่งสามารถปลูกได้ในพื้นที่ป่าสงวนตามเงื่อนไขของน่านแซนด์บ็อกซ์ และส่งเสริมปลูกในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5 หรือพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์ กลุ่มที่ 2 อาชีพเกษตรพึ่งพิงป่า ได้แก่ กาแฟอาราบิก้า ฝั่ ลูกชิด(ตาว) และมะแขว่น พันธุ์ในกลุ่มนี้เป็นทางเลือกสำหรับพื้นที่ป่าสงวนที่จะต้องนำกลับมาเป็นป่าที่มีต้นไม้ใหญ่ แต่อนุญาตให้ปลูกพืชไต่ต้นไม้ใหญ่ได้ กลุ่มที่ 3 กลุ่มอาชีพเสริมรายได้จากการเลี้ยงสัตว์ ได้แก่ โคเนื้อ ฝั่ และกลุ่มที่ 4 กลุ่มอาชีพที่มีโอกาสพัฒนา ได้แก่ พืชผักสวนครัว ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม โกโก้ อโวคาโด ส้มสีทอง เมล็ดพันธุ์พริก เมล็ดพันธุ์ข้าว เมล็ดพันธุ์ผัก

ในการศึกษาอาชีพที่เป็นโอกาสในการพัฒนาทั้งที่เป็นการเพิ่มมูลค่าจากฐานเกษตรกรรม และรายได้จากนอกภาคการเกษตร ซึ่งแนวโน้ม ณ ปัจจุบัน แหล่งรายได้ของจังหวัดน่านขยายตัวจากภาคเกษตร เป็นการท่องเที่ยวและบริการ และการเพิ่มมูลค่าจากฐานเกษตรกรรม

1) ท่องเที่ยวชุมชนและการบริการ

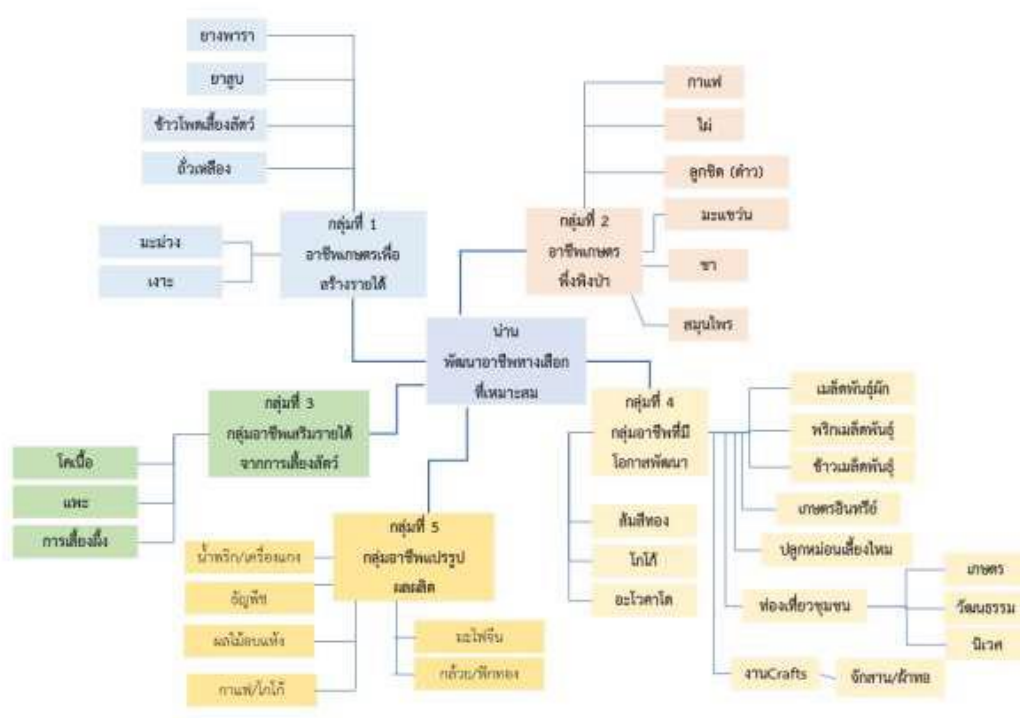
การท่องเที่ยวและบริการเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์การพัฒนาของจังหวัดน่าน ปี 2562-2563 มีแผนการบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ชื่อ “ทึมน่านท่องเที่ยว” โดยเน้นการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์ รักษาสืบสานขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม รวมทั้งนำแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวปลอดภัยให้เป็นไปตามเกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก สามารถรองรับการเดินทางท่องเที่ยวของคนทุกคนในอนาคต (สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จังหวัดน่าน, 2562)

ด้วยโอกาสด้านนโยบาย และฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมของน่านจึงเป็นฐานทุนสำคัญ ในการพัฒนาการท่องเที่ยว แนวโน้มจะเกิดการขยายตัวด้านการท่องเที่ยวชุมชน ชุมชนหลายชุมชนเริ่มเรียนรู้ใน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดึงศักยภาพเชิงพื้นที่นำสู่การบริหารจัดการสร้างรายได้ ตัวอย่างเช่น หมู่บ้าน ท่องเที่ยววัฒนธรรมไทลื้อดอนมูล ท่องเที่ยววนเกษตร กาแฟ มณีพฤกษ์ เส้นทางศึกษาประวัติศาสตร์ป่าสหาย ยงค์ ล่องแพบ้านหาดผาชน ตำบลเมืองจัง เป็นต้น

ในขณะที่มีการประชาสัมพันธ์ด้านด้านการท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดธุรกิจบริการใหม่ๆ มากขึ้น ทั้งที่พัก โรงแรม โฮมสเตย์ ลานกางเต็นท์ ร้านอาหาร จุด Check-in สร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการมากขึ้น

2) การสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตการเกษตรและผลิตภัณฑ์น่าน

ข้อจำกัดในการสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตการเกษตรและผลิตภัณฑ์น่าน พบว่า 1) ตัวเกษตรกรและผู้ประกอบการชุมชนขาดวิสัยทัศน์และทักษะการหาจุดเด่นของผลผลิตและสินค้า ประกอบกับแผนตลาดห่วงโซ่ อุปทานที่ไม่ได้วิเคราะห์แนวโน้มตลาดหรือพฤติกรรมผู้บริโภค ส่วนใหญ่นำเอาผลผลิตและวัตถุดิบต้นทางเป็น ตัวตั้ง ส่งผลให้กลุ่ม/วิสาหกิจชุมชนผลิตสินค้าที่ซ้ำๆ ออกสู่ตลาด 2) ต้นทุนการแปรรูปผลผลิตค่อนข้างสูง และ ต้องอาศัยเทคโนโลยี เช่น เครื่อง Spray Dry, เครื่อง Freeze Dry, เครื่องสกัดน้ำมัน (กรณีสมุนไพร) ห้องเย็น เก็บผลผลิต เป็นต้น 3) ช่องทางการตลาดใหม่ๆ ปัจจุบันตลาดออนไลน์ขยายตัวอย่างมาก แต่เกษตรกรและ กลุ่มวิสาหกิจส่วนใหญ่ยังขาดทักษะในการเปิดตลาดออนไลน์ ดังนั้นในการสร้างมูลค่าเพิ่มผลผลิตการเกษตรและ ผลิตภัณฑ์น่าน ทำอย่างไรให้เกษตรกรผู้ผลิตสามารถเชื่อมโยงกับภาคตลาดได้ครบวงจร

รูปที่ 4.3 แนวทางพัฒนาอาชีพทางเลือกที่เหมาะสม

4.2 ข้อมูลความรู้ด้านการผลิตและการตลาดเพื่อนำสู่การออกแบบอาชีพทางเลือกในพื้นที่เป้าหมาย

ตามแผนงานโครงการน่านฟอรั่มเลือกพื้นที่ทดลอง 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียงจังหวัดน่าน และตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว เนื่องจากระหว่างเริ่มดำเนินการ ได้มีข้อเสนอจากวงศ์และจากพื้นที่ตำบลภูคา อำเภอปัว ว่าขอเพิ่มเติมเป็นพื้นที่ทดลอง ซึ่งตำบลภูคาจะมีบริบทพื้นที่ที่ซับซ้อนทั้งด้านกฎหมายป่าไม้ และการใช้พื้นที่ในเขตป่า และยังเป็นตัวแทนพื้นที่ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนและป่าอุทยานฯทั้งหมด ดังนั้นโครงการน่านฟอรั่มจึงมีการปรับแผนเพิ่มเติม ตำบลภูคา อำเภอปัวเป็นพื้นที่ทดลอง โจทย์สำคัญของ 3 ตำบลทดลอง คือ การทำความเข้าใจบริบทของตำบล ทิศทางสังคม ทิศทางทรัพยากร โอกาสและข้อจำกัดที่มีต่อการพัฒนาแนวทางการสร้างอาชีพที่เหมาะสมของ 3 ตำบล ประกอบด้วย

- 1) ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง
- 2) ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว
- 3) ตำบลภูคา อำเภอปัว

ผลการดำเนินงานของแต่ละตำบล ดังนี้

4.2.1 ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

ตำบลเมืองจัง เป็นตำบลที่มีทุนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงเป็นอันดับต้นๆของจังหวัดน่าน มีทุนทรัพยากรที่สำคัญคือ มีลำน้ำน่านสายหลักไหลผ่าน และมีลำห้วยสาขาหล่อเลี้ยงภาคเกษตรกรรม แต่ละชุมชนมีการอนุรักษ์ดูแลรักษาป่าชุมชน และวังปลาตำบลเมืองจังมีเนื้อที่ประมาณ 86.45 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 54,029 ไร่ มีอาณาเขตติดต่อกับ พื้นที่ใกล้เคียง ดังนี้

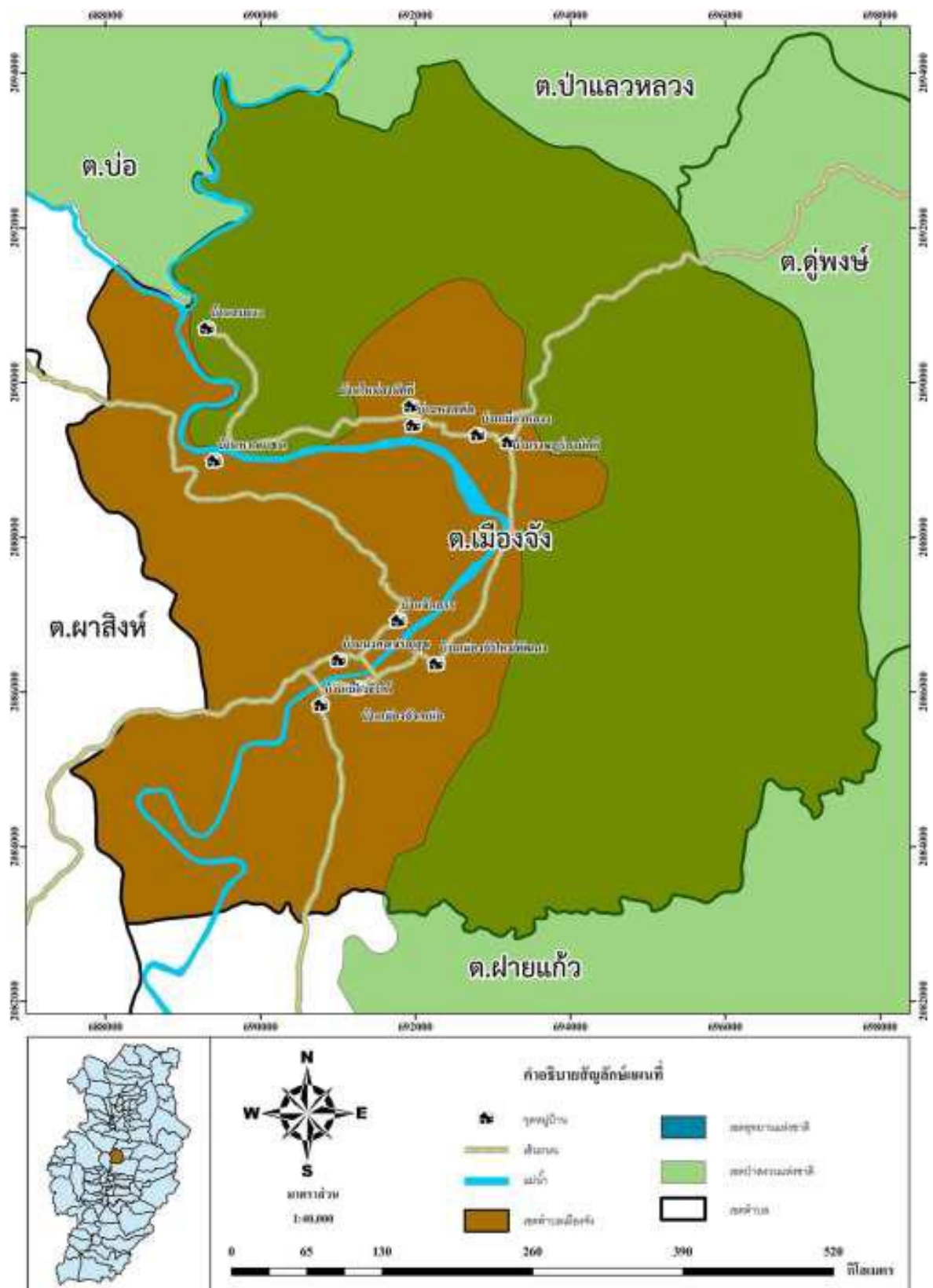
ทิศเหนือ ติดกับตำบลบ่อ อำเภอเมืองน่าน และตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน

ทิศใต้ ติดกับตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

ทิศตะวันออก ติดกับตำบลดู่พงษ์ อำเภอสันติสุข ตำบลพงษ์ อำเภอสันติสุข และตำบลฝายแก้ว

อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

ทิศตะวันตก ติดกับตำบลผาสิงห์ อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

รูปที่ 4.4 แสดงขอบเขตตำบลเมืองจ๋ิง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

ประชากรรวมทั้งสิ้น จำนวน 5,854 คน แยกเป็น ชาย 2,914 คน หญิง 2,940 คน ความหนาแน่น ประชากรต่อพื้นที่ 69 คน / ตารางกิโลเมตร จำนวนครัวเรือน ทั้งสิ้น 2,165 ครัวเรือน

ลักษณะภูมิประเทศ

ภาพพื้นที่มีทั้งเป็นพื้นที่ราบ ที่ลาดเชิงเขาและภูเขา ด้านทิศตะวันออกกับทิศเหนือของชุมชนเป็นภูเขา สูงอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่ น้ำ น่านฝั่งตะวันออกตอนใต้ จำนวน 32,159 ไร่ หรือร้อยละ 59.52 ของ พื้นที่ตำบลและมีที่ราบลุ่มแม่น้ำน่านบริเวณตอนกลางซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนและเป็นที่ลาดสูงชันไปด้านทิศ ตะวันตก และมีลำห้วยสายต่าง ๆ จำนวนมาก

ข้อมูลแหล่งน้ำ

มีแหล่งน้ำที่สำคัญได้แก่ ลำน้ำน่าน ลำน้ำยาว และลำน้ำกุ่ม ซึ่งเป็นลำน้ำที่มีน้ำไหลตลอดทั้งปี

แหล่งน้ำหลัก

1. อ่างเก็บน้ำจำ ตั้งอยู่พื้นที่บ้านหาดเค็ด หมู่ 1 พื้นที่การใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปลูก ข้าว นาปี
2. อ่างเก็บน้ำหะ ตั้งอยู่พื้นที่บ้านเมืองหลวง หมู่ 4 พื้นที่ใช้ประโยชน์ประมาณ 300 ไร่ หรือเฉลี่ยราย ละ 3-4 ไร่
3. สระป่าตึง ตั้งอยู่พื้นที่บ้านเมืองหลวง หมู่ 4 เป็นสระน้ำที่พื้นที่ทำเป็นแก้มลิง รับน้ำจากอ่างน้ำหะ ลงมาเติมที่สระก่อนจะส่งให้เกษตรกรเพื่อให้ในการทำการเกษตรดูแล พื้นที่เต็ม 220 ไร่ จะทำการเกษตรดูแล ประมาณ 150 ไร่
4. ฝายห้วยผึ้ง ตั้งอยู่พื้นที่บ้านเมืองจันทน์ หมู่ 5 พื้นที่รับประโยชน์ประมาณ 50 ไร่ ปัจจุบันมีการ น้ำเอนกวัฒนกรรมกักน้ำเข้ามาสูบน้ำลงมาใช้ในพื้นที่
5. ฝายรับน้ำอ้อยเคียน ตั้งอยู่พื้นที่บ้านเมืองจันทน์ หมู่ 5 เป็นสระน้ำที่พื้นที่ทำเป็นแก้มลิงเพื่อรับน้ำ จากฝายห้วยผึ้ง เพื่อกระจายลงไปใช้พื้นที่ปลูกไม้ผลและพื้นที่นาข้าว
6. ฝายห้วยหัด ตั้งอยู่พื้นที่บ้านราษฎร์สามัคคี หมู่ 8 มีพื้นที่ใช้ประโยชน์ประมาณ 100 กว่าไร่ ของ เกษตรกรประมาณ 30 กว่าราย ฤดูฝนใช้ปลูกข้าว และไม่ได้ทำประโยชน์ในช่วงฤดูแล้งหลังเก็บเกี่ยวนา
7. อ่างเก็บน้ำห้วยเหี้ยะ พื้นที่บ้านใหม่สามัคคี หมู่ 9 สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่สูง เป็นแหล่งน้ำเก่าใช้ ประโยชน์ได้เฉพาะฤดูฝน
8. ฝายห้วยดินดำ ตั้งอยู่พื้นที่บ้านมงคลเจริญสุข หมู่ 11 มีพื้นที่รับน้ำ 60 ไร่ พื้นที่รับน้ำเป็นพื้นสวน และพื้นที่นา

ข้อมูลพื้นที่ทำการเกษตร

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลการทำการเกษตรในพื้นที่ตำบลเมือง

รายการ	ครัวเรือนที่ปลูก	พื้นที่ปลูก (ไร่)	พื้นที่เก็บเกี่ยว (ไร่)
ข้าวนาปี	472	1,677.30	1,676.80
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	665	12,490.18	12,481.07
มันสำปะหลัง	34	199.61	199.61
ปาล์มน้ำมัน	3	16	16
ยางพารา	262	2,673.41	1,791.10
มะม่วง	558	3,333.62	3,265.16
ลิ้นจี่	353	1,162.84	1,174.59
ลำไย	323	1,001.88	992.88

ที่มา : สำนักงานเกษตรอำเภอยะผิง, 2563

แหล่งการท่องเที่ยว

1. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การอนุรักษ์ป่าชุมชนการอนุรักษ์لاب้านหาดผาชน หมู่ 3 บ้านเมืองจันเหนือ หมู่ 5 และบ้านสบยาว หมู่ 7 นอกจากนี้ในช่วงระหว่างเดือนมกราคม – เดือนพฤษภาคม ของทุกปี บ้านหาดผาชนและบ้านสบยาวยังมีกิจกรรมล่องแพไม้ไผ่ ชมวิถีชีวิตของชุมชนที่เรียบง่ายและชมทิวทัศน์แม่น้ำน่าน

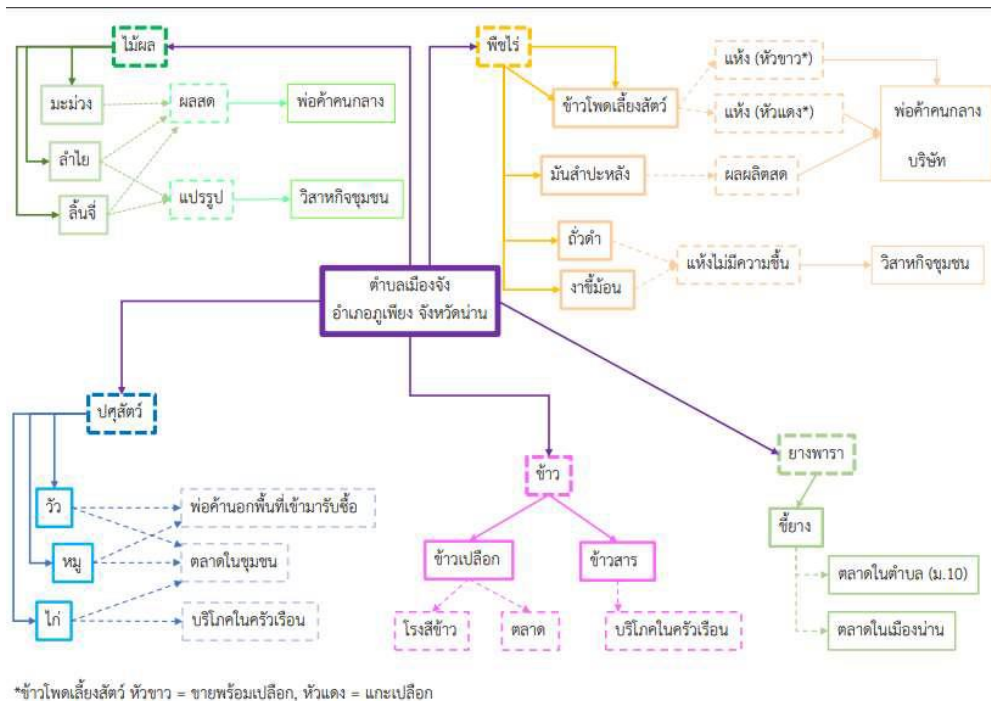
2. แหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา ได้แก่ พระพุทธรูปองค์ใหญ่ที่สุดในจังหวัดน่านที่ศูนย์ปฏิบัติธรรมอ่อนแสงดาวบ้านเมืองหลวง หมู่ 4 และในวันสงกรานต์ของทุกปีจะมีประเพณีสงกรานต์พระพุทธรูปองค์ใหญ่ เพื่อเกิดสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัว

3. แหล่งท่องเที่ยวและเรียนรู้ระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ใจไก๋ หมู่ 8 ศูนย์การเรียนรู้แสงเทียน และศูนย์รวบรวมและเพิ่มคุณภาพผลผลิตทางการเกษตร หมู่ 9

ตำบลเมืองจันมีห่วงโซ่การผลิตที่สำคัญ คือ ข้าวเป็นพืชอาหารหลัก พืชไร่รายได้ที่สำคัญ ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ยางพารา มันสำปะหลัง ถั่วดำ งาขี้ม่อน ไม้ผล ได้แก่ มะม่วง ลิ้นจี่ ลำไย ด้านปศุสัตว์ ได้แก่ วัว หมู ไก่

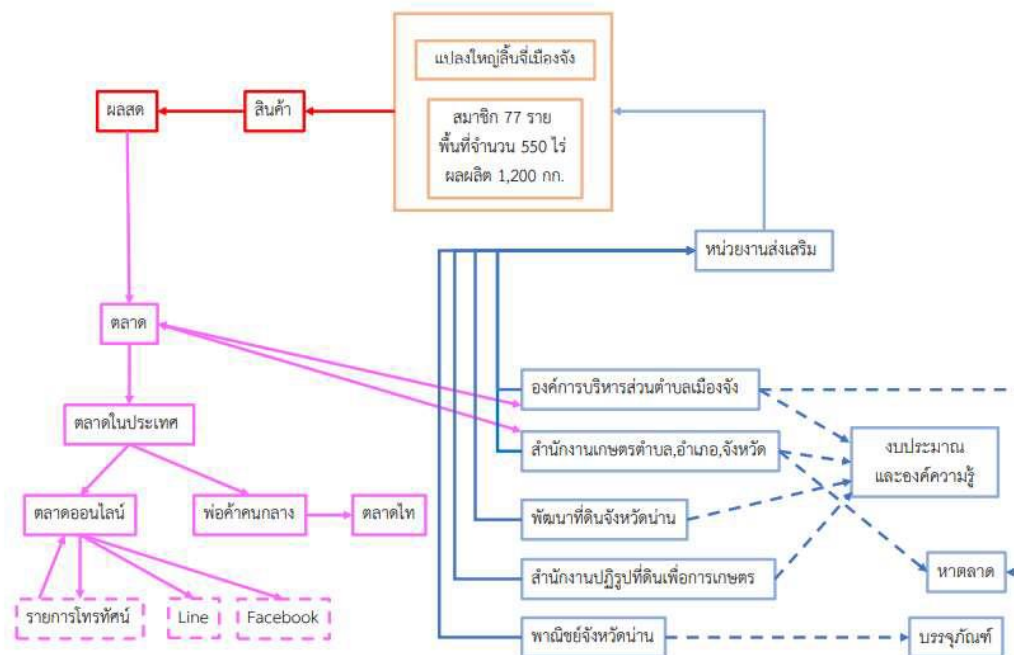
พืชไร่ได้ส่วนใหญ่มักมีพ่อค้าคนกลางเป็นกลไกกลางในการรับซื้อผลผลิตสดจากเกษตรกรสู่ตลาดภายนอก ดังนั้นราคาซื้อขายจึงขึ้นอยู่กับราคากำหนดราคาของพ่อค้าคนกลาง ส่วนผลิตภัณฑ์แปรรูปมีการรวมกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชน

ด้วยระยะทางจากตำบลเมืองจัน มายังในตัวเมืองน่านมีระยะทางไม่ไกล ผลผลิตบางชนิดเกษตรกรนำมาส่งตลาดในตัวเมือง และจำหน่ายเอง เช่น ไม้ผล ยางพารา พืชผัก เป็นต้น

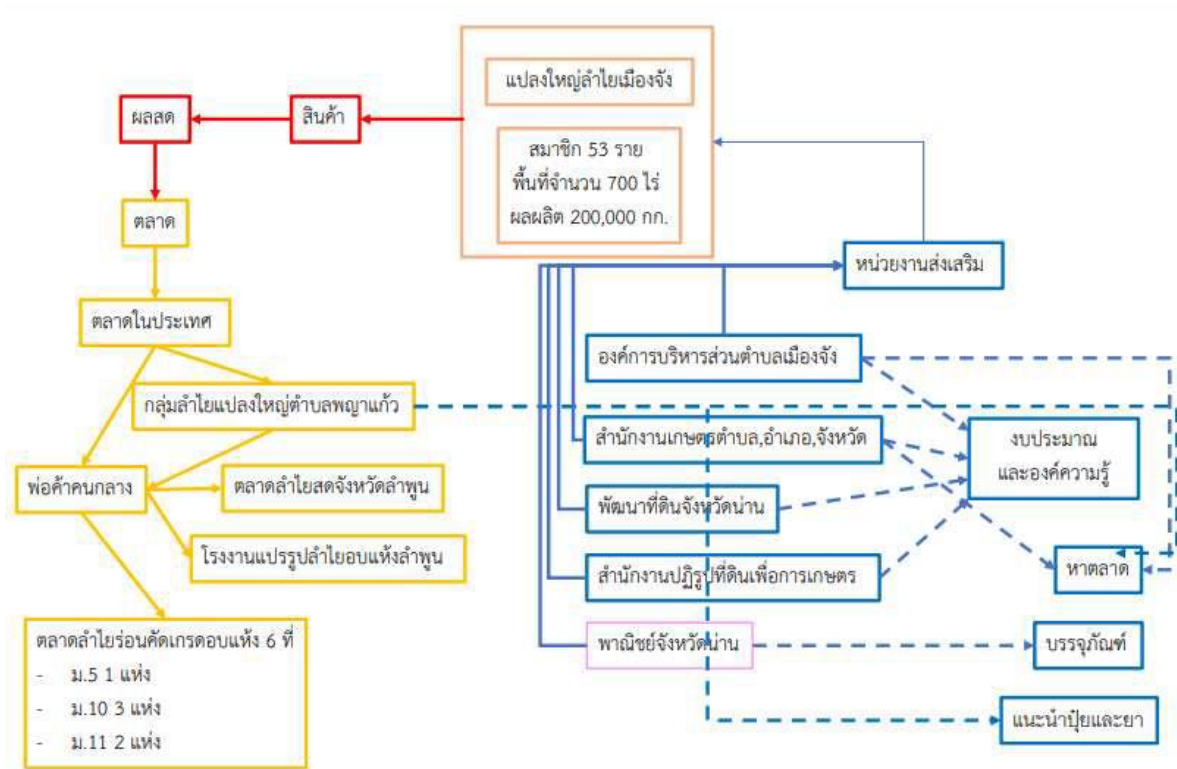

รูปที่ 4.5 ห่วงโซ่การผลิตด้านการเกษตร ตำบลเมืองจิ่ง

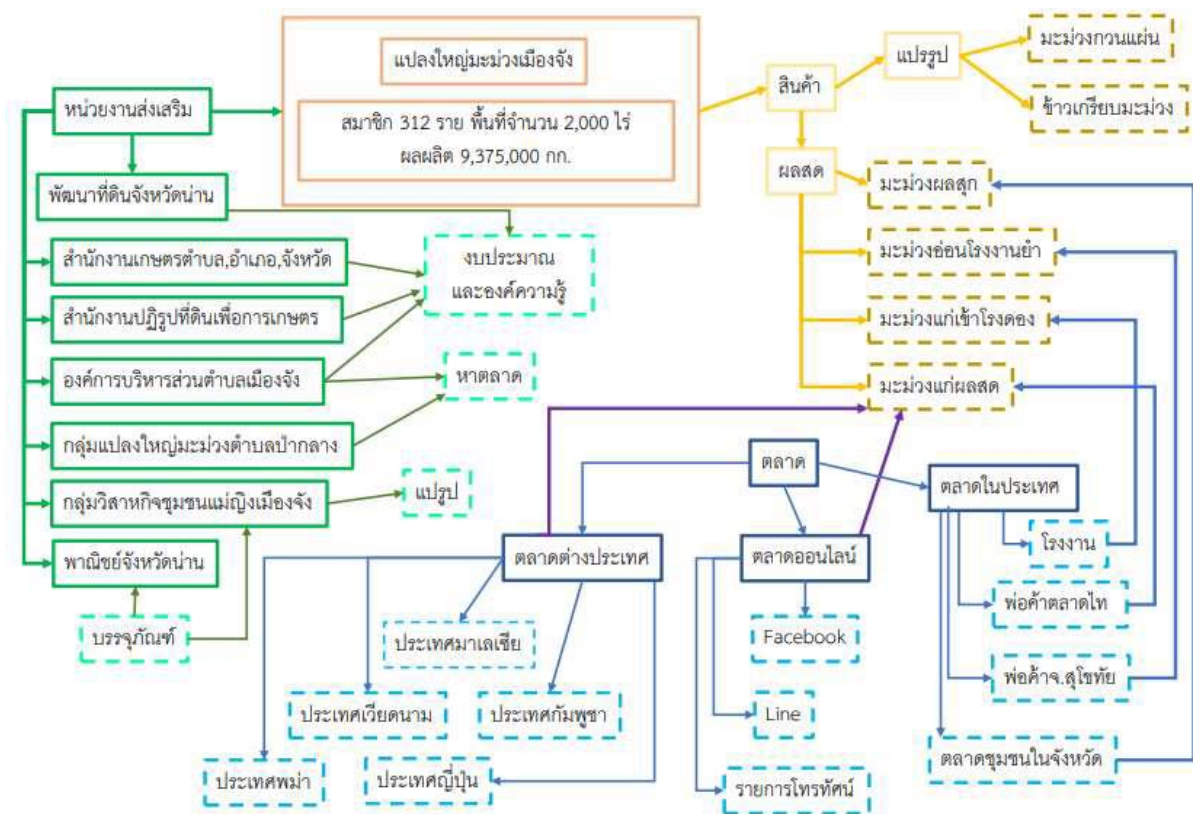
ลิ้นจี่ มะม่วง ลำไย สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรในพื้นที่ตำบลเมืองจิ่ง และเมื่อศึกษาห่วงโซ่อุปสงค์อุปทานของทั้ง 3 ชนิด พบว่ามีการขยายช่องทางตลาด และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน โดยเฉพาะวิกฤติการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 สร้างโอกาสในการกระจาย/จำหน่ายสินค้าผ่านตลาดออนไลน์ ช่วยให้เกษตรกรสามารถระบายผลผลิตสู่ตลาดในช่วงที่ตลาดปกติไม่สามารถเข้ามารับซื้อผลผลิตได้

รูปที่ 4.6 ห่วงโซ่การผลิตลิ้นจี่ ตำบลเมืองจิ่ง

รูปที่ 4.7 ห่วงโซ่การผลิตลำไย ตำบลเมืองจ้ิง

รูปที่ 4.8 ห่วงโซ่การผลิตมะม่วงแปลงใหญ่ ตำบลเมืองจ้ิง

จากผังห่วงโซ่การผลิตไม้ผลซึ่งเป็นแหล่งรายได้สำคัญของตำบลเมืองจัง พบว่า มีระบบรองรับผลผลิตจากหน้าสวนถึงผู้ประกอบการปลายทาง โดยในพื้นที่ มีผู้ประกอบการในชุมชนเป็น “ล้ง” หรือจัดรับซื้อผลผลิตเพื่อเชื่อมต่อตลาดภายนอก โดยเน้นผลผลิตสดทั้งหมด ราคาผลผลิตขึ้นกับตลาดโดยตรง ราคาผลผลิตที่เกษตรกรได้รับจะต่ำ เนื่องจากภายใต้ห่วงโซ่การผลิตถึงตลาดต้องผ่านผู้ประกอบการหลายชั้น

สถานการณ์อาชีพทางเลือกเกษตร ที่ดินทำกิน การจัดการน้ำ โดยสถานการณ์อาชีพทางเลือกเกษตร ตำบลเมืองจังได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตหลากหลาย เช่น มะม่วง ลิ้นจี่ มะม่วงหิมพานต์ ไข่ เป็นต้น โดยได้มีการนำนวัตกรรมการจัดการน้ำเข้าสู่แปลงผลิตของเกษตรกร โดยสามารถดึงน้ำจากที่ต่ำไปกักเก็บไว้ในที่สูง โดยอาศัยการใช้นวัตกรรมโซล่าเซลล์ ดึงน้ำไปเก็บไว้ในบ่อพวง โดยหนุนเสริมด้วยระบบกระจายน้ำ และยังมีการดึงน้ำไปใช้ในพื้นที่การเกษตรในหลายรูปแบบ โดยอาศัยกลไกการทำงานในพื้นที่จากหลายภาคส่วนทั้งท้องถิ่น ชุมชน ภาคเอกชน ภาครัฐ ประสานการดำเนินงานในโครงการต่างๆในระดับพื้นที่ โดยทางคณะทำงานน่านพอร่มได้ทำการศึกษามิติพัฒนาป่าไม้ ที่ดิน น้ำ ระบบการผลิตในพื้นที่ตำบลเมืองจัง โดยได้รูปแบบดังนี้

โดยในพื้นที่ตำบลเมืองจังได้มีการจัดทำข้อมูลในหลากหลายมิติ และแหล่งข้อมูลของตำบลมาจากหลายแหล่งข้อมูล ซึ่งกระบวนการพัฒนาของตำบลเมืองจังอาศัยข้อมูลในการขับเคลื่อน และกลไกการประสานการทำงานในระดับพื้นที่ร่วมกับหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ และเอกชน โดยทางผู้เข้าร่วมเร่งเห็นว่าจะต้องจัดทำข้อมูลตำบล และการถอดนวัตกรรมจัดการน้ำในพื้นที่เพื่อส่งต่อและเผยแพร่ไปยังพื้นที่อื่น นอกจากนั้นในพื้นที่ตำบลเมืองจัง ได้รับการอนุญาตคทช. ในพื้นที่ลุ่มน้ำ 1,2,3,4,5 โดยในระดับพื้นที่ยังไม่มีแนวทางการสนับสนุนการพัฒนาในพื้นที่คทช. โดยจะดำเนินงานพัฒนาและรับการสนับสนุนในพื้นที่ คทช.ต่อไป

4.2.2 ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ตำบลนาไร่หลวง มีพื้นที่ 117, 075 ไร่ จากเนื้อที่ทั้งหมดของตำบลนาไร่หลวง มีเนื้อที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ 92,286 ไร่ พื้นที่นอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ 24,789 ไร่ ประกอบด้วย 10 หมู่บ้าน 1,719 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร

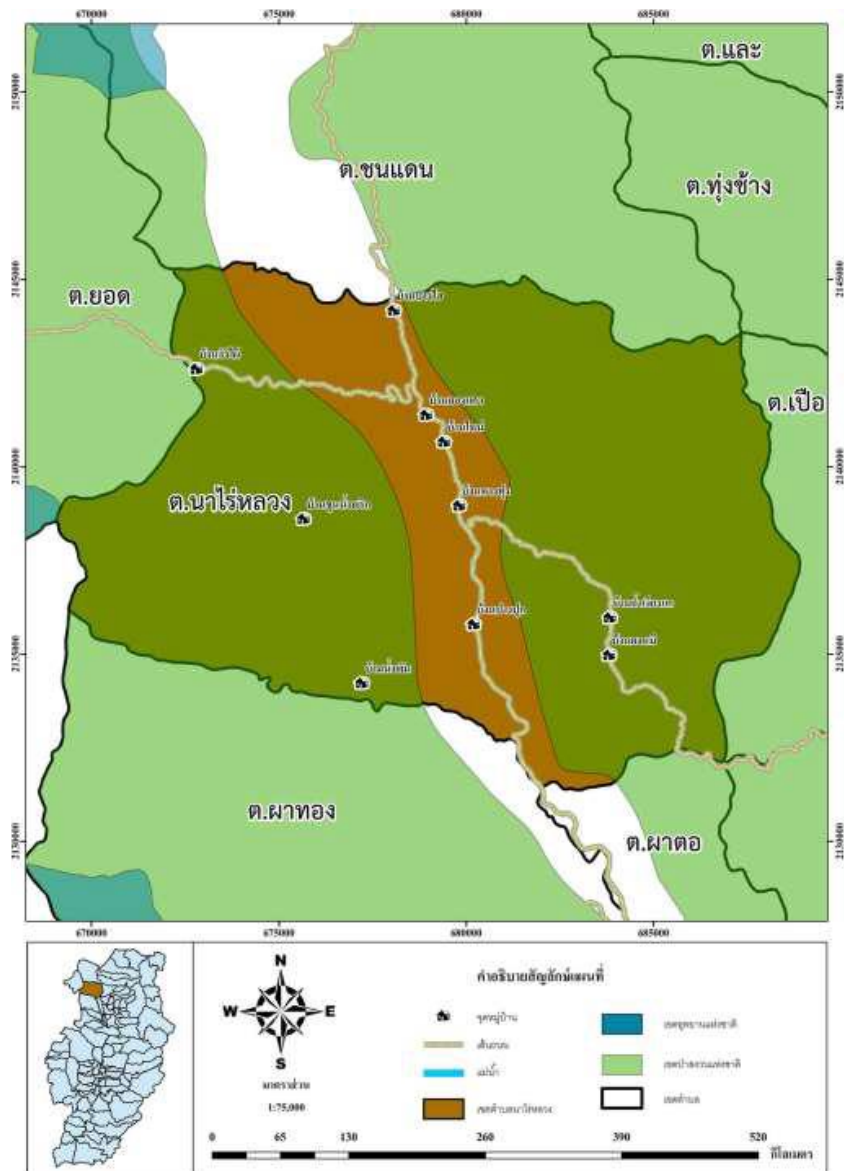
พื้นที่เขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลชนแดน อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

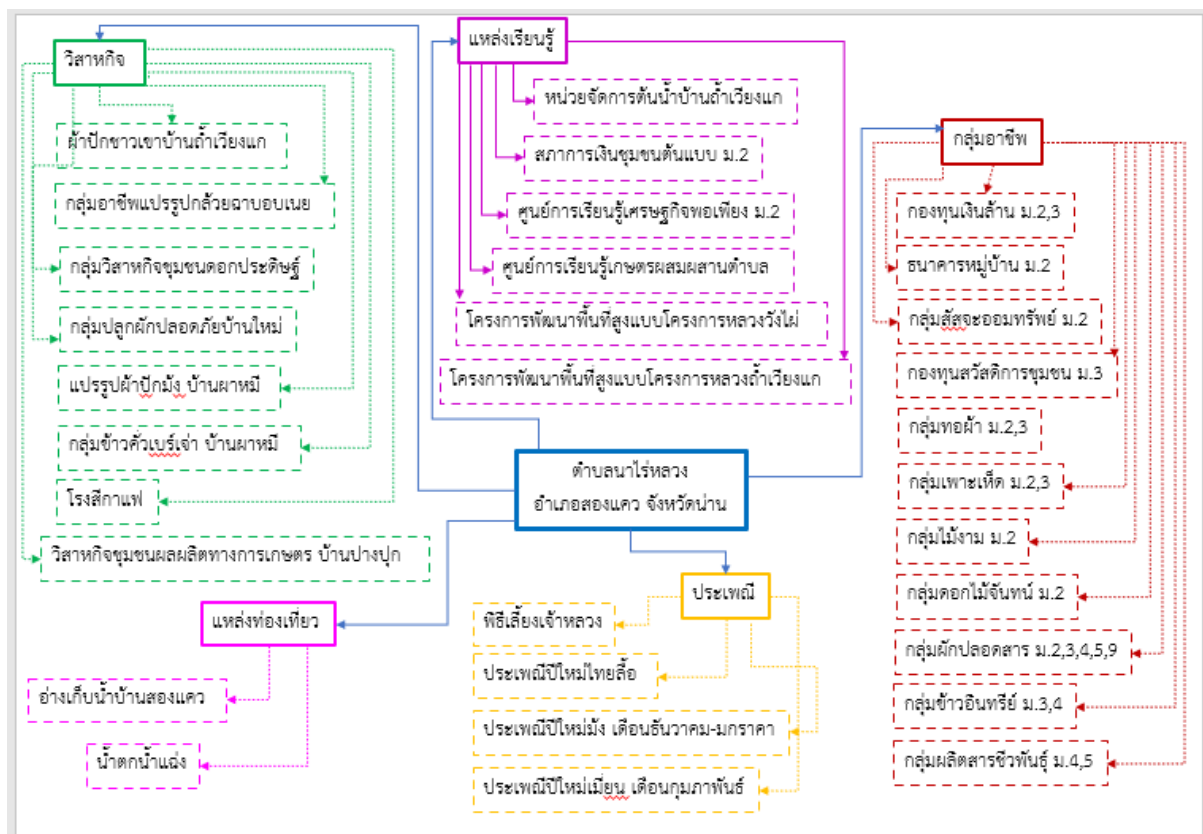
ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลผาตอ และตำบลผาทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลพระพุทธบาท อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลยอด อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

รูปที่ 4.10 แผนที่แสดงขอบเขตตำบลนาไร่หลวง

รูปที่ 4.11 ข้อมูลศักยภาพพื้นที่เพื่อพัฒนาอาชีพทางเลือกตำบลนาไร่หลวง

จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของตำบลนาไร่หลวง จากการประชุมเชิงปฏิบัติการผู้นำท้องถิ่นท้องที่

ตารางที่ 4.2 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของ

จุดแข็ง - มีฐานธรรมชาติ วัฒนธรรม - มีสินค้าเกษตรที่หลากหลาย - มีความเป็นชนบท เอื้อเพื่อเพื่อแม่	จุดอ่อน - ไม่มีเอกสารสิทธิที่ดินและที่อยู่อาศัย - ใช้สารเคมีทางการเกษตรสูง - ขาดองค์ความรู้การเพิ่มมูลค่าการเกษตรและทุนทางวัฒนธรรม - ขาดองค์ความรู้ ความเข้าใจ กฎหมายและนโยบาย
โอกาส - ติดชายแดน โอกาสค้าขายต่างประเทศ - เครือข่ายหลากหลาย - มีหน่วยงานเข้ามาพัฒนาพื้นที่ เช่น โครงการพระราชดำริ - กฎหมาย นโยบาย	อุปสรรค - การบังคับใช้กฎหมายและนโยบายที่ดินป่าไม้ - ความเชื่อมั่นของผู้บริโภคภายนอกมีน้อย - ภัยธรรมชาติ (ภัยแล้ง น้ำป่า ไฟป่า)

4.2.3 ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ตำบลภูคา มีเนื้อที่ประมาณ 300 ตารางเมตร หรือประมาณ 209,237.82 ไร่ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตอุทยานแห่งชาติ ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ใหญ่เป็นทิวเขาสูงชันสลับซับซ้อน พื้นที่มีความลาดชันมากกว่าร้อยละ 40 อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยภูคาและเขตป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่ส่วนใหญ่จะใช้ในการ ทำการเกษตร เช่น ปลูกข้าว ข้าวโพด และทำสวน เป็นต้น มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงดังนี้

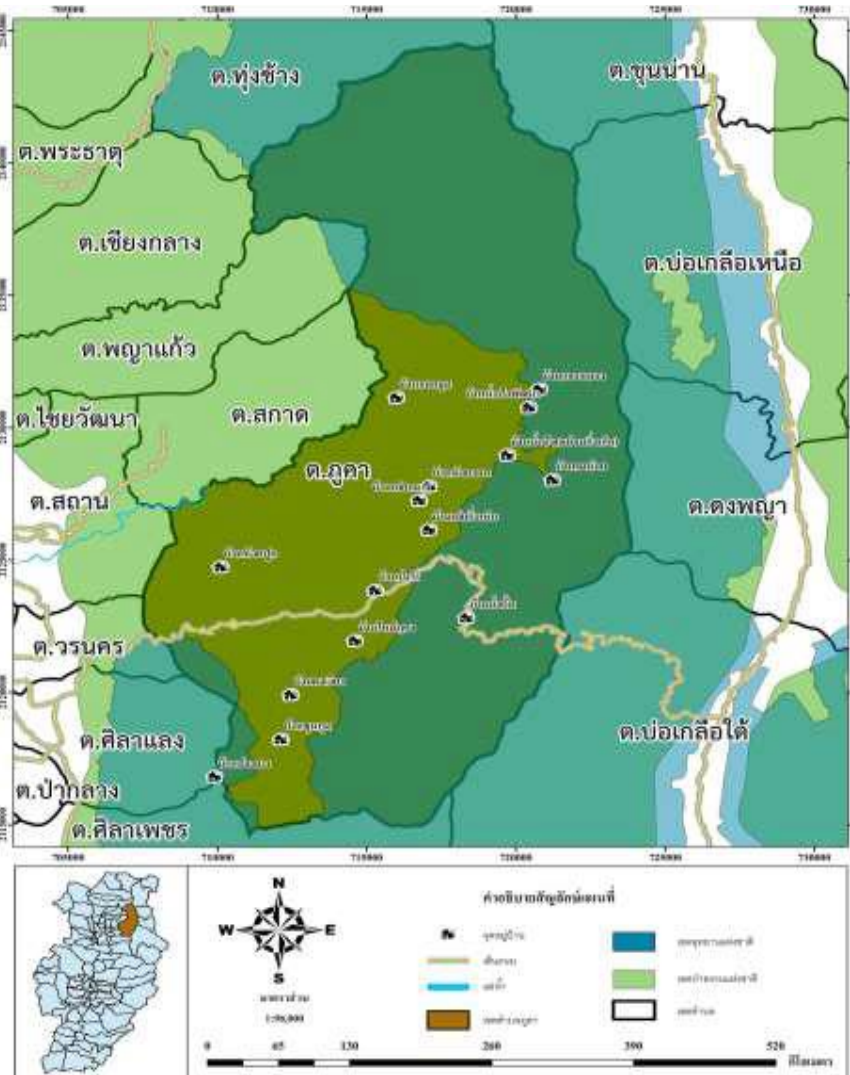
ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลสถาน และตำบลสกาต อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลศิลาเพชร และตำบลศิลาแลง อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลบ่อเกลือเหนือ และตำบลบ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลวรนคร และตำบลสถาน อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ตำบลภูคา ประกอบด้วย 14 หมู่บ้าน มีประชากรรวมทั้งสิ้น จำนวน 4,946 คน แยกเป็น ชาย 2,550 คน หญิง 2,396 คน ครัวเรือน ทั้งสิ้น 1,356 ครัวเรือน

รูปที่ 4.12 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน

เนื่องจากชุมชนชาวตำบลภูคา ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติและเขตป่าสงวน ทำให้ไม่สามารถสร้างแหล่งน้ำถาวรได้ แต่จะใช้สร้างแท่งกักเก็บน้ำฝนและแหล่งน้ำตามธรรมชาติต่อระบบประปาภูเขาปล่อยลงมาตามท่อส่งน้ำเข้าไปแต่ละหมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 10 ใช้น้ำจากห้วยแวน หมู่ 12 และหมู่ 4 ใช้น้ำจากลำน้ำปัว หมู่ 7 และหมู่ 6 ใช้น้ำจากห้วยนาล หมู่ 9 ใช้น้ำจากห้วยปุด หมู่ 5 ใช้น้ำจาก ห้วยสบซุ่น หมู่ 1 ใช้น้ำจาก ห้วยหมี่ ห้วยแปงโก้ง หมู่ 8 ใช้น้ำจากห้วยต้นตอง หมู่ 2 และหมู่ 3 ใช้น้ำจากห้วยน้ำกุน ซึ่งโดยผ่านระบบประปาภูเขา สำหรับน้ำใต้ดินมีปริมาณน้อย ไม่สามารถนำขึ้นมาใช้ให้พอเพียงได้

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีกิจกรรมการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ทำไร่ ทำนา รองลงมา คือ เลี้ยงสัตว์ รับจ้าง นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งไม่สามารถจำแนกเป็นรายหมู่บ้านได้ คือ ทำสวนผลไม้ ตามลำดับ

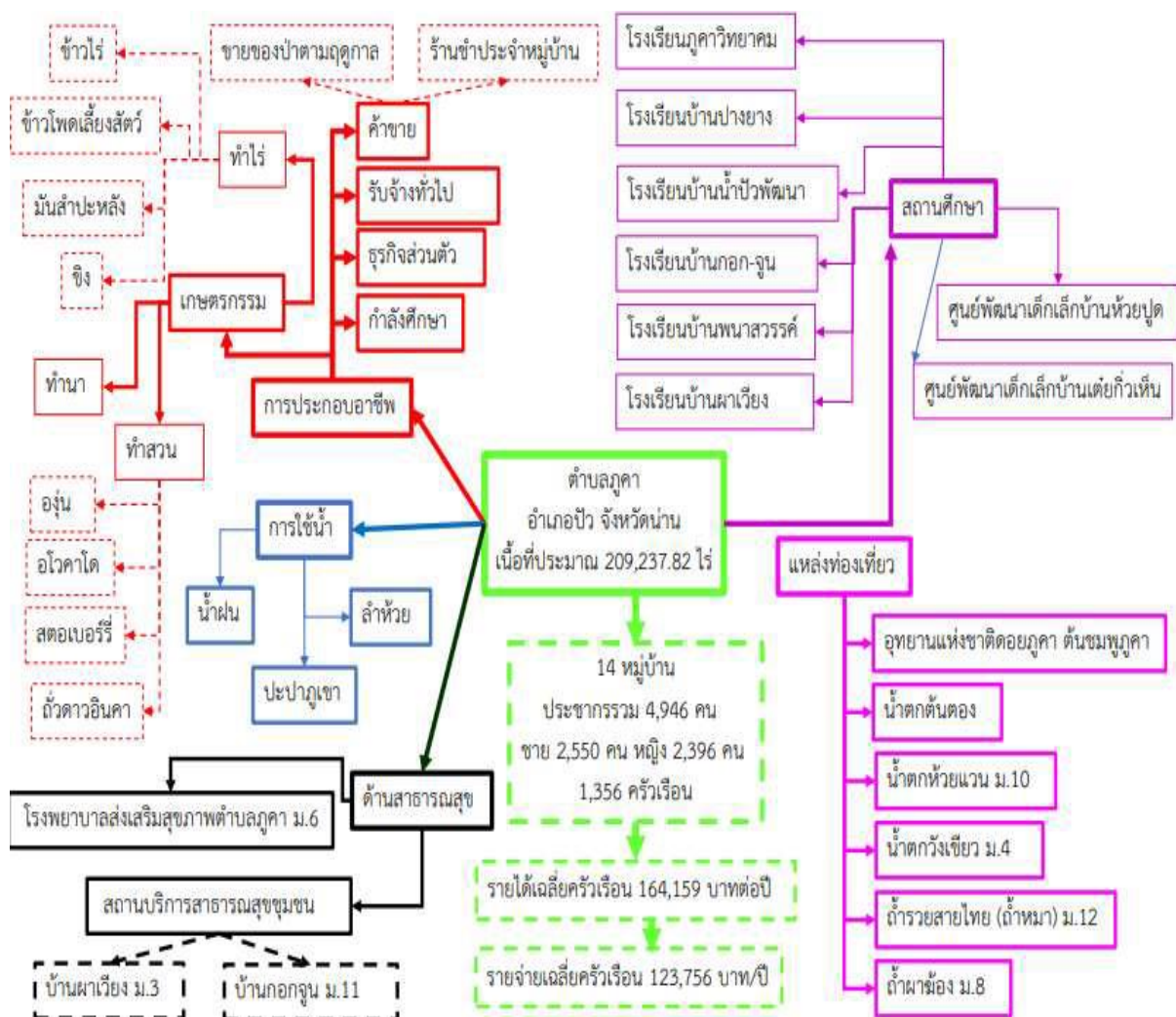
ตารางที่ 4.3 จำแนกประชากรตามประเภทการประกอบอาชีพ

ประเภทอาชีพ	เพศ				รวม	
	ชาย (คน)	%	หญิง (คน)	%	คน	%
เกษตรกรรม - ทำไร่	1,359	38.07	1,415	41.29	2,774	39.73
เกษตรกรรม - ทำนา	14	1.48	9	90	23	1.18
เกษตรกรรม - ทำสวน	10	1.12	-	-	10	1.04
รับราชการ เจ้าหน้าที่ของรัฐ	20	2.12	20	1.99	40	2.05
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	-	-	3	0.30	3	.015
พนักงานบริษัท	26	2.76	26	2.59	52	2.67
รับจ้างทั่วไป	224	23.75	187	18.61	411	21.10
ค้าขาย	30	3.18	38	3.79	68	3.49
ธุรกิจส่วนตัว	11	1.17	9	0.90	20	1.03
อาชีพอื่นๆ	25	2.65	60	5.97	85	4.36
กำลังศึกษา	519	23.22	520	21.89	1,439	22.54
ไม่มีอาชีพ	14	1.18	18	1.79	32	1.64

ประชาชนตำบลภูคา มีรายได้เฉลี่ยในครัวเรือน 164,159 บาทต่อปีของทั้งหมดครัวเรือน 1,309 ครัวเรือน และรายได้บุคคลเฉลี่ย 40,555 บาทต่อคนต่อปีในจำนวนคนที่มียาได้ทั้งหมด 4,489 คน รายจ่ายเฉลี่ยครัวเรือน 123,756 บาท/ปี/ครัวเรือน และรายจ่ายบุคคลรวมเฉลี่ย 30,080 บาท/คน/ปี

ตำบลภูคามีทุนทางสังคม วัฒนธรรมและทุนทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถพัฒนาและนำมาเป็นต้นทุนในการแก้ปัญหาของพื้นที่ได้

- ฐานทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ ที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และเป็นแหล่งรายได้ เช่น พืชอาหารท้องถิ่น
- รูปแบบการผลิตที่มีการประยุกต์ใช้วัฒนธรรมความรู้ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ เช่น นาขั้นบันไดชุมชนปางยาง ชุนกุน
- วัฒนธรรมชาติพันธุ์ลัวะ ที่สามารถพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้
- ด้วยแนวทางการพัฒนาของจังหวัดในการลดการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่มีการปรับเปลี่ยนวิถีคิดใหม่ๆ ในการหาพืชทางเลือกสร้างรายได้ที่ควบคู่กับการฟื้นฟูป่ามากขึ้น อาทิ กาแฟ ระบบโคกหนองนาโมเดล นาขั้นบันได ไร่ผสมผสาน เป็นต้น

รูปที่ 4.13 ศักยภาพและทุนของตำบลภูคา

ปัญหาและความต้องการ

ผลจากการจัดเวทีสำรวจทุนชุมชน ปัญหาและความต้องการของหมู่บ้านในพื้นที่ตำบลภูคา พบประเด็นความต้องการการพัฒนาที่สำคัญ ได้แก่

- ระบบน้ำเพื่อการเกษตรและเพื่อบริโภคในครัวเรือน เนื่องจากแปลงของเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชันเชิงเขา ซึ่งอยู่สูงกว่าแหล่งน้ำ เกษตรกรไม่สามารถลงทุนระบบดึงน้ำขึ้นที่สูงได้ เนื่องจากมีต้นทุนที่สูง ประกอบกับแหล่งน้ำที่มีศักยภาพในการใช้ประโยชน์อยู่ห่างไกลที่ทำกินและอยู่ในเขตป่า จึงไม่สามารถวางระบบดึงน้ำมาใช้ได้ ในส่วนน้ำเพื่อการบริโภคในครัวเรือน มีการปนเปื้อนของเศษใบไม้ หินปูน และแหล่งต้นน้ำเพื่อใช้บริโภคมีการทำเกษตรเคมี

- การเพิ่มผลผลิตข้าวไร่ และพืชอาหารระดับครัวเรือน ด้วยสภาพพื้นที่ ข้าวไร่จึงเป็นพืชอาหารหลัก ปัจจุบันพบปัญหาโรคแมลงและผลผลิตตกต่ำ ไม่เพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี ประกอบกับระบบการผลิตที่เปลี่ยนเป็นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เชิงเดี่ยว ส่งผลให้พืชอาหารลดลง ชาวบ้านส่วนใหญ่พึ่งพารถจำหน่ายอาหารจากนอกชุมชน (รถพุ่มพวง)

- การคมนาคม เป็นความต้องการอันดับต้นๆของชุมชนในพื้นที่ตำบลภูคา เนื่องจากอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ที่ผ่านมามีกฎหมายและระเบียบจึงยากต่อการขอเข้าพัฒนาถนนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ แต่ปัจจุบันได้มีการแก้ไขกฎหมายบางข้อ ทำให้ผ่อนคลายเป็นระเบียบและเอื้อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถใช้งบรัฐพัฒนาถนนเข้าสู่ชุมชนได้

- การส่งเสริมอาชีพ ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม รายได้หลักมาจากการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ โดยรายได้เฉลี่ย 2,506.66 บาท/คน/เดือน ประชากรส่วนใหญ่จึงมีฐานะยากจน และพึ่งพารายได้จากผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก เมื่อรัฐบาลและสาธารณะมีการขับเคลื่อนการฟื้นฟูป่า และมาตรการป้องกันการบุกรุกป่า ลดการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ซึ่งมีวิถีการทำไร่หมุนเวียน ต้องจำกัดขอบเขตการใช้ที่ดินลงและต้องปรับเปลี่ยนมาเป็นการทำการเกษตรถาวรมากขึ้น จึงมีความต้องการส่งเสริมอาชีพทางเลือกเพื่อสร้างรายได้ให้มากขึ้น

- การจัดการขยะ วิถีความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากพึ่งพิงธรรมชาติ มีการใช้เครื่องอุปโภคบริโภคมากขึ้น ส่งผลให้แต่ละครัวเรือนผลิตขยะที่ไม่สามารถย่อยสลายได้ตามธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับชุมชนทั้ง 14 บ้านอยู่ในพื้นที่ป่าจึงไม่สามารถก่อสร้างระบบกำจัดขยะถาวรได้ ประชาชนส่วนใหญ่จึงใช้วิธีการเผา หรือทิ้งขยะในเขตป่าหรือบริเวณที่ดินทำกิน อีกทั้งแต่ละครัวเรือนไม่มีระบบการแยกขยะต้นทาง ปริมาณขยะที่มีมากขึ้นจึงเป็นปัญหาสำคัญที่ต้องการการแก้ไข

แนวทางการพัฒนาของตำบลภูคา

1. การทำระบบฐานข้อมูลป่าชุมชนทุกหมู่บ้าน และหนุนเสริมชุมชนให้ขึ้นทะเบียนป่าชุมชนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

2. ระบบน้ำเพื่อการเกษตรและการบริโภคในครัวเรือน

- การทำฝังน้ำชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการออกแบบระบบน้ำและระบบ

กระจายน้ำ ในทุกหมู่บ้าน

- การทำแท้งกรองน้ำแบบโจน จันโต หมู่บ้านผาเวียง

3. การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตข้าวไร่ (สายพันธุ์ข้าว และระบบน้ำพุ่ง) บ้านปางยาง
4. การจัดการขยะระดับครัวเรือน

- จัดทำโครงการเสนอรับการสนับสนุนจากสสส. หมู่บ้านเตี้ยก๊วเหิน

5. โอกาสการพัฒนาในการส่งเสริมอาชีพ: สมุนไพร, วนเกษตร เช่น กาแฟ ชาเมี่ยง, ท่องเที่ยงเชิงนิเวศ, พืชท้องถิ่น

ตารางที่ 4.4 ตารางเปรียบเทียบศักยภาพและโอกาสการขับเคลื่อนอาชีพทางเลือก 3 ตำบล

ตำบล	ศักยภาพและโอกาส	แนวทางอาชีพทางเลือก
ตำบลเมืองจัง	-พื้นที่ที่มีต้นทุนการพัฒนาสูงอันดับต้นๆของจังหวัดน่าน ทั้งต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางพืชอาหาร พืชเศรษฐกิจ ความโดดเด่นทางความคิดของผู้นำตำบล ที่มีคุณลักษณะ Change Agent อีกทั้งมีต้นทุนกลไกสนับสนุนและโครงการต่างๆทั้งจากภาครัฐ สถาบันการศึกษา ภาครัฐกิจเอกชนและงานวิจัยให้ความสนใจในพื้นที่สูง -มีการรวมกลุ่มของเกษตรกร เช่น กลุ่มไม้ผล กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มเกษตรผสมผสาน เป็นต้น -มีศูนย์เรียนรู้/แหล่งเรียนรู้ ที่ถ่ายทอดความรู้ เทคโนโลยี ให้กับคนในชุมชนและคนที่สนใจภายนอก ทั้งด้านเกษตรด้านการจัดการทรัพยากรป่า/น้ำ -อาชีพเกษตรเป็นอาชีพหลัก รายได้การเกษตรมาจากไม้ผล เช่น ลิ้นจี่ ลำไย มะม่วง, ยางพารา, ข้าวโพด ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้ผลิตส่งผลผลิตส่งตลาดผ่านพ่อค้าคนกลาง ยังไม่มีการแปรรูปผลผลิตมากนักเป็นเพียงช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น แปรรูปมะม่วง กล้วย	- การพัฒนาคุณภาพผลผลิต ด้วยเกษตรกรจำหน่ายผลผลิตผ่านพ่อค้าคนกลางซึ่งเป็นตลาดที่รองรับผลผลิตที่แน่นอน ประกอบกับราคาผลผลิตอยู่ที่ตลาดรับซื้อปลายทางและพ่อค้าคนกลาง เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดแรงจูงใจในการพัฒนาคุณภาพผลผลิตเพื่อยกระดับเป็นสินค้าคุณภาพสูง ดังนั้น จึงต้องมีการหาทางเลือกด้านช่องทางการสร้างรายได้ควบคู่กับการเสริมความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรมการผลิต - การสร้างมูลค่าเพิ่มไม้ผล 3 ชนิดหลัก ได้แก่ มะม่วง ลำไย ลิ้นจี่ โดยการแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ซึ่งต้องการหนุนเสริมด้าน เทคโนโลยี วิทยาการด้านการแปรรูปอาหาร,การออกแบบบรรจุภัณฑ์ - การส่งเสริมด้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศ “ป่าชุมชน” และท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตรโดยใช้ฐานทุนชุมชน
ตำบลนาไร่หลวง	-มีความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ -โอกาสด้านการค้าขายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน -ความโดดเด่นทางความคิดของผู้นำตำบล อีกทั้งมีต้นทุนกลไกสนับสนุนและโครงการต่างๆทั้งจากภาครัฐ สถาบันการศึกษา ภาครัฐกิจเอกชน -มีสินค้าด้านการเกษตรที่หลากหลาย เช่น กล้วย พืชผักปลอดภัย ข้าวคั่ว(มัง) กาแฟ มะแขว่น เป็นต้น	- การสร้างอำนาจการต่อรองทางการตลาดในรูปแบบ สหกรณ์/ตลาดกลางทางการเกษตร ที่เป็นแหล่งรวบรวมสินค้าและเป็นคู่ค้ากับตลาดภายนอก

ตำบล	ศักยภาพและโอกาส	แนวทางอาชีพทางเลือก
	-สินค้าชุมชนทางวัฒนธรรม เช่น ผ้าปักม้ง -แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ	

ตารางที่ 4.5 ตารางเปรียบเทียบศักยภาพและโอกาสการขับเคลื่อนอาชีพทางเลือก 3 ตำบล (ต่อ)

ตำบล	ศักยภาพและโอกาส	แนวทางอาชีพทางเลือก
ตำบลภูคา	-มีทุนทางสังคม วัฒนธรรม (ลัวะ) ทรัพยากรธรรมชาติ(ป่า ลำห้วย สมุนไพร ของป่า) -อยู่บนเส้นทางการท่องเที่ยวของจังหวัดน่าน ข้อจำกัดสำคัญ : ที่ทำกินและที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตป่า	-ด้วยวิถีชุมชนพึ่งพิงการเกษตร เพื่อการสร้างอาชีพและพืชทางเลือกทางการเกษตร มีความจำเป็นต้องพัฒนาระบบน้ำเพื่อการเกษตรและการบริโภคในครัวเรือน เพื่อสร้างโอกาสปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากพืชเชิงเดี่ยว (ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์) เป็นพืชทางเลือกที่สร้างรายได้ เช่น ไม้ผล กาแฟ พืชผักเมืองหนาว - การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร กาแฟ ชาอัสสัม - การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.3 แนวทางการพัฒนาการผลิตที่สามารถสร้างรายได้ควบคู่กับการจัดการและการใช้ประโยชน์ ป่าไม้ที่ดินอย่างยั่งยืน

นอกจากการศึกษาริบท ศักยภาพของตำบลเป้าหมายแล้ว นำนพอ้อมได้ดำเนินการถอดบทเรียนต้นแบบเป็นรูปแบบการสร้างสรรค์ นวัตกรรม และนำเทคโนโลยีมาบูรณาการกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาเดิมจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่

- เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน
- กลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน
- การบริหารจัดการน้ำตำบลเมืองจัง
- ผู้ประกอบการชุมชน“โซ่ข้อกลาง” ธุรกิจชุมชน กรณีศึกษา ณ์ซพล พรหมคำ

และได้ทำการศึกษาขบวนเครือข่ายป่าชุมชน และการดำเนินนโยบาย คทช. เพื่อเชื่อมโยงการสร้างแนวทางการสร้างอาชีพ

4.3.1. เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน

เครือข่ายคนน่านจัดการตนเองได้มีการขับเคลื่อนประเด็นเชิงพื้นที่จังหวัดน่าน 11 ประเด็น จากสภาพปัญหาพื้นที่จังหวัดน่าน ทำให้เกิดวงพูดคุยกันหลายต่อหลายครั้ง ต่อมาในประมาณเดือนตุลาคม 2558 ได้เกิดวิธีคิดที่จะรวมกลุ่มของคนที่ทำเรื่อง “เกษตรอินทรีย์” ด้วยมองว่าเกษตรอินทรีย์ จะเป็นคำตอบให้กับชาวบ้าน

ในเรื่องของสุขภาพที่ดีขึ้น จึงมีการเชื่อมร้อยกลุ่มเกษตรกรระดับตำบลและรวมตัวเป็นเครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ระดับจังหวัด และได้จัดเป็นเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรอินทรีย์น่าน โดยมีพระครูสุจิตนันทกิจ เป็นประธานเครือข่ายฯ คุณพิพัฒพร กองสอน เป็นรองประธานเครือข่ายฯ และเป็นผู้จัดการ และมีตัวแทนจากกลุ่มทั้งหมด 26 กลุ่มเข้ามาร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน ภารกิจหลักคือ การเชื่อมตลาด และการสร้างและรับรองมาตรฐาน SDGs-PDS (Sustainable Development Goals Participatory Guarantee System) ให้กับกลุ่มในเครือข่าย มีการผลักดันให้เกิดการผลิตพืชที่สามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิก ผลผลิตสำคัญได้แก่ พักทอง พืชผัก ส้ม

เป้าหมายของเครือข่ายคือการขับเคลื่อนสู่เกษตรกรอินทรีย์ อย่างไรก็ตามด้วยข้อจำกัดและเงื่อนไขกรอบ 22 ข้อของระบบ SDGs-PGS ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่สามารถรับรองระบบการผลิตเป็นเกษตรกรอินทรีย์ได้ทันที ดังนั้น ภายใต้การดำเนินงานรับรองเกษตรกรอินทรีย์จึงแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มเกษตรกรที่มีการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ตามมาตรฐาน และกลุ่มเกษตรกรที่อยู่ในระยะปรับเปลี่ยน โดยทางเครือข่ายได้มีการจัดตั้งระบบการบริหารและดำเนินโครงการ ดังนี้

- ระบบตรวจแปลง โดยมีผู้ตรวจแปลง และคณะทำงานเครือข่ายเป็นผู้ลงตรวจแปลงตามเกณฑ์มาตรฐาน
- ระบบบันทึกข้อมูล โดยให้เกษตรกรเจ้าของแปลงกรอกข้อมูลในแบบบันทึกและในระบบ ORN
- ระบบการรับรองแปลงมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม SDGsPGS โดยมีคณะกรรมการรับรองแปลงที่มีองค์ประกอบมาจากหน่วยงานต่างๆระดับจังหวัด

ปัจจุบันเชื่อมประสาน เกษะเกี่ยวเอวองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาร่วมกันทำงานในพื้นที่ของตนเอง อาทิเช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) : กระบวนการในการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก บริษัทไทยเบฟเวอเรจ จำกัด : ในระดับพื้นที่ช่วยเรื่องการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก ในระดับเครือข่ายช่วยเรื่องกระบวนการและสนับสนุนงบประมาณในการจัดงานมหกรรมเกษตรกรอินทรีย์ทุกปี ธนาคารกสิกรไทย : ในระดับพื้นที่สนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาแหล่งน้ำ ทำฝาย และทำระบบโซล่าเซลล์ ส่วนในระดับเครือข่ายได้สนับสนุนงบประมาณในการจัดงานมหกรรมเกษตรกรอินทรีย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ลำปาง : ส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ให้กับกลุ่มโดยผ่านโครงการ “โรงเรียนเกษตรกรมืออาชีพ” หลักสูตรนี้ใช้เวลา 3 ปี- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ลำปาง : ช่วยพัฒนาสายพันธุ์ผักทองไข่เน่า เพื่อให้พันธุ์นี้ และขอ GI มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ลำปางเชียงใหม่ : ช่วยสร้างเตาอบเพื่อแปรรูปมะม่วงหิมพานต์ องค์กรสัตว์ป่าโลกสากล (WWF) : ร่วมกันหลายฝ่ายทั้งท็อปส์ ซูเปอร์มาเก็ต และบริษัทในเครือเซ็นทรัลกรุ๊ป เพื่อทำโครงการสร้างอาหารยั่งยืนฟื้นคืนป่าในตัวของเครือข่ายได้รับงบประมาณเกี่ยวกับกระบวนการสร้างมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์ บริษัทในเครือเซ็นทรัลกรุ๊ปได้เลือกเอาพื้นที่ตำบลบัวใหญ่มาทำโครงการปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง พืชหลักที่เอามาให้เกษตรกรปลูกคือ โกโก้ ปี 2562 ปลูกไป 200 ไร่ ตอนนี้ได้สนับสนุนสร้างโรงแพ็คเพื่อรองรับผลผลิต ซึ่งตามมาตรฐานต้องมีสถานที่ที่ถูกต้อง เพื่อเวลาผลผลิตเข้าไปขายที่ห้างจะได้ไม่มีปัญหานอกจากนั้นได้มีการสนับสนุนงบประมาณ 3 ปีในการนำมาซื้อกล้าไม้ กรมการค้าภายใน : สนับสนุนงบประมาณในการจัดมหกรรมเกษตรกรอินทรีย์ทุกปี และร่วมกับสหพันธ์เกษตรกรไทย

สนับสนุนกระบวนการทำมาตรฐานSDGsPDS ซึ่งในจังหวัดน่านก็ตั้งสมาพันธ์เกษตรกรมัยยืนจังหวัดน่าน เพื่อเป็นกลไกในการรับรอง เป็นผู้ตรวจสอบแปลงสมาชิกในการรับรองมาตรฐาน SDGsPDS ที่อปส ชูเปอร์มาร์เก็ต และห้างBig C : รับซื้อผลผลิต สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.): บริษัทในเครือเซ็นทรัลกรุ๊ปประสานสวทช. เพื่อให้มาช่วยสนับสนุนความรู้เรื่องฟักทอง ต่อมาทางสวทช.ได้ เชื่อมประสานทางมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาดังกล่าวมาเพื่อให้การสนับสนุนความรู้

จากการถอดบทเรียน เครือข่ายฯ ยังคงต้อง 1) เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องระบบเกษตรอินทรีย์ ตามมาตรฐาน 2) ทักษะในการบันทึกข้อมูลฟาร์ม โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่ไม่สามารถอ่านเขียนได้ จะต้องมีการสร้างกระบวนการและเครื่องมือที่เหมาะสม 3) การสื่อสารกับภาครัฐที่มีการดำเนินการรับรองมาตรฐาน เกษตรอินทรีย์ ในเรื่องการตรวจรับรองแปลงอินทรีย์ที่ไม่ควรมุ่งเชิงปริมาณ (เอกสารถอดบทเรียนอยู่ใน ภาคผนวก)

4.3.2. กลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน

กลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน ก่อตั้งเมื่อปี 2559 ด้วยความร่วมมือของสำนักวิชาทรัพยากร การเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) ที่ ต้องการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของเกษตรกรที่ผลิตแล้วไม่มีตลาดรองรับที่ชัดเจน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเกษตรกรมีหลายทางเลือก ยิ่งปัจจุบันนี้มีหลายพื้นที่ หลายหน่วยงานเข้ามาส่งเสริม แต่สิ่งที่เห็นคือ สุดท้ายแล้วเกษตรกรก็ยังไม่ไปต่อไม่ได้ อย่างเช่นที่ผ่านมามีที่อปส ชูเปอร์มาร์เก็ต เข้ามาทำ MOU ร่วมกับองค์กร เครือข่ายชาวบ้าน แต่เกษตรกรก็ยังไม่สามารถผลิตให้ได้ตามความต้องการของตลาด นั่นเป็นเพราะยังขาด ระบบการวางแผน การบริหารจัดการผลผลิต และการสื่อสารระหว่างตลาดกับกลุ่มเกษตรกร ทำให้บางที่ตลาด ต้องการคุณภาพผลผลิตแบบนี้ เกษตรกรไม่สามารถผลิตให้ได้เพราะเกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจไม่มี กระบวนการพัฒนาคุณภาพของผลผลิตให้ได้ตามมาตรฐานที่ตลาดต้องการ ฉะนั้นจึงเป็นเหตุผลที่ทางสำนัก วิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) นำเอากระบวนการเกษตรอินทรีย์แบบพีจีเอส (PGS) เข้ามาเป็นเครื่องมือในการทำงานกับ กลุ่มเกษตรกร

เหตุผลที่เลือกใช้ระบบพีจีเอส ไม่ใช่แค่เงื่อนไขให้เกิดการผลิตเพียงอย่างเดียว แต่พีจีเอสเป็นกลไกที่ ออกแบบมาให้เกษตรกรกับตลาดได้ทำงานด้วยกันโดยตรง โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง เป็นระบบที่ส่งเสริม ให้เกษตรกรรายย่อยเกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเกษตรกร และส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่ม เกษตรกร กลุ่มผู้บริโภค/ตลาด รวมไปถึงผู้ไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่นสถาบันการศึกษา เข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการตรวจสอบรับรองมาตรฐาน ส่งผลให้เกิดความเชื่อมโยงกันระหว่างคนผลิตและผู้บริโภค เกิดความ ใกล้ชิดและความไว้วางใจระหว่างกัน นอกจากกระบวนการรับรองแบบมีส่วนร่วม พีจีเอส แล้วนั้น ยังมีระบบ รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ อีก 2 รูปแบบได้แก่ 1.รับรองโดยภาครัฐ เกษตรกรไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการ รับรองแต่จะมีข้อจำกัดเรื่องความล่าช้าเนื่องจากจำนวนเจ้าหน้าที่ของรัฐมีไม่เพียงพอ และจำนวนเกษตรกรที่ ขอรับรองมีปริมาณที่มาก 2.รับรองโดยภาคเอกชน เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรับรอง และไม่เหมาะสมกับ

เกษตรกรรายย่อย เนื่องจากเกษตรกรรายย่อยมีพื้นที่ผลิตน้อย รายได้ต่อปีไม่มาก ซึ่งการรับรองจากภาคเอกชนเกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างน้อย 35,000 บาทต่อปี. ด้วยข้อจำกัดของทางภาครัฐและเอกชน สหพันธ์เกษตรกรอินทรีย์นานาชาติ หรือไอโอม (IFOAM) จึงออกแบบกระบวนการกลุ่มรับรองตนเองแบบมีส่วนร่วม พีจีเอส เพื่อให้เกษตรกรรายย่อยได้รวมกลุ่มกัน และช่วยกันตรวจสอบดูแลผลผลิตของแปลงสมาชิกกลุ่ม มีการจัดทำมาตรฐานกำหนดเงื่อนไขเพื่อใช้เป็นกรอบการทำงานร่วมกันและเพื่อสร้างความเชื่อมั่นเชื่อถือให้กับผู้บริโภค

ปัจจุบัน สมาชิกของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์พีจีเอสน่าน มีจำนวน 106 ครอบครัว สมาชิกมีเข้าออกอยู่ตลอด แต่คนที่เข้ามาแล้ว ไปต่อได้ ยังอยู่ในกระบวนการก็ชักชวนเอาคนอื่นที่สนใจ และพร้อมที่จะทำ เข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่ม เราพูดเสมอว่ากลุ่มนี้เป็นกลุ่มธุรกิจของเกษตรกรเอง ดังนั้นการที่จะชวนคนใหม่เข้ามา ก็ควรจะมีแนวคิด ทิศทางการทำงานเหมือนกัน ดังนั้นที่ผ่านมาทำให้เกษตรกรมีระบบการคัดคนเข้ามาเอง โดยสำนักวิทยทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แคมป์แนวทาง หรือหลักการในการจัดตั้งกลุ่มให้ แต่กลไกต่างๆ เกษตรกรต้องคิดร่วมกัน มีการตั้งมาตรฐานของกลุ่มขึ้นมาเอง คนที่เข้ามาเป็นสมาชิกจะต้องมีสมาชิกคนอื่นรับรองด้วย นั่นหมายความว่าสามารถเชื่อมั่นได้ว่าคนที่เข้ามาจะไม่ทำให้เพื่อนในกลุ่มล้มเหลว หรือทอดทิ้ง ซึ่งโดยปกติตัวเกษตรกรก็มีปัญหาเยอะอยู่แล้ว หากเข้ามาแล้ว มาพูดแต่เรื่องไม่ดี เรื่องความล้มเหลวก็จะทำให้กลุ่มหมดกำลังใจ และทอดทิ้งไปด้วย จึงอยากให้เกษตรกรที่จะเข้ามาช่วยกันทำให้กลุ่มเข้มแข็ง ที่ให้ความสำคัญกับระบบกลุ่ม เพราะเรามองถึงศักยภาพในการรับรอง หากกลุ่มมีสมาชิกเยอะ ความหลากหลายของผลผลิตก็จะมีเยอะ ปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของตลาด เราพูดกับใครเสี่ยงก็ตั้งขึ้น หากกลุ่มมีสมาชิกน้อย มีตัวเลือกให้ตลาดน้อย บางทีก็ต้องยอมขาดตลาด ดังนั้นเราจึงได้พยายามให้เกษตรกรมองเห็นว่าการมีกลุ่มเป็นข้อดี

สมาชิกจาก 106 ครอบครัว มี 46 ครอบครัวที่เป็นสมาชิกเดิม ได้รับการรับรองมาตรฐาน และผลิตส่งบริษัท สันคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) อยู่แล้ว ส่วนสมาชิกที่เหลือคือสมาชิกในระยะปรับเปลี่ยนที่จะผ่านเดือนมิถุนายน 2563 นี้ ซึ่งตอนนี้พอจะพูดได้ว่า 46 ครอบครัวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เริ่มมีรายได้แล้ว แต่ก็ยังคงต้องเรียนรู้เพิ่มเติมอีกมาก ทั้งในเรื่องการผลิต การรับมือกับภัยธรรมชาติที่ทำให้เกิดความเสียหายกับผลผลิต สิ่งที่เราเห็นชัดเจนขึ้นคือ สมาชิกบางครอบครัวปลดหนี้ได้ อย่างเช่นกรณีสมาชิกที่อำเภอนาน้อย ตอนนี้มีรายได้สูงสุด 15,000 บาท/สัปดาห์ มาจากการผลิตพืชหัว แครอท หัวไชเท้า ปืษุท ฟักทอง

ส่วน “กระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรกรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมพีจีเอส หรือ PARTICIPATORY GUARANTEE SYSTEMS : PGS” เป็นเครื่องมือที่จะช่วยทำให้สามารถทำงานกับเกษตรกรได้ ซึ่งกระบวนการนี้หากมีคนสนใจที่จะนำไปประยุกต์ใช้ต่อ ควรจะคำนึงถึง

- เกษตรกร : ใจหรือความอยากทำของเกษตรกรต้องมาอันดับแรก เพราะหากไม่ตรงตามความต้องการของเกษตรกรแล้วการทำกระบวนการนี้จะไม่สำเร็จอย่างแน่นอน

- ระบบตลาด : ต้องมีตลาดรองรับผลผลิต และการทำงานร่วมกับตลาดต้องมากกว่าการซื้อขายและการขายผลผลิต เช่นร่วมกันพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร พัฒนาพื้นที่ วางแผนและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

- ระบบพัฒนาคุณภาพผลผลิตที่ดี : สร้างให้ตลาดเชื่อว่าเขาจะได้ของดี ถ้าผลผลิตที่ตลาดได้รับไปแล้ว ถูกคัดทิ้ง ไม่ได้ตามคุณภาพหรือมาตรฐานที่ตกลงกันไว้ เกษตรกรเองต้องยอมรับได้ และนำไปปรับปรุงให้ดีขึ้นต่อไป

- ระบบกลุ่มเกษตรกรที่เข้มแข็ง : สิ่งที่น่าสนใจเกษตรกรคือแนวทางและองค์ความรู้ เพราะกลุ่มก็ยังต้องเรียนรู้ต่อไปอีกหลายเรื่อง

- ระบบบัญชี/การเงิน : ทางสำนักวิทยบริการการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ช่วยจัดระบบบัญชีเพื่อให้เกษตรกรรู้ถึงต้นทุนการผลิต วางแผนการผลิต มีโครงสร้างองค์กรของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ฟิจีเอสน่าน มีทั้งประธานกลุ่ม รองประธาน เลขา กรรมการดูแลเรื่องคุณภาพผลผลิต เพื่อให้มีคนที่เก่ง มีความรู้ในแต่ละด้านเข้ามาช่วยเหลือกันในกลุ่ม ซึ่งตรงนี้อเองที่มองว่าเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับระบบกลุ่มเกษตรกรได้อย่างต่อเนื่อง

- ทีมพี่เลี้ยงในการสนับสนุนงานในพื้นที่ : เพื่อที่จะทำให้เกษตรกรมีความเชื่อมั่นในการทำงาน เนื่องจากมีพี่เลี้ยงคอยอำนวยความสะดวก ให้คำปรึกษา เป็นเพื่อนคู่คิดในทุกเรื่อง

- ระบบเชื่อมเครือข่าย : ข้อดีของการตรวจแปลงข้ามอำเภอ นอกจากการไปดูแลคุณภาพผลผลิตแล้วยังถือว่าได้ไปเรียนรู้ระหว่างกันด้วย กลายเป็นว่ากิจกรรมการตรวจแปลงมีแต่คนอยากไปเพราะได้ไปเห็นไปเรียนรู้ว่าใครเก่งอะไร ปลูกอะไร บางครั้งได้มีการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ต่างๆ ด้วย และเกษตรกรคนที่เก่ง คนที่สำเร็จก็อยากจะบอกเล่า นำเสนอผลงานของตนเองอยู่แล้ว อยากส่งต่อความรู้ วิธีการให้เพื่อนสมาชิกได้นำไปทำ (เอกสารถอดบทเรียนในภาคผนวก)

4.3.3. การบริหารจัดการน้ำตำบลเมืองจัง

พื้นที่ตำบลเมืองจัง เป็นอีกหนึ่งพื้นที่ที่มีความน่าสนใจทั้งในด้านความร่วมมือของหน่วยงาน รูปแบบการฟื้นฟูพื้นที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ และการใช้ข้อมูลความรู้มาเป็นฐานคิด ออกแบบการจัดการเชิงพื้นที่ เพื่อให้เกิดความเข้าใจปฏิบัติการของชุมชนในการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติบนบริบททางนโยบายและแนวทางการทำงานใหม่ อย่างไรก็ตามประเด็นการฟื้นฟู มีโจทย์เชิงพื้นที่ที่เกี่ยวข้องคือด้านการผลิตและอาชีพทางเลือก ซึ่งพื้นที่ตำบลเมืองจังส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ข้าวเป็นพืชอาหารหลักและมีไม้ผลยางพาราและข้าวโพดเป็นรายได้หลัก หากจะส่งเสริมอาชีพในพื้นที่ ปัญหาสำคัญคือ น้ำเพื่อการเกษตร ในพื้นที่เผชิญปัญหาปริมาณน้ำไม่พอใช้ น้ำแห้งในฤดูแล้ง ขาดระบบการกระจายน้ำให้ทั่วถึง และความเข้าใจในระบบการจัดการน้ำในพื้นที่ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจัง จึงมีแนวทางทำอย่างไรจะฟื้นฟูและสร้างอาชีพที่มั่นคงได้ ดังนั้น การแก้ไขปัญหาน้ำเพื่อการเกษตรจึงเป็นหนึ่งในประเด็นการพัฒนาเชิงพื้นที่ตำบลเมืองจัง โดยโจทย์สำคัญคือวิธีการหมุนเวียนน้ำให้เพียงพอทั้งระบบ โดยจะต้องสร้างความเข้าใจเกษตรกรให้เข้าใจระบบการดึงน้ำ และสร้างรูปแบบการกักเก็บน้ำในช่วงฤดูฝนให้มาก และเพียงพอตลอด 12 เดือน ให้สอดคล้องกับกิจกรรมในแปลงของเกษตรกร

รูปแบบการแลก “ป่าแลกน้ำ” เป็นกระบวนการที่สมาชิกเกษตรกรในชุมชนบริจาคพื้นที่ทำกินของตนเองให้กับสาธารณะโดยมีข้อแลกเปลี่ยนให้หน่วยงานสนับสนุนจัดหาแหล่งน้ำระบบกระจายน้ำบริการให้กับ

สมาชิก เกษตรกรและชุมชนเป็นการต่างตอบแทน ระบบน้ำเป็นทั้งระบบน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคและระบบน้ำเพื่อการเกษตรเช่นชลประทาน หรือการขุดสระน้ำ

องค์ประกอบสำคัญของการบริหารจัดการน้ำตำบลเมืองจัง ประกอบด้วย

- มุมคิดแบบ “เปิด” (Growth Mindset) ของผู้นำในพื้นที่ ผู้นำชุมชนเป็น Key Actor ที่สำคัญในกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ ซึ่งนอกจากอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลพื้นที่แล้ว มุมคิดแบบ “เปิด” มีส่วนสำคัญอย่างมากในการที่จะนำสู่การสร้างกระบวนการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ จากการสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจัง เป็นผู้ที่มิวี่สัยทัศน์และมีความรอบรู้ การคิดกระบวนการระบบซึ่งเป็นจุดเด่นสำคัญ ประกอบกับการพัฒนาศักยภาพแกนนำชุมชนผ่านกระบวนการสภาองค์กรชุมชนตำบลทำให้ตำบลเมืองจังมีผู้นำชุมชนที่สามารถทำให้การแก้ไขปัญหาที่มีประสิทธิภาพ โดย นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นโช้ช่อกลาง หรือฟันเฟืองสำคัญในการเชื่อมร้อย ปรับวิธีคิดของผู้นำชุมชนให้มองเห็นเป้าหมายการพัฒนาน้ำของพื้นที่ร่วมกัน

- การประยุกต์ใช้ข้อมูลและเทคโนโลยี กระบวนการป่าแล่นน้ำ มีการใช้ข้อมูลลุ่มน้ำและข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ผนวกกับข้อมูลรายแปลงของแต่ละครัวเรือนนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์และออกแบบแนวทางการบริหารจัดการน้ำให้ครอบคลุมทั้งพื้นที่

- กระบวนการที่ชุมชนมีส่วนร่วมหัวใจสำคัญของกระบวนการป่าแล่นน้ำ คือ การระเบิดจากข้างในคือการที่ชุมชนเห็นความสำคัญของปัญหาและมีความต้องการที่จะ “เปลี่ยน” ซึ่งพบว่า กระบวนการป่าแล่นน้ำได้ดึงชุมชนโดยเฉพาะ กลุ่มผู้ใช้น้ำ เข้ามาร่วมตั้งแต่ค้นหาปัญหา หาแนวทาง เรียนรู้ ทดลอง ปฏิบัติจนกระทั่งร่วมรับประโยชน์

- การสร้างความร่วมมือเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่กระบวนการป่าแล่นน้ำมีความเด่นชัดในด้านการสร้างความร่วมมือทั้งภายในพื้นที่ได้แก่ ผู้นำชุมชน กลุ่มผู้ใช้น้ำ และความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ในลักษณะCo-management หรือการจัดการร่วมโดยใช้ทุนข้อมูล ความรู้ เทคโนโลยี ทุนทรัพยากรพื้นที่และทุนเงิน แต่ละขั้นตอนต้องมีความยืดหยุ่นและอาศัยการสื่อสารและการประเมินสถานการณ์ตลอดเวลา เพื่อลดความเสี่ยงและความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น (เอกสารถอดบทเรียนในภาคผนวก)

4.3.4 ผู้ประกอบการชุมชน“โช้ช่อกลาง” ธุรกิจชุมชน กรณีศึกษา ณ์ชพล พรหมคำ

ณ์ชพล พรหมคำ หรือ หนานเคม เด็กหนุ่มที่ตัดสินใจกลับมาอยู่บ้านเกิดเมืองนอนของตนเองที่บ้านป่าแลว ตำบลป่าแลวหลวง อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน เขามาพร้อมกับความมุ่งมั่นตั้งใจที่อยากจะช่วยพัฒนาชุมชนของเขาให้น่าอยู่ เขาเริ่มต้นจากสภาพปัญหาที่ชุมชนเจอคือเรื่องของการปลูกข้าวโพดบนดอยที่ทำให้เกิดปัญหาการทำลายป่าไม้ ยิ่งจังหวัดน่านเป็นป่าต้นน้ำ ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นมีผลกระทบในวงกว้าง เป็นปัญหาระดับประเทศเลยทีเดียว อีกปัญหาที่พบเจอในชุมชนซึ่งเป็นผลกระทบจากการทำข้าวโพดคือการใช้สารเคมีที่มีผลต่อสุขภาพของตัวเกษตรกรเอง ณ์ชพลบอกว่า ข้าวโพดไม่ใช่คนร้าย คนปลูกคนปลูกก็ไม่ได้เป็นคนเลว เพียงแต่ข้าวโพดที่ปลูก มันอยู่ไม่ถูกจุด อยู่ในพื้นที่ที่ไม่ควรอยู่ เพราะน่านเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบสูง การทำการเกษตรบนพื้นที่ที่สูงยิ่งก็กระทบกับสิ่งแวดล้อมอย่างแน่นอนทั้งเรื่องป่าต้นน้ำถูก

ทำลาย สารเคมีที่ตกค้างในดินและน้ำ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาที่ทุกคนต่างวิพากษ์วิจารณ์กันไปต่างๆ นานา หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามที่จะหาทางออก กลุ่มคนเล็กๆ ในบางพื้นที่ที่มีปัญหา เริ่มชักชวนกันมาเพื่อหาแนวทางในการที่จะปรับเปลี่ยนอาชีพ เปลี่ยนเปลี่ยนวิถีของตนเองจากข้าวโพดไปเป็นการผลิตพืชอย่างอื่นที่คิดว่าจะสามารถสร้างรายได้ทดแทนรายได้จากข้าวโพดได้ เช่นเดียวกับณัชพลที่พอกลับมาอยู่บ้านก็พยายามทดลองทำทุกอย่างที่คิดว่าจะทำให้ตัวเอง และคนในครอบครัวอยู่ได้ มีอาชีพที่ตอบโจทย์เรื่องรายได้ให้สามารถเพียงพอต่อการรายจ่ายในชีวิตประจำวัน และภาระหนี้สินที่มีอยู่ โดยที่ไม่ต้องไปทำลายป่า ทำลายสิ่งแวดล้อม

รูปที่ 4.14 คุณณัชพล พรหมคำ หรือ หนานเคม

ในปี 2558 ณัชพลเริ่มต้นจากการเป็นคนรวบรวมสินค้าในชุมชนแล้วส่งต่อไปขายในเมือง ทั้งพืชผักที่มีอยู่ในชุมชน และสินค้าอื่นๆ ตามแต่ลูกค้าจะต้องการ เขาบอกว่า ความต้องการของตลาด และคนที่มีสินค้าต้องการขายไม่ได้ถูกนำมาเชื่อมกัน จึงทำให้คนที่ต้องการสินค้าหาไม่เจอ คนที่ต้องการขายสินค้าก็ไม่รู้จะไปขายที่ไหนให้ใคร ดังนั้นเขาจึงเริ่มให้ความสนใจในแนวคิดผู้ประกอบการทางสังคม (Social entrepreneur) โดยบทบาทหน้าที่ที่เขาทำเสมือนเป็น “โซ่ข้อกลาง” เป็นตัวเชื่อมทำให้ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคมาเจอกัน สำหรับ “โซ่ข้อกลาง” ในกลไกตลาดทั่วไป อาจจะเรียกว่าเป็น “พ่อค้าคนกลาง” แต่ในระบบธุรกิจชุมชน โซ่ข้อกลาง เป็นมากกว่าพ่อค้าคนกลาง เพราะพ่อค้าคนกลางเป็นแค่คนที่รับซื้อของจากผู้ผลิตไปขายต่อยังผู้บริโภค สิ่งที่ต้องการคือให้ได้กำไรสูงสุดจากการซื้อและขายไป ส่วนโซ่ข้อกลางอย่างณัชพล พรหมคำ เป็นทั้งตัวเชื่อมผู้ผลิตกับผู้บริโภค เป็นทั้งคนสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของผู้ผลิต เป็นคนเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ ส่วนรายได้หรือผลต่างในการลงทุนไม่มุ่งหวังกำไรสูงสุด พอให้สามารถที่จะบริหารจัดการให้ทุกฝ่ายอยู่ได้

รูปที่ 4.15 กิจกรรมผู้ประกอบการชุมชน“โซ่ข้อกลาง” ธุรกิจชุมชน กรณีศึกษา ฌัชพล พรหมคำ

7 ปีกว่าที่ฌัชพลทำหน้าที่เป็นโซ่ข้อกลางทางธุรกิจชุมชน ด้วยความหวังอย่างเต็มเปี่ยมว่าจะเป็นอย่างอื่นที่ช่วยเหลือชาวบ้าน เป้าหมายของการให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดี นั่นคือการมีความมั่นคงทางด้านรายได้ และมีสุขภาพดีจากการผลิตที่ไม่ต้องใช้สารเคมี เขาไม่เชื่อว่าการปลูกข้าวโพดในวิถีปัจจุบันจะทำให้ชาวบ้านมีรายได้ที่แท้จริงเพราะจากการวิเคราะห์แล้ว รายได้ที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องหมุนกลับไปใช้หนี้ และกู้ยืมเงินมาลงทุนใหม่ ซึ่งวงจรนี้นอกจากจะไม่ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงทางด้านรายได้แล้ว กลับทำให้ชาวบ้านติดพันอยู่ในวงจรหนี้รอบแล้วรอบเล่าอย่างแก้ไม่ออก

รูปที่ 4.16 กิจกรรมผู้ประกอบการชุมชน“โซ่ข้อกลาง” ธุรกิจชุมชน กรณีศึกษา ฌัชพล พรหมคำ (ต่อ)

ณ ปัจจุบันถึงแม้ผลที่เกิดขึ้นยังไม่ถือว่าบรรลุตามเป้าสูงสุด แต่สิ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ทำให้ฌัชพลเชื่อมั่นว่าเขามาถูกทางแล้วนั่นคือ มีเกษตรกรประมาณ 20 รายที่ปรับเปลี่ยนจากการปลูกข้าวโพดหันมาปลูกพืชผัก ไม้ผล บางรายเพิ่มอาชีพการเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมูเข้าไปด้วย จนทำให้ตอนนี้สามารถลดพื้นที่การปลูกข้าวโพดได้ประมาณ 200 ไร่เลยทีเดียว และมีแนวโน้มที่จะมีคนปรับเปลี่ยนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะชาวบ้านเริ่มมีความเชื่อมั่นว่าการปรับเปลี่ยนครั้งนี้ทำให้เขาและครอบครัวสามารถอยู่รอดได้ จากการที่ฌัชพลทำให้ชาวบ้านเห็นว่าการปรับเปลี่ยนแบบนี้สามารถทำให้มีรายได้เกิดขึ้นจริง ลดความเสี่ยงที่จะไปสัมผัสกับสารเคมี มีเวลาอยู่กับครอบครัวมากขึ้นอีกด้วย

จากกระบวนการที่ฉันทพลได้ลองทำมาตลอด บางอย่างก็สำเร็จ หลายอย่างก็ยังไม่สำเร็จที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ และบริบทของชุมชน ซึ่งเขาให้นิยามตัวเองว่าเป็น “ผู้ประกอบการชุมชน” เขาทำงานอยู่บนฐานของความเป็นชุมชน เน้นการใช้ และต่อยอดจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด วางแผนการทำงานจากต้นทุนที่มีอยู่ในชุมชน และสิ่งที่ชุมชนต้องการพัฒนาต่อ สิ่งสำคัญคือการมองกระบวนการทำงานให้ครบตั้งแต่ต้นจนจบ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้ปัจจุบันเขากลายมาเป็นนักประกอบการรุ่นใหม่ที่หลายคน หลายหน่วยงานให้ความสนใจ (เอกสารแนบ)

4.3.5 การขับเคลื่อนเครือข่ายป่าชุมชน

ด้วยจังหวัดน่านเป็นพื้นที่ต้นน้ำสำคัญ และมีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ภูเขาสูงถึงร้อยละ 85 และมีความลาดชันเกินกว่า 30 องศา น่านมีพื้นที่ป่าไม้ 4,647,667.60 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 61.31 โดยพื้นที่ป่าไม้ข้างต้นเกิดจากความพยายามของหลายภาคส่วน แม้ว่าภาครัฐจะประกาศพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่าสงวน คลอบคลุมพื้นที่ป่าส่วนใหญ่ของจังหวัดน่าน ถึงกระนั้นก็มีปรากฏการณ์ของขบวนการอนุรักษ์ชุมชนที่มีความพยายามดูแลรักษา “ป่าหน้าหมู่บ้าน” หรือ “ป่าชุมชน” หลายแห่ง งานวิจัยป่าชุมชนโดยชุมชนมีส่วนร่วมได้สำรวจพื้นที่ป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่านร่วมกับมูลนิธิอีกเมืองน่าน พบตัวเลขจำนวนป่าชุมชนที่จัดตั้งและดูแลโดยคนในชุมชนถึง 1,984 แห่ง (บานจิตร์ สายรอคำและคณะ, 2562) ซึ่งเป็นทั้งป่าต้นน้ำ ป่าพิธีกรรม ป่าสาธารณะ และพื้นที่ที่ชาวบ้านมอบที่ทำกินให้มาเป็นป่าชุมชน จะเห็นได้ว่า การฟื้นฟูเพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวของจังหวัดน่านไม่ได้เกิดขึ้นมาจากผลของการบังคับใช้กฎหมายป่าไม้เพียงส่วนเดียว แต่หมายรวมถึงความพยายามของชุมชนแต่ละชุมชนในการใช้สิทธิชุมชนที่พึงมีในการร่วมกันดูแลและฟื้นฟูป่าต้นน้ำ เพราะท้ายที่สุดแล้ว คนที่อยู่กับป่าก็คือผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงหากพื้นที่ป่าลดลงและนิเวศสูญเสียไป ภาคประชาชนมีความพยายามอนุรักษ์และดูแลทรัพยากรป่าไม้ ในรูปแบบของป่าชุมชน จากผลการศึกษาโครงการเสริมสร้างและฟื้นฟูพลังป่าชุมชนเพื่อรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน ระหว่าง มิถุนายน 2560 ถึง สิงหาคม 2562 โดยสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และ มูลนิธิอีกเมืองน่าน พบว่า ป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน 1950 ป่า แบ่งเป็น

- ป่าชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติ 1350 ป่า
- ป่าชุมชนในเขตป่าอุทยานแห่งชาติ 231 ป่า
- ป่าชุมชนนอกเขตป่าอุทยานแห่งชาติ/ป่าสงวนแห่งชาติ 369 ป่า

ในการศึกษาครั้งนี้พบว่า ป่าชุมชนมี 4 ประเภท 1.ป่าต้นน้ำ 2.ป่าพิธีกรรม 3.ป่าใช้สอย(ป่าใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน) 4.ป่าที่ฟื้นฟูจากพื้นที่เกษตรกรรมเดิม(ฟื้นฟูโดยโครงการรัฐ เช่น โครงการ พมพ. และรวมถึงการฟื้นฟูโดยชุมชน เช่น คนในชุมชนคืนพื้นที่ที่เคยทำเกษตรกรรมมอบให้ชุมชนฟื้นฟูเป็นป่าชุมชน) ชุมชนมีการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีกฎกติกา คณะกรรมการป่าชุมชน อย่างไรก็ตาม

พบว่า หลายชุมชนขาดการเข้าถึงกฎหมายนโยบายที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ และที่ดิน ส่งผลให้หลายชุมชนที่มีป่าชุมชนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ และนอกพื้นที่ป่าสงวน และป่าอนุรักษ์ ไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนภายใต้กรมป่าไม้ ทำให้ขาดในการสนับสนุนงบประมาณในการบริหารจัดการป่าชุมชน นอกจากนั้น ยังมีป่า

ชุมชนจำนวน 231 ป่าที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ ที่ยังไม่ทราบถึงรายละเอียดและข้อปฏิบัติตามมาตรา 65 ของพ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ 2562

ในขณะที่ ป่าชุมชนจังหวัดน่านที่ได้ขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้ตั้งแต่ปี 2543 จนถึงปัจจุบัน มีจำนวน 297 แห่ง จำแนกเป็น

- ป่าชุมชนที่มีสถานภาพ ขึ้นทะเบียน (ป่ามีอายุ) จำนวน 68 แห่ง

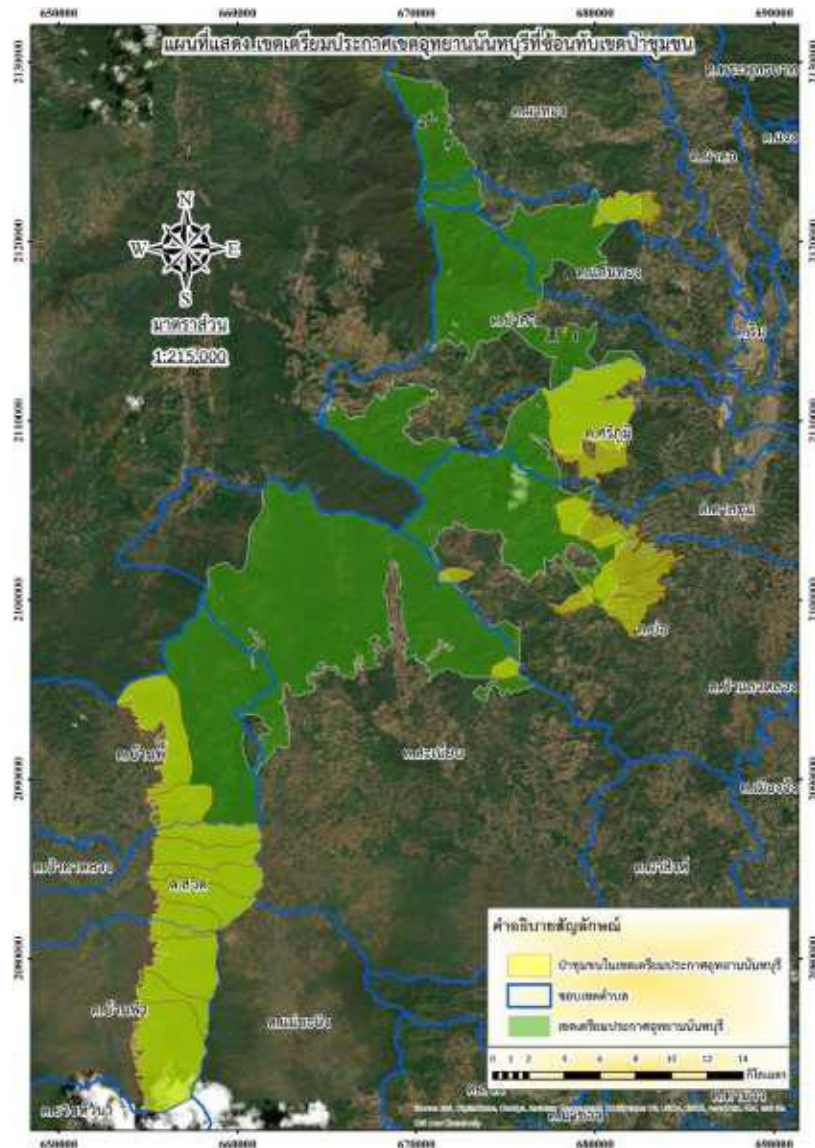
- ป่าชุมชนที่หมดอายุ (รอการต่ออายุ) จำนวน 229 แห่ง

(ที่มา: สำนักงานป่าไม้จังหวัดน่านส่วนป่าชุมชนจังหวัดน่าน ข้อมูล ณ วันที่ 26 สิงหาคม 2562)

จากการประชุมปรึกษาหารือร่วมกับเครือข่ายป่าชุมชนน่าน และหน่วยงานสนับสนุน ประกอบด้วย มูลนิธิฮักเมืองน่าน มูลนิธิรักษ์ไทย ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC) ได้วางแผนการขับเคลื่อนการทำงานด้านป่าชุมชน เพื่อให้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงกฎหมายนโยบายระดับชาติ และการสร้างการรับรู้และความตระหนักของชุมชน โดยเฉพาะการเชื่อมประสานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนได้ใช้พลังที่เป็นจุดแข็งของแต่ละหน่วยงานร่วมผนึกกำลังหนุนเสริมเครือข่ายภาคประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการแสวงหาทิศทางการทำงานร่วมกับภาคีการทำงานในระดับต่าง ๆ ในประเด็นดังนี้

การดำเนินงานที่ 1 เร่งดำเนินงานสร้างความเข้าใจกฎหมายนโยบายป่าไม้ และดำเนินการขึ้นทะเบียนป่าชุมชนในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาตินันทบุรี โดยได้มีการอบรมพัฒนาศักยภาพของแกนนำและทีมสนับสนุน ในกฎหมายและขั้นตอนการปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พ.ร.บ.ป่าไม้ (ฉบับที่ 8) พ.ศ.2562 พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2559 พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 พ.ร.บ.สวนป่า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 และประกาศกฎหมายใหม่ ได้แก่ พ.ร.บ.ป่าชุมชน พ.ศ. 2562 และ พ.ร.บ. คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พ.ศ. 2562 เป็นต้น ซึ่งแกนนำและทีมสนับสนุน จะเป็นทีมทำงานสร้างความเข้าใจ และให้คำปรึกษากับชุมชน

ในวันที่ 8 พฤศจิกายน 2562 มูลนิธิฮักเมืองน่าน ได้จัดเวทีหารือกับแกนนำที่มีป่าชุมชนอยู่ในพื้นที่เตรียมประกาศเขตอุทยานนันทบุรี ซึ่งมีป่าชุมชน 22 แห่ง ใน 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอบ้านหลวง 12 ป่า อำเภอเมืองน่าน 4 ป่า อำเภอนันทบุรี 5 ป่า ในเวทีแกนนำได้แสดงความรู้ซึ่งที่สะท้อนถึงสิทธิชุมชน ในการดูแลรักษาป่าที่ไม่เฉพาะเพื่อคนในชุมชนเท่านั้น แต่เพื่อประเทศชาติ “ตอนมีการสัมปทานไม้ กลุ่มบ้านหลวงหวงป่าก็ลุกขึ้นมาปกป้องผืนป่า ให้ความอุดมสมบูรณ์ พอป่าสมบูรณ์ป่าชุมชนที่ดูแลก็ต้องยกให้กับรัฐ” การดูแลป่าชุมชนของ 3 อำเภอแสดงดังแผนที่ต่อไปนี้

รูปที่ 4.17 แผนที่แสดงเตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาตินันทบุรีที่ซ้อนทับป่าชุมชน
(ข้อมูล: มุลินีอิ๊กเมืองน่าน, 2562)

มุลินีอิ๊กเมืองน่านได้อธิบายกฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งหารือกับแกนนำ โดยแกนนำบ้านหลวงหวงป่า ได้มีแนวทางยื่นเอกสารยื่นยันการจัดตั้งป่าชุมชน ภายในวันที่ 25 พฤศจิกายน 2562

การดำเนินงานที่ 2 ดำเนินการนำข้อมูลป่าชุมชนในพื้นที่อุทยาน ชับเคลื่อนในพื้นที่ให้สอดคล้องกับสถานการณ์กฎหมาย พรบ.อุทยาน 2562 ตามมาตรา 64 มาตรา 65 ได้มีการประชุมและกำหนดพื้นที่หมู่บ้านนำร่องในเขตอุทยานแห่งชาติดอยภูคา โดยการประสานการทำงานร่วมกัน ในรูปแบบการจัดการร่วม ระหว่างอุทยานแห่งชาติดอยภูคา มุลินีอิ๊กไทย ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC) อปท. และแกนนำชุมชนในพื้นที่ โดยจะดำเนินงานในพื้นที่ดังนี้

- 1) บ้านปางยาง ต.ภูคา อ.แก่งปัว จ.น่าน
- 2) บ้านห้วยวิน-น้ำหนาว ต.บ่อเกลือใต้ อ.บ่อเกลือ จ.น่าน

3) บ้านกิ้วน้ำ ต.หนองแดง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

4) บ้านปางกบ ต.ดงพญา อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

ในเบื้องต้นได้จัดวงพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนสถานการณ์ข้อมูลเชิงพื้นที่ ร่วมกับ อุทยานแห่งชาติดอยภูคา มูลนิธิรักษ์ไทย ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (RECOFTC) ในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2562 ซึ่งจากการพูดคุยทำให้เกิดความพยายามในการจัดการข้อมูลร่วมและกำหนดแผนลงพื้นที่บ้านกิ้วน้ำต.หนองแดง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน ในวันที่ 6 พฤศจิกายน 2562 ที่ผ่านมา โดยได้ทำความเข้าใจกับแกนนำชุมชน จากการประชุมในวันที่ 4 พฤศจิกายน 2562 พบว่า นอกเหนือจากการสร้างความเข้าใจด้านกฎหมายนโยบายให้กับแกนนำชุมชนแล้ว มีความจำเป็นที่จะต้องให้ความรู้ความเข้าใจและแนวทางปฏิบัติ(ที่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง)ให้กับเจ้าหน้าที่รัฐที่ต้องลงปฏิบัติงานในพื้นที่ ตาม พ.ร.บ. ป่าชุมชน 2562 และ พ.ร.บ.อุทยาน 2562

การดำเนินงานที่ 3 ป่าชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติ

จากที่ประชุมเครือข่ายได้มีการวางแผนโดยเน้นการสื่อสาร และสร้างความเข้าใจกฎหมายนโยบายป่าไม้ โดยที่ประชุมเสนอให้มูลนิธิอีกเมืองน่านในฐานะกองเลขาเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน ให้ทำหนังสือประชาสัมพันธ์การขึ้นทะเบียนป่าชุมชนไปยังท้องถิ่นท้องที่ในจังหวัดน่าน และประสานความร่วมมือ ด้านข้อมูลการขึ้นทะเบียนป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ เพื่อให้ชุมชนที่ยังไม่ได้ดำเนินการขึ้นทะเบียน และชุมชนที่เคยขึ้นทะเบียนให้ดำเนินการต่ออายุป่าชุมชน มูลนิธิได้ขอรายชื่อป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้ และส่งต่อข้อมูลให้กับคณะทำงานป่าชุมชนระดับอำเภอดำเนินการตรวจหาข้อมูลป่าชุมชน ในกรณีที่หมดอายุ และยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนให้รีบจัดเตรียมเอกสารและยื่นเรื่องขึ้นทะเบียน ไปยังศูนย์ประสานงานป่าไม้ น่าน โดยแต่ละชุมชนต้องจัดเตรียมเอกสาร ดังต่อไปนี้

- 1.บันทึกการประชุมที่มีวาระพิจารณาเห็นชอบต่ออายุป่าชุมชน
- 2.แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการ 15 คน
- 3.แบบรูปประชุม 2-3 ภาพ
- 4.แบบรายชื่อผู้เข้าร่วมประชุม
- 5.รูปภาพป่าชุมชน 8 ภาพ
- 6.สำเนาบัตรผู้ใหญ่บ้าน/สำเนาทะเบียนบ้าน
- 7.พิกัดที่ตั้งป่าชุมชน อย่างน้อย 1 จุด

โดยนำส่งภายในวันที่ 25 พฤศจิกายน 2562 แต่อย่างไรก็ตามในกรณีที่ชุมชนยื่นเรื่องไม่ทันในวันที่ 25 พฤศจิกายน 2562 ทางเครือข่ายวางแผนสร้างความเข้าใจวิธีการยื่นขึ้นทะเบียนป่าชุมชน ภายใต้เงื่อนไข พ.ร.บ. ป่าชุมชน 2562 ซึ่งประเด็นสำคัญคือ ชุมชนต้องเตรียมแผนการจัดการป่าชุมชน 5 ปี ประกอบกับการขอจัดตั้งป่าชุมชน ตามมาตรา 42 และ 43

การดำเนินงานที่ 4 ป่าชุมชนที่อยู่ในพื้นที่เตรียมผนวกเข้าเขตป่าอุทยานแห่งชาติ โดยการเพิ่มพื้นที่ป่าอนุรักษ์มีเป้าหมาย 25 %

วันที่ 26 กันยายน 2562 มูลนิธิอีกเมืองน่านและศูนย์ประสานงานประชามนัน ได้เข้าหารือกับตัวแทนสำนักงานพื้นที่อนุรักษ์ที่ 13 แพร่ พบว่า ยังมีป่าชุมชน 236 แห่ง ที่อยู่ในพื้นที่คาดว่าจะผนวกเป็นพื้นที่อนุรักษ์ หลังการพูดคุยดังกล่าว อบจ.น่าน ได้ประสานงานร่วมกับมูลนิธิอีกเมืองน่านเพื่อเร่งจัดเวทีทำความเข้าใจ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของแกนนำที่ดูแลป่าชุมชนทั้ง 236 แห่ง

ตารางที่ 4.6 จำนวนและพื้นที่ป่าชุมชนที่อยู่ในพื้นที่คาดว่าจะผนวกเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์

ลำดับ	อำเภอ	จำนวนป่าชุมชน	จำนวนไร่
1	เฉลิมพระเกียรติ	33	75,655
2	เชียงกลาง	34	56,969
3	ทุ่งช้าง	20	46,628
4	ท่าวังผา	14	12,957
5	นาน้อย	2	4,264
6	นาหมื่น	10	26,220
7	บ่อเกลือ	24	8,613
8	บ้านหลวง	4	7,914
9	ปัว	25	17,144
10	ภูเพียง	9	50,141
11	เมืองน่าน	17	33,098
12	แม่จริม	11	15,587
13	เวียงสา	21	33,437
14	สองแคว	8	6,536
15	สันติสุข	4	6,440
รวม		236	401,603

ข้อมูล: มูลนิธิอีกเมืองน่าน, 2562

ในการขับเคลื่อนป่าชุมชน โครงการน่านพอร่ม ภายใต้มูลนิธิอีกเมืองน่านได้ร่วมกับเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนตำบล รวบรวมข้อเสนอจากเครือข่ายยื่นต่อคณะกรรมการวิชาการวิสามัญพิจารณาปัญหาที่ดิน และการออกเอกสารสิทธิ์ในที่ดินสภาผู้แทนราษฎร โดยมีข้อเสนอที่สำคัญ ดังนี้

- ป่าชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ตาม พ.ร.บ.ป่าชุมชน พ.ศ. 2562 เปิดให้ชุมชนที่มีการดูแลรักษาป่าชุมชนสามารถขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนได้ ปัจจุบันมีการขึ้นทะเบียนป่าชุมชน 300 แห่ง จาก 301 หมู่บ้าน ในจังหวัดน่าน แม้ว่าภาคประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่จังหวัดน่านจะมีความพยายามสร้างความเข้าใจให้แก่แกนนำชุมชนแต่ละพื้นที่ให้ทราบถึงการบังคับใช้กฎหมาย พ.ร.บ.ป่าชุมชน 2562 ซึ่งยังมีอีกหลายชุมชนที่ยังไม่ได้ดำเนินการขอขึ้นทะเบียนป่าชุมชนและบางพื้นที่ไม่ได้ดำเนินการขอต่ออายุในช่วงระยะเวลาที่ภาครัฐกำหนด โดยปัญหามาจากการขาดช่องทางและโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ปัญหาสำคัญอีกประเด็นคือ ความล่าช้าในการประกาศอนุญาตย่อย ภายใต้ พ.ร.บ.ดังกล่าว และความไม่เข้าใจและไม่ชัดเจนในรายละเอียดของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าชุมชนของเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ ทำให้ไม่สามารถชี้แจงความชัดเจนให้ชุมชนได้

- ป่าชุมชนเดิมที่ถูกประกาศและอยู่ในพื้นที่เตรียมผนวกเป็นเขตอุทยานแห่งชาติ เขต สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า ตาม พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2562 และ พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 พบว่า หลายชุมชนที่เคยขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนตามโครงการป่าชุมชนของกรมป่าไม้ แต่ด้วยนโยบายรัฐบาลที่จะขยายพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้นร้อยละ 25 เป็นผลให้กรมอุทยานฯเร่งสำรวจและเตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเพิ่มเติม เป็นผลให้เกิดการทับซ้อนป่าชุมชนของชุมชนซึ่งแต่เดิมอยู่นอกเขตป่าอนุรักษ์ เมื่อขอต่ออายุและขึ้นทะเบียนป่าชุมชนของกรมป่าไม้จึงไม่สามารถขึ้นได้ โดยขาดการชี้แจง/แจ้งให้กับผู้นำและคนในชุมชน และมีกรณีหน่วยงานในสังกัดกรมอุทยานฯ ดำเนินการเตรียมประกาศเขตอุทยานฯเพิ่มเติมและเขตห้ามล่าเพิ่มเติม ซึ่งขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคประชาสังคมตามที่กฎหมายกำหนด

- คัดค้านพื้นที่เตรียมการประกาศเขตอุทยานชาตินั้นหุบรี และการผนวกพื้นที่ป่าชุมชนในเขตป่าสงวนเป็นเขตอุทยานและเขตห้ามล่าตาม พ.ร.บ.ป่าชุมชน 2562 พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ 2562 พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2563

4.3.6 ประเด็นป่าไม้ ที่ดิน และการจัดการที่ดินแปลงรวม ภายใต้นโยบายคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.)

ประเด็นป่าไม้ที่ดินเป็นเรื่องเร่งด่วนที่หลายฝ่ายมีความพยายามผลักดันให้เกิดการแก้ปัญหา ภาครัฐมีการปรับปรุงกฎหมายเดิมทั้งปรับปรุงบางส่วนและปรับปรุงทั้งฉบับ ได้แก่ พ.ร.บ.ป่าไม้ (ฉบับที่ 8) พ.ศ.2562 พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ (ฉบับที่ 8) พ.ศ. 2559 พ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 พ.ร.บ.สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 พ.ร.บ.สวนป่า (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2558 และประกาศกฎหมายใหม่ ได้แก่ พ.ร.บ.งาช้าง พ.ศ. 2558 พ.ร.บ.ส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558 พ.ร.บ.ป่าชุมชน พ.ศ. 2562 และ พ.ร.บ. คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ พ.ศ. 2562 เป็นต้น

ตารางที่ 4.7 ความก้าวหน้าในการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล ของ คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ที่จังหวัดน่าน

ลำดับ ที่	ตำบล	อำเภอ	จำนวน กลุ่มแปลง	ราย	แปลง	ไร่	ขออนุญาต ตามมาตรา ๑๖(ไร่)	หมายเหตุ
1	เปือ	เชียง กลาง	7	25	28	167	183	ได้รับอนุญาตแล้ว
2	ตาลชุม	ท่าวังผา	2	154	214	1,779	2,353	ได้รับอนุญาตแล้ว
3	ยอด	สองแคว	6	467	1,138	5,022	6,269	ได้รับอนุญาตแล้ว
4	บ้านพี	บ้าน หลวง	19	256	316	3,238	3,454	ได้รับอนุญาตแล้ว
5	บัวใหญ่	น่าน้อย	31	456	480	2,701	2,796	ได้รับอนุญาตแล้ว
6	ป่าแลว หลวง	สันติสุข	21	633	962	8,436	10,452	ได้รับอนุญาตแล้ว
7	พงษ์	สันติสุข	22	491	709	5,448	5,706	อยู่ระหว่างการรวบรวม เอกสารส่งให้ คณะกรรมการ คทช. แห่งชาติ
8	ดู่พงษ์	สันติสุข	20	492	727	7,284	7,563	อยู่ระหว่างการรวบรวม เอกสารส่งให้ คณะกรรมการ คทช. แห่งชาติ
9	ไหล่น่าน	เวียงสา	30	779	892	10,774	11,850	อยู่ระหว่างการรวบรวม เอกสารส่งให้ คณะกรรมการ คทช. แห่งชาติ
10	ซึ้ง	เวียงสา	9	502	647	6,463	7,092	อยู่ระหว่างการรวบรวม เอกสารส่งให้ คณะกรรมการ คทช. แห่งชาติ
รวม			167	4,255	6,113	51,312	57,718	

หมายเหตุ พื้นที่ป่าเสื่อมสภาพขั้นที่ 3,4,5 จำนวน 500,000 ไร่ (มีร่องรอยการทำประโยชน์ก่อนปี 2545 จำนวน 240,000ไร่
ใช้รูปแบบ คทช.ได้และมีร่องรอยการทำกินหลังปี 2545 จำนวน 260,000 ไร่ใช้รูปแบบ คทช. ไม่ได้)

ด้วยข้อจำกัดเชิงพื้นที่ที่สามารถเป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกินมีจำกัด ส่งผลให้เกิดปัญหาสำคัญที่คนน่าน โดยส่วนใหญ่เผชิญอยู่ นั่นคือ การไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและเศรษฐกิจของคนในชุมชน การขาดโอกาสในการเข้าถึงการบริการของรัฐ ความไม่มั่นคงทางอาหาร และรายได้ รวมถึงผลกระทบทางจิตใจโดยรวมที่เกิดความไม่มั่นคงในชีวิต

การไม่มีเอกสารสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน เนื่องจาก การประกาศเขตป่าอนุรักษ์และป่าสงวนแห่งชาติ รวมถึงพื้นที่เตรียมผนวกเป็นป่าอนุรักษ์ ซึ่งทับซ้อนพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของชาวบ้านที่อาศัยอยู่และทำกินดั้งเดิมในพื้นที่ประกาศของกฎหมายข้างต้น แม้ว่ารัฐบาลมีการดำเนินงานของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) เพื่อจัดการที่ดินทำกินให้ชุมชนภายในเขตป่าสงวนแห่งชาตินั้น ใน

การดำเนินงานจัดการที่ดินดังกล่าว ยังเป็นไปด้วยความล่าช้าและไม่ชัดเจนในแนวทางการปฏิบัติของคณะกรรมการแต่ละคณะในระดับจังหวัด ซึ่งนโยบาย คทช.ดังกล่าวในการบังคับใช้ในพื้นที่จังหวัดน่านพบว่า พื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ของจังหวัดน่านอยู่ในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1 และ 2 ปัจจุบันคณะกรรมการ คทช.ทำการอนุมัติและประกาศเฉพาะพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 3 4 และ 5 ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนน้อยของพื้นที่ในจังหวัดน่าน จึงทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในระดับพื้นที่

ที่ผ่านมาบางชุมชนยังไม่ตัดสินใจเข้าร่วมนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) เนื่องจาก

- ไม่มั่นใจในนโยบายรัฐบาล (ให้พื้นที่ทำกินจริงหรือไม่) เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล
- บางครอบครัวครอบครองพื้นที่จำนวนมากเกินกว่า 20 ไร่ แต่รับทราบว่าจะจัดให้ไม่เกิน 20 ไร่/ครอบครัวจึงไม่เข้าร่วม ถ้าจะถูกตัดสิทธิ์เหลือที่ทำกิน 20 ไร่ โดยไม่มีมาตรการรองรับ
- การสำรวจตรวจสอบพื้นที่และการจับพิกัดรายแปลงไม่มีทั้งคน และงบประมาณในการดำเนินการทำให้อบต.บางแห่งไม่กระตือรือร้นในการดำเนินการเพราะเป็นการดำเนินการโดยสมัครใจ
- พื้นที่ทำกินของราษฎรส่วนมากอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1, 2 ซึ่งไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ คทช.จึงน่าจะมีมาตรการในการจัดที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยให้กับราษฎรในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1, 2 ให้ชัดเจน เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจ ในการที่จะอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ดังกล่าว
- ปัญหาการอนุมัติให้ใช้พื้นที่ล่าช้า ทำให้ผู้ร่วมโครงการขาดความมั่นใจ และคณะกรรมการชุดที่ 2 และชุดที่ 3 ไม่สามารถเข้าไปดำเนินการได้คณะทำงานน่านพอร่วมร่วมกับสถาบันพัฒนาภาคเหนือ สภาองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน ร่วมทำความเข้าใจกฎหมายนโยบายป่าไม้ที่เกี่ยวข้อง และแนวทางคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ(คทช.) วันที่ 4 มิถุนายน 2563 โดยได้มีการระดมแนวทางแก้ไขปัญหาดังนี้
- ขอให้มีการดำเนินการในการแก้ไขปัญหาที่ดิน ตาม พ.ร.บ. คทช. ให้ครอบคลุมในทุกชั้นคุณภาพลุ่มน้ำอย่างเท่าเทียมและหรือส่งเสริมสนับสนุนการจัดการที่ดินรูปแบบอื่นนอกเหนือจาก คทช. ที่สามารถจัดการปัญหาสิทธิทำกินในที่ดินในเขตป่าสงวน สิทธิทำกินในเขตอุทยาน ปัญหาในเขตชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ได้ครอบคลุมและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และเป็นการแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วมและเกิดความยั่งยืน เช่น Nan sandbox, น้ำพางโมเดล ,โหนดชุมชน โดยระบุไว้ในข้อกฎหมายให้ชุมชนสามารถเลือกรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมกับพื้นที่ได้ ไม่บังคับใช้ คทช.เพียงรูปแบบเดียวกันในการจัดการ

- พื้นที่ในเขตชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 3,4,5 ทั้งก่อนและหลัง มติครม.30 มิ.ย.41 (กลุ่ม 1 และกลุ่ม 2) ต้องการให้มีการนิรโทษกรรมเข้าสู่ทำกิน

- พื้นที่ในเขตชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1,2 ทั้งก่อนและหลัง มติครม.30 มิ.ย.41 (กลุ่ม 3 และกลุ่ม 4) ต้องการให้มีการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการสร้างรายได้ครบวงจร

- พื้นที่ในเขตชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 3, 4, 5 หลังมติ ครม.30 มิ.ย.41 (กลุ่ม 2) ขอให้มีความชัดเจนในระเบียบวิธีการปฏิบัติ ในการขออนุญาตใช้พื้นที่

- ขอให้สนับสนุนและการส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสมและสามารถแก้ไขปัญหาได้จริงในพื้นที่คทช.เช่น ส่งเสริมปศุสัตว์ (โคขุน) เงินกู้ ธกส. (ล้านละร้อย) ส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน สหกรณ์หรือ กลุ่มเกษตรกร เชื่อมโยงเครือข่ายกระทรวงทรัพยากรให้เกิดการสร้างป่าสร้างรายได้ เช่นการสนับสนุนส่งเสริมการปลูกไม้และการตลาดแบบครบวงจรเพื่อฟื้นเขาหัวโล้นจังหวัดน่าน

- เนื่องจากชุมชนบางชุมชนอาศัยอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1, 2 ไม่สามารถที่จะเข้าดำเนินการตามแนวทาง คทช. ได้ เห็นควรให้เสนอจัดที่ทำกินแบบคทช.พิเศษ โดยอาศัยหลักเกณฑ์เกี่ยวกับคทช.ปัจจุบัน แต่ต้องกำหนดเงื่อนไขให้เหมาะสม เพราะเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำที่สำคัญเพื่อให้ประชาชนในพื้นที่มีโอกาสอยู่อย่างถูกกฎหมายลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

จากการถอดบทเรียนต้นแบบ 4 เรื่อง และการศึกษาป่าชุมชนและนโยบาย คทช. อาจสรุปได้ว่ามีเงื่อนไขสำคัญที่ยังคงส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต การสร้างอาชีพทางเลือกและการยอมรับเพื่อปรับเปลี่ยนของเกษตรกร ได้แก่

1. **การมีสิทธิบนที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย** จากข้อมูลของสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติมีประชาชนอยู่อาศัยและทำกิน จำนวน 1,121,024 ไร่ อยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จำนวน 208,881.80 ไร่ (<http://www.nan.go.th/article-detail/724>/เข้าถึงข้อมูล 20 เมษายน 2564) ส่งผลให้ประชาชนขาดโอกาสในการได้รับการพัฒนาจากหน่วยงานภายนอก อย่างไรก็ตามรัฐบาลได้มีนโยบายการจัดที่ดิน คทช. และการปรับแก้กฎหมาย เช่น พรบ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2562 (มาตรา 64,65) เป็นการปลดปล่อยการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรได้มากขึ้น เปิดโอกาสในการพัฒนาอาชีพ และจัดโครงสร้างซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐาน เช่น การจัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำ การฟื้นฟูป่า ปลูกต้นไม้ โดยเฉพาะ คทช. กลุ่ม 1 และกลุ่ม 2 ซึ่งเป็นชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำ 3,4,5 ก่อนและหลังมติ ครม. 30 มิ.ย. 41 ตัวอย่างจากบทเรียนต้นแบบ การบริหารจัดการน้ำตำบลเมืองจัน พบว่า เกษตรกรที่ได้รับสิทธิบนที่ทำกินภายใต้ต้นนโยบาย คทช. ได้รับการส่งเสริมระบบกระจายน้ำโดยได้รับงบประมาณจากท้องถิ่นและ CSR ของบริษัทเอกชน ประกอบกับ แนวคิด “น้ำแลกป่า” เป็นนวัตกรรมชุมชนที่ทุกฝ่ายต่างตอบแทนในทางใดทางหนึ่งโดยมีเป้าหมายคือ ฟื้นคืนพื้นที่ป่า และโอกาสในการสร้างรายได้ ซึ่ง แนวคิดดังกล่าวสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชน และสามารถ “เกาตรงจุด” นั่นคือ การวางแผนระบบน้ำให้เกษตรกรโดยมีข้อตกลงการแลกพื้นที่ หรือแบ่งพื้นที่ที่เกษตรกรใช้ประโยชน์ในการปลูกพืชเชิงเดี่ยวให้กลับมาเป็นป่าของชุมชน

ความท้าทายของการแก้ปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย เพื่อนำสู่การสร้างอาชีพทางเลือก ที่จังหวัดน่านยังคงต้องอาศัยพลังความร่วมมือ คือ พื้นที่ที่อยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1 และ 2 แม้ว่าจะมีนโยบาย คทช. แต่ยังไม่สามารถมีแนวทางการสร้างอาชีพและรายได้ให้กับเกษตรกรอย่างชัดเจน อีกทั้งข้อติดขัดด้านการใช้งบประมาณภาครัฐในการพัฒนาพื้นที่ไม่สามารถทำได้อย่างแท้จริง ระเบียบการเงินการคลังต้องมีการแก้ไขกฎระเบียบเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ความเฉพาะของพื้นที่” อีกทั้งการปลดล็อกไม้หวงห้าม ส่งเสริมปลูกไม้เศรษฐกิจ แต่เกษตรกรก็ยังไม่สามารถตัดได้ ซึ่งยังไม่ตอบโจทย์รายได้เกษตรกร

2. **น้ำ ปัจจัยการผลิตทางการเกษตร** เป็นเงื่อนไขสำคัญในการพัฒนาอาชีพการเกษตรและอาชีพทางเลือก จากการถอดบทเรียนการบริหารจัดการน้ำตำบลเมืองจัง และผลของการปฏิบัติการในตำบลทดลอง 3 พื้นที่ พบว่า ข้อมูลน้ำและการใช้ประโยชน์จากน้ำมีความสำคัญ โดยทั่วไปแต่ละชุมชนไม่มีการบันทึกหรือการจัดทำข้อมูลแหล่งน้ำและการใช้ประโยชน์น้ำเพื่อการเกษตรอย่างเป็นระบบ ส่งผลต่อการบริหารและจัดการน้ำเพื่อการผลิตและการบริโภค อีกทั้งเงื่อนไขด้านสภาพภูมิประเทศ และกฎหมายนโยบายป่าไม้และที่ดินส่งผลให้การเข้าถึงทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรมีอย่างจำกัด เห็นได้จากทั้ง 3 ตำบลทดลองภายใต้งานวิจัยนี้ ที่พื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่อยู่บนพื้นที่ลาดชันเชิงเขา และแหล่งน้ำอยู่ในระดับต่ำกว่าที่ทำกิน เกษตรกรไม่สามารถลงทุนการดึงน้ำขึ้นมาใช้ เนื่องจากมีต้นทุนสูง ส่งผลต่อการยอมรับการปรับเปลี่ยนระบบพืชใหม่ๆ นอกเหนือจากข้าวโพด และหลายพื้นที่ทั้งในตำบลเมืองจัง ตำบลนาไร่หลวง และตำบลภูคาที่พื้นที่ทำกินส่วนใหญ่อยู่ในเขตป่าสงวนและป่าอุทยานแห่งชาติ ซึ่งมีข้อจำกัดในการพัฒนาแหล่งน้ำและระบบกระจายน้ำ

อย่างไรก็ตาม บางพื้นที่อย่างเช่น ตำบลเมืองจัง อำเภอกู่เพียงซึ่งอยู่ในพื้นที่นโยบาย คทช. จึงสามารถปลดล็อกการใช้พื้นที่ ทางกลไกพื้นที่จึงดำเนินการจัดทำข้อมูลผืนน้ำของตำบลโดยใช้ข้อมูลเชื่อมโยงมิติ ทั้งข้อมูลแหล่งน้ำ ข้อมูลระบบกระจายน้ำและกักเก็บน้ำ ข้อมูลรายแปลง และข้อมูลการผลิตพืช นำมาสู่การออกแบบแนวทางการพัฒนาแหล่งน้ำและระบบกระจายน้ำ ซึ่ง กลไกพื้นที่มีการประสานความร่วมมือกับกลไกภาคเอกชนภายนอกในการสนับสนุนงบประมาณและเทคโนโลยี ด้วยข้อจำกัดของงบประมาณตาม Functions ของภาครัฐ ส่วนพื้นที่อื่นๆ ยังคงต้องอาศัยความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ และการบูรณาการข้อมูลเพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาต่อไป

3. **การเชื่อมต่อห่วงโซ่อุปสงค์อุปทานผลผลิตการเกษตร** จังหวัดน่านมีการส่งเสริมระบบการผลิตและการแปรรูปจากหน่วยงาน/โครงการภาครัฐมาโดยตลอดอย่างต่อเนื่อง แต่ยังไม่สามารถไปถึงความต่อเนื่องและยั่งยืนด้านรายได้อย่างแท้จริง จากเวทีน่านพอรั่มระดับจังหวัดและในพื้นที่ตำบลทดลอง พบว่า โจทย์ที่เกษตรกรทั้งจะกล่าวถึงซ้ำๆ คือ “ผลิตไปไม่มีตลาดรองรับ” “รัฐส่งเสริมแปรรูปแต่ไม่รู้จะขายที่ไหน” ซึ่งสอดคล้องกับการถอดบทเรียนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ PGS น่าน ที่ดำเนินการโดยสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งได้พบโจทย์/ปัญหาเดียวกันคือ เกษตรกรมีหลายทางเลือกและได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ มาก แต่สุดท้ายแล้วเกษตรกรไปต่อไม่ได้ ที่สำคัญพบว่า เมื่อเกิดการสร้างกลไกเชื่อมโยงการผลิตกับตลาดแล้ว แต่เกษตรกรก็ยังไม่สามารถผลิตให้ได้ตามความต้องการของตลาด นั่นเป็นเพราะขาดระบบการวางแผน การบริหารและจัดการผลผลิต และการสื่อสาร/ระบบข้อมูล มาตรฐานสินค้า ระหว่างแหล่งรับซื้อและเกษตรกร

ดังนั้น โจทย์สำคัญ คือ เกษตรกรจะปรับตัว ปรับระบบการผลิตให้มีคุณภาพและต่อเนื่องได้อย่างไร หากพื้นที่การผลิตมีระบบโครงสร้างพื้นที่ที่พร้อม เช่น ระบบน้ำดี กฎหมายและนโยบายการใช้พื้นที่เปิดโอกาส ดังนั้น การสร้างกลไกที่เหมาะสมจึงมีความจำเป็น ตัวอย่างของ เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน และกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน เป็นตัวอย่างที่น่าจะขยายผลสู่พื้นที่อื่นๆได้ มีการใช้ข้อมูลและระบบการจัดการผลผลิต มีการสร้างกลไกควบคุมคุณภาพผลผลิต มีกลไกทางวิชาการเข้ามาหนุนเสริมองค์ความรู้ เทคโนโลยีการผลิต การแปรรูป และเชื่อมโยงให้ผู้ผลิตต่อกับตลาดโดยตรงโดยลดบทบาทพ่อค้าคนกลางลง กลไกมาตรฐานพีจีเอสยังเป็นกลไกที่ลดข้อจำกัดของการรับรองผลผลิตเกษตรอินทรีย์ โดยใช้การรับรองแบบมีส่วนร่วมของภาคีแต่ละระดับ ซึ่งเปิดโอกาสให้เกษตรกรสร้างรายได้ และสร้างความเข้มแข็งของกลุ่มผ่าน กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน

สรุปผล และข้อเสนอแนะ

การดำเนินงานโครงการน่านพอร้ม เป็นการสร้างพื้นที่ทางสังคม (Public Space) ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์และงานวิชาการต่อประเด็นสาธารณะตามภูมิสังคมน่าน และสังเคราะห์องค์ความรู้จากผลงานวิจัยของนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการจัดทำข้อเสนอในมิติต่างๆ ต่อการพัฒนาจังหวัดน่าน รวมทั้งรวบรวมสังเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลความรู้ในการสนับสนุนเครือข่ายชุมชนและภาคประชาสังคมน่านในการพัฒนาจังหวัดน่าน

วิธีการศึกษา และเครื่องมือศึกษา ใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลความรู้ด้านการบริหารเชื่อมต่อกับภาคการผลิตเพื่อนำสู่แนวทางและรูปแบบการพัฒนาห่วงโซ่คุณค่าจากฐานทุนทางสังคมและทรัพยากรธรรมชาติและการผลิตที่มีอยู่เดิมของพื้นที่ ในตำบลทลลง 3 ตำบล ถอดบทเรียนตัวอย่าง Best Practice หรือ Model ต่างๆ ที่เป็นรูปแบบการสร้างสรรค์(Creative) นวัตกรรม(Innovation) และนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาบูรณาการกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม เพื่อนำมาเป็นบทเรียนในการยกระดับทั้งด้านคุณค่า(Value) ขยายขนาด (Scale up) และอัตราเร่งที่ทันกับนโยบายและสถานการณ์ทางสังคม (Speed up) Supply chain สร้างพื้นที่ทางสังคม (Public Space) “น่านพอร้ม”ในการแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้ ประสบการณ์ ภูมิธรรมในพื้นที่ และงานวิชาการต่อประเด็นด้านป่าไม้ ที่ดิน เกษตรกรรมและอาชีพทางเลือกตามภูมิสังคมน่าน โดยการจัดน่านพอร้มแต่ละครั้ง มีการออกแบบวงคุย การใช้เครื่องมือ ทั้งเนื้อหา กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าไม้ ที่ดิน เกษตรกรรมและอาชีพทางเลือกสังเคราะห์ข้อมูล ความรู้ จัดทำแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมและอาชีพทางเลือกของพื้นที่ โดยเชื่อมโยงอุปทานกับโซ่อุปสงค์ รวมถึงสังเคราะห์เงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จและล้มเหลวของกระบวนการ ช่วงท้ายของโครงการมีการสังเคราะห์องค์ความรู้ จัดทำข้อเสนอมิติเกษตรและอาชีพทางเลือก ต่อการพัฒนาและแก้ไข

จากกระบวนการวิจัยดังกล่าว เกิดผลการวิจัยสำคัญ ดังนี้

1. กระบวนการน่านพอร้มซึ่งเป็นเครื่องมือในการสร้างพื้นที่ทางสังคม ได้ผลลัพธ์ที่สำคัญ คือ ข้อมูลผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในมิติต่างๆ โดยเฉพาะมิติทรัพยากรป่าไม้ที่ดิน และการส่งเสริมอาชีพในจังหวัดน่าน ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องแต่ละมิติได้แลกเปลี่ยนข้อมูลและเสนอแนวทางการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือก ทั้งมิติทรัพยากรธรรมชาติ การเกษตรและอาชีพทางเลือก

การที่มีเวทีแลกเปลี่ยนส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมมีความชัดเจนในด้านข้อมูลมากขึ้นโดยเฉพาะกฎหมายนโยบายด้านป่าไม้ที่ดิน เช่น พรบ.ป่าชุมชน 2562, พรบ.อุทยานแห่งชาติ 2562, นโยบาย คทช. และได้ผลสังเคราะห์โอกาสและข้อจำกัดของกฎหมายนโยบายที่ส่งผลต่อการพัฒนาด้านการเกษตรและอาชีพทางเลือกของคนในชุมชน แม้ว่ากฎหมายนโยบายจะผ่อนปรนการใช้ประโยชน์ที่ดินและป่าไม้ แต่ก็ยังมีข้อจำกัด เช่น ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีความเข้าใจรายละเอียดสำคัญของกฎหมายนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของตนเอง เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการดำเนินการด้วยความล่าช้า เนื่องจากยังไม่มีอนุบัญญัติประกาศใช้ มาตรการการ

บังคับใช้กฎหมายยังไม่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ อาทิ นโยบาย คทช.แม้ว่าจะแบ่งการจัดที่ดิน 4 กลุ่ม แต่เกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2 ซึ่งยังมีข้อจำกัด เรื่อง การพัฒนาอาชีพ และการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์จากไม้เศรษฐกิจ และความชัดเจนขอบเขตการใช้ที่ดินที่ซ้อนทับกับขอบเขตป่าไม้ ซึ่งพบว่ามีประชาชนที่อาจได้รับผลกระทบจากการที่มีการเตรียมประกาศพื้นที่เขตอุทยานฯ และพื้นที่ที่เตรียมผนวกจากพื้นที่ป่าสงวนฯเป็นพื้นที่ป่าอุทยานฯ ซึ่งระเบียบกฎหมายทั้งสองฉบับมีสิทธิการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกัน

2. บทเรียนพื้นที่ต้นแบบเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือก ซึ่งโครงการวิจัยนี้ได้ดำเนินการถอดบทเรียน 5 ต้นแบบรูปธรรมพื้นที่ โดยแบ่งออกเป็น รูปธรรมด้านการยกระดับการผลิตพืชผักสู่มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ การบริหารจัดการน้ำและฟื้นฟูป่า กลไกในการส่งเสริมธุรกิจชุมชน ทั้ง 5 รูปแบบ มีการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางความคิดและกระบวนการที่โดดเด่น รวมถึงมีการนำเทคโนโลยีและองค์ความรู้สมัยใหม่มาประยุกต์ใช้กับวิถีของเกษตรกร ทั้ง 5 รูปแบบ สามารถสรุปภาพรวม ดังนี้

รูปที่ 5.1 วิเคราะห์บทเรียนพื้นที่ต้นแบบเพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบการพัฒนาการเกษตรและอาชีพ

3. ข้อมูลห่วงโซ่อุปทานเชื่อมโยงอุปสงค์นำสู่การพัฒนาเกษตรกรรมและอาชีพทางเลือก โดยได้ทำการศึกษาห่วงโซ่อุปทานการผลิตของ 3 ตำบลทดลอง ทั้ง 3 พื้นที่พึ่งพิงระบบการผลิตทางการเกษตรเป็นหลัก ทั้ง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ไม้ผล ยางพารา โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีบทบาทเป็นผู้ผลิตต้นทางในห่วงโซ่อุปทานเป็นผู้จัดการปัจจัยการผลิตและรับความเสี่ยงที่มีผลต่อผลผลิตในแปลงทั้งโรคแมลง ภัยธรรมชาติ รวมถึงราคา

ผลผลิตที่ผันผวนตามตลาดปลายทาง ปัจจุบันด้วยระบบขนส่งที่พัฒนาสะดวกเข้าถึงแปลงผลิตรายมากขึ้น จึงมีธุรกิจบริการจัดการผลผลิต (Post-Harvest) ในรูปแบบพ่อค้าคนกลาง รับซื้อไม้ผล และสหกรณ์การเกษตร เป็นต้น ผลผลิตที่รับซื้อโดยกลไกดังกล่าวจัดการระบบขนส่งเพื่อให้มั่นใจว่าผลผลิตถึงตลาดปลายทางรับซื้อ ผลผลิตการเกษตรเพื่อเป็นวัตถุดิบสู่การแปรรูปเป็นสินค้าต่อไป (ซึ่งยังไม่ใช่ปลายทางสุดท้ายของห่วงโซ่อุปสงค์) จากห่วงโซ่อุปสงค์ข้างต้น เกษตรกรอยู่บนเส้นด้ายแห่งความไม่แน่นอนตั้งแต่ผลิตจนกระทั่งขายผลผลิตสู่ตลาดที่ใหญ่กว่าที่ถูกกลไกตลาดขนาดใหญ่และย่ำแย่กดราคารับซื้อและกำหนดรูปแบบการผลิตในแปลง ประกอบกับแรงบีบคั้นด้านภาวะหนี้สิน จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่เกษตรกรน่านที่ในซีกหนึ่งต้องเผชิญกับความไม่มั่นคงในด้านที่ดินทำกินที่อยู่อาศัย และอีกด้านหนึ่งที่ต้องดิ้นรนหารายได้เพื่อยังชีพ แรงกดดันจากภายนอกในฐานะน่านเมืองต้นน้ำที่กำลังถูกมองว่าระบบการผลิตเชิงเดี่ยวนั้นเป็นภัยคุกคามทำให้พื้นที่ป่าต้นน้ำลดลง

ในการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรหลุดพ้นจากวิกฤติดังกล่าวมีความต้องการการริเริ่ม นวัตกรรม เทคโนโลยี องค์ความรู้และการจัดการใหม่เข้ามาเสริมพลังและลดแรงต้าน ซึ่งจากการลงศึกษาสถานการณ์ของ 3 ตำบลและการระดมความคิดเห็นของชุมชนและหน่วยงานในพื้นที่ มีข้อเสนอต่อการพัฒนาการเกษตรและอาชีพทางเลือกที่มีนัยสำคัญ ดังนี้

- การสร้างกลไกเชื่อมกลาง เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองทางการตลาด

- การส่งเสริมให้เกษตรกรมีองค์ความรู้และทักษะ “ผู้ประกอบการ” โดยเสริมความรู้เรื่องธุรกิจและการบริหารจัดการธุรกิจ แน่แน่นอนว่าเกษตรกรทุกคนไม่สามารถเป็นผู้ประกอบการได้ แต่สามารถที่จะส่งเสริมให้เกษตรกรบางส่วนยกระดับตนเองขึ้นมาเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้ประกอบการได้ หัวใจคือ การเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์เพื่อที่จะสามารถเชื่อมโยงการผลิตกับความต้องการของตลาดได้ ซึ่งในพื้นที่ตำบลเมืองจังได้มีการสร้างกลไก ผู้ประกอบการรุ่นใหม่ เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มเกษตรกร ที่ได้รับความรู้ทักษะการประกอบการ การสร้างช่องทางการตลาดใหม่ๆ ได้ ซึ่งองค์ความรู้ด้านนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากภาคธุรกิจในการถ่ายทอดองค์ความรู้การเป็นผู้ประกอบการและโมเดลธุรกิจ Business Model Canvas

- การรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์การเกษตร ซึ่งตำบลนาไร่หลวง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้ออกแบบโมเดลดังกล่าวเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองกับตลาดรับซื้อผลผลิตที่เข้ามาในพื้นที่ตำบล และลดปัญหาการกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง

- การพัฒนาคุณภาพผลผลิตเพื่อเปิดตลาดใหม่สินค้าใหม่ ทั้ง 3 ตำบลมีผลผลิตทางการเกษตร โดยเฉพาะ มะม่วง ลิ้นจี่ ลำไย กล้วย พืชผัก ซึ่งเป็นผลผลิตสด โอกาสในการพัฒนาคุณภาพผลผลิต จากการศึกษา พบแนวทาง 2 รูปแบบ รูปแบบที่ 1 การพัฒนาคุณภาพผลผลิตให้มีคุณภาพสูง เพื่อตอบสนองกลุ่มลูกค้าตลาดบน Premium ได้แก่ การผลิตพืชผักอินทรีย์ เป็นต้น รูปแบบที่ 2 การส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ๆ เช่น การแปรรูปมะม่วง ลิ้นจี่ ลำไย กล้วย เพื่อมูลค่าอีกทางหนึ่ง

- การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานปัจจัยการผลิต โดยทั้ง 3 ตำบล มีพื้นที่การเกษตรบนพื้นที่ลาดชันเป็นส่วนใหญ่ ที่ดินทำกินอยู่สูงกลางแหล่งน้ำ และอยู่ห่างไกลแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำ ดังนั้นการพัฒนา ระบบส่งน้ำ โครงข่ายน้ำเพื่อการผลิตทางการเกษตรจึงมีส่วนสำคัญและควบคู่กับการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ การบริหารจัดการน้ำต้องอาศัย 1) ข้อมูลฝั่งน้ำ 2) กลไกการบริหารจัดการน้ำ 3) เทคโนโลยีนวัตกรรม 4) แหล่งทุนและ

หน่วยงานสนับสนุน เพื่อพัฒนาระบบกระจายน้ำเมื่อเกษตรกรเข้าถึงน้ำเพื่อการผลิตก็จะสามารถสร้างโอกาสในการส่งเสริมการผลิตและสร้างรายได้ต่อไป

4. ข้อมูลความรู้จากกระบวนการน่านพอร้มในมิติต่างๆ โดยในการดำเนินงานมุ่งเน้นมิติการพัฒนาต่อไป

1) ด้านการจัดการป่าชุมชน

ด้านสถานการณ์กฎหมายนโยบายป่าไม้ได้มีการประกาศใช้ พรบ.ป่าชุมชน พ.ศ. 2562 และ พรบ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 ซึ่งมีผลโดยตรงกับชุมชนที่มีการดูแลรักษาป่าชุมชน จากงานวิจัยของ บานจิตรสายรอกำ (2560) พบว่า จังหวัดน่านมีจำนวนป่าชุมชนทั้งสิ้น 1000 กว่าแห่ง ซึ่งดูแลโดยชุมชนซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนภายใต้กรมป่าไม้ ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ ได้แก่ การไม่เข้าถึงข้อมูลและขั้นตอนการขอขึ้นทะเบียนป่าชุมชน, ป่าชุมชนที่ดูแลไม่อยู่ในพื้นที่ที่สามารถขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนได้ เช่น อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ก่อนหน้าที่จะมีประกาศใช้พรบ.อุทยานฯ 2562 นั้นยังไม่มีมาตราที่ชัดเจนในการระบุถึงการใช้ประโยชน์ป่าชุมชนที่อยู่ในเขตป่าอุทยานฯ และความไม่ไว้วางใจของชุมชนในการดูแลรักษาป่ากับรัฐ

โครงการน่านพอร้มจึงร่วมกับศูนย์ป่าไม้น่าน อุทยานแห่งชาติดอยภูคา และมูลนิธิรักษไทย สำรวจข้อมูลขอบเขตป่าชุมชนและนำข้อมูลที่ได้ตรวจทานกับข้อมูลที่หน่วยงานรัฐมี แล้วคืนข้อมูลกลับให้ชุมชน เพื่อดำเนินการขอขึ้นทะเบียนป่าชุมชนในกรณีที่ดินที่ป่านั้นอยู่ในความรับผิดชอบของศูนย์ป่าไม้น่าน ส่วนป่าชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ป่าอุทยานฯ ดำเนินการตามมาตราที่ 65 ของพรบ.อุทยานฯ 2562 ต่อไป ขณะเดียวกันได้มีการจัดเวทีทำความเข้าใจเนื้อหา พรบ.ป่าชุมชน 2562, พรบ.อุทยานฯ 2562 และนโยบาย คทช.ให้กับผู้นำทั้ง 3 ตำบล และกรรมการป่าชุมชนทั้ง 3 ตำบล เพื่อนำสู่การจัดทำแผนการดูแลป่าชุมชนภายใต้กฎหมาย 2 ฉบับต่อไป

2) การพัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางเพื่อการพัฒนา

ผลจากการจัดกระบวนการวงคูน่านพอร้มด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประเด็นที่ถูกหยิบยกในการประชุมของภาคประชาสังคมคือ การขับเคลื่อนฟื้นฟูป่า การจัดการที่ดินน่านตั้งอยู่บนชุดข้อมูลคนละชุด หน่วยงานแต่ละหน่วยต่างใช้ข้อมูลที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ และเพิ่มความขัดแย้งต่อชุมชน การพัฒนาระบบฐานข้อมูลภายใต้งานวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 3 ระดับ

ระดับที่ 1 ระบบฐานข้อมูลกลางจังหวัด ซึ่งสืบเนื่องจากน่านพอร้ม ทางศูนย์บริหารวิชาการฯ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พื้นที่จังหวัดน่านได้ต่อยอดประเด็นดังกล่าวพัฒนาเป็นงานวิจัยเพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลกลางของจังหวัดน่าน โดยมุ่งเน้นการแบ่งปันข้อมูลของหน่วยงานในจังหวัดที่สำคัญต่อการพัฒนาจังหวัดน่าน และเลือกพื้นที่นำร่องในการทดลองทำฐานข้อมูลในระดับพื้นที่

ระดับที่ 2 ระบบฐานข้อมูลเชิงประเด็น “ป่าชุมชน” น่านพอร้มได้จัดการประชุมหารือสร้างความร่วมมือ 3 ฝ่ายภาครัฐ ภาคประชาสังคมและภาคประชาชน โดยมีความร่วมมือในการนำข้อมูลป่าชุมชนที่ไม่สอดคล้องกัน นำมาปรับแก้ไขให้ถูกต้องสมบูรณ์ นำข้อมูลป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้มาเทียบเคียงกับข้อมูลป่าชุมชนที่งานน่านพอร้มที่รวบรวมจากงานวิจัย และการหารือเพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลป่าชุมชนระดับจังหวัด ซึ่งในเบื้องต้น น่านพอร้มได้เชื่อมประสานเครือข่ายป่าชุมชนในการส่งมอบข้อมูลให้โครงการน่านแลนด์บ็อกซ์เพื่อรวบรวมเข้ากับฐานข้อมูลป่าและรายแปลงที่น่านแลนด์บ็อกซ์ดำเนินการร่วมกับ

ภาครัฐ และแนวทางการหนุนเสริมให้ปทุมชนที่ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียนให้ได้รับการขึ้นทะเบียนกับกรมป่าไม้เพื่อประโยชน์โอกาสการพัฒนาพื้นที่และอาชีพต่อไป

ระดับที่ 3 การพัฒนาระบบฐานข้อมูลระดับตำบล นำนพธำรงเห็นความสำคัญและความเชื่อมโยงระบบฐานข้อมูลจังหวัดและฐานข้อมูลพื้นที่ ซึ่งวิเคราะห์ถึงช่องว่างของการเชื่อมโยงข้อมูลสู่ชุมชน ดังนั้น กลไกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นกลไกการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นสามารถจัดการตนเองได้นั้น น่าจะเป็นกลไกเชื่อมกลางด้านข้อมูล Tambon Data Hub โดยนพธำรงได้ทดลองนำร่องแนวคิดดังกล่าวที่ ตำบลภูคา อำเภอบัว ซึ่งเป็นตำบลเพิ่มเติมจากโครงการ โดยได้ออกแบบร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลภูคา กำหนดหมวดหมู่ข้อมูลออกเป็น 11 ด้าน โดยแต่ละด้านมีการระบุหน่วยงานที่มีข้อมูลอยู่เพื่อรวบรวมข้อมูลไว้ที่ตำบลตำบลสามารถนำข้อมูลมาเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่เพื่อกำหนดแผนการพัฒนาพื้นที่ต่อไป

3) การศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพ เป็นการเชื่อมโยงมิติการศึกษาของจังหวัดน่านกับการพัฒนาอาชีพคนน่าน นพธำรงจัดเวทีแลกเปลี่ยนมุมมองของภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาชนและประชาสังคม และเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดกลไกสมัชชาการศึกษาของจังหวัด ผลการนพธำรง ได้มีการออกแบบแนวทางการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่น่านสู่การพัฒนาอาชีพ ประกอบด้วย การจัดการศึกษาเหมาะสมกับช่วงวัย เสริมองค์ความรู้เทคโนโลยี นวัตกรรมเพื่อนำสู่การประกอบอาชีพได้จริง ออกแบบหลักสูตรที่สร้างทักษะชีวิต กระบวนการคิดวิเคราะห์ ครอบคลุมตลอดทั้งห่วงโซ่ ซึ่งการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบันไม่ใช่บทบาทของกระทรวงศึกษาธิการเท่านั้น แต่ทุกภาคส่วนสามารถมีส่วนร่วมในการออกแบบและจัดกระบวนการเรียนรู้ได้

4) เครือข่ายความร่วมมือซึ่งเป็นกลไกเชิงพื้นที่ในการขับเคลื่อนงานวิชาการและงานพัฒนาร่วมกันในพื้นที่จังหวัดน่านในการดำเนินงานนพธำรงตลอดระยะเวลาโครงการ ได้มีการเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือ และสามารถเป็นจุดเริ่มต้นในการขับเคลื่อนงานพัฒนา และยังเชื่อมโยงงานวิชาการเพื่อการรับใช้สังคมน่าน ดังเช่น

เครือข่ายความร่วมมือปทุมชน ซึ่งได้นำข้อมูลงานวิจัยด้านปทุมชน และฐานข้อมูลปทุมชนมาเป็นเครื่องมือในการทำงานร่วมกันระหว่าง กรมป่าไม้ กรมอุทยานฯ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายภาคประชาชนและภาคประชาสังคม เกิดการบูรณาการข้อมูล การเสริมความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายนโยบายป่าไม้ การขับเคลื่อนให้ขึ้นทะเบียนปทุมชน

เครือข่ายความร่วมมือด้านการศึกษา ขับเคลื่อนร่วมกับคณะทำงานโครงการการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา จังหวัดน่าน หรือ กสศ.น่าน หนุนเสริมกลไกสมัชชาการศึกษาจังหวัดน่าน เชื่อมโยงงานวิชาการด้านการจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ การออกแบบแนวทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพ

เครือข่ายร่วมกับสถาบันการศึกษา โดยร่วมเป็นเครือข่ายกับสำนักวิทยบริการการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในจังหวัดน่าน การขับเคลื่อน “ทุ่งช้างโมเดล” มุ่งพัฒนา 4 มิติ คือ มิติเกษตร มิติท่องเที่ยว มิติการศึกษา มิติด้านสุขภาพ

จากบทเรียนการขับเคลื่อนนพธำรงที่ผ่านมา พบว่า เครือข่ายชุมชนและภาคประชาสังคมให้การยอมรับในกระบวนการเรียนรู้นพธำรง ยังช่วยให้สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายและรับรู้ถึงความต้องการของผู้

มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งองค์ความรู้ และการเชื่อมโยงประสานการทำงานร่วมกันที่สามารถนำสู่การขับเคลื่อนพัฒนา ใช้ประโยชน์ต่อยอดในมิติต่างๆของการพัฒนาจังหวัดน่านได้ ทั้งนี้ การขับเคลื่อนน่านพอร์มได้ใช้ข้อมูลองค์ความรู้เป็นเครื่องมือองค์ประกอบสำคัญ สร้างกระบวนการที่ “น่านพอร์ม” ได้รับความไว้วางใจเชื่อใจว่าเป็นกระบวนการ “โซ่ข้อกลาง” ที่เชื่อมโยงผู้คนมาถกเถียงแลกเปลี่ยน ที่สำคัญสามารถเชื่อมโยงความต้องการของพื้นที่ส่งต่อสู่แนวนโยบายของจังหวัดและหน่วยงานต่างๆ คณะทำงานน่านพอร์มเองเปรียบเสมือน นวัตกรรมด้านกระบวนการเรียนรู้ ที่เสริมพลังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้เกิดการระเบิดพลังจากข้างในตัวสู่การหลอมรวมพลังขับเคลื่อนในแต่ละมิติของจังหวัดน่านต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ

1. การขับเคลื่อนบนฐานข้อมูล ยังคงมีความต้องการ “กลไกกลาง” ที่ชัดเจน และเข้มแข็งพอทั้งด้านความน่าเชื่อถือ เทคโนโลยี และความเป็นวิชาการ แม้ว่าประเด็นการยกระดับให้มีข้อมูลชุดเดียวกัน แต่ในระดับจังหวัดยังขาดภาพที่เชื่อมโยงกันของข้อมูล ยังคงเป็นลักษณะอิงข้อมูลของหน่วยงานที่มีบทบาทและหน้าที่หลักในประเด็นนั้น ๆ ดังนั้น จังหวัดโดยการนำของผู้ว่าราชการจังหวัดน่าจะเป็นกลไกกลางที่แท้จริงในการขยับเรื่อง Provincial Big Data โดยต้องมีกระบวนการแบบมีส่วนร่วม โดยมีสถาบันการศึกษาในพื้นที่เป็นกลไกเสริมด้านวิชาการ

2. การเสริมสมรรถนะ บุคลากรในด้าน Value Chain ปัจจุบันนโยบาย ยุทธศาสตร์ชาติ จนถึงยุทธศาสตร์ระดับกลุ่มจังหวัดและจังหวัดมีการนำหลักการทางธุรกิจเพื่อวางกลยุทธ์ขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก ถ้าหากบุคลากรในพื้นที่ซึ่งมีบทบาทในการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นรูปแบบโครงการพัฒนา/งานวิจัย ยังไม่มีความเข้าใจที่ชัดเจนในหลักคิดใหม่ๆ ก็จะไม่สามารถทะลุทะลวงหรือช่วยชุมชนออกแบบแนวทางการสร้างอาชีพทางเลือกและรายได้ให้สมสมัยและเท่าทันการเปลี่ยนแปลงได้

3. กระบวนการเรียนรู้ที่สร้างความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพ/กลุ่มชุมชนมีความสำคัญควบคู่กับการส่งเสริมความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม ที่ผ่านมาหน่วยงานภาคส่วนต่างๆ พยายามส่งเสริมอาชีพรายได้ แต่ท้ายที่สุดกลุ่มต่างๆ ที่ตั้งขึ้นหลายกลุ่มล่มสลาย แตกแยกเพราะไม่ได้มีการเสริมพลัง และวิธีคิดในการบริหารจัดการกลุ่มอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน รวมถึงคุณธรรมของผู้นำและสมาชิกกลุ่ม ขณะเดียวกัน “การควบคุมคุณภาพ ปริมาณของผลผลิต สินค้าและบริการ” มีความสำคัญเช่นเดียวกัน จากการทำงานในพื้นที่ทดลอง 3 ตำบล พบว่าตลาดภายนอกพร้อมที่จะเชื่อมกับผู้ผลิตในชุมชน แต่ประสบปัญหาการส่งผลผลิตและสินค้าที่ไม่ต่อเนื่อง คุณภาพไม่ได้มาตรฐาน โจทย์นี้สำคัญในการคิดต่อว่า เพื่อปลายน้ำพร้อม ทำอย่างไรจึงจะเสริมต้นน้ำให้สามารถขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

4. การขยายนวัตกรรมชุมชน จากการดำเนินงานน่านพอร์มพบ “นวัตกรรมชุมชน” หลายคนในหลายมิติ ซึ่งควรแก่การขยายวิธีคิด ชุดประสบการณ์ไปยังคนใหม่ๆ หรือ คนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะภายใต้สถานการณ์โควิดที่แรงงานกลับเข้ามายังถิ่นของตนเองมากขึ้น หลายคนเนื่องจากทำงานต่างจังหวัด ขาดการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ความเข้าใจในวิถีการดำรงชีพที่มีอยู่แต่เดิม ทำให้คนที่กลับมาอยู่ชุมชนขาดแรงจูงใจและวิธีการที่จะเริ่มสร้างอาชีพและรายได้ หากสามารถสร้างเครือข่ายนวัตกรรมชุมชนและพื้นที่

แลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ จะทำให้เป็นการเสริมพลังทั้งนวัตกรรมชุมชนเดิม และผู้ที่กลับมาอยู่ในชุมชนเนื่องจากผลกระทบโควิด 19

การดำเนินงานที่ผ่านมาของน่านฟอรั่ม เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามในการสร้างพื้นที่ทางสังคม (Public Space) ในการแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์และงานวิชาการต่อประเด็นสาธารณะตาม ภูมิสังคมน่านและสังเคราะห์องค์ความรู้จากผลงานวิจัย และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการจัดทำข้อเสนอ ในมิติต่างๆ ต่อการพัฒนาจังหวัดน่าน รวมทั้งรวบรวมสังเคราะห์และเชื่อมโยงข้อมูลความรู้ในการสนับสนุน เครือข่ายชุมชนและภาคประชาสังคมน่านในการพัฒนาจังหวัดน่านต่อไป

บรรณานุกรม

- กฤษฎา บุญชัย. 2562. การประเมินความเสียหาย ผลกระทบและการปรับตัวของชุมชนท้องถิ่นต่อภาวะโรคระบาด COVID-19. มูลนิธิชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. กรุงเทพฯ.
- กิตติ สัจจาวัฒนา. 2560. บทความรับเชิญ งานวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ รูปแบบงานวิจัยใหม่ที่ท้าทายกระบวนการวิจัยของประเทศไทย. วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม - กุมภาพันธ์ หน้า 3-7. สำนักงานสนับสนุนการวิจัย(สกว.).
- ฐาปนี เสาวภากรกุล. 2552. เสี่ยงเพรียกจากปัตตานี : พื้นที่ทางสังคมและการต่อรองตัวตนคนมลายูภายใต้พหุวัฒนธรรม. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ฐิติวัจน์ ทองแก้ว และ พัทธ์ ศิริวงศ์. 2559. การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการดำรงอัตลักษณ์ของคนพิการที่ทำงานในองค์กรด้านการสื่อสารโทรคมนาคม. Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 9 ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน-ธันวาคม 2559 หน้า 1443-1462.
- มารี ซากาโมโตะ. 2556. กระบวนการสร้างอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวขมุกับไทลื้อ : ศึกษาจากวัฒนธรรมผ้าทอในเมืองเงิน แขวงไชยบุรี สปป.ลาว. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- บานจิตร สายรอคำและคณะ. 2562. การเสริมสร้างและฟื้นฟูพลังเครือข่ายป่าชุมชนเพื่อรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- วาสนา วิญญรัตน์ และคณะ. 2561. การพัฒนาเมนูอาชีพทางเลือกด้านการเกษตรสำหรับชุมชนจังหวัดน่าน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- สิทธิรัฐ ประพุทธนิตสาร. 2546. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม : แนวคิดและแนวปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 2. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- สีลาภรณ์ บัวสาย. 2554. พลังความรู้และความร่วมมือ: บทเรียนจากวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). กรุงเทพฯ.
- สันต์ สุวัจนราภินันท์ และ วันฉัตร ด่านหงษ์มังก. 2562. การสังเคราะห์ความเชื่อมโยงทางทฤษฎีของตัวตนพื้นที่ และชีวิตประจำวัน. เจ-ดี: วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อม ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2562) หน้า 21-35.

ภาคผนวก ก

สรุปกิจกรรมที่ 1

ประชุมคณะวิจัยโครงการการจัดการข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนาการเกษตรและอาชีพ ทางเลือกที่

เหมาะสมควบคู่กับการจัดการป่าไม้ที่ดินจังหวัดน่าน (น่านพอรู้)

วันศุกร์ ที่ 18 ตุลาคม 2562 เวลา 13.00 น - 15.00 น.

ณ สำนักงานมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

บทบทวนผลการดำเนินงานโครงการน่านพอรู้ ปีที่ 1

น่านพอรู้ระยะที่หนึ่ง ได้เน้นไปยังการสำรวจ Actor ในมิติต่างๆในน่าน โดยได้พยายามค้นหาประเด็นที่เป็นประเด็นที่คนน่านให้ความตระหนัก โดยสรุปออกมาได้ 5 ประเด็น จากนั้นได้มีการรวบรวมข้อมูลในการจัดวงคุยน่านพอรู้ ทั้งด้านป่าไม้ เกษตร ศิลปวัฒนธรรม การท่องเที่ยว จนได้มีขับเคลื่อนและสังเคราะห์ประเด็นสู่วงคุยระดับใหญ่ ปรากฏว่าในช่วงระยะที่หนึ่ง มีทั้งคนน่านและคนที่ไม่ใช่คนน่านมีประเด็นที่ให้ความสนใจ และความสำคัญ คือประเด็นป่าไม้ ที่ดิน และประเด็นต่อมาเป็นเรื่องของการผลิตเกษตร ได้มีวงสังเคราะห์เห็นถึงการเคลื่อนของกระบวนการผลิตในน่าน และการส่งออกนำเข้าของน่าน ประเด็นเรื่องขยะได้เห็นถึงปัญหาที่สำคัญมาก แต่ยังไม่เห็นถึงการขับเคลื่อนเป็นภาพใหญ่ทั้งจังหวัด และยังเป็นเฉพาะหน่วยงานในส่วนของการท่องเที่ยวได้เร่งเห็นว่าเป็นส่วนที่จะช่วยในการกระตุ้นเศรษฐกิจภายในจังหวัดได้ แต่ยังคงมีผลกระทบในเรื่องของความเสื่อมโทรมหรือปริมาณขยะที่เพิ่มมากขึ้น ในส่วนของศิลปกรรม นำโดยท่านอาจารย์ยุทธภูมิ ได้มีการจัดวงคุยของเล่าศิลปินในจังหวัดน่าน ส่วนด้านสังคมได้มีการขับเคลื่อนพูดคุยในประเด็นของผู้สูงอายุ ดังนั้นในส่วนของปีที่ผ่านมาได้ทำการ Mapping หน่วยงานต่างๆที่เข้ามาดำเนินงานในน่าน ซึ่งมีหลากหลายภาคส่วน ทั้งภาคเอกชน สถาบันการศึกษา งานวิจัยต่างๆ แต่ลักษณะของการทำงานหน่วยงานต่างๆ มีทั้งต่างคนต่างทำ และเป็น Partnership ในบางประเด็น โดยได้ส่งต่อข้อมูลไปยังโครงการปิดทองหลังพระ ซึ่งได้มีการจัดเวทีเสวนาหลังแลหน้า ซึ่งได้นำข้อมูลของ Actor สู่การจัดทำแผนที่ นอกจากนั้นในส่วนของคนน่านเองมีการขับเคลื่อนเชิงพื้นที่แล้ว ยังมีการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย เช่น ด้านป่าไม้ที่ดิน จะมีในเรื่องของ Nan Sandbox โดยทางภาครัฐเองก็มีความพยายามในการจัดการแบบแปลงรวม เช่น คทช. ในส่วนของภาคเกษตรกรรมและการผลิต มีบริษัทประชารัฐรักสามัคคีเข้ามา ซึ่งจะเห็นได้ว่าน่านเองมีการขับเคลื่อนของภาคประชาชน ทั้งน่านจัดการตนเอง สมัชชาสุขภาพ พลเมืองจิตอาสา เครือข่ายป่าชุมชน แต่ถ้ามองย้อนกลับไปจะเห็นการเคลื่อนงานอยู่ในรูปแบบของภาคประชาชน ภาคประชาสังคม และแตกประเด็นการทำงานต่อกันไป แต่ปัจจุบันมีการขับเคลื่อนจากหลากหลายภาคส่วน และมีการร่วมมือขับเคลื่อนเชิงพื้นที่มากขึ้น ซึ่งน่านมีแรงผลักดัน

สำคัญซึ่งเป็นข้อจำกัดในพื้นที่ เช่น ปัญหาที่ดินทำกิน เอกสารสิทธิที่ดิน สารเคมี ซึ่งยังไม่รวมถึงปัจจัยภายนอกที่เป็นผลกระทบ เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งทำให้เกิดโมเดลการแก้ไขปัญหาต่างๆในพื้นที่ เพื่อพยายามที่จะเกิดการแก้ไขปัญหาในรูปแบบต่างๆ ในช่วงท้ายของงานน่านพอรัมควรแนวทางการพัฒนาต่ออย่างไรบ้าง ซึ่งได้มีแนวทางในการพัฒนาในเรื่องระบบฐานข้อมูลกลาง โดยสอดคล้องกับทางจุฬาฯได้มีงบประมาณบางส่วนในการจัดทำฐานข้อมูล Big Data ในการเป็นเจ้าภาพสนับสนุนการจัดทำฐานข้อมูลกลาง ถัดมามีการเสนอให้ควรมี Platform ในการเปิดวงคุยมิติที่หลากหลายไม่เอนเอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง ถัดมาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนคือการพัฒนากลไกข้อตกลง โดยอาศัยกลไกท้องถิ่น ถัดมาควรมีการศึกษาศีพทางเลือกที่เหมาะสมตามบริบทและความหลากหลายของภูมิภาค มีข้อเสนอเพิ่มเติมที่จะพัฒนาต่อควรมองเรื่องของเมืองชายแดน ซึ่งสถานการณ์ปัจจุบันมีเปิดการค้าและธุรกิจต่างๆ ซึ่งชุมชนไม่ได้มองแยกส่วนและพยายามหานวัตกรรมในการจัดการ และในส่วนของนักวิจัยนักวิชาการควรที่จะออกจาก Comfort zone ทำอย่างไรนักวิชาการจะไม่ได้ตอบโจทย์แค่การทำงานแต่ยังตอบโจทย์ของพื้นที่ด้วย โดยสรุปแล้วน่านพอรัมที่ผ่านมาได้อิงแนวคิด Area-Based Collaborative (ABC) สิ่งที่เราได้ได้เห็นคนทำงานในแต่ละประเด็น เห็นกระบวนการทำงานในแต่ละเครือข่าย และได้เห็นข้อมูลของคนทำงานในการใช้ข้อมูลอะไรบ้าง แต่อย่างไรก็ตามในช่วงระยะแรกเป็นการทำงานในส่วนของภาพรวมทั่วไป ยังไม่ได้เจาะลึกเพื่อให้เห็นผลสมฤทธิ์เชิงพื้นที่

ที่มาการดำเนินงานโครงการน่านพอรัม ปีที่ 2

ดังนั้น จึงได้หารือกับทาง สกสว. หรือ สกว.เดิม มองว่าอยากจะสนับสนุนน่านพอรัมต่อ แต่อยากให้เจาะลึกเชิงพื้นที่ที่เป็นรูปธรรม เห็นพลังของน่านพอรัมที่จะไปจุดประเด็น และส่งต่อประเด็นได้ ด้วยเฉพาะประเด็นเรื่องของเกษตรและอาชีพทางเลือก ดังนั้นในส่วนของน่านพอรัมในระยะที่ 2 จึงมีประเด็นที่จะขับเคลื่อนเรื่องของการพัฒนาเกษตรและพืชทางเลือกในบริบทที่เหมาะสม ซึ่งในช่วงที่กำลังพัฒนาโครงการน่านพอรัม ได้มีโครงการเสริมสร้างและฟื้นฟูพลังเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่านฯ ของ ดร.บานจิตร สายรอกำ จากสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ดำเนินงานป่าชุมชนอยู่ในช่วงที่ปิดโครงการ เมื่อวันที่ 26 กันยายนที่ผ่านมา โดยทางสกสว.ได้เร่งเห็นว่า สถานการณ์ป่าชุมชนค่อนข้างเป็นเรื่องที่เร่งด่วน ทำให้อยากจะผลักดันประเด็นป่าชุมชนต่อ ซึ่งมีสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงสำหรับกฎหมาย และ พ.ร.บ.ที่เกิดขึ้น และมีการจัดแจ้งการขึ้นทะเบียนป่าชุมชน ดังนั้น สกสว. จึงสนับสนุนงบประมาณเพื่อที่จะต้องงานจาก ดร.บานจิตร สายรอกำ ในประเด็นการขับเคลื่อนงานป่าชุมชน ทำอย่างไรชุมชนจะรู้กฎหมายนโยบายที่เกี่ยวข้องกับป่า และการขึ้นทะเบียนป่าชุมชน และป่าชุมชนที่อยู่ในเขตอุทยานควรมีทิศทางอย่างไร

ดังนั้น น่านพอรัมระยะที่ 2 จึงมีกลุ่มงานด้านป่าชุมชน โดยจะมี Timeline การขับเคลื่อนงานใน 6 เดือนแรกของโครงการ โดยตลอดทั้งโครงการจะเน้นเรื่องของเกษตรและอาชีพทางเลือก โดยวัตถุประสงค์

โครงการ 1. เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ประสบการณ์ และงานวิชาการต่อประเด็นสาธารณะพื้นที่ผ่านการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Space) 2. เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการสนับสนุน/ผลักดันให้ข้อสรุปหรือข้อเสนอจากกระบวนการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ไปสู่การปฏิบัติการในพื้นที่องค์กรให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมตามภูมิสังคมน่าน 3. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้จากผลงานวิจัยของ สกว. หน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และบทเรียนจากพื้นที่ต่างๆ ในการสนับสนุนเครือข่ายชุมชนและภาคประชาสังคมน่านในการพัฒนาจังหวัดน่าน รวมทั้งจัดทำข้อเสนอในมิติต่างๆ ต่อการพัฒนาจังหวัดน่าน โดยการดำเนินงานจะมีการสร้างพื้นที่ทดลอง โดยอาศัยพื้นที่ 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลนาไร่หลวง ตำบลเมืองจัง เพราะฉะนั้น 2 พื้นที่ต้องทำการศึกษาเชิงลึกเพื่อที่จะได้ข้อมูลด้านการผลิตห่วงโซ่อุปสงค์ อุปทาน โดยผลที่คาดว่าจะได้รับคือข้อมูลความรู้ที่ตกผลึกและขยายผลได้ social mapping ประสบการณ์ เป็นต้น

แลกเปลี่ยนแนวทางการขับเคลื่อนน่านพอรั่ม

จากสถานการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น จากน่านพอรั่มปีที่ 1 จะเห็นถึงการเชื่อมโยงประเด็นจากประเด็นทรัพยากรป่าไม้ ที่ดิน ก็จะเชื่อมโยงกับเกษตร และอาชีพทางเลือก โดยมีเงื่อนไขในพื้นที่ป่าไม้ เขตป่าสงวน ป่าอนุรักษ์ โดยมีคำถามที่เป็นโจทย์ใหญ่ๆ เมื่อจะทำกินพื้นที่ข้อจำกัด ควรจะเป็นแบบไหน โดยจากงานวิจัยหลายๆงานวิจัย ในบทสังเคราะห์ที่ได้ในคำตอบที่สำคัญ ไม่ว่าจะพืชชนิดไหนก็ตาม ที่ลงมาปลูกในน่านสุดท้ายไม่มีพืชตัวไหนที่คุ้มทุนสำหรับในน่าน และงานวิจัยก็จะบอกว่าต้องเป็นลักษณะของเกษตรผสมผสาน หรือเกษตรทฤษฎีใหม่ ซึ่งรูปธรรมคืออะไร ซึ่งยังไม่เห็นในส่วนนี้ แม้แต่จะมีการนำเสนอเรื่องปศุสัตว์ การประมง แต่ก็ยังเป็นจุดเล็กที่เกิดขึ้นยังพื้นที่ต่างๆ ถ้าเปรียบเทียบกับพื้นที่ส่วนจังหวัดก็เป็นเพียงจุดเล็กๆที่เกิดขึ้น และยังมีโครงการต่างๆอีกมากที่ยังมีน่านเป็นพื้นที่ทำงาน

เรื่องที่หนึ่งความใหม่ของน่านพอรั่มในปีนี้คือการต่อยอดจากสมมติฐานของงานนี้ว่าทีมเดิมจะเป็นผู้เชื่อมได้ ซึ่ง Platform ที่จะเกิดขึ้นมีส่วนสนับสนุนกลไกการทำงานของทีมเดิม เรื่องที่สองสำหรับพื้นที่เจาะจงมาเป็นเรื่องที่อยากรู้ไปพร้อมกับการขับเคลื่อนนโยบายภายใต้การดำเนินงานของ Nan sandbox สามารถเข้าไปจัดการ หรือจัดตั้งการทำงานได้ในรูปแบบไหน ซึ่งโจทย์ของน่านพอรั่มสำคัญคือการย้ายความรู้ต่างๆไปยังพื้นที่เหล่านี้ ถ้านับจากการจุดติดประเด็นของเรื่องภูเขาหัวโล้นมา ด้วยวิธีการงานวิชาการ และวิธีการทางงบประมาณทำให้การทำงานดีเลยมายังสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลพวงของวาทกรรมนั้น ซึ่งหลายๆส่วนเริ่มจะงบประมาณต่างๆ การทำงานต่างๆลงมา ถ้า Platform เกิดการทำงานบนความกดดันนี้ได้นับว่าเป็นส่วนสำคัญอย่างมาก โดยปฏิบัติการยังมีอยู่ แต่การสังเคราะห์ยังขาดหายไป ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของน่านพอรั่มและการดึงความร่วมมือและความหลากหลายของคน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ ความคิด ไม่จะมีวาทกรรมใหม่ๆ เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาโดยไม่สนใจองค์ความรู้ ข้อมูล ซึ่งจะมีคำสำคัญใหม่ทางนโยบายที่จะเกิดขึ้น ซึ่งการ

ช่วงชิงพื้นที่ทางนโยบายจะต้องเกิดขึ้น ถ้ามองการทำงานเป็น 3 ก้อนใหญ่ 1. พื้นที่ปฏิบัติการ 2. พื้นที่การทำงาน 3. กลุ่มนโยบาย โดยตัวทีมงานเองมีรูปแบบการทำงานเป็น co label action พื้นที่ปฏิบัติเป็นงาน ซึ่งมีข้อท้าทายให้เราเป็น co label research based learning โดย co label learning เกิดขึ้นได้มองได้ 3 มิติ

1. ไม่ได้มาในนามส่วนตัว โดยยกระดับในเชิงสถาบันแล้วไปมีผลต่อกลุ่มวิจัยในสถาบัน เป็นเคสเล็กๆที่เหมือนกับปัญหาพิเศษ หรือการจัดทำข้อมูล ซึ่งจะได้ประโยชน์ 3 ทาง โดยทางหนึ่งได้ข้อมูล ทางที่สองมีเด็กจำนวนหนึ่งเข้าไปสัมผัสชุมชน ทางที่สามเป็นตัวป้อนเข้าสู่การเรียนรู้ได้เร็ว

2. อปท.เป็นข้อกลางสำหรับการเชื่อม ซึ่งที่ผ่านมาเกิดการหวังพึ่งพาท้องถิ่นอย่างมาก ส่วนใหญ่จะเป็นการฝากเรื่องให้กับท้องถิ่น ซึ่งเมื่อมองกลับแล้ว ข้อมูลชนิดไหนบ้างที่จะไปให้ท้องถิ่น แล้วสามารถเกิดประโยชน์จริงได้ซึ่งเป็นส่วนสำคัญ ที่จะไปปรากฏเป็นแผน ซึ่งเมื่อท้องถิ่นไม่มีแผน ก็จะไม่มีการทำอะไร ไม่มีงบประมาณ โดย 1 โครงการเท่ากับ 1 การแก้ไขปัญหา ซึ่งจะทำอย่างไรให้ข้อความต่างๆไปปรากฏอยู่ในแผนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการนำงบประมาณมาสู่การแก้ไขปัญหาได้

3. เมื่อมองมาสู่ทีมของอปท. ก็จะต้องถูกสร้างให้เหมือนกับนักศึกษา โดยการเป็นนักวิจัยร่วมในบางประเด็น โดยใช้เงื่อนไขของข้อมูลเป็นตัวเรียน โดยใช้กระบวนการให้เกิดการสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน และจะเกิดการใช้ข้อมูลของฝ่ายต่าง ๆ

เมื่อมองความคาดหวังในพื้นที่ จากที่เก็บข้อมูลที่ดินรายแปลง สิ่งหวังคือการไม่ต้องออกจากพื้นที่ โดยความคิดของชาวบ้านจะแตกต่างกัน ระหว่างบนพื้นที่สูงกับพื้นที่ราบ โดยพื้นที่สูงจะไม่ได้ต้องการพื้นที่เป็นปัจเจก แต่พื้นที่ราบจะมีคาดหวังเป็นเอกสารโฉนด โดยการทำความเข้าใจจะต้องแม่นยำ โดยพื้นที่สูงคาดหวังการทำข้อมูลรายแปลงจะทำให้เกิดความมั่นคงกับชีวิตไปยั้งลูกหลานได้ สามารถทำกินในพื้นที่ได้ และเมื่อมองในพื้นที่การฟื้นฟูพื้นที่ทำกินเป็นป่าถึงแม้จะไม่มี Nan Sandbox ได้เห็นสถานการณ์ในอำเภอบ่อเกลือที่ลูกหลานไม่ทำไร่ โดยจะลงมาทำงานทำในพื้นที่ตัวเมือง ซึ่งความเป็นไปได้ที่จะไม่กลับไปทำกินในพื้นที่ไร่เหล่านี้อาจสูง แต่เมื่อขยับมายังอำเภอบัวก็ยังคงจะทำกินในพื้นที่แต่ก็ยังอยู่ภายใต้คำถามที่จะหาสิ่งที่ตอบโจทย์ข้าวโพด ซึ่งยังติดอยู่ในวงเวียนแบบนี้

ซึ่งเมื่อมองดูเป้าหมายของ Nan Sandbox การแก้ไขปัญหาต้องเป็นทางเลือกที่สร้างมูลค่าที่สูง โดยไม่เกิดการซ้ำกันของแต่ละพื้นที่ และจะต้องไม่ปลูกและขาย โดยจะต้องมีการแปรรูปและใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาช่วย ซึ่งมีความยากมาก ซึ่งจะมีสักกี่ตำบลที่จะเปลี่ยนการผลิตแบบเดิมมาสู่การแปรรูปขึ้นมาได้ ซึ่งถ้าประเด็นเหล่านี้จะทำได้ต้องนำองค์ความรู้ไปลงสู่ชาวบ้านให้ได้ และพัฒนาเรื่องการแปรรูป โดยไม่ซ้ำกัน โดยยังมีความเชื่อทฤษฎีของการร่วมคน การเป็นวิสาหกิจรูปแบบกลุ่มโดยไม่ได้ทำเป็นปัจเจก เพื่อให้เกิดการสนับสนุนจากภาครัฐก็ยังคงมีความจำเป็น

ซึ่งงานที่น่านพอร้มในปีนี้เป็นคือการถอดบทเรียนพื้นที่ต่างๆโดยดูองค์ประกอบจากหลายส่วนของแต่ละ modal หรือกลุ่มต่างๆ โดยถ้าจะขยายไปพื้นที่อื่นต้องมีลักษณะอะไรบ้าง ซึ่งจะเป็นแนวคิดไปยังคนหรือกลุ่มคนที่มีแนวคิดเปลี่ยนต้องใช้อะไรบ้าง โดยถ้าทำเป็นปัจเจก โอกาสที่ทุนหรือรัฐจะหนุนเสริมเป็นไปได้ยาก

โดยทีมของน่านพอร้มต้องมีทีม review หรือทีมสังเคราะห์ ทีมถอดบทเรียน ทีมคิดวงคุย แต่ต้อง Synchronize ทั้ง 3 ทีม

การขับเคลื่อนงานน่านพอร้มระดับพื้นที่

การขับเคลื่อนงานระดับพื้นที่ 2 ตำบล

1. พื้นที่ที่มีข้อมูลสารสนเทศที่มากพออยู่แล้ว
2. ข้อมูลกฎหมายต่าง ๆ ที่ต้องนำมาตีทางกฎหมายนำมาวิเคราะห์กับสภาพพื้นที่ เช่น ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ
3. ความรู้ทางสังคม ขบวนการจัดตั้งทางสังคมเพื่อเข้าใจเงื่อนไขของรูปแบบต่างๆ เช่น คทช. ป่าชุมชน ในการจัดสรรพื้นที่ให้สอดคล้องกับกฎหมาย
4. ต้องเกิดทีมงานตำบล เพื่อสร้างการขยายความรู้ไปยังพื้นที่อื่น ๆ
5. จัดตั้งวงคุยข้อมูลระดับพื้นที่เพื่อหาข้อมูลส่วนที่ขาดและการเพิ่มเติมข้อมูล

ข้อเสนอ

- วาง Road Map จัดกิจกรรมในระดับต่างๆ พร้อมทั้งนำข้อมูลมือสองระดับพื้นที่นำมาประกอบกับการจัดกิจกรรม
- สร้างทีม อบต. ต่างๆเพื่อสร้างทีมงานพร้อมถอดข้อมูลและสื่อสารผ่านทีมงานพื้นที่
- แบ่งเขตพื้นที่ถอดบทเรียนตามเงื่อนไขต่างๆ เช่น ข้อจำกัดพื้นที่ และบทเรียนของผู้ประสบผลสำเร็จกลุ่มต่างๆ และเรียบเรียงกรณีให้กับทีมงาน
- 3 เดือนแรก ตั้งทีมงาน ระบุพื้นที่ถอดบทเรียน 2 ตำบล 1 อำเภอ และพื้นที่ตามมิติต่างๆ

แลกเปลี่ยนน่านพอร้มมิติอื่นๆ

จากน่านพอร้มปีที่ 1 มีความพยายามจัดวงคุยของกลุ่มศิลปินต่างๆ ซึ่งมีความเป็นไปได้ยาก โดยศิลปินต่างๆก็จะมีกลุ่ม วงพูดคุยที่หลากหลาย และกลุ่มต่างๆพยายามสร้างพื้นที่ของตนเอง โดยสิ่งที่เห็นว่ายังมีกลุ่มที่ยังขาดการรวม และการพูดคุยมากนัก คือกลุ่ม ภูมิปัญญา งานกราฟ งานฝีมือต่างๆในน่าน ทั้งศิลปิน โดยเริ่มอายุมากขึ้น โดยประเด็นคือการไม่มีการสื่อสาร และการถอดบทเรียน ซึ่งไม่ได้เกิดการพัฒนาให้เกิดการต่อยอดและร่วมสมัย โดยนโยบายต่างๆที่เป็นตัวผลักดันไม่ว่าจะเป็น

เมืองเก่า smart city ,เมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ขับเคลื่อนและประกวดให้นานเป็นเมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ผ่านงาน folk art ซึ่งนโยบายหลายอย่างก็จะถูกกระตุ้นไปยังชุมชนให้เกิดการผลิต นอกนั้นก็จะเป็นการขับเคลื่อนตามแผนแม่บทเมืองเก่า

เมื่อมองมิตินานเริ่มมีเรื่องการท่องเที่ยวเข้ามา ซึ่งเป็นอีกมิติหนึ่งที่จะสร้างอาชีพให้เกิดขึ้นกับคนนานได้ โดยควรจะเป็นมิติอีกด้านที่จะต้องนำข้อมูลต่าง ๆ มาลงลึกระดับพื้นที่ โดยมีการท่องเที่ยว กลุ่มเมือง กลุ่มชนบท โดยเพื่อให้เห็นมิติของการเปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอ

- อยากจะให้เกิดการเก็บข้อมูลจุดที่ตั้งในประเด็นต่างๆ เช่น ศิลปิน กลุ่ม งานฝีมือ เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสร้างพื้นที่นำเสนอการท่องเที่ยว
- ในวงคูนานฟอรัม ยังขาดสถาบันการศึกษา เยาวชน โดยใช้การทำงานระดับพื้นที่

ภาพกิจกรรมประชุมคณะวิจัยโครงการการจัดการข้อมูลความรู้เพื่อการพัฒนาการเกษตรและอาชีพ ทางเลือกที่เหมาะสมควบคู่กับการจัดการป่าไม้ที่ดินจังหวัดน่าน (น่านฟอรัม)

รูปที่ 1 ภาคผนวก ก ภาพกิจกรรมประชุมคณะวิจัยโครงการ

ภาคผนวก ข

สรุปผลกิจกรรมที่ 2

ประชุมเชิงปฏิบัติการทิศทางและแนวโน้มการพัฒนาอาชีพเกษตรและอาชีพทางเลือกจังหวัดน่าน

(น่านฟอรัม)

วันพุธ ที่ 4 ธันวาคม 2562 เวลา 08.30 น - 15.30 น.

ณ ห้องสิริเบญญา วิทยาลัยชุมชนน่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

ชี้แจงการดำเนินงานโครงการน่านฟอรัม

น่านฟอรัม เริ่มต้นจากความคิดจากที่ผ่านมาก็มีการคิดและพูดคุยกันให้ชีวิตเกษตรกรในเมืองน่านดีขึ้น กลุ่มคนเหล่านี้ที่มีประสบการณ์จะช่วยกันบ่งบอกให้วิถีชีวิตของเกษตรกรในเมืองน่านมีชีวิตที่ดีขึ้น และช่วยกันทำและผลักดันสู่สภาพชีวิตของคนเมืองน่าน

ประเด็นสำคัญที่จะคุยกันหลักๆ ก็คือเรื่องของการทำงานมาหากิน จากงานวิจัยต่างๆบ่งบอกว่าวิถีเหล่านี้ไม่เหมาะกับการเกษตร เพราะว่าเป็นพื้นที่ลาดชัน มีความอาศัยน้ำเป็นหลัก แต่จริงๆแล้วในพื้นที่น่าน ก็เป็นที่ให้น้ำทั้งประเทศไทย (เป็นต้นน้ำ) แต่ความที่เกษตรกรในเมืองน่านมีจำนวนไม่เยอะ การทำงานมาหากินพึ่งตนเองเป็นหลัก แต่หลังๆเริ่มใช้สารเคมีเยอะ เป็นประเด็นที่ทำให้พื้นที่ที่ถูกถามจากคนภายนอก เป็นคำถามทั่วไปคือ คนน่านจะทำลายป่าหรือ แต่เราก็ต้องพูดถึงความเป็นจริง ชาวบ้านก็ต้องทำงานมาหากิน ต่อไปถ้าไม่ทำอะไรทำสวนจะให้ไปทำตรงไหน ที่สำคัญที่สุดในเรื่องของการทำงานไร่ข้าวโพดจะเป็นตัวปัญหา แต่จริงๆการทำงานไร่ข้าวโพดเป็นการต่อชีวิตให้มีรายได้ต่อชาวเกษตรกรเมืองน่านมาอย่างยาวนาน จากงานวิจัยต่างๆที่ได้ศึกษาในพื้นที่จังหวัดน่าน ปรากฏว่าได้ศึกษาในเรื่องของพืชผลทางการเกษตรที่ทำอยู่ ถ้าคิดค่าต้นทุนทั้งหมดเข้าไปรวมๆแล้วก็ขาดทุน ในส่วนของปีที่ผ่านมา ปัญหาหนึ่งที่ชาวน่านให้ความสำคัญ คือเรื่องสิทธิในที่ดินทำกิน อย่างที่บอกวิถีของเมืองน่าน ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าเขา และอยู่ในเขตป่าสงวนและเขตป่าอนุรักษ์ ดังนั้น สิทธิทำกินก็ถูกจำกัดไปตามการพัฒนาโครงสร้างต่างๆ ในการช่วยเหลือชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็นถนน อ่างเก็บน้ำ การบุกรุกในพื้นที่ทำกิน ก็เป็นการจำกัดด้วยกฎหมายของป่าไม้และที่ดิน แต่ว่าที่ผ่านมา มันก็เริ่มมีสัญญาณที่ดี เริ่มมี พ.ร.บ. ปรากฏในระเบียบ เริ่มให้เรื่องสิทธิที่ทำกินมีกฎหมายมากขึ้น เช่น ในเรื่อง คทช. ในพื้นที่ลุ่มน้ำ 3 4 5 เขตป่าสงวนเริ่มมีการขอพื้นที่ตรงนี้ 300,000 ไร่ มาจัดสรรเพื่อให้พี่น้องชาวบ้านได้มีสิทธิทำกินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ในส่วนของพื้นที่ลุ่มน้ำ ส่วนที่ 2 เริ่มมีแนวทางในการจัดการ แต่ว่าสิ่งสำคัญที่ได้พูดคุยกันตลอด พอได้สิทธิที่ดินทำกินมาแล้ว วิธีการที่จะเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรหรืออาชีพอื่นๆที่เหมาะสม

สำหรับคนในพื้นที่ จึงเป็นประเด็นสำคัญพอได้สิทธิที่ดินทำกินมาแล้ว ก็ไม่เพียงพอในการทำเกษตร ถ้ายังยึดติดกับการทำการเกษตรแบบเดิมๆ

เพราะฉะนั้น สิทธิของที่ดินทำกินมันก็ควบคุมการทำอาชีพที่เหมาะสม สำหรับพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ลาดชันที่ไม่มีน้ำ และที่สำคัญการพูดคุยในเรื่องเกษตรกร เริ่มเข้าสู่ทางการเกษตร เกษตรกรมีอายุมากขึ้น และสังคมเมืองน่านก็เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุต่อไปเกษตรกรก็จะเป็นเกษตรกรอีก Generation อีกช่วงหนึ่ง และก็จะใช้พื้นที่เยอะในการถางป่าเยอะ เพื่อให้เหมาะสมกับแหล่งงาน วิธีทำอาจจะไม่เหมาะสม สำหรับแรงงานในอนาคตทั้งหมดนี้ก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สำคัญ

เพราะฉะนั้น การคุยกับน่านฟอรัมในปี นี้ ก็เลยคุยกันว่านอกจากเรื่องเกษตรยังมีเรื่องป่าไม้ ที่มันเริ่มเห็นทางบางอย่างที่ชัดเจน ในเรื่องของอาชีพรูปแบบการเกษตรหรืออาชีพทางเลือกที่เหมาะสมสำหรับคนเมืองน่านที่จะจัดการ ก็มีโจทย์ที่หลาย ๆ คนบันทึกที่จะใช้พื้นที่น้อยๆ แต่จะทำให้มีรายได้หมุนเวียนเพียงพอตลอดทั้งปี ทำให้คนน่านหรือเกษตรกรอยู่ได้ ซึ่งมีการเสนอทางเลือกรูปแบบต่างๆ ทั้งหน่วยงานรัฐและภาคเอกชน ตัวอย่างเช่น การแปรรูปผลผลิต เปลี่ยนอาชีพ นี่ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ในขณะเดียวกันข้อมูลการนำเข้าอาหารที่รายงานไปที่จังหวัดว่ามีพืชและอาหารนำเข้าในแต่ละปี มีจำนวนมากพอสมควร ซึ่งเราต้องกลับมาคิดว่า เราจะลดค่าใช้จ่ายในส่วนตรงนี้อย่างไร เพื่อที่จะให้พี่น้องชาวบ้านผลิตอาหารเหล่านี้ ให้กับคนเมืองน่านได้เพียงพอ โดยที่ต้นทุนการผลิต และการขนส่งจะได้ไม่ต้องไปไกล และสามารถช่วยให้คนเมืองน่านได้ด้วย ในส่วนของรูปแบบเกษตรที่เหมาะสมคงไม่มีคำตอบที่คงที่ ในแต่ละพื้นที่ เราอย่าไปจำกัดพื้นที่ในแต่ละภาคแต่จริงๆ แล้วพื้นที่ในโลกนี้ยังมีอยู่ที่สามารถจัดการได้ เช่น พื้นที่ทางอากาศ พื้นที่ทางโลกสังคมออนไลน์ หรือพื้นที่อื่นๆ เอามาใช้ให้เกิดเป็นพื้นที่ ที่สร้างคุณค่าได้ทั้งหมดนี้ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่จะต้องคิดและร่วมพูดคุยกัน ประเด็นสำคัญที่น่านฟอรัมใช้ตลอดคือ ความคิดการทำ การคุย การปฏิบัติ เรามาคิดบนฐานความรู้จริง ที่เรามีอยู่ไม่เอาความรู้สึก ความอคติที่มีต่อกันมาคุย ไม่อย่างนั้นมันก็จะไม่นำพาเราไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งในแต่ละปีที่ผ่านมา เราได้เสนอในหลากหลายมิติ ความคิด ความเห็นของพวกเรา ประเด็นเรื่องของคำตอบอาชีพหรือรูปแบบเกษตรคงไม่มีคำตอบที่สำเร็จรูปเพราะแต่พื้นที่ที่ต่างกันจริงๆ แล้วเราอย่าไปจำกัดพื้นที่ หรือจำกัดด้วยกายภาพ แต่จริงๆ แล้วพื้นที่ในโลกนี้มีพื้นที่ ที่สามารถเรียนรู้และสามารถจัดการได้ด้วยความคิด และพื้นที่สังคมออนไลน์ ที่จะนำมาสร้างให้กระจายไปได้กว้างไกล

น่านฟอรัมในช่วงที่ผ่านมา ได้เห็นทิศทางของน่านฟอรัม ได้สร้าง Platform หรือว่าพื้นที่ได้พบปะพูดคุยกันในพื้นที่เน้นในเรื่องของวงคิด วงคุย เพราะฉะนั้นสิ่งที่เห็นได้ชัด เราได้สร้าง connecter ให้เกิดเพื่อที่จะขยายไปต่อแต่ในที่นี้ในส่วนของน่านฟอรัม เราอยากจะรวบรวมลงลึกในเชิงพื้นที่ ดังนั้นในส่วนของน่านฟอรัมปีนี้ก็จะมีการลุยลงไปเจอ Actor กับผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่แต่ในขณะเดียวกัน เราไม่เพิกเฉยต่อ Actor ต่อผู้ที่เข้าร่วมขบวนการน่านฟอรัมว่าเราจะลงไปในพื้นที่ได้อย่างไรบ้าง ในส่วนของจังหวัดน่านของเราก็จะลง

ไปดูบทเรียนต่าง ๆ ของแต่ละพื้นที่ที่จะเป็นส่วนของ Best Practice หรือ Model ต่างๆ ที่เป็นรูปแบบการสร้างสรรค์ อย่างนั้น เราก็จะไปดูว่าเขามีการเคลื่อนที่กันอย่างไรบ้าง แล้วก็ที่สำคัญเราก็จะลงลึกในบางพื้นที่ เช่น ตำบลภูคา ก็จะมีประเด็นในเรื่องที่ดินป่าไม้ ค่อนข้างที่จะสำคัญ เพื่อที่คลี่คลายประเด็นปัญหาเกี่ยวกับเรื่องสิทธิที่ดินทำกิน สามารถที่จะช่วยเป็นพื้นที่นำร่องต้นแบบให้กับจังหวัดน่านได้ด้วย แต่อย่างไรก็ตามในส่วนของการนำฟอรัมก็ยังคงเปิดรับในประเด็นอื่นๆ โดยจะดำเนินงานในส่วนในเรื่องที่ดินป่าไม้ อาชีพเกษตรเป็นประเด็นหลักของจังหวัดที่จะก้าวต่อ อย่างไรก็ตามหลังจากนี้เราก็จะประสานงานกับทุกท่านที่ร่วมโครงการ

แลกเปลี่ยนทิศทางและแนวโน้มการพัฒนาอาชีพเกษตรและอาชีพทางเลือกจังหวัดน่าน

การแลกเปลี่ยนทิศทางและแนวโน้มการพัฒนาอาชีพเกษตรและอาชีพทางเลือกจังหวัดน่าน ระดมความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมภายใต้โจทย์ “ในอนาคตอีก 5 ปีข้างหน้าต้องการให้อาชีพเกษตรกรออกมาในทิศทางแบบไหน ?” โดยผู้เข้าร่วมแต่ละท่านได้ให้ความคิดเห็นดังนี้

1. ในอีก 5 ปี ข้างหน้าจะมีผู้สูงอายุจำนวนมาก อยากให้มีการจัดการแปลงเกษตร จัดการที่ดินทำกิน มีการใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ และการใช้แปลงที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสร้างอาหารให้ชาวบ้านมีกินมีใช้ มีระบบ Software ที่เข้ามาช่วยพัฒนาคุณภาพเนื่องจากแรงงานลดน้อยลงก็จะใช้พวก Software เข้ามาช่วย และเป็นเกษตรแบบผสมผสานที่สมดุลตามธรรมชาติ เช่น การเอามูลสัตว์มาใช้ทำเป็นปุ๋ย
2. มีการปลูกพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่
3. มีการผลิตพืชที่หลากหลาย ที่สอดคล้องกับความต้องการของจังหวัดน่าน
4. มีมาตรฐานทางการเกษตรและมีตลาด Hi-end และก๊ตลาดภายใน
5. ให้เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรอง เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ ใช้วัตถุดิบในพื้นที่ ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกเยอะ เกษตรกรมีการรวมกลุ่มในการต่อรอง เกษตรกรสามารถกำหนดราคาผลผลิตเองได้ และมีผลผลิตที่มีคุณภาพ
6. เกษตรกรมีองค์ความรู้ในเรื่องเกษตรอย่างแท้จริง มีอธิปไตยในการเลือกปลูกเมล็ดพันธุ์ด้วยตัวเอง เกษตรกรมีการพึ่งพาตนเองได้
7. เกษตรกรมีอยู่มีกินอย่างไม่อดอยาก อยากเห็นผลผลิตข้าวที่มีราคาสูงกว่านี้ เพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตในท้องถิ่น นำของดีที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาต่อยอดหรือสร้างมูลค่าเพิ่ม
8. อยากให้เกษตรกรมีความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ไม่จำเป็นต้องไปซื้อของคนอื่นกิน สามารถปลูกกินเองได้ อยากให้พ่อค้าเข้าไปหาเกษตรกร ไม่ใช่เกษตรกรเข้าหาพ่อค้า
9. เกษตรกรมีรายได้อย่างสม่ำเสมอ มีการวางแผนการตลาด

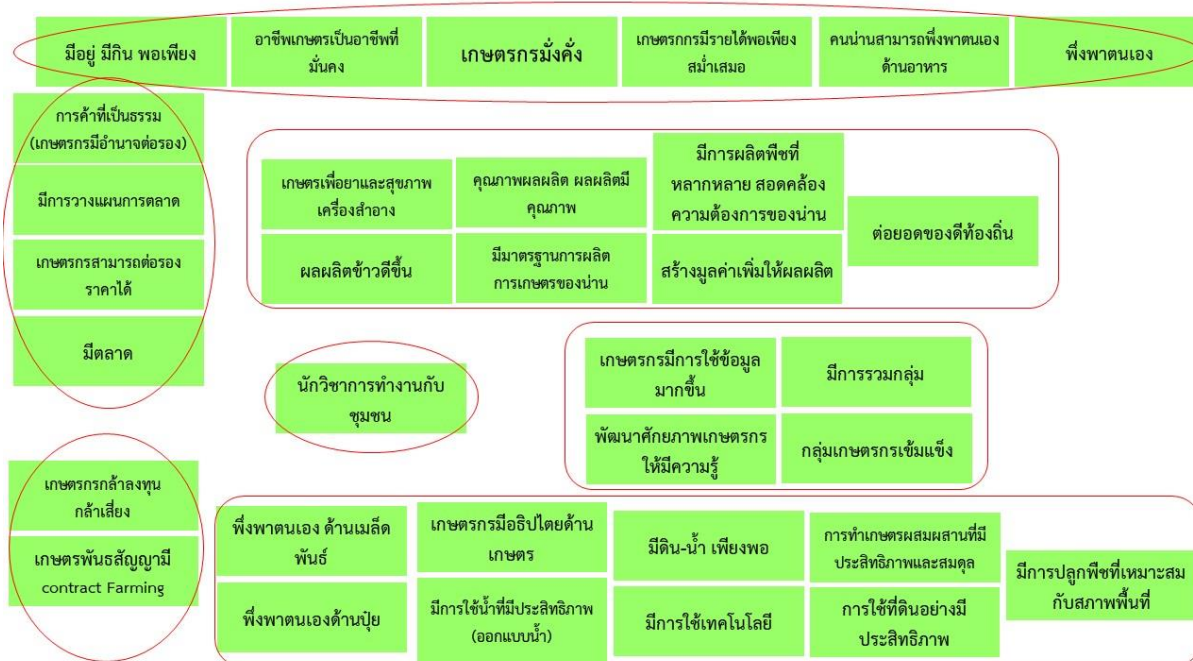
10. อยากให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง อยากเห็น contact farming เกษตรกรกล้าที่จะลงทุน กล้าที่จะเสี่ยง อยากเห็นตัวเลขนำเข้าของอาหารลดลงและอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพที่มั่นคง ทำให้คนรุ่นใหม่กล้าที่จะเข้ามาทำอาชีพนี้ อยากเห็นการใช้ข้อมูลทางด้านการเกษตร และข้อมูลเหล่านั้นก็จะมีในเรื่องของการจัดการความรู้ การถ่ายทอดข้อมูลให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เรียนรู้

11. มีการใช้ผลผลิตทางการเกษตรที่นอกเหนือจากสิ่งที่มีอยู่

12. อยากเห็นในเรื่องของสารบัญชาราชการที่สามารถไปหนุนเสริมให้เกษตรกร มีความรู้มากขึ้น ไม่ที่จะเป็นการจัดการในเรื่องของการผลิต การจำหน่าย การแปรรูปต่างๆ

13. เกษตรกรมีศักยภาพในการพัฒนาในด้านความรู้

จากการแลกเปลี่ยนภาพฝันที่ได้สะท้อนออกมาได้จัดเป็นกลุ่มออกมาได้ดังนี้

รูปที่ 1 ภาคผนวก ข การแลกเปลี่ยนภาพฝันในอนาคต

โดยจากการแลกเปลี่ยนภาพฝันของผู้เข้าร่วม ได้มีสะท้อนมุมมองของอาชีพเกษตร โดยมีทรัพยากรการผลิต ทรัพยากรทางการเกษตร ไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ควรใช้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการใช้ประโยชน์ของที่มีอยู่ในฟาร์มของตนเอง สามารถหมุนเวียนให้ได้มากที่สุด เกษตรกรต้องมีความรู้ มีการรวมกลุ่ม มีการใช้ข้อมูลมากขึ้นในการตัดสินใจ ไม่ว่าจะเป็นข้อมูลในเรื่องพืช ผลผลิต เมื่อผลิตได้ ผลผลิตที่ได้จะต้องหลากหลาย มีมาตรฐาน มีคุณภาพ และไม่ใช้การเกษตรเพียงอย่างเดียว ผลผลิตที่ได้สามารถนำไปต่อยอดได้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสุขภาพ ความงาม และผลผลิตที่ได้จะต้องได้ในระดับผลผลิตที่ดีพอ มีการสร้างมูลค่าเพิ่ม ทั้งหมดนี้เป็นการจัดการผลผลิตทางการเกษตร นอกเหนือจากการใช้ผลผลิตบริโภคในครัวเรือน ก็สามารถนำไปขายจำหน่ายได้

รูปกิจกรรม

รูปที่ 2 ภาคผนวก ข กิจกรรมการแลกเปลี่ยนภาพฝันในอนาคต

ภาคผนวก ค

สรุปผลกิจกรรมที่ 3

กิจกรรมที่ 3.1 เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน

ด้วยสถานการณ์ปัญหาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในจังหวัดน่าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการบุกรุกพื้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อปลูกข้าวโพด การใช้สารเคมีในระบบเกษตร สุขภาพคนที่แย่งลง หนี้สินครอบครัวที่เพิ่มขึ้น ฯลฯ ทำให้ทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชนต่างตื่นตัวที่จะหันกลับมาแก้ไขปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ซึ่งการแก้ไขปัญหาที่ผ่านมายังไม่สามารถแก้ไขปัญหาในภาพรวมของจังหวัดน่านได้ เพราะการขับเคลื่อนงานยังคงเป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ ในพื้นที่ และประเด็นที่ทำการก็เป็นเพียงบางประเด็นปัญหาเท่านั้น

ภาคประชาชนถือว่ามีความสำคัญในการขับเคลื่อนงานเพื่อแก้ไขปัญหาด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่านเป็นอย่างมาก และอีกหนึ่งเครือข่ายที่ถือว่ามีความสำคัญในการทำงานด้านนี้คือ “เครือข่ายคนน่านจัดการตนเอง” คณะทำงานได้มาจากตัวแทนกลุ่มองค์กรชาวบ้านเกือบทุกอำเภอ ต่อมาได้ร่วมกันกำหนดประเด็นการพัฒนาสังคมน่านที่สอดคล้องกับสภาพปัญหา ผ่านเวทีสมัชชาสุขภาพจังหวัดน่าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2556 – ถึงปัจจุบัน ซึ่งได้ดำเนินงาน 11 ประเด็น ประกอบด้วย

1. ประเด็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. ประเด็นการจัดการที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย
3. ประเด็นการจัดการภัยพิบัติ
4. ประเด็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่เอื้อต่อสุขภาพ
5. ประเด็นความมั่นคงทางอาหาร และเกษตรยั่งยืน
6. ประเด็นการท่องเที่ยวน่านเมืองเก่าและน่านเมืองจักรยาน
7. ประเด็นสวัสดิการชุมชน เศรษฐกิจและทุนชุมชน
8. ประเด็นสุขภาวะพระสงฆ์
9. ประเด็นการศึกษาผลกระทบจากแนวสายไฟฟ้าแรงสูง
10. ประเด็นสื่อทางเลือก
11. ประเด็นการจัดการศึกษาโรงเรียนขนาดเล็ก

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดวาทะถกเถียงกันหลายต่อหลายครั้ง ต่อมาในประมาณเดือนตุลาคม 2558 ได้เกิดวิสัยทัศน์ที่จะรวมกลุ่มของคนที่ทำเรื่อง “เกษตรอินทรีย์” ด้วยมองว่าเกษตรอินทรีย์ จะเป็นคำตอบให้กับชาวบ้านในเรื่องของสุขภาพที่ดีขึ้น การสร้างรายได้ในพื้นที่เล็กๆ ลดพื้นที่การปลูกข้าวโพดลง โดยการนำของ พระครูสุจินนันทกิจ เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข ที่พยายามกระตุ้นให้ชาวบ้านได้คิดใหม่ทำใหม่ คือหันกลับมาทำเกษตรแบบอินทรีย์ เป้าแรกปลูกไว้กิน เหลือกินถึงขาย พร้อมกับสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้เพื่อขยายผลต่อ และต่อมาทางพระครูสุจินนันทกิจ กับนางฉิมพร กองสอน ได้มีการเชื่อมประสานกับทางมูลนิธิสมาชิพ นำโดย ดร.อนุรักษ์ เรื่องรอบ พาถิ่นชวนชาวบ้านที่สนใจจะปรับเปลี่ยนการผลิตพืชที่ใช้

สารเคมี มาเป็นการทำเกษตรแบบธรรมชาติ หรือเกษตรอินทรีย์ โดยครั้งแรกได้เปิดเวทีระดมความคิดโดยใช้ชื่อเวทีว่า “กระตุกความคิด ชีวิตเปลี่ยน” โดยมีกลุ่มคนเล็กคนน้อยที่ทำเกษตรปลอดภัย เกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรพอเพียง และเกษตรอินทรีย์เข้ามาร่วมกันแลกเปลี่ยน ระดมความคิด แนวทางในการทำงาน

ต่อมาในวันที่ 2 มีนาคม 2559 ได้จัดเวที ชื่อว่า “รวมพลคนน่านสานพลังเกษตรอินทรีย์ จากภูาสู่สากล” ณ ลานธรรมวัดโป่งคำ ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน ในเวทีมีข้อเสนอให้มีการจัดตั้งเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ระดับจังหวัด และทางกลุ่มคนเล็กคนน้อยก็สร้างกลุ่มของตนเองโดยไปจดทะเบียนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ระดับตำบล หรือระดับอำเภอ ต่อมาในวันที่ 26 เมษายน 2559 ได้จดทะเบียนเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน โดยมีพระครูสุจินนันทกิจ เป็นประธานเครือข่ายฯ คุณทิฆัมพร กองสอน เป็นรองประธานเครือข่ายฯ และเป็นผู้จัดการ และมีตัวแทนจากกลุ่มทั้งหมด 26 กลุ่มเข้ามาร่วมเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน ภารกิจหลักคือ การเชื่อมตลาด และการสร้าง และรับรองมาตรฐานSDGsPDS (Sustainable Development Goals Participatory Guarantee System) ให้กับกลุ่มในเครือข่าย มีการผลักดันให้เกิดการผลิตพืชที่สามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิก นั่นคือ “ฟักทองอินทรีย์”

วันที่ 11 มิถุนายน 2559 เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่านได้มีโอกาสนำเสนอผลการดำเนินงานและผลผลิต “ฟักทองอินทรีย์” กับคณะกรรมการบริษัทประชารัฐรักสามัคคีประเทศไทยจำกัด ณ ศาลากลางจังหวัดน่าน และต่อมาเดือนกันยายน 2559 เริ่มส่งฟักทองอินทรีย์เข้าสู่ท็อปส์ ซูเปอร์มาร์เก็ต จนถึงปัจจุบัน

วันที่ 24 มิถุนายน 2559 ทางวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน ได้มีการบันทึกความร่วมมือกับ บริษัทเพรซิเดนทเบเกอร์ จำกัด (ฟาร์มเฮ้า) เพื่อเป็นผู้ผลิตวัตถุดิบ คือถั่วแดงอาซูกิ ให้กับบริษัทฯ แบบมีส่วนร่วม “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์”

วันที่ 9-10 ธันวาคม 2559 จัดงานตามรอยพ่อ มหกรรมเกษตรอินทรีย์วิถีน่าน ครั้งที่ 1 ณ บริเวณข่วงเมื่อน่าน พร้อมบันทึกความร่วมมือ จำนวน 30 องค์กร เพื่อร่วมกันพัฒนาขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์น่าน

วันที่ 23 ธันวาคม 2559 จัดแสดงผลการดำเนินงานของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน ต่อท่านนายกรัฐมนตรีประยุทธ์ จันทร์โอชา ณ บริเวณบ้าน นายบัณฑิต ล่ำซำ จังหวัดน่าน

วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561 บันทึกความร่วมมือกับ องค์กรสัตว์ป่าโลกสากล (WWF.) บริษัทในเครือ เซ็นทรัลกรุ๊ป และท็อปส์ ซูเปอร์มาร์เก็ต ภายใต้โครงการ “สร้างอาหารยั่งยืน ปั่นคินป่าน่าน” ณ ที่ว่าการอำเภอสองแคว โดยมีพื้นที่ดำเนินการ นำร่อง 2 พื้นที่ คือ ตำบลบัวใหญ่ อ.น่านน้อย และ ตำบลนาไร่หลวง อ.สองแคว (แต่ ต.นาไร่หลวงไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้เพราะผู้ประสานงานกับพื้นที่ไม่เข้าใจในหลักการจึงยุติการดำเนินงานไป คงเหลือแต่ตำบลบัวใหญ่)

วันที่ 25 พฤษภาคม 2561 บันทึกความร่วมมือ สถาบันอาหาร บ.ประชารัฐน่าน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) บ.ไทยเบฟเวอเรจ (มหาชน) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านน่าน ภายใต้โครงการ “น่านเมืองนวัตกรรมอาหารปลอดภัย”

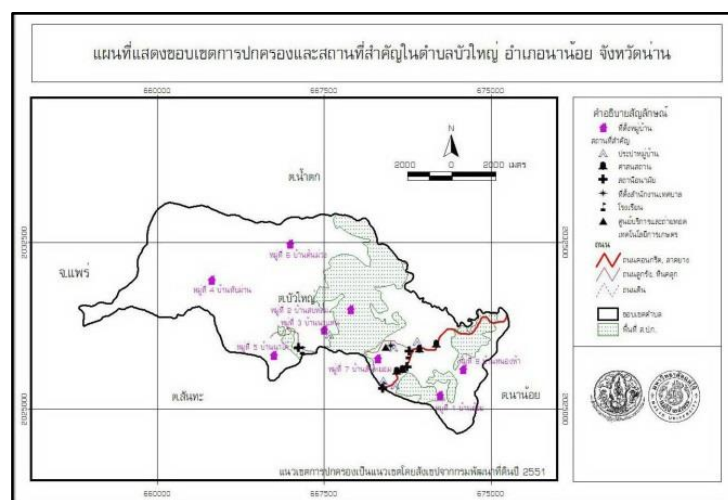
มกราคม 2562 ร่วมกับ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านน่าน ดำเนินการโครงการโรงเรียนเกษตรกรรมมืออาชีพ เพื่อที่จะจัดเป็นหลักสูตรเรียนรู้ให้กับสมาชิกในเครือข่ายเกี่ยวกับการทำเกษตรอินทรีย์

เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน ถือได้ว่าเป็นอีกพลังที่พยายามกระตุ้นให้คนน่านได้หันกลับมาแก้ไขปัญหามูลฐานของการพึ่งพาตนเอง และเอื้อเพื่อแบ่งปันระหว่างกันในชุมชน ดังนั้นบทบาทการหรือบทเรียนต่างๆ จึงเน้นที่จะให้แต่ละชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เกิดการบริหารจัดการด้วยตนเองตามบริบทของแต่ละชุมชน เพื่อความยั่งยืนต่อไป

แนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์

กรณี : กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลบัวใหญ่ ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน่านน้อย จังหวัดน่าน

สภาพภูมิประเทศพื้นที่ของตำบลบัวใหญ่ อ.น่านน้อย จ.น่าน อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดเชิงเขาและที่ราบ ระดับความสูงประมาณ 600 – 1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล เป็นต้นกำเนิดแม่น้ำแห่งไหลผ่านใช้บริโภคอุปโภคและทำการเกษตรกรรม ลักษณะดินเป็นดินเหนียว ซึ่งประชาชนอาศัยอยู่ตามที่ราบลุ่มแม่น้ำแห่ง พื้นที่ 2 ใน 3 ของที่ตั้งแต่ละหมู่บ้านเป็นที่นา และสวน การคมนาคมระหว่างหมู่บ้านและอำเภอเป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่ และถนนลาดยางลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปของตำบลบัวใหญ่สามารถแบ่งได้เป็น 3 ลักษณะ คือ พื้นที่ราบ ร้อยละ 4.78 พื้นที่ลาดเชิงเขา ร้อยละ 19.03 พื้นที่ภูเขา ร้อยละ 76.19

รูปที่ 1 ภาคผนวก ค แผนที่ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน่านน้อย จังหวัดน่าน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ	ติดกับ ต.น้ำตก อ.น่านน้อย จ.น่าน
ทิศใต้	ติดกับ ต.สันทะ อ.น่านน้อย จ.น่าน
ทิศตะวันออก	ติดกับ ต.น่านน้อย อ.น่านน้อย จ.น่าน
ทิศตะวันตก	ติดกับ ต.ร้องกวาง อ.ร้องกวาง จ.แพร่

ที่ผ่านมา ตำบลบัวใหญ่ เป็นตำบลที่มีกระบวนการเรียนรู้มาตลอด โดยใช้เครื่องมือการทำแผนชุมชน จนนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย เกิดการจัดสวัสดิการชุมชน การพัฒนาคนโดยใช้การสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม การฟื้นฟูทรัพยากรป่า น้ำ ดิน เกิดสภาองค์กรชุมชน จากกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ตำบลบัวใหญ่จึงมีข้อมูลมากมาย มีแผนการดำเนินงาน โดยใช้แผนชุมชนเป็นเครื่องมือการทำงาน (มีแผนการแก้ไขปัญหา มีแผนการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีแผนการพัฒนาคน มีแผนการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น) ซึ่ง

ในปัจจุบันปัญหาภัยแล้งที่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นคณะกรรมการสภาองค์กรชุมชนตำบลบัวใหญ่ร่วมกับอำเภอนาน้อย ได้จัดงานอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำน้ำแหง ในวันที่ 8 เมษายน 2553 ณ ที่ว่าการอำเภอนาน้อย โดยมีการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้แทนหน่วยงานกับผู้นำชุมชน ให้ตระหนักถึงผลกระทบจากกรณีการแห้งขอดของลำน้ำแหง ซึ่งเป็นแม่น้ำที่เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของประชาชนในพื้นที่อำเภอนาน้อย เพื่อกำหนดแนวทางในการดูแลรักษาป่าต้นน้ำร่วมกันทั้งคน ต้นน้ำ และปลายน้ำ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่รวมดิน น้ำ ป่า นำไปสู่การเสนอแผนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าในระดับอำเภอ

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าตำบลบัวใหญ่จะมีแผนอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมและมีภาคีร่วมแก้ไขปัญหในพื้นที่ มีกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติมาแล้วมากมายก็ตามแต่การมีกิจกรรมต่าง ๆ นั้นไม่ได้มาจากการวิเคราะห์ข้อมูล

ต่อมาจึงมีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลทุกมิติ (มิติด้านสังคม, ด้านทรัพยากรธรรมชาติ,ด้านสุขภาพ,ด้านเศรษฐกิจ) และใช้ประโยชน์จากข้อมูลในการจัดทำแผนพัฒนาพื้นที่ทุกด้าน โดยใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System : GIS) จนสามารถจัดทำแผนพัฒนาตำบลและประกาศใช้แผน “พัฒนาสังคม เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตำบล” ในวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2554 โดยมีเป้าหมาย ประชาชน อยู่เย็น อยู่นิ่ง มีสุข และได้กำหนดวิสัยทัศน์ตำบลบัวใหญ่ “โครงสร้างพื้นฐานดี วิถีชีวิตพอเพียง มีเงินออม ใส่ใจวัฒนธรรมและการศึกษา ร่วมสร้างสุขภาวะและสิ่งแวดล้อม” ภายใต้ยุทธศาสตร์ พื้นฟู พัฒนา ชุมชนท้องถิ่น โดยมีจำนวน 6 แผนงาน ได้แก่

- แผนฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ป่า น้ำ ดิน)
- แผนฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี (การกิน การอยู่ การแต่งกาย ประเพณีพื้นบ้าน ความเชื่อ)
- แผนพัฒนาเศรษฐกิจ (อาชีพหลัก อาชีพรอง)
- แผนพัฒนาคน (การศึกษา ในระบบ/นอกระบบ/การเรียนรู้)
- แผนการพัฒนา/ปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน
- แผนการส่งเสริมการสร้างสุข (สุขภาพ สุขใจ)

จุดเริ่มต้นแนวคิด และกระบวนการเกษตรอินทรีย์

ก่อนที่จะเกิดเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ จริงๆ แล้วมาจากการทำแผนชุมชน แล้วไปเจอข้อมูลเรื่องป่าที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยของชาวบ้านที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ ซึ่งต่อมาได้นำเอาโครงการบ้านมั่นคงในชนบทที่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เพื่อมาแก้ไขเรื่องที่อยู่อาศัย แล้วมาเจอปัญหาว่าพอจะทำเรื่องบ้านมั่นคงในชนบทก็มาติดปัญหาเรื่องพื้นที่อยู่ในเขตป่า ที่อยู่อาศัยในตำบลบัวใหญ่ส่วนใหญ่จึงไม่มีเอกสารสิทธิ์ ทำให้ไม่สามารถอนุมัติโครงการได้ ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องหันกลับมาทำเรื่องสิทธิในที่ดินร่วมไปด้วย ซึ่งพอเป็นเรื่องที่ดิน ก็เลยไม่ได้ที่จะเกี่ยวพันมาทำเรื่องที่ดินทำกินไปด้วย

ปีพ.ศ. 2546-2547 แขนงนี้ได้เชื่อมต่อกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) นำเอาระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (Geographic Information System : GIS) เข้ามาจัดทำแผนที่รายแปลงในตำบลบัวใหญ่ จากการทำแผนที่รายแปลงทำให้ได้เห็นภาพว่าที่ดินของใครอยู่ตรงไหนบ้าง แล้วเป็นอย่างไรบ้าง

ปีพ.ศ. 2548-2550 พอได้โครงการบ้านมั่นคงในชนบทมาแก้ไขเรื่องที่อยู่อาศัยแล้วก็กลับมามองว่า ถ้าชาวบ้านได้สิทธิในที่ดินแล้ว สิ่งที่จะทำให้รักษาที่ดินทำกินให้ยั่งยืนจริงๆ แล้วคือมันอะไร มันคงไม่ใช่สิทธิอย่างเดียว สาเหตุที่คิดว่าไม่ใช่สิทธิเพราะเมื่อทุกคนมีโฉนด สปก. นส.3 หรือเอกสารสิทธิ์อะไรก็ตาม สุดท้ายแล้วก็นำเอาเอกสารสิทธิ์เหล่านี้ไปกู้หนี้ยืมสินกับสถาบันการเงินต่างๆ เพื่อเอาเงินมาลงทุน ครอบครัวยุคนี้เป็นสิน นั่นก็แสดงว่าสิทธิในที่ดินก็ยังไม่ใช่ของตัวเองอยู่ดี เพราะหลุดจากมือไปอยู่กับนายทุน กับแหล่งทุน ชาวบ้านไม่มีอะไรเหลือสักอย่าง ความมั่นคงในชีวิตก็ไม่มี สุดท้ายมาตัวเองก็กลับมาเช่าที่ดินของตัวเองทำไร่ทำสวน ชีวิตยิ่งแย่ไปกว่าเดิม ดังนั้นเลยมองว่าหากเราจะรักษาที่ดินทำกินให้อยู่ในมือชาวบ้าน เราต้องทำอะไรสักอย่างที่จะทำให้ชาวบ้านเกิดความมั่นคงในชีวิตและที่ดิน นั่นก็คือ จึงได้ทำโครงการชื่อว่า “โครงการการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืน” ซึ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินในตอนนั้นไม่ได้มองไปไกล มองแค่ 1 ไร่ ว่าจะทำอย่างไรให้พื้นที่ 1 ไร่สามารถทำเกษตรอินทรีย์ได้ เพื่อให้ตอบโจทย์เรื่องรายได้ และเรื่องสุขภาพของคนในตำบลบัวใหญ่ เพราะว่าผลจากการตรวจเลือดพบว่ามีความเสี่ยงเรื่องมีสารเคมีปนเปื้อน เพราะชาวบ้านใช้สารเคมีในระบบเกษตรกันเยอะมาก และจากข้อมูลของสาธารณสุข และข้อมูลที่ได้เก็บพบว่าคนในบัวใหญ่มีความเสี่ยงเป็นโรคมะเร็งอันดับ 1 ของอำเภอนาน้อยเลย ฉะนั้นจึงได้มีการชวนคนในตำบลบัวใหญ่มาทำเรื่อง 1 ไร่เกษตรอินทรีย์ ซึ่งการทำเกษตรอินทรีย์ในตอนนั้นก็ไม่ได้คิดมาก ขอแค่ใช้พื้นที่ 1 ไร่ หรือบางคนอาจจะไม่มีถึง 1 ไร่ก็ไม่เป็นไร ขอแค่ว่าพื้นที่นี้ให้ทำไว้เพื่อกินในครอบครัว ไม่ใช่สารเคมีใดๆ ทั้งสิ้น ตอนนั้นได้ชวนคนมานั่งระดมความคิดเห็นกันประมาณ 200 คน แต่สุดท้ายคนที่พร้อมและร่วมทำด้วยกันมีประมาณ 20 คน และต่อมาเมื่อได้ลงมือทำกันจริงจังแล้ว จาก 20 คนก็เหลือไม่กี่คน ทางแกนนำพยายามสร้างแรงจูงใจหลายวิธีเพื่อให้ชาวบ้านเข้ามาสู่กระบวนการ ประสานหลายหน่วยงานเพื่อขอรับการสนับสนุนปัจจัยต่างๆ มาให้ชาวบ้าน เช่น ขอกล้าไม้จากกรมป่าไม้ แจกทุกอย่างที่สามารถขอมาจากหลายหน่วยงานเพื่อที่จะดึงดูดความสนใจของชาวบ้านให้เข้ามาร่วมกระบวนการ หลังจากนั้นก็มีคนสนใจเข้ามาและทดลองทำเกษตรอินทรีย์ด้วยกัน จนกระทั่งมีอยู่คำถามหนึ่งที่มีชาวบ้านถามคือ “ทำเกษตรอินทรีย์แล้วจะพอใช้หนี้ธกส.มั๊ย” ทำให้ต้องกลับมาคิดทบทวนวิธีการทำงานใหม่ ซึ่งขณะนั้นตัวของคุณฉิมพรเองก็มีส่วนร่วมทำงานอยู่ในระดับจังหวัดที่เรียกตัวเองว่า “เครือข่ายคนน่านจัดการตัวเอง” มีหลายเครือข่ายได้คุยกันถึงทั้งเรื่องเกษตรอินทรีย์เพื่อสุขภาพ เพื่อความมั่นคงทางอาหาร เพื่อให้ได้อาหารปลอดภัยไว้กิน แต่นั่นยังไม่มีแรงจูงใจพอ ยังไม่ใช่คำตอบที่จะทำให้ชาวบ้านหันกลับมาทำเรื่องเกษตรอินทรีย์ เพราะชาวบ้านก้าวข้ามเรื่องสุขภาพ เรื่องการกินอาหารปลอดภัยไปมองถึงเรื่องหนี้สินที่ครอบครัวต้องไปมีภาระผูกพันกับสถาบันการเงินต่างๆ ทั้งในระบบและนอกระบบแล้ว ถ้าเอาแรงจูงใจแค่กินแล้วสุขภาพดีชาวบ้านไม่สนใจ ต้องมีแรงจูงใจเรื่องรายได้ ทำแล้วได้เงิน ซึ่งโจทย์นี้ทำให้ต้องกลับมาคิดกันอีกว่าจะทำยังไง จึงได้มาคิดกันว่าการทำเกษตรอินทรีย์ต้องรวมกลุ่มกันทำถึงจะได้ผลผลิตในปริมาณเยอะๆ แล้วไปตอบโจทย์ความต้องการของตลาด และสามารถที่จะต่อรองบางอย่างกับตลาดใหญ่ๆ ได้ อย่างที่ผ่านมาอย่างแนวคิด 1 ไร่ 1 แสน ไม่มีใครทำได้เลย หลายคนได้ไปดูงาน แต่พอกลับมาก็ยังทำกันไม่ได้อยู่ดี

รูปที่ 2 ภาคผนวก ค กิจกรรมในแปลง

วัตถุประสงค์ของการทำ 1 ไร่ เกษตรอินทรีย์ คือ 1) เพื่อสร้างพื้นที่ป่าให้เกิดระบบนิเวศที่หลากหลาย และอุดมสมบูรณ์ไปด้วย อาหาร สมุนไพร และสร้างรายได้ให้กับครอบครัว คนในชุมชน อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน 2) เพื่อสร้างพื้นที่ผลิตอาหารปลอดภัยไว้บริโภคในครอบครัว 3) เพื่อสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน ทั้งคนในชุมชน (ท้องที่ ท้องถิ่น) หน่วยงาน ภาคีพัฒนาอื่นๆ และภาครัฐกิจ

วิธีการของการทำ 1 ไร่ เกษตรอินทรีย์ คือให้สมาชิกในพื้นที่ทำกินออกมาหนึ่งไร่ เพื่อไม่ให้ใช้สารเคมี ยาฆ่าหญ้า ปุ๋ยเคมี แต่ก็มีสมาชิกบางคนในกลุ่มมีพื้นที่ไม่ถึง 1 ไร่แต่อยากเข้าร่วมกระบวนการก็สามารถทำได้

กิจกรรมดำเนินการในขณะนั้นมีหลายอย่างทั้งทำระบบการจัดการน้ำโดยชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการทำฝายชะลอน้ำ ทำตะบันน้ำ น้ำจากที่ต่ำขึ้นไปสู่ที่สูง ระบบประปาภูเขา น้ำจากที่สูงลงสู่ที่ต่ำ มีการปลูกพืชผสมผสาน 5 อย่างขึ้นไป(พืชรายวัน รายเดือน รายปี) ในบริเวณ 1 ไร่

ต่อมาได้มีหลายคนที่มีแนวคิดเดียวกัน ชักชวนกันพบปะพูดคุยกันที่วัดโป่งคำเกี่ยวกับเรื่องการขับเคลื่อนประเด็นงานเกษตรอินทรีย์ ประมาณ 8 ครั้ง ในครั้งที่ 9 วันที่ 2 มีนาคม 2559 เริ่มเปิดตัว **“รวมพลคนน่านสานพลังเกษตรอินทรีย์จากภูผา สู่อ่างน้ำ”** ซึ่งมีเครือข่ายมาจากหลากหลายกลุ่ม หลายอำเภอ และตำบลบวใหญ่ก็เป็นอีกเครือข่ายที่ได้เข้าไปร่วมเวทีในครั้งนั้น เมื่อได้เริ่มสู่กระบวนการคิดเรื่องการผลิตพืชอินทรีย์เพื่อสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน ก็มาคิดกันว่าจะปลูกอะไรที่ปลูกแล้วจะสร้างรายได้ที่เพียงพอให้ชาวบ้านได้ สุดท้ายด้วยแนวคิดของแกนนำผสมกับความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ปลูกของบวใหญ่เลยลองที่จะปลูกฟักทอง เหตุผลของการปลูกฟักทองต้องมี 2 อย่าง คือ 1) ต้องปลูกฟักทองที่บ้าน เพราะเคยมีโอกาสต้อนรับคนกรุงเทพฯ ที่มาเที่ยวจังหวัดน่าน พอใครได้กินฟักทองที่บ้านของที่บ้านบวใหญ่ก็ชมว่าอร่อย ทำให้ฟักทองจึงอยู่ในใจมาตลอด 2) มีโอกาสได้ข้อมูลจากตอนที่มิเวทีรวมพลฯ ซึ่งโดยนายณัฐกิต ทะกา ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์แม่จริม ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองแดง อำเภอแม่จริม ได้นำเสนอข้อมูลกับเครือข่ายว่ามีคนสร้างรายได้จากการปลูกฟักทองขายเยอะ และรายได้ดีมาก โดยเฉพาะที่อำเภอนาน้อย คือ ตำบลขุนสถาน เป็นฟักทองที่ปลูกส่งตลาดไท และในปีที่ผ่านมาราคาสูงถึง กิโลกรัมละ 29 บาท ทำให้ฟักทองจึงเป็นพืชอันดับแรกๆ ที่คิดว่าน่าจะทำได้ในตำบลบวใหญ่ เพราะเป็นพืชในท้องถิ่น ต้นทุนไม่สูง ความรู้ก็พอมี ตลาดก็ต้องการ และราคาดี และที่สำคัญคิดว่าจะจะเป็นคำตอบให้กับคนที่เคยถามว่าถ้าทำ 1 ไร่เกษตรอินทรีย์แล้วจะพอใช้หนี้ธกส.มั้ย

ในปี 2559 สืบเนื่องจากข้อสรุปของเครือข่ายที่ได้เข้าร่วมเวที “รวมพลคนน่านสานพลังเกษตรอินทรีย์จากภูผา สู่สากล” ที่ผ่านมามีการก่อตั้งเครือข่ายระดับจังหวัดขึ้น ซึ่งพระครูสุจิตนันทกิจ เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ ได้แนะนำให้ไปจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนก่อนที่จะมาจัดเป็นเครือข่าย แต่ละกลุ่มจึงได้นำเอาแกนนำที่หัวใจสู้เป็นแกนหลักในการจดทะเบียน ซึ่งทางตำบลบัวใหญ่ก็ได้ไปจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้วยเช่นกัน โดยขณะนั้นมีประมาณ 26 กลุ่ม และในวันที่ 26 เมษายน 2559 ได้ไปจดทะเบียนเป็น “เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน” โดยมีพระครูสุจิตนันทกิจ เป็นประธานเครือข่ายฯ คุณติชมพรเองก็ทำหน้าที่เป็นรองประธานเครือข่ายฯ และเป็นผู้จัดการไปด้วย ซึ่งตัวเครือข่ายระดับใหญ่มี 2 ภารกิจหลักคือ การเชื่อมตลาด และการสร้าง และรับรองมาตรฐานSDGsPDS (Sustainable Development Goals Participatory Guarantee System) ให้กับกลุ่มในเครือข่าย

รูปที่ 3 ภาคผนวก ค กิจกรรมเปิดงานมหกรรมสินค้าเกษตรอินทรีย์อำเภอนาน้อย

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลบัวใหญ่ เริ่มต้นมีสมาชิกประมาณ 150 คน ซึ่งมีทั้งคนที่ทำและไม่ได้ทำเกษตรอินทรีย์ ต่อมาได้มีการกำหนดกติกาขึ้นในกลุ่มให้สมาชิกมีการมีการลงหุ้นคนละ 100 บาท เพื่อที่จะให้สมาชิกได้รู้สึกว่าเป็นเจ้าของกลุ่มอย่างแท้จริงผ่านการถือหุ้น และเพื่อเอาไว้บริหารจัดการในกลุ่ม ทำให้สมาชิกที่ไม่อยากถือหุ้นก็ได้ลาออกจากกระบวนการไป สมาชิกก็ลดลง ต่อมาในปัจจุบันมีสมาชิกที่ถือหุ้นทั้งหมดจำนวน 172 คน โดยกลุ่มทำหน้าที่เป็นตัวรวมซื้อรวมขายให้สมาชิก แต่ยังไม่มีการคิดเรื่องปันผลหุ้นให้กับสมาชิกแต่อย่างใด

จากที่ได้ช่วยกันคิดว่าสมาชิกในกลุ่มจะปลูกพืชอะไรที่จะสามารถสร้างรายได้ให้เพียงพอในครอบครัว จึงได้ข้อสรุปที่จะปลูกพืชทอง ก็คิดว่าถ้าเราปลูกพืชทองอินทรีย์แล้ว ใครที่จะมาซื้อของเรา ซึ่งความจริงแล้วก่อนที่จะมาคุยเรื่องนี้ ได้มีการเชื่อมการทำงานกับทางมูลนิธิสืมาธิ์พอยู่แล้ว ในประมาณเดือนธันวาคม 2556 ที่ผ่านมา ทางดร. อนุรักษ์ เรืองรอบ รองผู้อำนวยการมูลนิธิสืมาธิ์พ และบริษัทไทยเบฟเวอเรจ จำกัด นำโดย คุณธารทิพย์ ศิริบุษย์ ลงพื้นที่ตำบลบัวใหญ่ อำเภอนาน้อย จ.น่าน เพื่อเรียนรู้ร่วมกันในการที่จะสร้างพื้นที่ต้นแบบ “หนึ่งตำบลสืมาธิ์พ หนึ่งบริษัท” ตามแผนงาน นโยบายของมูลนิธิสืมาธิ์พ “สร้างสืมาธิ์พเต็มพื้นที่” ต่อมาเมื่อทางตำบลบัวใหญ่ได้ทำกิจกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ ทางบริษัทไทยเบฟเวอเรจ

จำกัดจึงได้ให้การสนับสนุนการทำงาน ทั้งเรื่องการพัฒนาระบบน้ำ และอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรอินทรีย์

รูปที่ 4 ภาคผนวก ค ผลผลิตฟักทองตำบลบัวใหญ่

หลังจากนั้นทั้งดร. อนุรักษ์ เรืองรอบ และคุณธารทิพย์ ศิริบุษย์ ได้พาทางแกนนำกลุ่มไปพบกับห้างต่างๆ เพื่อคุยเรื่องตลาด อาทิเช่น ห้างเทสโก้โลตัส และห้างใหญ่ๆ อีกหลายห้าง เพื่อที่จะประสานเรื่องราคาและการส่งฟักทองอินทรีย์ไปวางขาย แต่ว่า ณ ขณะนั้นการเจรจายังไม่เป็นผลด้วยราคาที่รับซื้อต่ำเกินไป ความคิดของแกนนำในขณะนั้นคือ ในเมื่อจะเดินหน้าแล้วไม่สนใจแล้วว่าจะมีใครมารับซื้อหรือไม่ จึงได้ชักชวนคนที่สนใจและพร้อมลงมือปลูกก่อน โดยใช้กระบวนการผลิตแบบอินทรีย์ ใช้ปุ๋ยจากมูลสัตว์ที่มีอยู่ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นมาจากวัว ควาย หมู นอกจากนั้นก็ได้รับองค์ความรู้ต่างๆ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา ผ่านโครงการ “เกษตรกรรมอินทรีย์” จัดทำหลักสูตรเรียนรู้เรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ให้กับสมาชิก เมื่อผลผลิตของชาวบ้านเริ่มได้ผล ก็ต้องถึงเวลาที่ต้องหาตลาดมารองรับผลผลิตของชาวบ้าน บังเอิญว่าปีที่จะก่อตั้งบริษัทประชารัฐ มีหลายบริษัทใหญ่ๆ เข้ามาประชุมที่จังหวัดน่าน หนึ่งในนั้นก็มีท็อปส์ ซูเปอร์มาร์เก็ตด้วย และทางผู้บริหารท็อปส์ ซูเปอร์มาร์เก็ต ได้ยินทางคุณศิริมพรนำเสนองานจึงได้เอานามบัตรไว้ให้ ภายหลังจึงได้ประสานเรื่องการส่งผลผลิตฟักทองเข้าสู่ท็อปส์ ซูเปอร์มาร์เก็ต ต่อมาทางท็อปส์ ซูเปอร์มาร์เก็ต ได้ส่งคุณสมนึก ยอดดำเนิน ผู้บริหารฝ่ายจัดซื้อผักและผลไม้ของท็อปส์ ซูเปอร์มาร์เก็ต ลงมาดูและคุณสมนึกก็ยังเป็นแขกเมืองน่านอีกด้วย ซึ่งเมื่อได้คุยรายละเอียดกันแล้วก็ได้ส่งผลผลิตสู่ท็อปส์ ซูเปอร์มาร์เก็ต นี่เองที่ทำให้ชาวบ้านที่ปลูกมีความมั่นใจมากขึ้นว่าปลูกแล้วมีคนรับซื้อแน่นอน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลบัวใหญ่ พืชหลักที่ทำส่งขายให้กับทางท็อปส์ ซูเปอร์มาร์เก็ตคือ ฟักทอง แต่ในขณะเดียวกันก็มีพืชอื่นๆ ที่เป็นพืชรายวัน ซึ่งพืชรายวันยังไม่สามารถที่จะผลิตในปริมาณเยอะเพื่อส่งออกให้กับห้างใหญ่ๆ ได้ และที่ผ่านมาก็ต่างคนต่างทำต่างคนต่างขาย จึงได้มีการรวมเอา 3 กลุ่มที่ทำเรื่องผักอินทรีย์ในสายได้ คือ ตำบลสถาน ตำบลศรีษะเกษ และตำบลบัวใหญ่ เพื่อรวบรวมเอาพืชผักรายวันเหล่านี้ส่งไปยังโรงพยาบาลน่าน และบริษัทประชารัฐ ซึ่งที่โรงพยาบาลผักที่รับประจำเลยคือ ฟักทอง กะหล่ำ พอทำได้ระยะหนึ่งก็เจอปัญหาว่าชาวบ้านที่ทั้งเป็นสมาชิกกลุ่ม และคนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกปลูกผักและแย่งกันขาย บางคนก็ปลูกเก่งแต่ขายไม่เก่ง บางคนเก่งขายแต่ปลูกไม่เป็น ทำให้บางคนท้อ ปลูกแล้วไม่ได้ขายก็หยุดทำ หยุดปลูก ซึ่งทำให้มาคิดว่าจริงแล้วเป้าหมายของการทำงานที่ตำบลบัวใหญ่ไม่ได้มองแค่เรื่องเกษตรอินทรีย์ แต่เป้าหมายคือเรื่องทรัพยากรป่า สิ่งแวดล้อม แล้วยังไปเกี่ยวข้องกับเรื่องสุขภาพอีก ซึ่งหากปล่อยให้

เกิดปัญหา ไม่มีการจัดระบบก็จะทำให้การทำงานไม่ได้ผล จึงได้คุยกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลบัวใหญ่ ซึ่งทางองค์การบริหารส่วนตำบลบัวใหญ่ได้งบประมาณวิจัยของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จึงมีการจัดประชุมชาวบ้านเรื่องการจัดการด้านการตลาด เพราะคนปลูกมีอยู่แล้ว แต่ขาดการบริหารจัดการตลาดที่ดี จะทำให้คนที่ทำแต่ไม่ได้ขายเริ่มท้อ คนที่ทำได้ก็ทำไปไม่ได้เกาะเกี่ยวเอาคนอื่นไปด้วย ทำให้ไม่เกิดพลังในการกระเพื่อมเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ และจะทำให้ไม่สามารถเพิ่มพื้นที่ปลูกเกษตรอินทรีย์ได้ตามเป้าที่วางไว้

ปี 2560 เกิดโครงการสร้างอาหารยั่งยืน พื้นดินป่านาน โดยมี 3 องค์กรหลักที่เข้ามาให้การสนับสนุน ได้แก่ ท็อปส์ ซูเปอร์มาร์เก็ต บริษัทในเครือเซ็นทรัลกรุ๊ป และ องค์กรสัตว์ป่าโลกสากล (WWF.) ซึ่งน้อมนำการปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง ตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ รัชกาลที่ 9 เป็นโมเดลแก้ปัญหาทางจรรยาบรรณและปัญหาระบบนิเวศป่าต้นน้ำถูกทำลาย มีกลไกสร้างแรงจูงใจโดยจ่ายเงินสนับสนุนและพัฒนาตลาดรับซื้ออาหารอินทรีย์ให้เกษตรกรยุติการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ต้นน้ำเปลี่ยนมาสร้างป่าควบคู่กับการทำเกษตรเชิงนิเวศ ซึ่งโครงการนี้ต้องการพื้นที่ที่ทำงานอย่างเป็นรูปธรรม ทำงานจริง มีผลงาน มีคนทำงาน โดยได้คัดเลือก 2 พื้นที่คือ ตำบลบัวใหญ่ อำเภอนาน้อย และตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว และต่อมาได้เหลือเพียงพื้นที่ตำบลบัวใหญ่ที่ยังคงดำเนินการอยู่

รูปที่ 5 ภาคผนวก ค เปิดตัวกลุ่มผู้ผลผลิตฟักทองตำบลบัวใหญ่

ปี 2562- ปัจจุบัน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ตำบลบัวใหญ่ ภายใต้โครงการสร้างอาหาร
ยั่งยืน

ฟื้นคืนป่าวนาน ได้กระทำการกิจกรรมที่หลากหลาย และยกระดับมากขึ้น อาทิเช่น

1. สร้างอาคารโรงคัดบรรจุผลผลิตเกษตรอินทรีย์ และการแปรรูปผลผลิตเกษตรอินทรีย์ (ขนมเค้ก
ฟักทอง
เปียะไส้ฟักทอง ลูกก็ฟักทอง) สนับสนุนงบประมาณโดย บริษัทในเครือเซ็นทรัลกรุ๊ป
2. ปลุกโกโก้ และปลูกป่าสามอย่างประโยชน์สี่อย่าง ปี 2562 จำนวน 200 ไร่ สนับสนุนโดย องค์กร
สัตว์ป่าโลกสากล (WWF.) บริษัทในเครือเซ็นทรัลกรุ๊ป ท็อปส์ ซูเปอร์มาร์เก็ต และกองทุนฟื้นฟู
และสร้างระบบอาหารยั่งยืน “FLR349” หรือ “Forest Landscape Restoration Fund”
3. พัฒนาสายพันธุ์เมล็ดฟักทองพันธุ์พื้นเมือง “พันธุ์ไข่นา” เพื่อให้สายพันธุ์นี้ สนับสนุนโดยสำนักงาน
พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านน่านาน
และบริษัทในเครือเซ็นทรัลกรุ๊ป
4. แปรรูปมะม่วงหิมพานต์ สนับสนุนเครื่องกะเทาะโดย องค์กรสัตว์ป่าโลกสากล (WWF) เครื่องอบ
โดย สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) ร่วมกับ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี
ราชมงคลล้านนาเชียงใหม่

การส่งสินค้าเข้าสู่โมเดลเทรด

รูปที่ 6 ภาคผนวก ค ผลผลิตสินค้าที่เข้าสู่ตลาดโมเดลเทรด

ภาคีเครือข่ายที่เข้ามาหนุนเสริม

การทำงานสำคัญคือคนในพื้นที่มีใจ และร่วมกันขับเคลื่อนกระบวนการ แต่ปัจจัยบางอย่างต้องอาศัย
ภาคีเครือข่ายข้างนอกเข้ามาหนุนเสริม จะเห็นได้ว่าทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลบัวใหญ่ไม่ได้
ทำงานเพียงลำพัง แต่พยายามที่จะเชื่อมประสาน เกาเห่เกี่ยวเอาองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาร่วม
กันทำงานในพื้นที่ของตนเอง อาทิเช่น

- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) : กระบวนการในการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก
- บริษัทไทยเบฟเวอเรจ จำกัด : ในระดับพื้นที่ช่วยเรื่องการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก ในระดับเครือข่ายช่วยเรื่องกระบวนการและสนับสนุนงบประมาณในการจัดงานมหกรรมเกษตรอินทรีย์ทุกปี
- ธนาคารกสิกรไทย : ในระดับพื้นที่สนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาแหล่งน้ำ ทำฝาย และทำระบบโซล่าเซลล์ ส่วนในระดับเครือข่ายได้สนับสนุนงบประมาณในการจัดงานมหกรรมเกษตรอินทรีย์
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ : ส่งเสริมองค์ความรู้ด้านการทำเกษตรอินทรีย์ให้กับกลุ่มโดยผ่านโครงการ “โรงเรียนเกษตรกรรมมืออาชีพ” หลักสูตรนี้ใช้เวลา 3 ปี
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ลำปาง : ช่วยพัฒนาสายพันธุ์ฟักทองไข่น้ำ เพื่อให้พันธุ์นี้ และขอ GI
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์เชียงใหม่ : ช่วยสร้างเตาอบเพื่อแปรรูปมะม่วงหิมพานต์
- องค์กรสัตว์ป่าโลกสากล (WWF.) : ร่วมกันหลายฝ่ายทั้งท้อปส์ ซูเปอร์มาร์เก็ต และบริษัทในเครือเซ็นทรัลกรุ๊ป เพื่อทำโครงการสร้างอาหารยั่งยืนพื้นที่คันทนา ในตัวของเครือข่ายได้รับงบประมาณเกี่ยวกับกระบวนการสร้างมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ บริษัทในเครือเซ็นทรัลกรุ๊ปได้เลือกเอาพื้นที่ตำบลบัวใหญ่มาทำโครงการปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง พืชหลักที่เอามาให้เกษตรกรปลูกคือ โกโก้ ปี 2562 ปลูกไป 200 ไร่ ตอนนี้ได้สนับสนุนสร้างโรงแพ็ค เพื่อรองรับผลผลิต ซึ่งตามมาตรฐานต้องมีสถานที่ที่ถูกต้อง เพื่อเวลาผลผลิตเข้าไปขายที่ห้างจะได้ไม่มีปัญหา นอกจากนั้นได้มีการสนับสนุนงบประมาณ 3 ปีในการนำมาซื้อกล้าไม้
- กรมการค้าภายใน : สนับสนุนงบประมาณในการจัดมหกรรมเกษตรอินทรีย์ทุกปี และร่วมกับสหพันธ์เกษตรกรไทยยั่งยืนแห่งประเทศไทย สนับสนุนกระบวนการทำมาตรฐานSDGsPDS ซึ่งในจังหวัดน่านก็ตั้งสหพันธ์เกษตรกรไทยยั่งยืนจังหวัดน่าน เพื่อเป็นกลไกในการรับรอง เป็นผู้ตรวจสอบแปลงสมาชิกในการรับรองมาตรฐาน SDGsPDS
- ท้อปส์ ซูเปอร์มาร์เก็ต และห้างBig C : รับซื้อผลผลิต
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) : บริษัทในเครือเซ็นทรัลกรุ๊ป ประสานสวทช.เพื่อให้มาช่วยสนับสนุนความรู้เรื่องฟักทอง ต่อมาทางสวทช.ได้เชื่อมประสานทางมหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ลำปางเพื่อมาให้การสนับสนุนความรู้
- องค์การบริหารส่วนตำบลบัวใหญ่ : สนับสนุนการทำงานในพื้นที่ และสนับสนุนงบประมาณในการจัดประชุมเพื่อจัดระบบการบริหารจัดการตลาด

ผลที่เกิดขึ้นหลังจากการดำเนินงาน

ด้านความรู้

1. ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มมีความรู้เกี่ยวกับการผลิตและดูแลฟักทอง ผ่านโครงการ “เกษตรกรรมมืออาชีพ” ซึ่งเป็นหลักสูตรเรียนรู้ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านน่าน
2. มีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์ มีการประยุกต์ความรู้จากหลายหลายสถาบันมาปรับประยุกต์ใช้ในแปลงของตนเอง
3. มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการกลุ่ม มีกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยมีการสื่อสารกันอย่างต่อเนื่องผ่านไลน์กลุ่ม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องความรู้ ผลสำเร็จ หรือแม้แต่ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่สมาชิกเจอ

ด้านทัศนคติ

1. ลดการใช้สารเคมีลงในบางพื้นที่ แต่พื้นที่เกษตรอินทรีย์ต้องไม่ใช้เลย และเนื่องจากมีนโยบายลดการใช้สารเคมีของภาครัฐด้วยที่ทำให้ชาวบ้านเริ่มหันมาหาพืชที่ไม่ต้องใช้สารเคมีมาก
2. การลดพื้นที่การปลูกข้าวโพด หันมาปลูกฟักทอง อาจจะเป็นช่วงเวลาประจวบเหมาะที่ตอนนั้นเกิดโรค แผลง ระบาดสวนข้าวโพดด้วย และหลายคนเห็นว่าการปลูกฟักทองได้ผลดี มีตลาดที่แน่นอน ราคาดีกว่าข้าวโพด

ด้านการปรับเปลี่ยน หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปฏิบัติ

1. ด้านคน พบว่าในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลบัวใหญ่ มีสมาชิก 2 คนที่หยุดปลูกข้าวโพดแล้วหันมาทำเกษตรอินทรีย์แบบเต็มพื้นที่ คือ นายสุทัศน์ พรหมพันธ์ และนายสง่า ดุ้ยน้อย และสมาชิกคนอื่นที่ได้เริ่มทำก็จะไม่ถอยหลังกลับไปทำเคมีแล้ว เพราะทำเกษตรอินทรีย์แล้วมีความสุขสบายใจ กินแบบสบายใจ
2. ด้านเศรษฐกิจ สมาชิกเริ่มมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะรายได้รายวัน อย่างเช่นกรณีของ นายสุทัศน์ พรหมพันธ์ เลิกปลูกข้าวโพด แล้วหันมาปลูกผักขายได้เฉลี่ยได้เดือนละเป็นหมื่น ซึ่งนายสุทัศน์บอกว่าการหันกลับมาทำเกษตรอินทรีย์ ใช้พื้นที่น้อย บริหารจัดการง่าย ต้นทุนการผลิตไม่สูง ตอนนี้ครอบครัวมีรายได้เพียงพอจากการปลูกฟักทอง และปลูกผักรายวันอื่นๆ ขาย สุขภาพก็ไม่ต้องไปเสี่ยงกับสารเคมี เวลาที่อยู่กับครอบครัวก็มีมากขึ้นกว่าเดิม
3. ด้านสิ่งแวดล้อม จากเดิมพื้นที่ในตำบลบัวใหญ่ มองไปทางไหนก็เห็นแต่ภูเขาหัวโล้นเพราะปลูกแต่ข้าวโพด พอกลับมาเริ่มทำเกษตรอินทรีย์ สมาชิกหลายคนก็ทิ้งพื้นที่เพื่อไปป่าพื้นที่ บางคนปลูกต้นไม้ยืนต้น เช่น มะม่วงหิมพานต์ ถึงตอนนี้เริ่มมองเห็นเป็นพื้นที่สีเขียวมากขึ้น แต่ก็ยังไม่สามารถวัดได้อย่างชัดเจน
4. ด้านสังคม มีคนในชุมชนที่สนใจในกระบวนการของกลุ่มมากขึ้น แต่มีสมาชิกบางคนอาจจะยังไม่มีมีการปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ เพียงแต่อยากเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มไว้ก่อน

ปัญหาอุปสรรค

1. แผนการผลิตผักทองยังไม่ชัดเจน ทำให้ผลผลิตได้ยังไม่ต่อเนื่อง และไม่สามารถคำนวณผลผลิตที่จะส่งให้ตลาดได้
2. เรื่องระบบน้ำในแปลงสมาชิก บางคนไม่มีระบบน้ำอาศัยน้ำที่มาจากธรรมชาติ ทำให้ปลูกผักทอง หรือผักอื่น ๆ ไม่ได้ผล

นิยามความสำเร็จ

1. มีคนเข้าร่วมกระบวนการ มีการปลูกผักอินทรีย์เพิ่มขึ้นจากเดิม ซึ่งตอนนี้อาจจะแค่จุดเล็กๆ แต่ต่อไปจะเริ่มระเบิด ขยายผลออกไปเพิ่มมากขึ้น ยังมีพืชที่หลากหลาย คนก็น่าจะเริ่มหันมาสนใจมากขึ้น กลุ่มก็สามารถขยายกิจการออกไปได้อีก
2. พอกลุ่มมีผลงานในเชิงประจักษ์ เป็นรูปธรรม ได้มีหลายหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนการทำงานของตำบลบัวใหญ่ ทั้งที่เมื่อก่อนมีการต่อต้าน ไม่เห็นด้วยในแนวทางที่ชาวบ้านเสนอ และอยากจะทำ
3. การทำงานของกลุ่มสามารถเป็นตัวอย่างให้แก่คนในอำเภอได้ ซึ่งทางแกนนำได้ถูกเชิญไปร่วมขับเคลื่อนงานด้านเกษตรอินทรีย์ระดับอำเภอ

แนวทาง อนาคตของกลุ่ม

เมื่อมีผลผลิตแล้ว ต้องคิดต่อเรื่องการแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า ซึ่งตอนนี้กลุ่มได้วางไว้ที่แปรรูป 2 ชนิดคือ ผักทอง และมะม่วงหิมพานต์

การขยายผลไปสู่คนอื่น ๆ ที่สนใจ

รูปที่ 7 ภาคผนวก ค ผลผลิตสินค้าที่เข้าสู่ตลาดโมเดลเทรด (ต่อ)

หากมีพื้นที่ หรือกลุ่มไหนที่อยากจะทำเรื่องกระบวนการเกษตรอินทรีย์ อย่างแรกทีสมาชิกจะต้องมี และสำคัญมาก คือมีใจในการทำเรื่องเกษตรอินทรีย์ พร้อมทั้งจะหันหลังให้เคมี และที่สำคัญคืออย่าคิดเยอะ ลงมือทำเลย เชื่อว่ากระแสเกษตรอินทรีย์มาแรง ถ้าใครทำก็สามารถทำได้อยู่แล้ว นอกจากนั้นการที่จะทำให้เกิดความต่อเนื่องยั่งยืน และมีพลังในการไปต่อยอดกับตลาด คือการมีกลุ่มที่เข้มแข็ง มีการบริหารจัดการกลุ่มที่ดี มีการช่วยเหลือกันในกลุ่ม และระดับเครือข่าย

คุณธิษณ์พร กองสอน

ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลบัวใหญ่

ผู้ให้ข้อมูล

แนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีชะเกะ

กรณี : กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีชะเกะ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่าน

ตำบลศรีชะเกะ เป็นชุมชนที่ตั้งมายาวนานมากกว่า 600 ปี เดิมมีฐานะเป็นแขวง ชื่อแขวง “ศรีชะเกะ” จากการบอกเล่าต่อกันมาว่าเจ้าเมืองน่าน ได้เสด็จประพาสมาแขวงนี้ ได้สังเกตเห็น แม่น้ำไหลกลับจากทิศใต้ไปยังทิศเหนือ จึงเป็นที่น่าสังเกตและแปลกจากแขวงอื่นๆ จึงได้ตั้งชื่อว่า “ศรีชะเกะ” ซึ่งแผลงมาจากคำว่า “สังเกต” ต่อมามีการเปลี่ยนจากแขวงศรีชะเกะเป็นอำเภอศรีชะเกะ แต่ชื่อไปตรงกับจังหวัดศรีสะเกษ จึงเปลี่ยนชื่อมาเป็นอำเภอนาน้อย แต่ชื่อตำบลยังเป็นตำบลศรีชะเกะจนถึงปัจจุบัน ในการจัดตั้งเป็นตำบลครั้งแรก มี 4 หมู่บ้าน คือ บ้านหัวเมือง บ้านนาจั่ว บ้านหนองเตา และบ้านนาบูด บ้านนาจั่วปัจจุบันคือบ้านศรีชะเกะ บ้านนาบูดปัจจุบันคือบ้านศรีบุญเรือง ปัจจุบันมี 14 หมู่บ้าน มีประชากร 2,473 คน ครัวเรือน 7,272 คน มีเนื้อที่ประมาณ 309.1762 ตารางกิโลเมตร หรือ 193,235.25 ไร่

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ต.ส้าน และต.น้ำมวบ อ.เวียงสา

ทิศใต้ ต.เชียงของ และ ทต.นาน้อย

ทิศตะวันออก อ.เวียงสา และ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ทิศตะวันตก ต.น้ำตก และ ต.นาน้อย

ตำบลศรีชะเกะมีการดูแลรักษาป่า โดยมีป่าชุมชนจำนวน 13 หมู่บ้าน จาก 14 หมู่บ้านเป็นที่ตั้งของอุทยานแห่งชาติศรีน่าน และ 2 หน่วยจัดการต้นน้ำ คือ หน่วยจัดการต้นน้ำห้วยสามสบ และหน่วยจัดการต้นน้ำกาด มีแม่น้ำสายหลักคือ แม่น้ำแหง และแม่น้ำกาด ลำห้วยสาขาทั้งสิ้น 50 ห้วยสาขา และมีอ่างเก็บน้ำ 7 แห่ง

วิถีชีวิตของคนในชุมชนที่นี่ เป็นสังคมแบบเครือญาติ มีความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกันในชุมชน นับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อด้านศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และจิตวิญญาณที่สืบทอดต่อกันมา ส่วนใหญ่มีอาชีพ

เกษตรกรรมเป็นหลัก ปลูกข้าวไว้กิน ทำไร่ข้าวโพด ทำสวนผัก ทำสวนยางพารา เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย หมู ไก่ เป็นต้น และโดยมากยังคงมีวิธีการกินแบบดั้งเดิม อาหารพื้นถิ่นและข้าวเหนียวเป็นหลัก แต่ปัจจุบันก็มีการกินอาหารจากวัฒนธรรมอื่นเพิ่มมากขึ้นในกลุ่มคนรุ่นใหม่

แต่เดิมระบบการเกษตรในตำบลศรีสะเกษ เน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลักไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอกการใช้แรงงานคน สัตว์ ไม่ใช้สารเคมี ทำตามกำลังที่มีในครัวเรือน มีระบบการผลิตเพื่อการบริโภคมีความหลากหลายของชนิดพืช มีการเอาแรงหรือลงแขก ช่วยกันของคนในชุมชน ต่อมาเป็นการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ตามนโยบายของรัฐซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงจากการทำพืชหลากหลาย เช่น เคยปลูกข้าวไร่ ฝ้าย แตงต่างๆ ข้าวโพด ละหุ่ง มาเป็นข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพียงอย่างเดียว เกษตรกรเริ่มมีการใช้สารเคมีตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 เป็นต้นมาตามวิธีการเกษตรเชิงพาณิชย์ และมีการเพิ่มปริมาณมากขึ้นจนถึงปัจจุบัน ผลกระทบที่เห็นได้ชัดคือ วิถีทำมาหากินเปลี่ยน ป่าไม้ลดลง ระบบนิเวศน์ทั้ง ดิน น้ำ ถูกทำลาย ความหลากหลายของอาหารทั้งพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ แมลงต่างๆ หายไป สุขภาพคนในชุมชนแย่ลง หนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้น

จุดก่อเกิด และกระบวนการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีสะเกษ

จากหลายสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2557-2558 ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของราคาข้าวโพดตกต่ำ ราคาไม่แน่นอน ผืนดินที่เคยเป็นที่ทำกินมาแต่บรรพบุรุษก็ถูกภาครัฐทวงคืนด้วยเหตุผลว่าชาวบ้านทำกินในพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติ ระบบการเกษตรจากที่เคยเป็นเกษตรดั้งเดิมที่เปลี่ยนไปเป็นเกษตรเชิงพาณิชย์ ส่งผลให้สภาพสังคมเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป ป่าถูกเปลี่ยนให้เป็นที่ทำกิน ป่าจึงลดลง ทรัพยากรในป่าก็ลดลง นอกจากนั้นการใช้สารเคมีทำให้สุขภาพของคนในชุมชนที่ย่ำแย่ลงโดยเฉพาะโรคมะเร็งที่พบว่าคนในชุมชนมีอัตราการเป็นโรคนี้อยู่เกินกว่าที่ผ่านมา จากสภาพปัญหาเหล่านี้ทำให้แกนนำชุมชนได้ช่วยกันขบคิดว่าจะนำพาชุมชนของตัวเองให้รอดพ้นสภาวะวิกฤตเหล่านี้ได้อย่างไร

ปี 2559 ทางแกนนำตำบลศรีสะเกษได้รับงบประมาณจากองค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ ผ่านสภาองค์กรชุมชนตำบลศรีสะเกษ ในเรื่องของการจัดทำข้อมูลรายแปลง ข้อมูลพื้นที่ทำกินของชาวบ้านที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์และอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ จากการมองเห็นข้อมูลดังกล่าวทำให้แกนนำมองว่าคนในชุมชนเองที่จำเป็นต้องลุกขึ้นมาปกป้องผืนป่า เพื่อให้ป่าเป็นแหล่งอาหารเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตชุมชน เป็นแหล่งสร้างรายได้ เป็นพื้นที่ซับน้ำให้มีน้ำกินน้ำใช้ทางการเกษตร ให้คนในตำบลสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอก นอกจากนั้นการปรับเปลี่ยนจากวิถีเกษตรเชิงพาณิชย์มาสู่เกษตรแบบประณีต เกษตรปลอดภัย ก็เป็นอีกคำตอบหนึ่งที่จะทำให้ครอบครัวของคนในชุมชนสามารถสร้างรายได้ไปพร้อมกับการดูแลสุขภาพของตัวเองไปด้วยอย่างยั่งยืน

ในปีนี้อาจได้ก่อเกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้านจำนวน 71 คนซึ่งมาจาก 3 ตำบล คือ ศรีสะเกษ น้ำตก และนาบ้อย ทำงานภายใต้โครงการเกษตรอินทรีย์ทางเลือก ทางรอด ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสกว. กิจกรรมของกลุ่มคือการปลูกผักของอินทรีย์ ผักหอมพันธุ์พุ่มฝ้ายนาน1 และการปลูกผักสวนครัวต่างๆ เกิดการส่งผลผลิตของผักหอม และผักทองเข้าสู่ห้าง TOP และในขณะนั้นเองพระครูสุจินนันทธรรมเจ้าอาวาสวัดบ้านหนองป่าคำ ได้เชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้กับพระครูสุจินนันทกิจ เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ ซึ่งต่อมาได้รับงบประมาณสนับสนุนการทำงานจากกองทุนสิ่งแวดล้อม จึงเกิดการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้บ้านหนอง

ป่าค่า ซึ่งศูนย์นี้ต่อมายังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีสะเกษ

ในปี 2560 ยังคงมีการดำเนินกิจกรรมต่อเนื่อง แต่จำนวนสมาชิกในกลุ่มลดลงจากเดิม 71 คน เหลือ 20 คน ซึ่งคนที่เหลือเป็นคนในตำบลศรีสะเกษทั้งหมด ปีนี้ทางแกนนำได้มีการพัฒนาวิธิตด ยกระดับกระบวนการ และองค์ความรู้ด้วยการทำงานวิจัยซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) กิจกรรมของสมาชิกยังคงเป็นการทำเกษตรแบบอินทรีย์ เนื่องจากสมาชิกผ่านการทำเกษตรอินทรีย์มาแล้ว และมีความเชื่อมั่นว่าการผลิตแบบอินทรีย์นี้แหละคือทางออก ผลผลิตที่ได้ส่งเข้าห้าง TOP และห้าง Big C มีการจัดทำข้อมูล เช่น แผนที่รายแปลง แผนที่แหล่งน้ำเพื่อพัฒนา บันทึกรายรับรายจ่าย เพื่อเปรียบเทียบในการปลูกข้าวโพด กับการผลิตแบบอินทรีย์

ปี 2561-2562 สมาชิกในกลุ่มได้มีการทำเกษตรอินทรีย์อย่างต่อเนื่อง และจากข้อมูลงานวิจัยที่ได้ไปสำรวจพื้นที่ทำการเกษตรของสมาชิก ทำพิกัด ขอบเขตรายแปลง ทำข้อมูลแหล่งน้ำของสมาชิกไว้ทั้งหมด ทำให้ได้เห็นข้อจำกัดของการนำน้ำมาใช้ในแปลง ซึ่งจริงๆแล้วในตำบลศรีสะเกษแหล่งน้ำมีเยอะ แต่บางแหล่งไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เพราะเป็นพื้นที่สูง และอยู่ห่างไกลจากชุมชน จึงได้มีการพัฒนาแหล่งน้ำเพิ่มเติมโดยการกั้นน้ำเป็นฝายขนาดเล็ก แล้วทำระบบส่งน้ำ เพื่อกระจายน้ำมายังพื้นที่รับน้ำของชาวบ้านทั้งที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม และชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิก โดยใช้งบประมาณของกลุ่มส่วนหนึ่ง และเงินจากการรับบริจาคผ่านสายบุญของพระครูสุจินนันทธรรม เจ้าอาวาสวัดหนองป่าค่า ส่วนแรงงานนั้นชาวบ้านที่ได้รับผลประโยชน์ต่างก็มาออกแรงช่วยกันทำโดยไม่ต้องเสียงบประมาณแต่อย่างใด

รูปที่ 9 ภาคผนวก ค กิจกรรมขยายระบบน้ำเข้าสู่แปลง

ได้มีการพัฒนางานอาชีพอื่นๆ ที่คาดว่าจะสร้างรายได้ให้กับสมาชิกกลุ่มได้หลายทาง เช่น การทำงานใบไม้ และการส่งเสริมปลูกไผ่ชางหม่น ไผ่รวก ไผ่บง ไผ่ชางป่า เพื่อทำเป็นเฟอร์นิเจอร์ ถ่าน และงานจักสาน ต่อมาได้ทำโครงการนักเรียนเกษตรมีอาชีพร่วมกับมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน มีการจัดทำเป็นหลักสูตรต่างๆ เพื่อเป็นการเพิ่มความรู้ในด้านการทำเกษตรแบบอินทรีย์ให้กับสมาชิกในกลุ่ม

รูปที่ 10 ภาคผนวก ค สมาชิกในกลุ่มศึกษาดูงานนอกพื้นที่

จากการเชื่อมต่อการทำงานกับทางพระครูสุจินนันทกิจ เจ้าอาวาสวัดโป่งคำ ซึ่งขณะนั้นได้รับการสนับสนุนงบประมาณทำโครงการจากกองทุนสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดหนองป่าคำ ขึ้นที่วัดหนองป่าคำ โดยมีพระครูสุจินนันทกรรม เจ้าอาวาสวัด พร้อมกับคณะกรรมการเป็นตัวหลักในการขับเคลื่อนศูนย์ และต่อมาวันที่ 15 ธันวาคม 2562 ได้มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีษะเกษ ซึ่งศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดหนองป่าคำก็เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีษะเกษอีกด้วย

ปี 2563 หลังจากที่ได้ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีษะเกษ ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อปลายปี 2562 จนถึงปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่ม 38 คน สถานที่ในการปฏิบัติการของกลุ่ม อยู่ที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดหนองป่าคำ บ้านหนอง หมู่ที่ 10 ต.ศรีษะเกษ อ.น่าน้อย จ.น่าน โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อการรวมตัวและสานพลังยกระดับเกษตรกรรมระดับกลุ่มตำบลในการพัฒนาอาชีพทางการเกษตรอย่างเป็นระบบโดยเน้นเกษตรอินทรีย์เป็นหลัก 2) เพื่อการสร้างพื้นที่อาหารปลอดภัยและการสร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร การอนุรักษ์รักษาพันธุ์กรรมพืชพื้นถิ่น 3) เพื่อการสร้างรายได้และอาชีพทางเลือกให้กับเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนวิถีการทำเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ 4) เพื่อเป็นการส่งเสริมสนับสนุนการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมชุมชน

รูปที่ 11 ภาคผนวก ค กิจกรรมฝึกอบรมในแปลงและประชาสัมพันธ์กลุ่มตำบลศรีชะเกษ

กลุ่มได้วางเป้าหมายการทำงาน คือ 1) การพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน 2) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน 3) การสร้างอาหารปลอดภัยและความมั่นคงทางด้านอาหาร นอกจากนั้นทางกลุ่มยังได้นำเอาศาสตร์พระราชามาใช้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนอีกด้วย มีการวางกลยุทธ์ในการพัฒนา 2 ด้านคือ

1. พัฒนาคน

1.1 สร้างความเข้มแข็งกลุ่มด้วยการพัฒนาระดับเกษตรกรบนฐานทุนที่มีและความรู้ใหม่

2. พัฒนางาน

2.1 ส่งเสริมการทำเกษตรอินทรีย์โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.2 พัฒนาคุณภาพผลผลิต กระบวนการผลิตและการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม SDGsPDS

2.3 สร้างเครือข่าย เชื่อมโยงภาคีด้านการตลาดและวิชาการ

การนำเอาความรู้ (Knowledge) มาใช้ เช่น จัดทำข้อมูลเกษตรกร ข้อมูลแปลงผลิต หมั่นพบปะศึกษาอบรม รับความรู้ก่อนลงมือทำ ลงมือปฏิบัติการ รู้จักบันทึกและวิจัยเพื่อแก้ไขและพัฒนา

การนำเอาคุณธรรม (Virtues) เช่น ยินดีให้มีการตรวจแปลง และมีสำนึกในการปรับเปลี่ยน ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี ไม่ใช่ฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง และสารอินทรีย์ที่ไม่อนุญาต ส่งผลผลิตตรวจสอบสารตกค้างจากสถาบันทางวิชาการเพื่อยืนยันความปลอดภัยก่อนถึงมือผู้บริโภค

เพื่อให้การขับเคลื่อนงานของกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และต่อเนื่อง ได้มีการจัดตั้งคณะทำงาน 2 ชุดด้วยกัน คือ คณะทำงาน/กรรมการ และผู้ตรวจแปลง/นักส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ประจำกลุ่ม

คณะทำงาน/กรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีชะเกษ

1. พระครูสุจิตนันทธรรม	ที่ปรึกษา
2. นางสาวช่อเอื้อง ปันติ	ประธาน
3. นายสิทธิกร มาจักร	รองประธาน
4. นางพรสินี กองพรม	เลขานุการ
5. นางภิญโญ หล้าคำ	ผู้ช่วยเลขานุการ
6. นางลลิตา พรหมรักษา	เหรัญญิก
7. นายเถิง ไนทะนะ	ผู้ช่วยเหรัญญิก
8. นางณัฐธิดา ตรงต่อ	กรรมการ
9. นายสังคม เรือนใจ	กรรมการ
10. นางมยุรี เทพจันทิ	กรรมการ
11. นางเนตรนารี ไนทะนะ	กรรมการ
12. นางเพ็ญศรี ปัญญาอุด	กรรมการ

ผู้ตรวจแปลง/นักส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ประจำกลุ่ม

1. นางสาวช่อเอื้อง ปันติ
2. นายสิทธิกร มาจักร
3. นางพรสินี กองพรม
4. นางลลิตา พรหมรักษา
5. นางณัฐธิดา ตรงต่อ

ซึ่งคณะนี้มีบทบาทหน้าที่ส่งเสริมให้ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ตรวจแปลงเพื่อทำการรับรองตามมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม SDGsPDS

เกษตรอินทรีย์...หัวใจหลักในการขับเคลื่อนกลุ่ม

รูปที่ 12 ภาคผนวก ค ตัวอย่างการกิจกรรมในแปลงของสมาชิกในกลุ่ม

เกษตรอินทรีย์ถือเป็นกิจกรรมหลักที่ทางกลุ่มได้ใช้เป็นแนวทางการทำงานร่วมกัน ทางกลุ่มได้ให้นิยามเกษตรอินทรีย์คือเกษตรคุณธรรม เป็นการผลิตที่คิดถึงผู้บริโภคเป็นหลัก กระบวนการเกษตรอินทรีย์นั้นหากใครจะทำเกษตรอินทรีย์ต้องมีระยะปรับเปลี่ยน ซึ่งต้องใช้เวลาประมาณ 3 ปี และในการทำเกษตรอินทรีย์ต้องอาศัยองค์ประกอบและวิธีการหลายอย่างที่จะทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ประสบผลสำเร็จได้ อย่างเช่น

1. คน มีใจ มีเวลา มีปัญญา มีคุณธรรม
2. ดิน ใช้พื้นที่น้อย ไม่เติมเคมีลงในดิน ทำให้ดินมีชีวิต ไม่เฝ้า ไม่ฆ่า ทำแนวกันชน ตรวจและปรับปรุงคุณภาพดิน
3. น้ำ มีบ่อพัก ใช้จุลินทรีย์ได้ย่อยสลายสารตกค้าง ขุดสระเอง ปลาในน้ำเลี้ยงแบบธรรมชาติไม่ใช้หัวอาหาร
4. ปุ๋ย ใช้จากสิ่งที่มีในธรรมชาติ มูลสัตว์ต้องผ่านการหมัก ปุ๋ยอินทรีย์หรือสารชีวภัณฑ์ ต้องได้รับการรับรอง น้ำหมักและฮอร์โมนต่างๆ เน้นภูมิปัญญาในท้องถิ่น
5. เมล็ดพันธุ์ ควรใช้เมล็ดพันธุ์ที่ไม่ผ่านกระบวนการตัดต่อพันธุกรรม กรณีเมล็ดพันธุ์ที่ขายตามท้องตลาดต้องผ่านการแช่น้ำอุ่น หรือล้างเคมีก่อนที่จะนำไปเพาะ หรือปลูก
6. การจัดการวัชพืช ใช้แรงงานคน ไม่ใช้สารเคมี ไม่เผาเศษวัชพืช นำไปทำปุ๋ยหมัก หรือคลุมหน้าดิน
7. การจัดการแมลงและโรคพืช เน้นการป้องกัน ไม่ใช้สารเคมี ใช้สารชีวภัณฑ์ หรือน้ำหมักไล่แมลงที่ทำจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ใช้วิธีการปลูกดอกดาวเรืองในแปลงเพื่อล่อ และดึงดูดแมลง ใช้สารล่อและกับดักแมลง ใช้ธรรมชาติดูแล

กระบวนการระหว่างการผลิตของสมาชิกจะมีการตรวจแปลง การบันทึกฟาร์ม การจัดทำข้อมูลแปลง พิกัดพื้นที่ การวางแผนการปลูก แผนการตลาด ข้อมูลสมาชิกกลุ่ม (ใส่รูปแผนที่รายแปลง) และทางกลุ่มได้มีการส่งผลผลิตของสมาชิกการเพื่อตรวจสอบสารตกค้างในผลผลิต โดยใช้ห้องแลปของสถาบันวิชาการ/ห้องแลปภาครัฐ

นอกจากนั้นการสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภคก็เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้การทำเกษตรอินทรีย์ได้ผลอย่างต่อเนื่อง คือการที่ผู้บริโภคสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ว่าใครคือผู้ที่ผลิต และการรับรองมาตรฐานผลผลิตถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างมากต่อการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อที่จะสามารถยืนยันคุณภาพของผลผลิต กระบวนการผลิตและสร้างความเชื่อมั่นให้ผู้บริโภคให้ตรวจสอบย้อนกลับได้

รูปที่ 13 ภาคผนวก ค ตัวอย่างไลน์ของผู้ผลิตที่ผู้บริโภคสามารถตรวจสอบข้อมูลได้

ทางกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีชะเกษ ได้เชื่อมต่อกับทางเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์น่าน ซึ่งมีพระครูสุจิตต์นันทกิจ เป็นประธานเครือข่าย โดยได้เชื่อมเอามาตรฐาน SDGsPDS (Sustainable Development Goals Participatory Guarantee System) ซึ่งเป็นกระบวนการรับรองเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วม เป็นการนำแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยองค์การสหประชาชาติ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิด “ชุมชนร่วมรับรอง” ซึ่งมีข้อกำหนดการทำเกษตรอินทรีย์อยู่ 22 ข้อด้วยกัน เพื่อที่จะรับรองมาตรฐาน SDGsPDS Organic โดย สหพันธ์เกษตรกรรมยั่งยืนแห่งประเทศไทย TSAC (Thailand Sustainable Agriculture Confederation)

มาตรฐานการรับรองแบบมีส่วนร่วม SDGsPGS (Sustainable Development Goals Participatory Guarantee)

ข้อกำหนดในการรับรองมาตรฐาน SDGsPGS มี 22 ข้อดังนี้

1. เกษตรกรต้องแจ้งพื้นที่ทางการเกษตรที่ตนครอบครอง
2. เกษตรกรต้องทำระบบกรรมยั่งยืนภายใน 3 ปี อนุญาตให้ทำแปลงทดลอง 3 ปีแรก
3. ต้องมีการตรวจวัดค่าของดิน น้ำ
4. ต้องไม่รับรองพืชคู่ขนานกับเกษตรเคมี หรือมีการแยกชนิดกันอย่างชัดเจนสามารถตรวจสอบย้อนกลับผลผลิตได้
5. ต้องมีแนวกันชนทั้งทางน้ำทางอากาศหรือคันดินระยะห่างอย่างน้อย 3-5 เมตร
6. ไม่ปลูกข้าวมากกว่า 2 ไร่ต่อปีในนา มีการพักดินและบำรุงดิน
7. เกษตรกรมีการปลูกข้าวปลูกผักไว้กินเอง
8. เกษตรกรสามารถขายข้าวจากแปลงนาเป็นแบบอินทรีย์หลังผ่านการรับรองมาตรฐานอย่างน้อย 36 เดือน
9. เกษตรกรสามารถขายผักผลไม้อินทรีย์เป็นแบบอินทรีย์หลังผ่านการรับรองมาตรฐานอย่างน้อย 36 เดือน

10.ปศุสัตว์อินทรีย์ต้องเลี้ยงอาหารแบบอินทรีย์ หากเลี้ยงด้วยอาหารระยะปรับเปลี่ยนให้รับรองเป็นปศุสัตว์“อารมณ์ดี”ระยะเวลาในการปรับเปลี่ยน 36 เดือน

11.หลีกเลี่ยงการใช้เมล็ดพันธุ์ที่คลุกสารเคมีกรณีที่ทำไม่ได้ให้นำเมล็ดพันธุ์ไปล้างน้ำอุ่น น้ำหมักชีวภาพที่ไม่ละเมิดมาตรฐานก่อนนำไปปลูก

12.ห้ามเกษตรกร ใส่ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง ฮอร์โมน สารเคมีสังเคราะห์ หรือใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ไม่มีทราบส่วนผสมและไม่มีมาตรฐานเกษตรอินทรีย์รองรับ

13.ห้ามเผาตอซังในแปลงอินทรีย์

14.ระวังสารเคมีจากบ้านเรือนปนเปื้อนแปลงเกษตรอินทรีย์

15.ห้ามใช้ถังฉีดพ่นร่วมกับถังที่ใช้ในเกษตรเคมี

16.ห้ามนำผลผลิตอินทรีย์ไปปนกับผลผลิตเคมีต้องแยกให้ชัดเจน

17.การแยกข้าวจากเครื่องสีควรนับหลังจาก 3 กระสอบแรกเป็นอินทรีย์ถือว่า 3 กระสอบแรกเป็นการล้างเครื่องสี

18.ห้ามใช้กระสอบปุ๋ยเคมี หรือภาชนะที่ปนเปื้อนเคมีกับผลผลิตเกษตรอินทรีย์

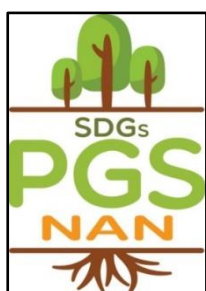
19.เกษตรกรควรมีการตรวจเลือดเพื่อวัดระดับสารเคมีในเลือด

20.เกษตรกรต้องมีการรวมกลุ่ม การลงหุ้น มีกติกาของกลุ่ม

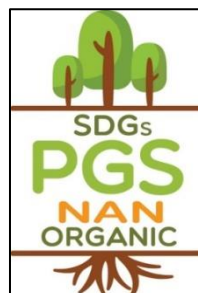
21.เกษตรกรต้องมีการทำบันทึกฟาร์มโดยละเอียด

22.เกษตรกรต้องให้การยินยอมในการเปิดเผยข้อมูลรายละเอียดแปลงและผลการตรวจแปลงต่อเครือข่ายฯ

มาตรฐาน SDGsPDS มีระยะปรับเปลี่ยน 3 ปี เว้นแต่เป็นการเกษตรแบบธรรมชาติและวนเกษตรที่ไม่มีการใช้สารเคมีแต่ต้องมีการยืนยันทางเอกสาร และที่สำคัญการจัดการเก็บเกี่ยวผลผลิตระยะปรับเปลี่ยนมีความสำคัญมาก จะต้องแยกผลผลิตระยะปรับเปลี่ยนปีที่ 1, 2, 3, และผลผลิตที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตร อินทรีย์SDGsPGS อย่างชัดเจน ดังนั้นจึงได้มีการใช้สติ๊กเกอร์เพื่อแสดงระยะให้ชัดเจน หากว่าได้รับการรับรองตั้งแต่ปีที่ 4 ไปแล้ว เกิดทางสมาชิกทำผิดระเบียบ หรือตรวจไม่ผ่านการรับรอง จะต้องมีถอดออกจาก การได้รับมาตรฐาน ไม่สามารถใช้สติ๊กเกอร์นี้กับผลผลิตได้อีกต่อไป

สติ๊กเกอร์สำหรับระยะปรับเปลี่ยน 1-2 ปี

สติ๊กเกอร์สำหรับปีที่ 4 เป็นต้นไป

รูปที่ 14 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสติ๊กเกอร์

ผลที่เกิดขึ้นหลังจากการดำเนินงาน

ด้านความรู้

1. สมาชิกมีความรู้ในเรื่องของการบำรุงดินเพิ่มขึ้นจากเดิม โดยได้อาจารย์ของทางมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านน่าน ได้จัดทำหลักสูตรอบรมการใช้สารจากธรรมชาติ สมุนไพรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน มาทดแทนการใช้สารเคมีในการบำรุงดิน และไล่แมลงศัตรูพืช
2. สมาชิกมีความรู้เรื่องของการวางแผนด้านการตลาด โดยมองจากความต้องการของผู้บริโภค

ด้านทัศนคติ

1. สมาชิกในกลุ่มมีความซื่อสัตย์ มีคุณธรรมในการผลิตตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์
2. มีการใช้วัดมาเป็นพื้นฐานในการรวมใจ
3. มีความเชื่อมั่นว่าการรวมกลุ่ม และการมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจะทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนงาน เพราะสมาชิกทุกคนจะมีทัศนคติ อุดมคติที่เหมือนกัน มาด้วยใจ มีการแบ่งงานกันตามความถนัด และมีการสื่อสารกันตลอดโดยใช้ไลน์กลุ่ม
4. ชาวบ้านบางส่วนหันมาบริโภค และซื้อผลผลิตที่เป็นอินทรีย์มากขึ้น เพราะห่วงสุขภาพของตนเอง
5. มีความเชื่อมั่นว่าธรรมชาติเกื้อหนุนกัน ส่งผลให้เกิดความสุขทางจิตใจ และตอบโจทย์เรื่องสุขภาพของคนในชุมชน

ด้านการปรับเปลี่ยน หรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปฏิบัติ

1. คน
 - ได้แกนนำที่มีคุณภาพ ทั้งเรื่องของใจ และความรู้
 - สมาชิกมีความเข้าใจในกลไกการตลาด ส่งผลให้มีการวางแผนการผลิตในแปลงของตนเอง
2. สังคม
 - เห็นกลไกการทำงานของกลุ่มที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง
3. นิเวศสิ่งแวดล้อม
 - มีพื้นที่ลดการใช้สารเคมี หันมาผลิตเกษตรอินทรีย์เพิ่มขึ้น จำนวน 64 ไร่ และในปี 2562 มีสมาชิกที่ได้รับการรับรองแปลงแล้ว จำนวน 26 ราย
 - สภาพดินในแปลงของเกษตรกรดีขึ้น เนื่องจากมีการไม่ใช้สารเคมี แต่หันมาบำรุงดินโดยใช้สารทดแทนจากธรรมชาติ
4. เศรษฐกิจ
 - มีทางเลือกที่หลากหลายในด้านการทำอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ เช่น ปลูกข้าวโพด พืชผักทางเลือก (เผือก ฟักทอง มะเขือพวง และผักสวนครัวต่างๆ) ไข่ มะม่วงหิมพานต์
 - มีรายได้จากการขายพืชผลทางการเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น และได้ขายในราคาที่เป็นธรรม จากข้อมูลงานวิจัยของกลุ่ม ชี้ให้เห็นถึงรายได้ที่แท้จริง ของการทำไร่ข้าวโพดกับการทำเกษตรอินทรีย์ เปรียบเทียบแบบผสมผสาน พบว่า ข้าวโพด 1 ไร่ ให้ผลตอบแทนเพียงไร่ละ 1,666 บาท เกษตรอินทรีย์ 1 ไร่ ให้ผลตอบแทน 3,020 บาท และพบว่ามีเงื่อนไขอื่นๆอีกเช่น รายได้จากข้าวโพด

ต้องลงทุนใหม่และใช้เงินซื้ออาหารประจำวัน แต่เกษตรกรอินทรีย์ ลงทุนน้อยลงเรื่อยๆและมีอาหารประจำวันกินอย่างปลอดภัยต่อสุขภาพ

- สามารถที่จะเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตบางชนิดได้ เช่น ฟักทองพื้นเมือง และเผือกพันธุ์พื้นเมืองเป็นที่ต้องการของตลาดระดับพรีเมียม

5. สุขภาพ

- ครอบครัวและคนในชุมชนมีโอกาสได้บริโภคอาหารที่ปลอดภัย

ด้านการเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย

- สมาชิกมีการเรียนรู้และเชื่อมโยงภายนอกมากขึ้น
- ได้เพื่อนร่วมทาง หรือภาคีเครือข่ายที่เข้ามาหนุนเสริมในหลายเรื่องทั้งแนวความคิด กระบวนการงบประมาณ องค์ความรู้ และด้านการตลาด อาทิเช่น เครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเกษตรกรอินทรีย์ น่าน สภาองค์กรชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สถาบันเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา น่าน สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พัฒนาที่ดิน ศูนย์ปราชญ์สามอาชีพ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ห้างTOP และห้างBig C

ปัญหาอุปสรรค

1. การจัดการน้ำ

- ขาดแหล่งน้ำสะอาดสำหรับการทำเกษตรอินทรีย์
- ขาดนวัตกรรมและทุนในการนำน้ำจากแหล่งน้ำมาใช้ในแปลงเกษตร

2. ด้านการตลาด

- ยังไม่สามารถเพาะปลูกผลผลิตให้ได้ปริมาณและคุณภาพเพียงพอต่อความต้องการของตลาด
- ตลาดระดับชุมชนยังไม่มีจัดการที่เป็นระบบ พฤติกรรมผู้บริโภคยังไม่เปลี่ยน

3. ด้านการผลิต

- การจัดการแปลงยังทำไม่ดีพอ ยังขาดทักษะและความรู้ที่ถูกต้องในการจัดการแปลง
- ขาดทุนทรัพย์ในการพัฒนาแปลงเกษตรให้มีความพร้อมในปัจจุบัน
- การควบคุมการเปลี่ยนแปลงจากสภาพภูมิอากาศ

แนวทาง แผนงานการพัฒนากลุ่มในอนาคต

1. การส่งเสริมและขยายผล ถ่ายทอดองค์ความรู้การทำเกษตรอินทรีย์
2. การปลูกพืชยืนต้น เช่น มะม่วงหิมพานต์ ไม้ และพืชทางเลือกอื่น
3. ยกกระดับเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ในการส่งเสริมการรักษาทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม วิถีวัฒนธรรมชุมชน การทำบรรจุภัณฑ์จากธรรมชาติ ทำบรรจุภัณฑ์ที่ดึงดูดผู้ซื้อ เพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิต เช่น ข้าวไรซ์เบอร์รี่
4. องค์ความรู้ด้านการแปรรูปและสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์
5. พัฒนาต่อยอดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ความสำเร็จ และการขยายผลไปสู่คนอื่นๆที่สนใจ

คุณช่อเอื้อง ปันติ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีชะเกษ บอกว่าการทำงานกลุ่มในพื้นที่เป็นเพียงจุดเล็กๆ แต่มีความเชื่อว่าจุดเล็กๆ นี้สามารถที่จะทำให้ขยายไปถึงเป้าหมายใหญ่ที่วางไว้ได้ ในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดน่าน โดยมองว่าขณะนี้ทางกลุ่มประสบความสำเร็จไปแล้ว 60% โดยวัดจาก “คนเริ่มเปลี่ยน ทุกอย่างเริ่มเปลี่ยน” แต่ละคนต่างก็ทำตามหน้าที่ที่ตนเองถนัด เกิดการเชื่อมโยงเครือข่ายการทำงานร่วมกัน ที่สำคัญคือการทำที่ทุกคนได้ “เห็นทิศทาง เห็นทางเลือก และเชื่อว่าเรามาถูกทางแล้ว” เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนงานไปได้อย่างต่อเนื่อง

ส่วนหากว่ามีพื้นที่อื่นที่สนใจในการจะนำเอาบทเรียนของทางกลุ่มไปทำในพื้นที่ของตนเอง ประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือการรวมกลุ่ม เพราะกลุ่มเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการทำงานในชุมชน และการทำงานควรจะมีเครือข่ายที่สนับสนุน หรือสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อนำมาพัฒนาตามกำลังของชุมชน

คุณช่อเอื้อง ปันติ

ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ตำบลศรีชะเกษ

ผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน

แนวคิด การก่อเกิด และกระบวนการทำงาน

กลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน ก่อตั้งเมื่อปี 2559 ด้วยความร่วมมือของสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) ที่ต้องการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของเกษตรกรที่ผลิตแล้วไม่มีตลาดรองรับที่ชัดเจน ซึ่งในความเป็นจริงแล้วเกษตรกรมีหลายทางเลือก ยิ่งปัจจุบันนี้มีหลายพื้นที่ หลายหน่วยงานเข้ามาส่งเสริม แต่สิ่งที่เห็นคือสุดท้ายแล้วเกษตรกรก็ยังไปต่อไม่ได้ อย่างเช่นที่ผ่านมามีที่อบสั ซูเปอร์มาเก็ต เข้ามาทำ MOU ร่วมกับองค์กรเครือข่ายชาวบ้าน แต่เกษตรกรก็ยังไม่สามารถผลิตให้ได้ตามความต้องการของตลาด นั่นเป็นเพราะยังขาดระบบการวางแผน การบริหารจัดการผลผลิต และการสื่อสารระหว่างตลาดกับกลุ่มเกษตรกร ทำให้บางที่ตลาดต้องการคุณภาพผลผลิตแบบนี้ เกษตรกรไม่สามารถผลิตให้ได้เพราะเกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจไม่มีกระบวนการพัฒนาคุณภาพของผลผลิตให้ได้ตามมาตรฐานที่ตลาดต้องการ ฉะนั้นจึงเป็นเหตุผลที่ทางสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) นำเอากระบวนการเกษตรอินทรีย์แบบพีจีเอส (PGS) เข้ามาเป็นเครื่องมือในการทำงานกับกลุ่มเกษตรกร

กระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมพีจีเอส หรือ PARTICIPATORY GUARANTEE SYSTEMS : PGS หมายถึง ระบบการรับรองเกษตรอินทรีย์โดยชุมชน ตามหลักการและมาตรฐานเกษตรอินทรีย์สากล ด้วยการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็ง และต่อเนื่องของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของชุมชน ภายใต้การสร้างพื้นฐาน ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน การเป็นเครือข่ายทางสังคมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (IFOAM, 2014; 2015)

เหตุผลที่เลือกใช้ระบบพีจีเอส ไม่ใช่แค่เงื่อนไขให้เกิดการผลิตเพียงอย่างเดียว แต่พีจีเอสเป็นกลไกที่ออกแบบมาให้เกษตรกรกับตลาดได้ทำงานด้วยกันโดยตรง โดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง เป็นระบบที่ส่งเสริมให้เกษตรกรรายย่อยเกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มเกษตรกร และส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่มเกษตรกร กลุ่มผู้บริโภคร/ตลาด รวมไปถึงผู้ไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่นสถาบันการศึกษา เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตรวจสอบรับรองมาตรฐาน ส่งผลให้เกิดความเชื่อมโยงกันระหว่างคนผลิตและผู้บริโภค เกิดความใกล้ชิดและความไว้วางใจระหว่างกัน นอกจากระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วม พีจีเอส แล้วนั้น ยังมีระบบรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ อีก 2 รูปแบบได้แก่ 1.รับรองโดยภาครัฐ เกษตรกรไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรับรองแต่จะมีข้อจำกัดเรื่องความล่าช้าเนื่องจากจำนวนเจ้าหน้าที่ของรัฐมีไม่เพียงพอ และจำนวนเกษตรกรที่ขอรับรองมีปริมาณที่มาก 2.รับรองโดยภาคเอกชน เกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายในการรับรอง และไม่เหมาะกับเกษตรกรรายย่อย เนื่องจากเกษตรกรรายย่อยมีพื้นที่ผลิตน้อย รายได้ต่อปีมีไม่มาก ซึ่งการรับรองจากภาคเอกชนเกษตรกรต้องเสียค่าใช้จ่ายอย่างน้อย 35,000 บาทต่อปี. ด้วยข้อจำกัดของทางภาครัฐและเอกชน สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ หรือไอโฟม (IFOAM) จึงออกแบบกระบวนการกลุ่มรับรองตนเองแบบมีส่วนร่วม พีจีเอส เพื่อให้เกษตรกรรายย่อยได้รวมกลุ่มกัน และช่วยกันตรวจสอบดูแลผลผลิตของแปลงสมาชิกกลุ่ม มีการจัดทำมาตรฐานกำหนดเงื่อนไขเพื่อใช้เป็นกรอบการทำงานร่วมกันและเพื่อสร้างความเชื่อมั่นเชื่อถือให้กับผู้บริโภค

ด้วยกลไกและกระบวนการรับรองแบบมีส่วนร่วม พีจีเอส ที่สามารถปรับให้ยืดหยุ่นเข้ากับบริบทของเกษตรกรในพื้นที่ได้ตามความเหมาะสม แต่ยังคงยึดหลักการตามข้อกำหนดมาตรฐานสากลที่สหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติกำหนด หรือมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย (มกท.) กำหนดขึ้น เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือและความเชื่อมั่นให้กับผู้บริโภค ปัจจุบันกลุ่มเกษตรอินทรีย์ พีจีเอส น่าน ได้กำหนดข้อกำหนดมาตรฐานที่ใช้เป็นแนวทางในการรับรองมาตรฐานจำนวน 23 ข้อ สำหรับกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตพืชผัก และข้อกำหนดมาตรฐานจำนวน 24 ข้อ สำหรับกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ไข่ ซึ่งข้อกำหนดมาตรฐานถูกร่างจากกระบวนการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกร ผู้บริโภค/ตลาดและผู้ไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น สถาบันการศึกษา ที่มาช่วยกันคิดและร่างข้อกำหนดของกลุ่ม ซึ่งจะมีการปรับและทบทวนกันในทุก ๆ ปี

รูปที่ 15 ภาคผนวก ค หลักการของระบบการรับรองแบบมีส่วนร่วมกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์พีจีเอสน่าน

หลักการของพีจีเอส : พีจีเอสเป็นการรับประกันคุณภาพผลผลิตอินทรีย์โดยชุมชนที่เหมาะสมกับสภาพบริบทของชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรมและการเกษตรของท้องถิ่น วิธีการของพีจีเอสไม่มีสูตรสำเร็จ แต่กลุ่มพีจีเอสจะต้องดำเนินการภายใต้หลักการเดียวกันคือ หลักการพีจีเอสของ IFOAM (กองวิจัยและพัฒนาการจัดการที่ดิน, 2558; มูลนิธิเกษตรอินทรีย์ไทย, 2558ก-; 2558ข; IFOAM, 2014) ที่นานาชาติทยอยอมรับดังนี้

1.การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นเจ้าของร่วมกันในการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการเริ่มวางแผนตัดสินใจร่วมกันในการดำเนินกิจกรรม กำหนดกฎระเบียบต่างๆ เช่น กำหนดมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของกลุ่ม กำหนดบทลงโทษ กำหนดกระบวนการตรวจเยี่ยมแปลงเกษตรของสมาชิกกลุ่ม กำหนดการประชุม การเรียนรู้ร่วมกัน การฝึกอบรมต่างๆ เป็นต้น

2.การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นจุดแข็งของกระบวนการ เช่นการจัดให้มีการประชุมประจำเดือนของกลุ่ม เพื่อเป็นเวทีในการรวบรวมข้อคิดเห็นต่างๆ เพื่อพัฒนาและเป็นการสื่อสารให้ผู้บริโภคได้เข้าใจการผลิตไปพร้อมๆ กัน ซึ่งสามารถกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ของกลุ่มได้ รวมถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้พัฒนาการผลิตระหว่างสมาชิกกลุ่ม

3.ความโปร่งใส กลุ่มต้องกำหนดระบบการรับประกันการผลิต ซึ่งจะต้องวางร่วมกัน เช่นมีเอกสารที่ชัดเจน ได้แก่ มาตรฐานข้อกำหนด การผลิต ระบบการตรวจประเมินภายใน บทลงโทษหากกระทำความผิดรายชื่อที่อยู่ของสมาชิกผู้ผลิตและรายละเอียดการปฏิบัติในฟาร์มของสมาชิกแต่ละราย หรือจัดทำเป็นเอกสารแบบสอบถามหรือการนำข้อมูลผู้ได้รับการรับรองจัดทำเป็นฐานข้อมูลส่วนกลางของกลุ่มไว้ หากเป็นกลุ่มระดับฐานรากอาจใช้กระบวนการในการจัดเวทีให้สมาชิกได้นำเสนอวิธีการปฏิบัติเทียบเคียงกับมาตรฐานและตัดสินใจร่วมกัน เป็นต้น

4.ความไว้วางใจ เป็นกระบวนการที่ทำตั้งแต่ข้อ 1-3 เพื่อเป็นกระบวนการที่มั่นใจว่าผู้ผลิตแต่ละคน ปกป้องธรรมชาติ และสุขภาพของผู้บริโภคด้วยการผลิตตามหลักเกษตรอินทรีย์ ซึ่งความไว้วางใจและเชื่อมั่น สร้างขึ้นได้โดยมีกระบวนการที่โปร่งใส ให้ผู้บริโภคสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ เข้าถึงข้อมูลสมาชิกได้ทุกราย เช่น การจัดกิจกรรม กำหนดวันเยี่ยมผู้ผลิต หรือการนำข้อมูลการผลิตเผยแพร่ทางออนไลน์ หรือการกล่าว คำปฏิญาณเป็นต้น

5.ความสัมพันธ์แนวราบ โครงสร้างกลุ่มเป็นแนวราบ เป็นองค์กรชุมชนในท้องถิ่นใช้ระบบ ประชาธิปไตย ด้วยการแลกเปลี่ยน หมุนเวียนความรับผิดชอบ ยินยอมให้คณะตรวจสอบตรวจฟาร์มและ ยอมรับการตัดสินของคณะกรรมการกลุ่ม

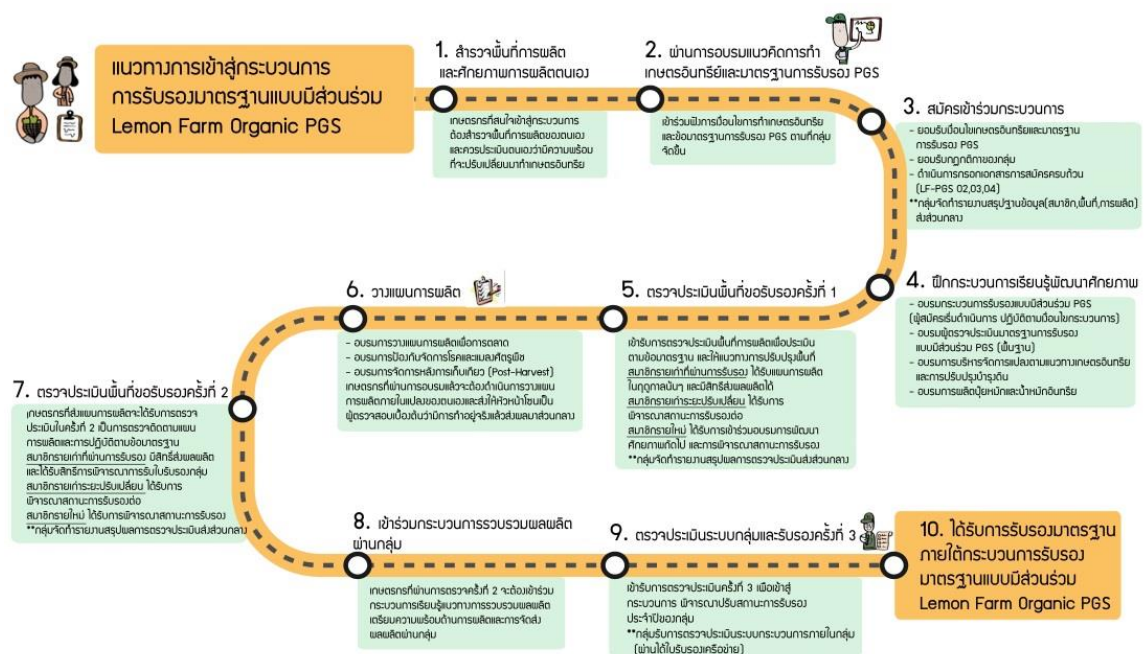
6.กระบวนการเรียนรู้ รูปแบบขั้นตอนการรับรอง และการตรวจเยี่ยมเพื่อ เป็นการประเมินในลักษณะ การเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นการตรวจสอบความเข้าใจในมาตรฐานข้อกำหนด ทวนสอบวิธีการปฏิบัติในฟาร์ม และให้คำแนะนำ เสนอแนะ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันถึงแนวทางการปฏิบัติที่ดีของเกษตรอินทรีย์

7.การดำเนินงานในรูปแบบของเครือข่าย การขับเคลื่อนระบบนี้อยู่ภายใต้การดำเนินงานของเครือข่าย ที่หลากหลาย การทำให้ระบบมีความโปร่งใส และเข้าถึงได้ทั้งจากผู้ประกอบการและผู้บริโภคนั้น องค์กรจัดทำ ระบบต้องพัฒนากลุ่มและเชื่อมโยงเครือข่าย ให้มีกิจกรรมร่วมกันและสามารถทำฐานข้อมูลสมาชิกทั้งหมด รวมทั้งกระบวนการผลิตขึ้นเว็บไซต์ของระบบพีจีเอส รวมทั้งมีการตรวจติดตามกลุ่มสลับเครือข่ายอย่าง ต่อเนื่อง

รูปที่ 16 ภาคผนวก ค ขั้นตอนการพัฒนาพีจีเอส

เนื่องจากระบบการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมพีจีเอส ไม่มีกระบวนการและ ขั้นตอนการปฏิบัติที่แน่นอน ดังนั้นจึงได้ประยุกต์ใช้กระบวนการพีจีเอสในการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร ร่วมกับบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) ซึ่งกระบวนการมีทั้งหมด 10 ขั้นตอน

กิจกรรมการประชุมเพื่อร่วมพัฒนาแผนงานกลุ่มดำเนินต่อเนื่อง อย่างน้อย 1 ครั้ง/เดือน

รูปที่ 17 ภาคผนวก ค แนวทางการเข้าสู่กระบวนการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม
Lemon Farm Organic PGS

1.สำรวจพื้นที่การผลิตและศักยภาพตนเอง เป็นขั้นตอนแรกที่เกษตรกรจะต้องสำรวจและวิเคราะห์ตนเองว่ามีความพร้อมในการจะปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรจากวิถีเดิมเข้ามาสู่การทำเกษตรอินทรีย์

รูปที่ 18 ภาคผนวก ค กระบวนการสำรวจพื้นที่การผลิตและศักยภาพตนเอง

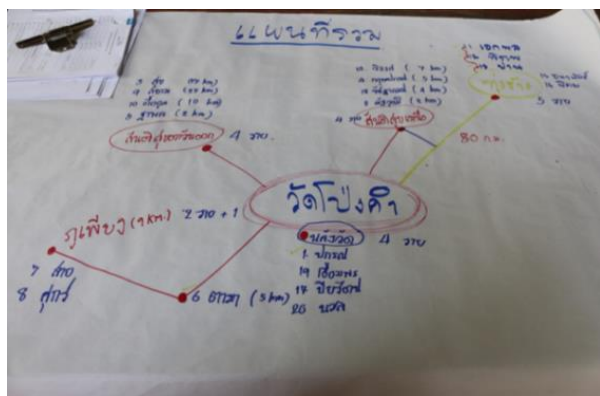
2.การอบรมแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์และมาตรฐานการรับรอง พีจีเอส

การอบรมเป็นการปรับกระบวนการทางความคิดเกี่ยวกับวิธีในการทำเกษตรและรับฟังมาตรฐานข้อกำหนดที่กลุ่มจัดตั้งขึ้นเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจสมัครเข้าร่วมกลุ่ม

รูปที่ 19 ภาคผนวก ค กระบวนการทำความเข้าใจมาตรฐานข้อกำหนดที่กลุ่มจัดตั้ง

3.สมัครเข้าร่วมกระบวนการ โดยเกษตรกรที่จะสมัครเข้าร่วมจะต้องยอมรับเงื่อนไขในการทำเกษตรอินทรีย์และมาตรฐานข้อกำหนดที่กลุ่มจัดทำขึ้น ดำเนินการกรอกเอกสารตามแบบฟอร์มที่กำหนดขึ้นและจ่ายค่าธรรมเนียมแรกเข้ากลุ่มตามจำนวนที่กำหนด

รูปที่ 20 ภาคผนวก ค กระบวนการการสมัครสมาชิกกลุ่ม

4. ฝึกอบรมการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ ครั้งที่ 1 ในกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร เกษตรกรในกลุ่มจะต้องเริ่มเรียนรู้ในหลักสูตรต่างๆ ได้แก่ หลักสูตรหลักการทำเกษตรอินทรีย์ หลักสูตรกระบวนการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วมพีจีเอส หลักสูตรผู้ตรวจประเมินมาตรฐานการรับรองแบบมีส่วนร่วม หลักสูตรการบริหารจัดการแปลงตามแนวเกษตรอินทรีย์ หลักสูตรการปรับปรุงบำรุงดิน หลักสูตรผลิตปุ๋ยหมักและน้ำหมักอินทรีย์

รูปที่ 21 ภาคผนวก ค ฝึกกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ ครั้งที่ 1

5.ตรวจประเมินพื้นที่ขอรับรองครั้งที่ 1 เป็นการตรวจประเมินพื้นที่การผลิตตามมาตรฐานข้อกำหนดและให้แนวทางในการปรับปรุงพื้นที่เพื่อลดความเสี่ยงจากการปนเปื้อนของสารเคมี ผลจากการตรวจประเมินพื้นที่ครั้งที่ 1 จะส่งผลต่อเกษตรกรสมาชิกดังตารางที่ 1

รูปที่ 22 ภาคผนวก ค ตรวจประเมินพื้นที่ขอรับรองครั้งที่ 1

ตารางที่ 1 ภาคผนวก ค ผลจากการตรวจประเมินพื้นที่ครั้งที่ 1

ที่	สถานะสมาชิก	ผลจากการตรวจประเมินพื้นที่ครั้งที่ 1
1	สมาชิกรายเก่า	-สิทธิได้รับแผนการผลิตในฤดูกาลนั้นๆ -สามารถส่งผลผลิตไปยังตลาดได้
2	สมาชิกเก่ายะยะปรับเปลี่ยน	-ได้รับการพิจารณาสถานการณ์รับรองต่อ
3	สมาชิกใหม่	-ได้รับการเข้าร่วมในการอบรมและพัฒนาศักยภาพในรอบถัดไป -พิจารณาสถานการณ์รับรอง

6. กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ/การวางแผนการผลิต ครั้งที่ 2

กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ เป็นกระบวนการอบรมเชิงปฏิบัติการในหลักสูตรต่างๆ ได้แก่ หลักสูตรการวางแผนการผลิตเพื่อการตลาด การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว (Post-Harvest) และหลักสูตรการป้องกันและจัดการโรคพืชและแมลง ส่วนการวางแผนการผลิต สมาชิกรายเก่าที่ผ่านการตรวจประเมินจะต้องวางแผนการผลิตภายในพื้นที่การผลิตของตนเองว่าจะผลิตอะไร จำนวนเท่าไรและวางแผนผังแปลงตนเองส่งให้กับหัวหน้าโซนและจัดส่งมายังส่วนกลางต่อไป

รูปที่ 23 ภาคผนวก ค กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพ/การวางแผนการผลิต ครั้งที่ 2

7.การตรวจประเมินพื้นที่ครั้งที่ 2 เกษตรกรรายเก่าที่ส่งแผนผลิตและเกษตรกรรายใหม่ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพครั้งที่ 2 จะได้รับสิทธิ์ในการตรวจประเมินครั้งที่ 2 ซึ่งจะเป็นการตรวจประเมินเพื่อติดตามแผนการผลิตและการปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐาน ผลจากการตรวจประเมินพื้นที่ครั้งที่ 2 จะส่งผลต่อเกษตรกรสมาชิกดังตารางที่ 2

รูปที่ 24 ภาคผนวก ค การตรวจประเมินพื้นที่ครั้งที่ 2

ตารางที่ 2 ภาคผนวก ค ผลจากการตรวจประเมินพื้นที่ครั้งที่ 2

ที่	สถานะสมาชิก	ผลจากการตรวจประเมินพื้นที่ครั้งที่ 1
1	สมาชิกรายเก่า	-มีสิทธิ์ส่งผลผลิตในฤดูกาลนั้นๆ -ได้รับสิทธิ์การพิจารณาได้รับใบรับรองของกลุ่ม
2	สมาชิกเก่าระยะปรับเปลี่ยน	-ได้รับการพิจารณาสถานการณ์รับรองต่อ
3	สมาชิกใหม่	-ได้รับการพิจารณาสถานการณ์รับรองต่อ

8. กระบวนการรวบรวมผลผลิตผ่านกลุ่ม

เป็นกระบวนการที่เกษตรกรสมาชิกที่ผ่านการตรวจประเมินพื้นที่รอบที่ 2 จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับแนวทางการรวบรวมผลผลิต การบริหารจัดการผลผลิตและการจัดส่งผลผลิตไปยังตลาดเพื่อให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุด

รูปที่ 25 ภาคผนวก ค กระบวนการรวบรวมผลผลิตผ่านกลุ่ม

9. ตรวจประเมินระบบกลุ่มและการรับรองครั้งที่ 3

การตรวจประเมินครั้งที่ 3 เป็นการตรวจประเมินจากบุคคลภายนอกผู้ที่มีหรือไม่มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ ตลาด กลุ่มเครือข่ายสมาชิกเกษตรอินทรีย์ พีจีเอส ผู้บริโภค สมาพันธ์เกษตรอินทรีย์พีจีเอส เป็นต้น ระบบกลุ่มจะถูกตรวจสอบและประเมินผลจากผู้ตรวจประเมิน ถ้าผลการตรวจประเมินผ่าน กลุ่มจะได้รับใบรับรองเครือข่าย หากไม่ผ่านจะต้องดำเนินการแก้ไขข้อบกพร่องและขอรับการตรวจประเมินระบบอีกครั้ง

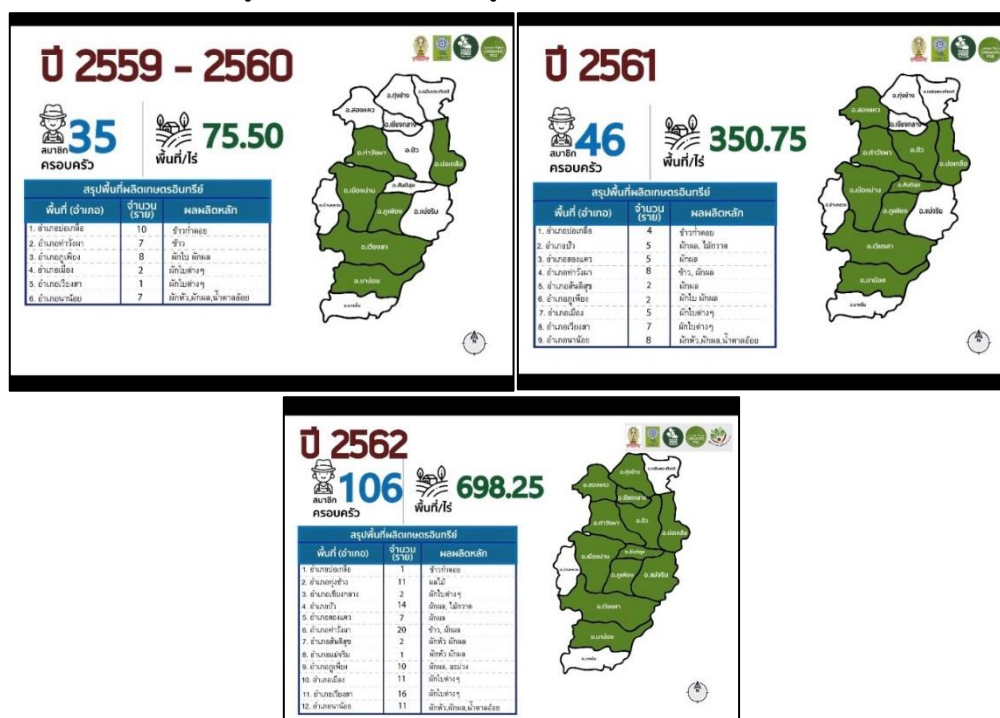
รูปที่ 26 ภาคผนวก ค ตรวจประเมินระบบกลุ่มและการรับรองครั้งที่ 3

10. ได้รับการรับรองมาตรฐานภายใต้กระบวนการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม Lemon Farm Organic PGS ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่กลุ่มได้ผ่านการตรวจประเมินระบบและสมาชิกในกลุ่มผ่านการตรวจรับรองจะร่วมกันจัดพิธีปฏิญาณหรือพิธีสาบานตนต่อหน้าสาธารณะชน เพื่อประกาศต่อสาธารณะชนและสร้างความเชื่อมั่นเชื่อถือให้กับผู้บริโภคว่าจะผลิตอาหารที่ดีและปลอดภัยต่อผู้บริโภค ตนเอง และสิ่งแวดล้อม

รูปที่ 27 ภาคผนวก ค กิจกรรมการรับรองมาตรฐานภายใต้กระบวนการรับรองมาตรฐานแบบมีส่วนร่วม Lemon Farm Organic PGS

จากการขับเคลื่อนงานกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์พีจีเอสพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความสำเร็จคือ 1) ตัวเกษตรกรที่มีใจอยากทำ 2) ตลาดช่วยขับเคลื่อน และเป็นตัวกลไกการพัฒนาคุณภาพการผลิต และ 3) พี่เลี้ยงที่เข้าถึงและสร้างความมั่นใจให้กับเกษตรกร ทำอย่างไรให้เกษตรกรไม่ท้อ เพราะตัวเกษตรกรถือเป็นเบอร์หนึ่งในการขับเคลื่อนงาน เพราะหากเกษตรกรไม่อยากทำ ยังไงก็ไปต่อไม่ได้ ดังนั้นสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เองก็เลือกที่จะทำกับเกษตรกรที่พร้อมจะทำ ถ้าเกษตรกรคนไหนมีการตั้งคำถาม หรือลังเลใจ ก็ให้รอดูไปก่อน ยังไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการ

รูปที่ 28 ภาคผนวก ค สรุปสมาชิกที่เข้าร่วมกลุ่มตั้งแต่ปี 2559-2561

ณ วันนี้สมาชิกของกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน มีจำนวน 106 ครอบครัว สมาชิกมีเข้าออกอยู่ตลอด แต่คนที่เข้ามาแล้ว ไปต่อได้ ยังอยู่ในกระบวนการชักชวนเอาคนอื่นที่สนใจ และพร้อมที่จะทำ เข้ามาเป็นสมาชิกเพิ่ม เราพูดเสมอว่ากลุ่มนี้เป็นกลุ่มธุรกิจของเกษตรกรเอง ดังนั้นการที่จะชวนคนใหม่เข้ามา ก็ควรจะมีแนวคิด ทิศทางการทำงานเหมือนกัน ดังนั้นที่ผ่านมาทำให้เกษตรกรมีระบบการคัดคนเข้ามาเอง โดยสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แคมป์แนวทาง หรือหลักการในการจัดตั้งกลุ่มให้ แต่กลไกต่างๆ เกษตรกรต้องคิดร่วมกัน มีการตั้งมาตรฐานของกลุ่มขึ้นมาเอง คนที่เข้ามาเป็นสมาชิกจะต้องมีสมาชิกคนอื่นรับรองด้วย นั่นหมายความว่าสามารถเชื่อมั่นได้ว่าคนที่เข้ามาจะไม่ทำให้เพื่อนในกลุ่มล้มเหลว หรือทอดทิ้ง ซึ่งโดยปกติตัวเกษตรกรก็มีปัญหาเยอะอยู่แล้ว หากเข้ามาแล้ว มาพูดแต่เรื่องไม่ดี เรื่องความล้มเหลวก็จะทำให้กลุ่มหมดกำลังใจ และทอดทิ้งไปด้วย จึงอยากให้เกษตรกรที่จะเข้ามาช่วยกันทำให้กลุ่มเข้มแข็ง ที่ให้ความสำคัญกับระบบกลุ่ม เพราะเรามองถึงศักยภาพในการต่อรอง หากกลุ่มมีสมาชิกเยอะ ความหลากหลายของผลผลิตก็จะมีเยอะ ปริมาณเพียงพอต่อความต้องการของตลาด เราพูดกับใครเสี่ยงก็ตั้งขึ้น หากกลุ่มมีสมาชิกน้อย มีตัวเลือกให้ตลาดน้อย บางทีก็ต้องยอมขาดตลาด ดังนั้นเราจึงได้พยายามให้เกษตรกรมองเห็นว่าการมีกลุ่มเป็นข้อดี

สมาชิกจาก 106 ครอบครัว มี 46 ครอบครัวที่เป็นสมาชิกเดิม ได้รับการรับรองมาตรฐาน และผลิตส่งบริษัท สักมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) อยู่แล้ว ส่วนสมาชิกที่เหลือคือสมาชิกในระยะปรับเปลี่ยนที่จะผ่านเดือนมิถุนายน 2563 นี้ ซึ่งตอนนี้พอจะพูดได้ว่า 46 ครอบครัวเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เริ่มมีรายได้แล้ว แต่ก็ยังคงต้องเรียนรู้เพิ่มเติมอีกมาก ทั้งในเรื่องการผลิต การรับมือกับภัยธรรมชาติที่ทำให้เกิดความเสียหายกับผลผลิต สิ่งที่เราเห็นชัดเจนขึ้นคือ สมาชิกบางครอบครัวปลดหนี้ได้ อย่างเช่นกรณีสมาชิกที่อำเภอนาน้อย ตอนนี้มีรายได้สูงสุด 15,000 บาท/สัปดาห์ มาจากการผลิตพืชหัว แครอท หัวไชเท้า บีทรูท ฟักทอง

การนำระบบพีจีเอสเข้ามาใช้ทำให้กรอบการทำงานกับเกษตรกรชัดเจนขึ้นว่าอันไหนที่ทำได้ หรือทำไม่ได้ เพราะคำว่ามาตรฐานจะชัดเจนในตัวของมันอยู่แล้ว เกษตรกรต้องทำตามนั้น และต้องให้ผ่านทุกมาตรฐาน ไม่มีการอะลุ่มอล่วย เพราะหากเกษตรกรไม่ยึดตามมาตรฐาน มีการอะลุ่มอล่วยให้แก่สมาชิกแล้วผลผลิตของเกษตรกรก็จะได้คุณภาพสักที ต่อให้มีตลาดก็ไม่จบ นี่คือการเรียนที่กลุ่มได้มาตลอดว่าหากเรามีทุกอย่างครบ และทำหน้าที่ได้ครบ มันก็น่าจะไปต่อได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สำนักวิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง โค้ชที่ดีมีพี่เลี้ยงอยู่ในพื้นที่ ทำให้เข้าถึงเกษตรกรได้รวดเร็วทันต่อสถานการณ์ ทันความต้องการ ตอนนี้ทางกลุ่มยังได้ใช้ช่องทางกลุ่มไลน์ในการติดต่อสื่อสารกันตลอดพยายามใช้เทคโนโลยีช่วยในการสื่อสารระหว่างกัน หากเกิดมีปัญหอะไรก็สามารถส่งเข้ามาในไลน์กลุ่มเลย ทีมพี่เลี้ยงไม่ว่าจะเป็นสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือทางบริษัท สักมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) เองก็เข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็ว ทำให้เกษตรกรมีเชื่อมั่นว่าเวลาที่มีปัญหาจะสามารถมีทางออกได้ ซึ่งทางบริษัท สักมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) จะส่งผู้เชี่ยวชาญเข้ามาดูในพื้นที่อย่างเข้มข้น และสิ่งหนึ่งที่ทำให้เรามองเห็นชัดเจนในประโยชน์ของระบบพีจีเอสคือ เงื่อนไขแรกคือความรู้ ในทุกขั้นตอนเกษตรกรต้องทำด้วยความรู้ เกษตรกรต้องรู้ก่อนว่าเกษตรอินทรีย์ทำ

อย่างไร แล้วมาตรฐานคืออะไร มาตรฐานแต่ละข้อมีไว้เพื่ออะไร สำนักวิทยบริการการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีหน้าที่ในการสนับสนุนเกษตรกรในด้านองค์ความรู้ นอกจากนั้นยังได้ประสานผู้รู้ในด้านต่างๆ เข้ามาเติมให้ตลอด ฉะนั้นระหว่างทางเกษตรกรต้องรู้จักภาพของตนเองด้วยว่าพื้นที่ของตนเองเหมาะทำอะไร ตัวเองถนัดอะไร จะปลูกอะไรได้บ้าง สามารถออกแบบได้ว่าพื้นที่ตัวเองมีกี่แปลง แต่ละแปลงจะปลูกอะไร สลับพืชแต่ละชนิดอย่างไร รู้ว่าปลูกวันไหน เก็บวันไหน เพราะจะสามารถคำนวณย้อนกลับได้เลย เวลาทำงานกับตลาดเราจะต้องส่งข้อมูลให้ตลาดว่า จะปลูกและเก็บผักวันไหน จำนวนเท่าไร ระบบนี้จะทำให้เกษตรกรกับตลาดพูดคุยกันรู้เรื่องขึ้น ตลาดเองก็มีความเชื่อมั่นว่าเราทำงานกับเกษตรกรรายนี้แล้วได้ผลผลิตแน่นอน ฉะนั้นเกษตรกรจะต้องทำทุกอย่างด้วยความรู้ ออกแบบได้ เพราะเกษตรกรคนไหนที่จะเข้าสู่กระบวนการต้องเข้าใจกรอบรับความรู้ต่างๆ หากไม่เข้าใจการฝึกอบรม จะไม่มีสิทธิ์วางแผนการผลิต สุดท้ายแล้วคนรับผลกระทบก็คือตัวของเกษตรกรเอง ถ้าหากไม่มีความรู้เรื่องการวางแผนการผลิต และการรับมือกับโรคและแมลงว่าหากเกิดแล้วจะรับมืออย่างไร ถ้าผลผลิตเสียหายก็จะมาท้ออีกว่าปลูกแล้วไม่ได้อะไร เงื่อนไขนี้จะช่วยลดปัญหาอุปสรรคที่จะเกิดระหว่างทางได้ และข้อดีอีกประการคือ ทำให้เกษตรกรได้เกิดการแบ่งปันความรู้ระหว่างกัน เพราะว่าเกษตรกรในกลุ่มจำเป็นที่จะต้องสร้างคุณภาพผลผลิตให้ดีไปด้วยกันทั้งกลุ่ม ถ้าหากผลผลิตของคนใดคนหนึ่งไม่ได้คุณภาพ ภาพลักษณ์จะเสียหายทั้งกลุ่ม ทางบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) จะมีการสะท้อน หรือข้อเสนอแนะกลับมาทุกครั้งหลังจากที่ได้รับผลผลิตของทางกลุ่มส่งไปให้ เพื่อที่จะได้รู้ว่าผลผลิตมีปัญหา หรือต้องแก้ไขอะไร อย่างไร ฉะนั้นเกษตรกรจะจัดระบบเพิ่มขึ้นเองว่าคนที่เข้ามาในกลุ่มแล้วจะปลูกพืชอะไรต้องมาเรียนก่อน ซึ่งตรงนี้นอกเหนือจากเงื่อนไขตลาดแล้วกลายเป็นเงื่อนไขของการสร้างความสัมพันธ์ ที่จะทำให้เกษตรกรรู้สึกว่าเขาคือครอบครัวเดียวกัน เก่งด้วยกัน สร้างผลผลิตให้ดีขึ้นเหมือนกัน ซึ่งกลายเป็นว่าพอกันแล้วจะมีโอกาสเยอะขึ้นตามไปด้วย อันนี้เป็นกลไกของระบบพีจีเอส ที่มีความนุ่มลึกมากกว่ากฎกติกาอื่นๆ

ณ วันนี้ถ้าหากจะมองถึงความสำเร็จของกลุ่ม หรือกระบวนการที่กลุ่มได้ทำมาตั้งแต่ต้นแล้ว อาจจะยังไม่สามารถบอกได้ว่าสำเร็จหรือไม่สำเร็จ หากแต่ทางสำนักวิทยบริการการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มองบันไดความสำเร็จของการผลักดันกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์พีจีเอสนานไว้ คือ

1. เกษตรกรทุกคนสามารถปลูกพืชได้ และมีรายได้เข้ามาในครอบครัว ซึ่งเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีพลังใจในการเดินต่อไปได้ เพราะปลูกแล้วได้ขาย ขายแล้วได้เงินเพียงพอที่จะใช้จ่ายในครอบครัวที่สำคัญต้องเพียงพอกับการใช้หนี้สินของครอบครัวในแต่ละปีด้วย
2. เกิดความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร ถึงแม้สมาชิกในตอนนี้อาจยังไม่คงที่ ยังมีการเข้าออกตลอด มีคนที่ท้อ และถอยไปบ้าง ซึ่งทำให้ทั้งพี่เลี้ยงและกลุ่มต้องกลับมาคิดกันว่าจะมีวิธีการ หรือการพัฒนากระบวนการแบบไหนที่จะทำให้เกษตรกรมีความเสี่ยงน้อยที่สุด ซึ่งตรงนี้เป็นโจทย์ที่กำลังทำอยู่ ระบบพีจีเอสปกติแล้วจะมีประมาณ 7 ขั้นตอน แต่ที่สำนักวิทยบริการการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทำมี 10 ขั้นตอน ซึ่งเกิดมาจากการออกแบบเพื่อที่จะลดความเสี่ยง และอีกประการที่มองว่ากลุ่มเกษตรกรเกิดความเข้มแข็ง คือแนวคิดเริ่มต้นเราไม่ได้มีการเก็บเงินค่าสมาชิก แต่เมื่อมาระยะหลังสมาชิกมาคิดกันเองว่าอยากจะมีการเก็บเงินค่าสมาชิกทั้งเก่าและใหม่ปีละ 200 บาท เพื่อ

เป็นเงินกองกลางไว้บำรุงกลุ่ม เงินที่เก็บไม่ใช่ระบบการถือหุ้นแต่เป็นเงินบำรุงกลุ่มที่จะต้องเก็บทุกปี ตามแต่ว่าใครที่จะเป็นสมาชิกในปีนั้นๆ นี่ก็เป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของระบบความเข้มแข็งของกลุ่มอีกประการหนึ่ง ซึ่งเราได้รับเสียงสะท้อนมาจากบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มเกษตรกรในหลายจังหวัดที่เป็นเครือข่ายทำงานด้วยกัน

3. **การขยายผล** การมีคนนำเอากระบวนการนี้ไปทำซ้ำ ซึ่งทางสำนักวิชาการทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีแนวคิดในการที่จะพัฒนาแกนนำเพิ่มขึ้น โดยการถอดบทเรียนจากแกนนำที่สำเร็จนำมาพัฒนาแกนนำใหม่ต่อไป
4. **มองถึงความเสถียรภาพ** คือจะอย่างไรให้กลุ่มเติบโตไปเรื่อยๆ โดยที่ทางสำนักวิชาการทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำหน้าที่เป็นแค่ที่ปรึกษา ซึ่งหากเรามีการออกแบบกลไกที่สามารถให้กลุ่มเดินเองได้แล้ว หากกลุ่มอื่นๆ ที่อยากทำก็จะสามารถนำเอาบทเรียนนี้ไปใช้โดยที่ไม่จำเป็นต้องมีสำนักวิชาการทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นที่เลี้ยงก็ได้ นี่เป็นสิ่งที่สุดท้ายที่ทางสำนักวิชาการทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คาดหวังว่าจะเป็นความสำเร็จ และขณะนี้ได้ทำงานวิจัยอยู่คือ **“กระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพเกษตรกรรายย่อย :กรณีศึกษาจังหวัดน่าน”** ซึ่งคาดหวังว่างานวิจัยชิ้นนี้จะถูกนำเอาไปใช้ประโยชน์จริงในพื้นที่

สำนักวิชาการทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีเป้าหมายในระยะยาวคือ การแก้ไข ปัญหาสิ่งแวดล้อม ส่วน **“กระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมพีจีเอส หรือ PARTICIPATORY GUARANTEE SYSTEMS : PGS”** เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้สามารถทำงานกับเกษตรกรได้ ซึ่งกระบวนการนี้หากมีคนสนใจที่จะนำไปประยุกต์ใช้ต่อ ควรจะคำนึงถึง

1. **เกษตรกร** : ใจหรือความอยากทำของเกษตรกรต้องมาอันดับแรก เพราะหากไม่ตรงตามความต้องการของเกษตรกรแล้วการทำกระบวนการนี้จะไม่สำเร็จอย่างแน่นอน
2. **ระบบตลาด** : ต้องมีตลาดรองรับผลผลิต และการทำงานร่วมกับตลาดต้องมากกว่าการซื้อขายผลผลิต เช่นร่วมกันพัฒนาศักยภาพของเกษตรกร พัฒนาพื้นที่ วางแผนและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน
3. **ระบบพัฒนาคุณภาพผลผลิตที่ดี** : สร้างให้ตลาดเชื่อว่าเขาจะได้ของดี ถ้าผลผลิตที่ตลาดได้รับไปแล้วถูกคัดทิ้ง ไม่ได้ตามคุณภาพหรือมาตรฐานที่ตกลงกันไว้ เกษตรกรเองต้องยอมรับได้ และนำไปปรับปรุงให้ดีขึ้นต่อไป อย่างที่ผ่านมากลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน ส่งผลผลิตไป มีบ้างที่ถูกคัดทิ้งบ้าง และไม่ถูกคัดทิ้งเลยก็มี ซึ่งทางกลุ่มไม่ได้มีห้องเย็นในการเก็บผลผลิต พอสมาชิกเก็บผลผลิตเสร็จแล้วส่งให้ทางบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) เลย เกษตรกรมีส่วนร่วมในการคิดว่าจะขนส่งช่องทางไหน อย่างไรเพื่อให้ประหยัดค่าใช้จ่าย ที่สำคัญผลผลิตต้องถึงปลายทางอย่างรวดเร็ว และเสียหายน้อยที่สุด
4. **ระบบกลุ่มเกษตรกรที่เข้มแข็ง** : ที่ผ่านมาสักสำนักวิชาการทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไม่เคยสนับสนุนงบประมาณ หรือวัสดุอุปกรณ์ใดๆ ให้กับเกษตรกรเลย แต่สิ่งที่สนับสนุนเกษตรกรคือแนวทางและองค์ความรู้ สำนักวิชาการทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวพูดได้ร้อยละ

เปอร์เซ็นต์ว่าทุกอย่างตัวเกษตรกรลงทุนเอง สำนักวิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เคยพยายามขอความช่วยเหลือจากสำนักงานเกษตร หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แต่ไม่เคยได้รับการสนับสนุน อาจจะติดด้วยเงื่อนไขหลายเรื่อง ทำให้ที่ผ่านมาใช้เงินทุนในการวิจัยที่ทางสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้รับการสนับสนุนมาเท่านั้นในการเข้าไปช่วยเกษตรกรทำงาน แต่ก็มีเกษตรกรบางรายที่พอได้เป็นเกษตรกรตัวรุ่งแล้วต่อมาได้มีสำนักงานเกษตรหลายตำบล หลายอำเภอลงไปสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์บ้าง แต่การริเริ่มหรือขับเคลื่อนงานที่ผ่านมามอบอกได้เลยว่าไม่เคยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเลย สำนักวิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพิ่งจะประสานทาง ธกส. เข้ามาเพื่ออยากให้ทางธกส.ปล่อยเงินกู้ยืมในดอกเบี้ยที่ต่ำ เพื่อให้เกษตรกรมีทุนสำหรับการผลิต อย่างน้อยมีทุนสร้างโรงเรือนสำหรับการเพาะปลูกซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นโรงเรือนที่ถาวรก็ได้ ขอแค่กันฝนได้ หรือแค่มีระบบน้ำที่สามารถกักตุนไว้ใช้ในการเพาะปลูกได้ ซึ่งธกส.เองก็ต้องการทำงานในพื้นที่ที่มีกลุ่มเกษตรกรตั้งใจทำงานอยู่แล้ว โดยเงินกู้ี้จะเป็นเงินกู้พิเศษที่นอกเหนือจากเกษตรกรเป็นหนี้ธกส.อยู่ก่อนแล้วและอาจจะยังจ่ายหนี้เดิมไม่หมดซึ่งแนวคิดนี้เพื่อให้เกษตรกรไปต่อได้ และมีเงินกลับมาใช้หนี้ทั้งเก่าและใหม่ได้ โดยเกษตรกรจะมีการจัดทำแผนการผลิต แผนการส่งสินค้า และแผนการคืนเงินกู้ไปการันตีกับทางธกส. เพื่อให้ธกส.มั่นใจว่าเกษตรกรจะมีรายได้ มีเงินเข้ามาทุกสัปดาห์อย่างแน่นอน อย่างปีที่ผ่านมายอดรายได้ที่เข้ามาสะสมหมุนเวียนในกลุ่มประมาณล้านกว่าบาท ซึ่งตรงนี้มีผลกับการสร้างความเชื่อมั่นให้กับแหล่งทุน แต่ก็ยังไม่ได้มองว่ามันคือความสำเร็จ เพราะกลุ่มก็ยังต้องเรียนรู้ต่อไปอีกหลายเรื่อง

5. **ระบบบัญชี/การเงิน :** ทางสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ช่วยจัดระบบบัญชีเพื่อให้เกษตรกรรู้ถึงต้นทุนการผลิต วางแผนการผลิต มีโครงสร้างองค์กรของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์พีจีเอสน่าน มีทั้งประธานกลุ่ม รองประธาน เลขานุการ กรรมการดูแลเรื่องคุณภาพผลผลิต เพื่อให้มีคนที่เกี่ยวข้อง มีความรู้ในแต่ละด้านเข้ามาช่วยเหลือกันในกลุ่ม ธุรกิจนี้ไม่ใช่ของสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่เป็นของกลุ่มเกษตรกร ฉะนั้นเกษตรกรต้องเข้ามาบริหาร มีส่วนร่วมพัฒนา กลุ่ม นอกจากนั้นยังมีการบริหารจัดการกลุ่มด้วยการหักเงิน 3% เข้ากลุ่ม ไว้เป็นค่าบริหารจัดการกลุ่ม เช่น ค่าเดินทางไปตรวจแปลงเกษตรกรต่างพื้นที่ต่างอำเภอ ซึ่งการตรวจแปลง รอบแรกจะตรวจในพื้นที่ก่อน ครั้งที่ 2 ตรวจข้ามอำเภอ นอกจากนั้นเงินส่วนนี้ก็นำเอาไปสำรองจ่ายอื่นๆ ที่จำเป็นต้องจ่ายในกลุ่ม ซึ่งตรงนี้เองที่มองว่าเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบกลุ่มเกษตรกรได้อย่างต่อเนื่อง
6. **ทีมพี่เลี้ยงในการสนับสนุนงานในพื้นที่ :** มองว่ามีความจำเป็นที่ต้องมีอย่างมากในช่วงแรกของการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร เพื่อที่จะทำให้เกษตรกรมีความเชื่อมั่นในการทำงานเนื่องจากมีพี่เลี้ยงคอยอำนวยความสะดวก ให้คำปรึกษา เป็นเพื่อนคู่คิดในทุกเรื่อง ซึ่งที่ผ่านมาทางสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยสามารถสร้างพี่เลี้ยงสนับสนุนเกษตรกรในพื้นที่ได้ เพราะได้รับงบประมาณในการทำวิจัยจากวช. เป็นทุน 3 ปีต่อเนื่อง และได้ขยายระยะเวลาประมาณ 5 ปีแล้ว

รายชื่อพี่เลี้ยงที่สนับสนุนงานในพื้นที่

- คุณศุภนิดา ทองปัน
- คุณวรวิภากร หน่อท้าว
- คุณอภิษฎา ฝักปากเพระ
- คุณอัมพิกา เชื้อหมอ

7. **ระบบเชื่อมเครือข่าย :** ข้อดีของการตรวจแปลงข้ามอำเภอ นอกจากการไปดูแลคุณภาพผลผลิตแล้วยังถือว่าได้ไปเรียนรู้ระหว่างกันด้วย กลายเป็นว่ากิจกรรมการตรวจแปลงมีแต่คนอยากไป เพราะได้ไปเห็นไปเรียนรู้ว่าใครเก่งอะไร ปลูกอะไร บางครั้งได้มีการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ต่างๆ ด้วย และเกษตรกรคนที่เก่ง คนที่สำเร็จก็อยากจะบอกเล่า นำเสนอผลงานของตนเองอยู่แล้ว อยากส่งต่อความรู้วิธีการให้เพื่อนสมาชิกได้นำไปทำ

อย่างไรก็ตามสิ่งที่ทางสำนักวิทยบริการการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ความสำคัญที่สุดคือเกษตรกรในพื้นที่ เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในกระบวนการทำงาน ถึงแม้เป้าหมายของสำนักวิทยบริการการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อยู่ที่คุณดูแลรักษา และแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม หากแต่การทำงานด้านสิ่งแวดล้อมจะไม่บรรลุ จะไม่สำเร็จเลย หากเกษตรกรยังคงมีคุณภาพชีวิตแบบเดิม ยังต้องดิ้นรน แสวงหาแนวทางที่จะทำให้ครอบครัวอยู่รอด ยังแสวงหาเงินทองมาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องคนในครอบครัว ดังนั้นโจทย์สำคัญอยู่ที่การมีกระบวนการ มีเครื่องมือที่ดี เหมาะสม สอดคล้องสามารถตอบโจทย์การอยู่รอดของเกษตรกรได้ ซึ่ง ณ ตอนนี้อย่าได้ว่า “กระบวนการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์แบบมีส่วนร่วมพีจีเอส” ที่ทางสำนักวิทยบริการการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้นำมาใช้เป็นกระบวนการที่สอดคล้อง และเหมาะสมกับความต้องการของเกษตรกร

อ.ดร.ธัญศิรินทร์ จันทร์หอม

สำนักวิทยบริการการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผู้ให้ข้อมูล

แนวคิด และกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน

กรณี นายเชาวลิต-นางนิภา ธัญมณฑลทรัพย์ สมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน

รูปที่ 29 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน

พี่เชาว์และพี่แ้ว เป็นตัวอย่างให้กับครอบครัวที่กำลังเริ่มต้นทำเกษตรอินทรีย์ได้เป็นอย่างดี เพราะการทำเกษตรอินทรีย์ ต้องอาศัยความเข้าใจของคนในครอบครัวเป็นอย่างมาก หากไม่เข้าใจ ไม่ส่งเสริมกันแล้ว ยากที่จะทำได้สำเร็จ เมื่อก่อนทั้งพี่เชาว์ และพี่แ้ว มีอาชีพค้าขาย ต่อมาได้หยุดค้าขายแล้วหันมาทำเกษตรเคมี คือผลิตเมล็ดพันธุ์ และปลูกพืชของผลสดให้กับบริษัทเมล็ดพันธุ์แห่งหนึ่ง พี่เชาว์เล่าว่า วันๆหนึ่งสัมผัสแต่สารเคมี รู้ทั้งรู้ว่ามันมีผลกระทบต่อเรื่องสุขภาพ แต่ก็มีความจำเป็นต้องทำ ต่อมาจึงมองว่าการทำเกษตรเคมีไม่ใช่แนวของตัวเองและครอบครัว ประมาณปี 2558 เลยหยุดทำเกษตรเคมี ลองหันมาทำเกษตรอินทรีย์ด้วยความหวังว่าอาหารที่ตัวเองและคนในครอบครัวกินเข้าไปจะต้องปลอดภัย ไร้สารเคมี และด้วยความที่ตัวเองสนใจการทำแบบอินทรีย์อยู่แล้ว จึงได้ศึกษาหาความรู้เอง ลองผิดลองถูกมาตลอด พอได้ผลผลิตก็ขายให้พ่อค้าคนกลางในราคาที่เท่ากับผักที่ปลูกแบบใช้สารเคมี ต่อมาคุณแ้ว ได้ไปอบรมเกี่ยวกับองค์กรสตรี ได้แนวคิด ข้อมูลจากคนที่เข้าร่วมอบรมในเรื่องของตลาดที่รองรับผลผลิตจากกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์ ประจวบเหมาะกับตอนนั้นทางสำนักงานเกษตรมีนโยบายทำเรื่องเกษตรอินทรีย์ด้วยพอดี ทางเกษตรตำบลได้เข้ามาค้นหาคนที่มีการทำเกษตรอินทรีย์อยู่แล้ว เพื่อที่จะส่งเสริมให้เป็นเกษตรอาสาประจำหมู่บ้าน (อกม.) จึงทำให้พี่เชาว์และพี่แ้วได้เข้ามาสู่ระบบการทำเกษตรอินทรีย์

พี่เชาว์และพี่แ้วเริ่มต้นการทดลองทำเกษตรอินทรีย์จากการปลูกพืชของผลสด เพื่อที่จะมีไว้กินในครอบครัว และผลผลิตส่งให้กับพ่อค้าทั่วไป วิธีการปลูกก็ลองผิดลองถูก ไม่ใช่สารเคมีเลย ใช้แค่ปุ๋ยหมักรองกันหลุม ตอนนั้นยังไม่มีความรู้ว่าต้องใช้ยังไงถึงจะได้ผลดี พอใช้ไปสักพักเริ่มมีปัญหา คือ ต้นพืชทองเป็นเชื้อรา

เหลือง แห้งตาย เพราะปุ๋ยที่ใส่ลงไปไม่ได้ผ่านการหมัก ทำให้พืชไม่สามารถนำสารอาหารไปใช้ได้ ตอนนั้นจึงได้ถามผู้ที่มีความรู้ และค้นหาอ่านจากเอกสารต่างๆ ที่เคยได้รับจากไปอบรมในที่ต่างๆ ที่แต่ก่อนไม่เคยสนใจที่จะอ่าน ผลผลิตที่ออกคือ ผลของฟักทองไม่มีความสม่ำเสมอ เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ไม่สามารถที่จะกำหนดอะไรได้เลย ผลผลิตที่ได้ส่งให้กับพ่อค้าที่นำไปขายในตลาดต่างๆ ซึ่งราคาที่ได้ก็เท่ากับผลผลิตที่ทำจากเคมีทั่วไป อยู่ในระหว่างกิโลกรัมละ 7-10 บาท

ตอนแรกที่เริ่มปลูกฟักทองผลสดโดยไม่ใช้สารเคมี ถูกคนในหมู่บ้านมองว่าเป็นคนบ้า เพราะแนวคิดวิธีการทำเกษตรทุกอย่างแตกต่าง ตรงข้ามกับเกษตรที่ชาวบ้านทำหมดเลย แม้แต่คนที่เข้าไปเห็นสวนที่ทำไมยังไม่ยอมเชื่อว่าไม่ใช้สารเคมีแล้วจะได้ผล เพราะวิถีของชาวบ้านอยู่กับสารเคมีมาตลอด เชื่อว่าต้องใช้สารเคมีเท่านั้น ถึงจะได้ผลผลิต ซึ่งพอทำได้ระยะหนึ่ง มีผลผลิตออกแล้ว มีชาวบ้านที่มีสวนติดกับพี่เขาว์กลับมาเอาผลฟักทองจากสวนพี่เขาว์ไปกิน ซึ่งโดยปกติแล้วฟักทองผลสดที่ชาวบ้านปลูกเพื่อส่งให้กับบริษัทเมล็ดพันธุ์นั้นไม่มีใครกล้ากินเลย

ปี 2560 ได้มีโอกาสรู้จักกับทางสำนักวิทยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) ซึ่งขณะนั้นได้หาเกษตรกรที่มีความสนใจในการผลิตพืชโดยใช้มาตรฐานเกษตรอินทรีย์พีจีเอส โดยเกษตรกรที่เข้าร่วมจะต้องปฏิบัติตามเงื่อนไข กฎกติกาทุกอย่าง ปีแรกเป็นปีที่เกษตรกรอยู่ในช่วงปรับเปลี่ยน ต้องเข้าไปอบรมรับความรู้ที่ทางสำนักวิทยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจัดขึ้น แล้วนำความรู้ต่างๆ มาปรับใช้กับแปลงของตัวเอง โดยผลผลิตที่เกิดขึ้นในปีแรกยังไม่สามารถส่งขายให้กับทางบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) ได้ ต้องนำมาขายให้กับพ่อค้า หรือตลาดทั่วไปก่อน

รูปที่ 30 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสนาน (ต่อ)

พอในปี 2561 ผ่านระยะปรับเปลี่ยนมา 1 ปี และผ่านกระบวนการตรวจจากสมาชิกในเครือข่าย 3 ครั้งแล้วได้รับการรับรองมาตรฐานตามกระบวนการเกษตรอินทรีย์พีจีเอสทุกอย่างแล้ว ถึงจะสามารถขายผลผลิตให้กับทางบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) ได้

รูปที่ 31 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน (ต่อ)

ปีแรกที่เข้าร่วมกับทางสำนักวิทยบริการการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อรับรองมาตรฐานให้สามารถส่งขายที่บริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) พี่เขว้และพี่แ้วปลูกแค่ผักสลัดอย่างเดียว ซึ่งถ้าจะปลูกพืชอื่นจะต้องเป็นพืชตัวใหม่ที่เรปลูกเอง แล้วเสนอราคาไป และต้องดูว่ามีคนทำอยู่แล้วหรือไม่ ทำแล้วผลผลิตได้ตามที่ตลาดต้องการหรือไม่ พี่เขว้เคยลองปลูกฟักทองซึ่งเป็นพืชที่เคยปลูกมาแต่เดิมอยู่แล้ว และเสนอไปแล้วปรากฏว่าขายไม่ได้ เพราะผลผลิตที่ออกมาไม่ได้ตามขนาดที่ทางบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) ต้องการ ผลผลิตของฟักทองที่ได้มีขนาดใหญ่เกินไป ไม่ตรงตามความต้องการของลูกค้า เพราะบางที่ลูกค้าต้องการขนาดที่พอเหมาะพอดีสำหรับกินในครอบครัว

หลังจากที่ทั้งคู่ได้เข้าสู่กระบวนการเกษตรอินทรีย์พีจีเอสอย่างเต็มตัว และได้มีการเปิดตัวเองแล้ว นอกเหนือจากทางสำนักวิทยบริการการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) ที่เข้ามาสนับสนุนความรู้ และตลาดรองรับผลผลิตแล้ว ก็จะมีทางสำนักงานเกษตรจังหวัดเข้ามาดูว่าทำจริงหรือไม่ เป็นเกษตรอินทรีย์จริงหรือไม่ เมื่อเห็นผลงานที่ทำแล้วทางสำนักงานเกษตรจังหวัดจึงได้สนับสนุนโรงเรือน 1 หลัง แต่มีเงื่อนไขว่าจะสนับสนุนผ่านกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเท่านั้น ทางพี่เขว้ และกลุ่มเกษตรกรบ้านศรีมงคลจึงได้รวมตัวกันไปจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านศรีมงคล เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2561 เดิมทีมีสมาชิกแรกตั้งทั้งหมด 25 คน แต่ปัจจุบันเหลือ 20 คน ซึ่งสมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจบ้านศรีมงคลคนอื่นๆ ไม่ได้เข้าร่วมกระบวนการเกษตรอินทรีย์พีจีเอส กับพี่เขว้ด้วย เพียงแต่มาร่วมเรียนรู้เพื่อเอาความรู้ไปทำในแปลงของตนเอง ส่วนผลผลิตที่เกิดจากแปลงของสมาชิกนั้นจะต้องหาตลาดขายเอง แต่ผลผลิตที่เกิดจากการปลูกร่วมกันในโรงเรือนที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเกษตรจังหวัด

สามารถส่งขายให้กับทางบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) ได้ เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ของพีเชอร์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานแล้ว ซึ่งพื้นที่ของพีเชอร์มีการปลูกผักอยู่ 3 โรงเรือน โดยมี 1 โรงที่เป็นของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านศรีมงคลที่มาทำ เรียนรู้ร่วมกัน รายได้ที่เกิดจากการปลูกผักในโรงเรือนหลังนี้จะนำมาจัดสรร แบ่งกันกับสมาชิกในกลุ่ม ส่วนอีก 2 โรงเป็นของครอบครัวพีเชอร์

รูปที่ 32 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน (ต่อ)

ในกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์สิ่งสำคัญที่ผู้ปลูกต้องมีคือ ความซื่อสัตย์ต่อกลุ่ม ต่อกระบวนการอย่างการเข้าร่วมเครือข่ายเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่านนี้ นอกเหนือจากผลผลิตที่ต้องได้รับการตรวจรับรองแล้ว สมาชิกจะต้องมีการปฏิญาณตนว่าจะทำเกษตรอินทรีย์อย่างแท้จริง และผลผลิตที่ส่งให้กับทางตลาด จะต้องมาจากพื้นที่ที่ได้รับการรับรองเท่านั้น จะนำมาจากคนอื่นไม่ได้ โดยทางกลุ่มจะใช้ระบบควบคุมโดยการสื่อสารผ่านทางไลน์กลุ่มอยู่ตลอดเวลาว่าสมาชิกคนไหนปลูกอะไร เท่าไหร่ ทุกคนจะต้องส่งแผนการผลิต หรือแม้แต่ใครมีปัญหาอุปสรรคก็สามารถที่จะส่งเข้าไปในไลน์กลุ่มได้ตลอด เพื่อให้เพื่อนสมาชิก หรือพีจีเอสได้รับรู้ และสามารถที่จะช่วยกันแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วทั้งที่ ฉะนั้นข้อมูลของสมาชิกทุกคนจะถูกอัปเดตอยู่ตลอดเวลา และสมาชิกที่อยู่แต่ละอำเภอต้องมีกระบวนการรับรองกันเองอย่างเข้มข้น เพราะถ้าเกิดสมาชิกคนใดคนหนึ่งมีปัญหา ผลผลิตก็ไม่ผ่านทั้งกลุ่ม ก็จะทำให้เสียหายทั้งกลุ่มได้ ซึ่งมองว่าระบบการรับรองแบบพีจีเอสมีข้อดีตรงที่การตรวจสอบรับรองโดยกลุ่ม เพราะทุกคนจะเห็นว่าใครทำอะไร อย่างไร ต้องเข้มข้นในกระบวนการ ข้อมูลต้องมาจากการทำจริงในแปลงของแต่ละคนเท่านั้น

พืชที่ผลิตส่งจะผลิตตามฤดูกาล อย่างเช่น ฤดูหนาวจะมี มะเขือเทศ(ลูกท้อ ราซินีสีแดง ราซินีสีเหลือง เซอร์รี่) กะหล่ำปลี กะหล่ำดอก บล็อกโคลี่ ข้าวโพดหวานสีเหลือง ปีชรุท ผักสลัด(มีหลายพันธุ์) ฤดูร้อน จะมีปัญหาเรื่องโรคและแมลง จะเหลือแค่สลัด กับข้าวโพด ซึ่งการผลิตของชาวบ้านจะต้องวางแผนบนพื้นที่ และความสามารถของเกษตรกร ซึ่งเกษตรกรเองจะต้องทำแผนส่งทางบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) ล่วงหน้าประมาณสองเดือนว่าตัวเองจะผลิตอะไร จำนวนเท่าไร

ผลที่เกิดขึ้นหลังจากที่เข้าสู่กระบวนการเกษตรอินทรีย์ พี่เขวและพี่แ้วบอกว่าได้ความรู้เพิ่มในเรื่อง การทำเกษตรอินทรีย์ที่ถูกต้อง มีความรู้เรื่องพืชที่ปลูก มีความรู้เรื่องการดูแลพืช และจากเดิมที่เคยมีทัศนคติ ความเชื่อว่าการทำเกษตรต้องใช้ปุ๋ย ใช้ยา พอหันมาทำเกษตรอินทรีย์ทำให้เกิดความเชื่อมั่นร้อยเปอร์เซ็นต์เลยว่า กระบวนการเกษตรอินทรีย์ก็สามารถที่จะทำให้ผลผลิตมีคุณภาพได้ ทางด้านสังคมพบว่าการทำเกษตรอินทรีย์จะไม่ทำให้เกิดสารเคมีตกค้างในดิน หรือสารเคมีในแม่น้ำ ซึ่งจะทำให้ส่งผลกระทบต่อสุขภาพคนอื่นๆ ในชุมชน ในด้านสิ่งแวดล้อมในระยะยาวเชื่อว่าสิ่งแวดล้อมจะดีขึ้นอย่างแน่นอนทั้งดิน น้ำ และป่า และทางด้าน เศรษฐกิจ พบว่าหลังจากที่หันมาทำเกษตรอินทรีย์ ครอบครัวมีรายได้ต่อเนื่อง และแน่นอน เพราะมีแผนการผลิตที่ชัดเจน ซึ่งหากเราทำได้ตามแผน นั้นหมายความว่า เราสามารถคำนวณได้เลยว่า รอบการผลิตนี้เราจะมี รายได้เท่าไร สามารถที่จะกำหนดรายได้ของครอบครัวเราเองได้เลย อย่างในปี 2561 เป็นปีแรกที่เริ่มทำส่ง บริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) รายได้ยังไม่เต็มที่เนื่องจากผลผลิตได้ไม่ตาม เป้า และยังผลิตไม่หลากหลาย แต่เมื่อนำมาเทียบกับรายได้ที่เคยผลิตแบบใช้เคมีแล้ว รายได้ที่เกิดจากการผลิต แบบอินทรีย์ก็ยิ่งได้เยอะกว่า พอในปีที่ 2 สามารถที่จะตั้งเป้าได้เลยว่าในรอบการผลิตนี้เราต้องการรายได้ เท่าไร แล้วจะทำให้เราสามารถที่จะวางแผนการได้เลยว่าจะปลูกพืชอะไร จำนวนเท่าไร นอกจากนั้นยังได้มีการทำบันทึกรายรับรายจ่ายไว้ด้วย ซึ่งถือเป็นอีกข้อดีหนึ่งของระบบเกษตรอินทรีย์แบบฟิจีเอส เพราะต้องมีการจดบันทึกข้อมูลไว้ทุกกระบวนการ ทุกขั้นตอน

รูปที่ 33 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ฟิจีเอสน่าน (ต่อ)

บทเรียนการทำเกษตรอินทรีย์ของครอบครัวนี้ทำให้รู้ว่า การทำเกษตรอินทรีย์ต้องอาศัยใจมาก่อน ใจ ต้องอยากทำ ใจต้องนิ่ง เวลาเจอปัญหาจะต้องไม่ท้อ รับผิดชอบต่อแก้ไข คนในครอบครัวต้องเข้าใจ และพร้อมที่จะ ลุยไปด้วยกัน และที่สำคัญของการทำเกษตรอินทรีย์ต้องมีความเชื่อมั่นในกระบวนการกลุ่ม เพราะกระบวนการ ของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ฟิจีเอสน่านนั้นต้องขับเคลื่อนไปพร้อมกันทั้งกลุ่ม

นายเขวลิต-นางนิบภา ัญมมงคลทรัพย์

สมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ฟิจีเอสน่าน

ผู้ให้ข้อมูล

แนวคิด และกระบวนการทำเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน

กรณี : นายธนนท์ ณ น่าน รองประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน

รูปที่ 34 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน (ต่อ)

นายธนนท์ ณ น่าน หรือ มิก ปัจจุบันอาศัยอยู่ตำบลน้ำตก อำเภอพาน้อย จังหวัดน่าน มิกถือได้ว่าเป็นคนรุ่นใหม่ที่ตัดสินใจกลับมาใช้ชีวิตที่บ้านเกิดเมืองนอนของตนเองหลังจากเรียนจบรัฐศาสตร์ในปี 2554 ซึ่งก่อนตัดสินใจกลับมาอยู่บ้าน ได้ใช้ชีวิตอยู่ในเมืองใหญ่ต่อ ทำงานพาสไทม์ และส่วนหนึ่งก็เตรียมตัวรอเวลาไปสอบเป็นข้าราชการด้วย ซึ่งในปีนั้นเกิดน้ำท่วมหนักที่กรุงเทพฯ ท่วมซังเป็นเวลานาน สิ่งที่มิกเห็นในตอนนั้นคือ ความเป็นอยู่อย่างยากลำบาก ทั้งอาหารและของใช้หายาก ถึงแม้จะมีเงินแต่ไม่สามารถหาซื้อได้ง่ายๆ แม้แต่ของในเซเว่นอีเลฟเว่นยังไม่มีจะขาย และสภาพที่เห็นในสังคมเมืองใหญ่ตอนนั้นคือ พอเกิดวิกฤตมาทุกคนต่างแย่งชิงเอาตัวรอดกันหมด ไม่มีความเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ทำให้คิดถึงสังคมบ้านนอก ณ จุดนั้นเองที่อยากกลับมาใช้ชีวิตที่บ้านเกิดของตนเอง ประกอบกับในขณะที่รอสอบข้าราชการก็มีโอกาสได้รู้จักข้าราชการเกษียณหลายคน ที่แนะนำว่า ถ้ามีทางเลือกอาชีพอื่นก็ไปทำอย่างอื่นดีกว่าทำงานราชการ ซึ่งตัวของมิกเองก็เลยมาคิดว่าการทำการเกษตรน่าจะเป็นสิ่งที่เหมาะกับตัวเอง เพราะมิกเป็นคนชอบคิด อยากทำอะไรก็ต้องได้ลองทำ ถ้าเกิดไปอยู่ในระบบราชการก็ต้องทำตามกฎระเบียบและคำสั่ง ซึ่งอาจจะไม่เหมาะกับแนวคิดของตัวเอง

นำเอาผักสลัดไปลองวางขาย และได้มีโอกาสรู้จักกับทาง อ.ดร.ธัญศิรินทร์ จันทร์หอม สำนักวิชาทรัพยากร การเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งในขณะนั้นเอง กำลังมองหาพื้นที่ที่จะมาขับเคลื่อนงานเกษตรอินทรีย์ แบบพีจีเอส ซึ่งทางสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำงานร่วมกับทางบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) เพื่อส่งผลผลิตของเกษตรกรไปขาย ในตอนนั้นที่ ตัดสินใจเข้าร่วมกระบวนการเกษตรอินทรีย์พีจีเอส ก็เพื่อที่จะหาตลาดรับรองผลผลิตที่กำลังล้นตลาด และคิด ว่าหากเราปลูกแบบอินทรีย์แต่ไม่มีใครรับรองก็จะทำให้ไม่น่าเชื่อถือ หลังจากนั้นก็ได้เข้าร่วมอบรมรับรู้ ต่างๆ โดยมีทางบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) เข้ามาเป็นผู้ฝึกอบรมให้ เกษตรกรเป้าหมาย โดยในปีแรกเป็นระยะปรับเปลี่ยน ปลูกไปก่อน โดยจะมีทางเกษตรกรคนอื่นๆ ที่ผ่าน กระบวนการมาแล้วมาช่วยในการตรวจแปลง พอผ่านเข้ามาในปีที่ 2 ได้เริ่มทำเรื่องของการคำนวณผลผลิตให้ เพียงพอกับความต้องการของตลาด วางแผนการผลิตว่าจะปลูกอะไร เท่าไหร่ ปัญหาในช่วงแรกๆ ก็จะมีเรื่อง ของการผลิตไม่ต่อเนื่อง ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการส่งให้กับตลาด ผลผลิตไม่มีคุณภาพ ไม่ได้ตรงตามมาตรฐาน เกษตรกรหลายคนไม่ได้คำนึงถึงคุณภาพ คิดว่าจะปลูกยังไงก็ได้ เมื่อส่งขายแล้วคิดว่าต้องได้เงิน ไม่ได้คิดว่าการ ส่งผลผลิตเข้าโมเดิลเทรดจะต้องคำนึงถึงเรื่องของคุณภาพและมาตรฐาน อย่างเช่นที่ผ่านมาเคยส่งผักสลัดไป ให้กับทางบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) แล้วโดนคัดทิ้งไปประมาณ 20 เปอร์เซ็นต์ และได้รับข้อเสนอแนะจากทางตลาดมาว่าผลผลิตทางกลุ่มเกษตรกรจังหวัดน่านเริ่มไม่ได้ตาม มาตรฐานที่คุยกันไว้ คุณภาพยังไม่นิ่ง ผลผลิตก็ส่งไม่ต่อเนื่อง จึงทำให้กลุ่มต้องกลับมาคุย มาถอดบทเรียนกัน ว่าจะพัฒนาคุณภาพอย่างไร วางแผนการผลิตอย่างไรเพื่อให้ได้ตามคุณภาพและมาตรฐานที่ได้วางไว้ อย่าง ต่อเนื่อง

รูปที่ 35 ภาคผนวก ค ตัวอย่างสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน (ต่อ)

วิธีการปลูกพืชผักที่มักทำ จะเป็นการหมุนเวียนตามฤดูกาล เช่น ฤดูหนาวในโรงเรือนจะมีฟักทองบัตเตอร์นัท ฟักทองญี่ปุ่น เริ่มมีมะเขือเทศปนมาบ้าง มะระจีนกำลังปลูกอยู่ ก็ลองหลายตัว ตอนแรกคิดคำนวณ ผลผลิตไว้ว่าถ้าปลูกในโรงเรือน จะได้ผลผลิตเท่านี้ จะได้รายได้เท่านี้ แต่พอมาทำจริงๆ ปรากฏว่าไม่ได้ตามที่ คาคคิดไว้ ระยะเวลาเลยปลดล็อกความคิดที่จะตั้งเป้าเอาตัวเลข เน้นทำหลากหลาย พอทำได้สักระยะแล้วก็ จะเริ่มรู้ว่าพืชไหนที่ได้ผลผลิตดี แล้วก็ลองปลูกพืชอื่นสลับไปเรื่อยๆ อย่างเช่น ลองเปลี่ยนจากการปลูกเมล่อน ไปปลูกพืชอื่นๆ ที่ได้ผลผลิตง่ายกว่า ดูแลง่ายกว่า และมีผลผลิตออกมาส่งตลาดอย่างต่อเนื่อง การทำแบบนี้ถือ ว่าตัวเองได้เริ่มปรับทัศนคติใหม่ และกระบวนการเกษตรอินทรีย์ก็ต้องมาปรับกันใหม่ เพราะที่ผ่านมามี

เริ่มต้นทำเกษตรอินทรีย์ด้วยการลองผิดลองถูก ศึกษาด้วยตนเอง ค้นหาข้อมูลตามอินเทอร์เน็ต ตามสื่อต่างๆ แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับแปลงตัวเอง

รูปที่ 36 ภาคผนวก ค ตัวอย่างการวางแผนจัดพื้นที่และวางแผนแปลง

ในอำเภอนาน้อยมีเกษตรกร 5 รายที่เข้าสู่กระบวนการเกษตรอินทรีย์แบบพีจีเอส และส่งผลผลิตให้ทางตลาดด้วยกัน มีการศึกษานิสัยตลาด แล้วนำมาวางแผนการผลิตร่วมกัน ผลิตให้เหมือนกัน ให้ชัดเจนด้วยกัน ดีกว่าที่จะต่างคนต่างทำ ตอนนี้กำลังทดลองเอาพื้นที่ของเกษตรกรที่อยู่ติดกันมาทำร่วมกัน ผลผลิตที่ได้ก็จะมาแบ่งครึ่งกัน ปลูกเป็นรุ่นๆ วนสลับแปลงกัน การหมุนเวียนแปลงจะทำได้ง่ายกว่าหมุนเวียนในพื้นที่เล็กๆ ซึ่งวิธีนี้จะทำให้ ได้ผลผลิตที่เยอะ จัดโซนง่าย ปลูกได้เต็มพื้นที่ การให้น้ำก็ทำได้สะดวกและเต็มที่

ความจริงการวางแผนการปลูกโดยการวางแผนแปลงมีความสำคัญมาก แต่เกษตรกรในกลุ่มยังไม่สามารถทำกันได้ทุกคน ซึ่งมีพยายามออกแบบผังแปลงที่เข้าใจง่าย แล้วกระตุ้นให้เกษตรกรรายอื่นๆ ได้ทำด้วย เพราะหากแต่ละคนทำผังแปลงไว้จะรู้เลยว่าตัวเองปลูกอะไรบ้าง จะเก็บเกี่ยวผลผลิตวันไหน รวมไปถึงสามารถคำนวณผลผลิตได้อีกด้วย สิ่งที่ทำให้รู้สึกสนุกกับการทำเกษตรอินทรีย์เพราะได้ปรับตลอด ไม่ได้อิงแต่ทฤษฎีเพียงอย่างเดียว มีการพัฒนากระบวนการ ข้อมูลอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เหมาะสมกับตัวของเกษตรกรเอง

กระบวนการเกษตรอินทรีย์แบบพีจีเอส เป็นกระบวนการค่อนข้างละเอียด ฉะนั้นชาวบ้านทั่วไปยังไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควรเนื่องจากมองว่ายุ่งยาก ขั้นตอนเยอะ ผลผลิตต้องได้ตามมาตรฐานของตลาด ที่สำคัญสำหรับคนที่เข้าสู่กระบวนการนี้ใจต้องนิ่ง หนึ่งกับความเสียหายของผลผลิตในบางรุ่นที่ต้องถูกคัดออก เพราะไม่ได้ตามมาตรฐานของตลาด ปีแรกจะเป็นปีของการทำใจ ตามมาตรฐานสากลต้องมีระยะปรับเปลี่ยน 3 ปี แต่กระบวนการเกษตรอินทรีย์แบบพีจีเอส ได้อนุโลมให้มีระยะปรับเปลี่ยนแค่ 1 ปี พอเข้าสู่ปีที่ 2 สามารถที่จะผลิตและส่งผลผลิตได้เลย

รูปที่ 37 ภาคผนวก ค สมาชิกในกลุ่มประชุมปรึกษา

ความจริงแล้วการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มีหลายหน่วยงานที่รับรอง แต่มักบอกว่าพอใจกับกระบวนการเกษตรอินทรีย์แบบพีจีเอสที่ทำกับสำนักวิทยบริการการเกษตรจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และบริษัท สังคมสุขภาพ จำกัด หรือ เลมอนฟาร์ม (Lemon Farm) จึงมองว่าไม่จำเป็นต้องไปขอมาตรฐานจากหน่วยงานอื่นๆ แล้ว เพราะปัจจุบันนี้ผลผลิตที่ได้ก็ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาดเลย และมองว่าราคาที่ทางเครือข่ายได้รับก็อยู่ในระดับที่พอใจทั้งเกษตรกรผู้ผลิต และทางตลาด ซึ่งราคาสูงกว่าผลผลิตตามท้องตลาดทั่วไปประมาณ 20-30 เปอร์เซ็นต์ และข้อดีอีกอย่างคือ ตลาดรับซื้อแน่นอน เกษตรกรไม่ต้องไปเร่ขายผลผลิต ไม่ต้องไปเสี่ยงกับราคาตามท้องตลาดอีกแล้ว ง่ายและตอบโจทย์ต่อคนรุ่นใหม่ที่ต้องการวางแผนการผลิต และวางแผนเรื่องรายได้ของตนเองด้วย

จากที่ได้วางแผนร่วมกับเกษตรกรที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายหลายคนเริ่มเห็นรายได้ที่เข้ามาเป็นรายสัปดาห์ ทุกคนจะสามารถเลือกชนิดพืชที่ตัวเองถนัด เหมาะสมกับพื้นที่ คำนวณได้ว่ารอบการผลิตนี้จะผลิตเท่าไร สำคัญคือถ้าสามารถวางแผนส่งผลผลิตให้กับทางตลาดได้อย่างต่อเนื่อง ก็จะเป็นผลดีกับกลุ่ม สร้างความเชื่อมั่นให้กับตลาดว่ากลุ่มมีศักยภาพในการผลิตที่มีคุณภาพ และเพียงพอต่อความต้องการของตลาด

The image shows three sheets of planting plans for organic vegetables. Each sheet is a table with columns for crop type, planting date, and yield. The sheets are titled 'แผนการเพาะปลูก ผักตามฤดูกาล' (Seasonal Vegetable Planting Plan) and 'แผนการเพาะปลูก ผักตามฤดูกาล' (Seasonal Vegetable Planting Plan). The sheets are numbered 1, 2, and 3. Each sheet has a header with the title and a small logo. The tables contain data for various crops and their yields over time.

รูปที่ 38 ภาคผนวก ค ตัวอย่างแบบวางแผนการปลูกพืชแต่ละชนิด

สิ่งที่มักเห็นความเปลี่ยนแปลงหลังจากได้ทำกระบวนการเกษตรอินทรีย์พีจีเอส คือ การเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติของตนเอง ความรู้ก็เกิดมากขึ้นตามมา อย่างเช่น ความรู้ทักษะด้านการทำเกษตร มีความรู้เรื่องพืชผักที่ตนเองปลูก ได้เรียนรู้การวางแผนการผลิต เช่น พืชที่ปลูก ระยะเวลา การดูแล คำนวณต้นทุนการผลิต ได้รู้การวางแผนด้านการตลาด เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดได้ตรง และทันต่อเวลา และที่สำคัญสามารถคำนวณรายได้ที่จะเกิดขึ้นของตัวเองได้ อย่างเช่นตอนนี้มักตั้งเป้าว่าจะต้องมีรายได้ 10,000 บาท/สัปดาห์ และเริ่มขยับไปตั้งเป้าทั้งปี การทำแบบนี้จะทำให้เรามีแรงผลักดัน ทำทนายตัวเอง แต่ก็ต้องตั้งอยู่ในฐานที่เราทำได้

รูปที่ 39 ภาคผนวก ค ตารางบันทึกการผลิต

ในส่วนตัวของมิกได้มีการตั้งเป้าระยะสั้น และระยะยาวไว้ด้วยเพื่อที่จะเป็นการทำให้สามารถวางแผนการทำงานได้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน โดยเป้าระยะสั้นจะเป็นการตั้งเป้าปีต่อปี ซึ่งมิกได้ตั้งเป้าเรื่องรายได้ไว้เดือนละ 100,000 บาท ซึ่งตอนนี้ถือว่าบางเดือนก็เกือบถึงเป้าแล้ว ส่วนเป้าระยะยาว คือ 1) เป้าหมายในการทำเกษตรคือ มีกิน มีใช้ มีเงินเก็บ จัดการหนี้ได้ ผลผลิตทางการเกษตรสามารถเลี้ยงและตอบทุกเป้าหมายได้ 2) จะต้องมียุทธศาสตร์ที่เป็นของตัวเอง ในอนาคตต่อให้จะมีวิกฤตด้านอาหาร ด้านเศรษฐกิจ ตัวเองก็สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้ในพื้นที่ของตัวเอง พึ่งตนเองให้มากที่สุด ลดการพึ่งพาปัจจัยภายนอกลง ส่วนแผนในอนาคตอยากปลูกประเภทไม้ผล แต่พยายามที่จะไม่ปลูกเหมือนคนอื่น เพราะมองว่าตัวเองจะต้องมีความแตกต่าง จึงเริ่มต้นที่มะนาวเลมอน เพราะมองว่าตลาดต้องการต่อเนื่อง ราคาดี ส่วนไม้ผลตัวอื่นๆก็จะเน้นที่ตลาดต้องการ

การทำเกษตรอินทรีย์ไม่ใช่เรื่องง่ายแต่ก็ไม่ยากหากที่จะเรียนรู้ และทำจริงจัง ซึ่งสิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ

1. ใจมาก่อน และมีการตั้งเป้าหมายให้ชัดเจนว่าจะทำเพื่อยังชีพ เพื่อธุรกิจ หรือยกระดับเพื่อการส่งออก
2. ความพร้อมของพื้นที่ และทุน
3. มีการบันทึกข้อมูลไว้ตลอด เพื่อนำมาใช้ในการวางแผน และการบริหารจัดการพื้นที่ของตนเอง
4. ต้องมีความอดทน หากเจอปัญหาและความล้มเหลว
5. สร้างกลยุธมิตร สร้างเครือข่ายเรียนรู้
6. มีการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา

รูปที่ 40 ภาคผนวก ค กิจกรรมในแปลง

“เกษตรอินทรีย์” หลายคนอาจจะมองว่าเป็นเรื่องทำได้ยาก แต่ในความคิดของมิกแล้ว มันคือความท้าทาย และต้องกล้าที่จะดึงศักยภาพของตนเองในฐานะคนรุ่นใหม่เข้ามาปรับใช้กับการทำเกษตรอินทรีย์แน่นอนว่าการทำงานต้องมีปัญหาอุปสรรค ซึ่งมิกบอกว่าเจอมาแล้วทุกรูปแบบ ถ้าเป็นมือใหม่อยากปลูกนั่นปลูกนี้แล้วไม่ได้ตามที่เราคาดหวัง นั่นคืออุปสรรคแล้ว เพราะเรายังไม่มีความรู้ การจัดการยังไม่ได้ และอีกอย่างคือพอเราทำอินทรีย์ แล้วไม่ได้ผล ไม่ได้ผลคือไม่ได้เงิน เสียทั้งเวลา เสียทั้งเงินลงทุนไปแล้วไม่ได้อะไรคืนมาเลย แต่เราก็มองว่า เราไม่เคยทำเกษตรมาก่อนเลย ดังนั้นตัวมิกเองจึงไม่ค่อยได้กังวลกับเรื่องนี้มาก คิดว่าในเมื่อยังทำไม่ได้เราก็พยายามเรียนรู้ ทดลองทำมาเรื่อยๆ อย่างเช่น อยากให้ผลผลิตดีก็ต้องมีการปรับปรุงดิน ใช้ปุ๋ยหลากหลายสูตร สิ่งที่ดีว่าดีคือ ตัวเองไม่มีความรู้ แต่อยากทำ ทำให้มีแต่ความกระตือรือร้น สนุกที่จะหาข้อมูล หาความรู้ หาทางออกใหม่ๆให้กับตัวเองอยู่เสมอ พอหลังจากนั้นปลูกแล้วได้ผลผลิตออกมาก็ดีใจมากแล้ว รู้สึกมันมีคุณค่า เกิดความภูมิใจ และหลังจากนี้คือการวางแผนการผลิตอย่างไรให้ได้รายได้ ให้มีผลตอบแทนนี้แหละคือโจทย์หนักของตนเอง และเกษตรกรในกลุ่ม และบทเรียนสำคัญของมิกที่คิดว่าน่าจะส่งต่อ และเป็นตัวอย่างให้คนที่อยากจะเข้าสู่กระบวนการเกษตรอินทรีย์ คือ การใช้ศักยภาพของตนเองในฐานะที่เป็นคนรุ่นใหม่ ให้เข้าถึงเทคโนโลยี สื่อต่างๆและการบันทึกข้อมูลอยู่เสมอเพื่อมาช่วยในการวางแผนการทำงานในรอบปีต่อไป นอกจากนั้นยังมีความกล้าคิด กล้าลงมือทำ และพร้อมปรับตัวตามสถานการณ์อยู่ตลอดเวลา

นายธนัท ฌ น่าน

รองประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์พีจีเอสน่าน

ผู้ให้ข้อมูล

“โซ่ข้อกลาง” ทางธุรกิจชุมชน

ณัชพล พรหมคำ

รูปที่ 41 ภาคผนวก ค “โซ่ข้อกลาง” ทางธุรกิจชุมชนณัชพล พรหมคำ

ณัชพล พรหมคำ หรือ หนานเคม เด็กหนุ่มที่ตัดสินใจกลับมาอยู่บ้านเกิดเมืองนอนของตนเองที่บ้านป่าแลว ตำบลป่าแลวหลวง อำเภอสันติสุข จังหวัดน่าน เขามาพร้อมกับความมุ่งมั่นหวังในใจที่อยากจะช่วยพัฒนาชุมชนของเขาให้น่าอยู่ เขาเริ่มต้นจากสภาพปัญหาที่ชุมชนเจอคือเรื่องของการปลูกข้าวโพดบนดอยที่ทำให้เกิดปัญหาการทำลายป่าไม้ ยิ่งจังหวัดน่านเป็นป่าต้นน้ำ ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นมีผลกระทบในวงกว้าง เป็น

ปัญหาระดับประเทศเลยทีเดียว อีกปัญหาที่พบเจอในชุมชนซึ่งเป็นผลกระทบจากการทำข้าวโพดคือการใช้สารเคมีที่มีผลต่อสุขภาพของตัวเกษตรกรเอง ณิชพลบอกว่า ข้าวโพดไม่ใช่คนร้าย คนปลูกคนปลูกก็ไม่ได้เป็นคนเลว เพียงแต่ข้าวโพดที่ปลูก มันอยู่ไม่ถูกจุด อยู่ในพื้นที่ที่ไม่ควรอยู่ เพราะน่านเป็นจังหวัดที่มีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบสูง การทำการเกษตรบนพื้นที่ที่สูงยังงี้ก็กระทบกับสิ่งแวดล้อมอย่างแน่นอนทั้งเรื่องป่าต้นน้ำถูกทำลาย สารเคมีที่ตกค้างในดินและน้ำ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นปัญหาที่ทุกคนต่างวิพากษ์วิจารณ์กันไปต่างๆ นานา หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามที่จะหาทางออก กลุ่มคนเล็กๆ ในบางพื้นที่ที่มีปัญหา เริ่มชักชวนกันมาเพื่อหาแนวทางในการที่จะปรับเปลี่ยนอาชีพ เปลี่ยนแปลงวิถีของตนเองจากข้าวโพดไปเป็นการผลิตพืชอย่างอื่นที่คิดว่าจะสามารถสร้างรายได้ทดแทนรายได้จากข้าวโพดได้ เช่นเดียวกับณิชพลที่พอกลับมาอยู่บ้านก็พยายามทดลองทำทุกอย่างที่คิดว่าจะทำให้ตัวเอง และคนในครอบครัวอยู่ได้ มีอาชีพที่ตอบโจทย์เรื่องรายได้ให้สามารถเพียงพอกับการรายจ่ายในชีวิตประจำวัน และภาระหนี้สินที่มีอยู่ โดยที่ไม่ต้องไปทำลายป่า ทำลายสิ่งแวดล้อม

รูปที่ 42 ภาคผนวก ค กิจกรรมของ ธุรกิจชุมชน

ในปี 2558 ณิชพลเริ่มต้นจากการเป็นคนรวบรวมสินค้าในชุมชนแล้วส่งต่อไปขายในเมือง ทั้งพืชผักที่มีอยู่ในชุมชน และสินค้าอื่นๆ ตามแต่ลูกค้าจะต้องการ เขาบอกว่า ความต้องการของตลาด และคนที่มีความต้องการขายไม่ได้ถูกนำไปมาเจอกัน จึงทำให้คนที่ต้องการสินค้าหาไม่เจอ คนที่ต้องการขายสินค้าก็ไม่รู้จะไปขายที่ไหน ให้ใคร ดังนั้นเขาจึงเริ่มให้ความสนใจในแนวคิดผู้ประกอบการทางสังคม (Social entrepreneur) โดยบทบาทหน้าที่ที่เขาทำเสมือนเป็น “โซ่ข้อกลาง” เป็นตัวเชื่อมทำให้ทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคมาเจอกันสำหรับ “โซ่ข้อกลาง” ในกลไกตลาดทั่วไป อาจจะเรียกว่าเป็น “พ่อค้าคนกลาง” แต่ในระบบธุรกิจชุมชน โซ่ข้อกลาง เป็นมากกว่าพ่อค้าคนกลาง เพราะพ่อค้าคนกลางเป็นแค่คนที่รับซื้อของจากผู้ผลิตไปขายต่อยังผู้บริโภค สิ่งที่ต้องการคือให้ได้กำไรสูงสุดจากการซื้อมาและขายไป ส่วนโซ่ข้อกลางอย่างณิชพล พรมคำ เป็นทั้งตัวเชื่อมผู้ผลิตกับผู้บริโภค เป็นทั้งคนสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ของผู้ผลิต เป็นคนเชื่อมโยงเครือข่ายการ

เรียนรู้ ส่วนรายได้หรือผลต่างในการลงทุนไม่มุ่งหวังกำไรสูงสุด พอให้สามารถที่จะบริหารจัดการให้ทุกฝ่ายอยู่ได้

7 ปีกว่าที่ณัชพลทำหน้าที่เป็นโซ่ข้อกลางทางธุรกิจชุมชน ด้วยความหวังอย่างเต็มเปี่ยมว่าจะเป็นอีกกลไกหนึ่งที่จะช่วยเหลือชาวบ้าน เป้าของเขาคือการให้ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดี นั่นคือความมั่นคงทางด้านรายได้ และมีสุขภาพดีจากการผลิตที่ไม่ต้องใช้สารเคมี เขาไม่เชื่อว่าการปลูกข้าวโพดในวิถีปัจจุบันจะทำให้ชาวบ้านมีรายได้ที่แท้จริงเพราะจากการวิเคราะห์แล้ว รายได้ที่เกิดขึ้นนั้นจะต้องหมุนกลับไปใช้หนี้ และกู้ยืมเงินมาลงทุนใหม่ ซึ่งวงจรนี้นอกจากจะไม่ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงทางด้านรายได้แล้ว กลับทำให้ชาวบ้านติดพันอยู่ในวงจรหนี้รอบแล้วรอบเล่าอย่างแก้ไม่ออก

รูปที่ 43 ภาคผนวก ค ผลผลิตธุรกิจชุมชน

ณ ปัจจุบันถึงแม้ผลที่เกิดขึ้นยังไม่ถือว่าบรรลุตามเป้าสูงสุด แต่สิ่งที่เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น ทำให้ณัชพลเชื่อมั่นว่าเขาмаถูกทางแล้วนั่นคือ มีเกษตรกรประมาณ 20 รายที่ปรับเปลี่ยนจากการปลูกข้าวโพดหันมาปลูกพืชผัก ไม้ผล บางรายเพิ่มอาชีพการเลี้ยงไก่ เลี้ยงหมูเข้าไปด้วย จนทำให้ตอนนี้สามารถลดพื้นที่การปลูกข้าวโพดได้ประมาณ 200 ไร่เลยทีเดียว และมีแนวโน้มที่จะมีคนปรับเปลี่ยนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะชาวบ้านเริ่มมีความเชื่อมั่นว่าการปรับเปลี่ยนครั้งนี้ทำให้เขาและครอบครัวสามารถอยู่รอดได้ จากการที่ณัชพลทำให้ชาวบ้านเห็นว่าการปรับเปลี่ยนแบบนี้สามารถทำให้มีรายได้เกิดขึ้นจริง ลดความเสี่ยงที่จะไปสัมผัสกับสารเคมี มีเวลาอยู่กับครอบครัวมากขึ้นอีกด้วย

จากกระบวนการที่ณัชพลได้ลองทำมาตลอด บางอย่างก็สำเร็จ หลายอย่างก็ยังไม่ดีที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ และบริบทของชุมชน ซึ่งเขาให้นิยามตัวเองว่าเป็น “ผู้ประกอบการชุมชน” เขาทำงานอยู่บนฐานของความเป็นชุมชน เน้นการใช้ และต่อยอดจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด วางแผนการทำงานจากต้นทุนดีที่มีอยู่ในชุมชน และสิ่งที่ชุมชนต้องการพัฒนาต่อ สิ่งสำคัญ

คือการมองกระบวนการทำงานให้ครบตั้งแต่ต้นจนจบ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้ปัจจุบันเขากลายเป็นนักประกอบการรุ่นใหม่ที่หลายคน หลายหน่วยงานให้ความสนใจ ซึ่งการที่เขาสามารถทำได้ และประสบความสำเร็จมีหลายปัจจัยประกอบกัน

ปัจจัยแรก : ตัวตนของณัชพล พรหมคำ

ความจริงแล้วในกระบวนการธุรกิจชุมชนมีหลายองค์ประกอบที่ทำให้ธุรกิจชุมชนเติบโต และประสบความสำเร็จได้ ซึ่งองค์ประกอบหนึ่งในนั้นก็คือ “ผู้ประกอบการ” ซึ่งคนที่จะมาเป็นผู้ประกอบการก็จะมีหลายประเภทอีกเช่นกัน ซึ่งผู้ประกอบการทางสังคมอย่างณัชพล พรหมคำ ถือได้ว่าเขาเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ธุรกิจชุมชนขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จ ซึ่งสิ่งที่สำคัญคือบุคลิกลักษณะของเขานั้นมีหลายอย่างที่เอื้อต่อกระบวนการธุรกิจ โดยเฉพาะธุรกิจชุมชนที่มีความซับซ้อนของกลไกความสัมพันธ์มากกว่าธุรกิจซื้อขายไปในตลาดทั่วไป และหากวิเคราะห์บุคลิกลักษณะของณัชพลแล้ว พบว่ามีหลายอย่างที่ทำให้เขาสามารถกลายเป็นผู้ประกอบการทางสังคมที่ทำหน้าที่เป็นโซ่ข้อกลางในระบบธุรกิจชุมชนได้อย่างลงตัว

ประการแรกเลยที่ณัชพลเองคงไม่ต่างไปจากนักธุรกิจ หรือผู้ประกอบการคนอื่นๆ มากนักในเรื่องที่ต้องการให้ตนเองประสบความสำเร็จในธุรกิจที่ทำ ซึ่งข้อนี้เองที่ทำให้เขาต้องมีความทะเยอทะยาน และใช้ความทะเยอทะยานเป็นพลังบวกในการขับเคลื่อนธุรกิจไปสู่เป้าหมาย ชอบท้าทายความสามารถของตนเอง มีเป้าหมายที่อยากจะเอาชนะ จะไม่ยอมหยุดถ้ายังไม่ถึงเป้าหมาย แต่ในขณะเดียวกันก็มีอุดมการณ์ทางธุรกิจที่เป็นของตนเองด้วยเช่นกัน นอกจากนั้นยังต้องมีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ไม่ปิดกั้นโอกาสในการเรียนรู้ แสวงหาเพื่อนและเครือข่ายเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ประการที่สอง เป็นผู้ที่ยอมรับความเสี่ยงกล้าที่จะแลกหากคิดว่าสิ่งนั้นมาถูกทางแล้ว ไม่หวั่นไหวกับปัญหาอุปสรรคที่เข้ามากระทบ มองให้เป็นโอกาส และการเรียนรู้ คิดนอกกรอบเพื่อหาวิธีในการแก้ไขปัญหา หรือแนวทางในการทำงานให้สำเร็จ ยอมที่จะเป็นคนลงทุนในการประกอบการทางธุรกิจก่อนเพื่อให้ชาวบ้านเห็นถึงผลที่เกิดขึ้นและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ประการที่สาม เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อสมาชิกผู้ผลิต ต่อกระบวนการทางธุรกิจ และต่อลูกค้า ประการที่สี่ เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง มุ่งมั่นในการทำงาน ยึดถือคุณภาพสินค้าและบริการ ออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าให้มีตรงกับความต้องการของลูกค้าอยู่เสมอ อีกทั้งยังแสวงหาตลาดใหม่ของลูกค้าอยู่ตลอดเวลา ประการที่ห้า เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีความยืดหยุ่น และมีความคิดและมองเชิงระบบ ทำให้สามารถวางโมเดลทางธุรกิจของตนเองได้อย่างสอดคล้อง และเชื่อมโยง

ปัจจัยที่สอง : ทุนครอบครัวและทุนทางสังคม

ถึงแม้ณัชพลเองจะเริ่มต้นด้วยการทำงานในต่างจังหวัด แต่ก็ไม่ได้ทำให้เขาห่างจากครอบครัว ห่างจากชุมชน เขาหวังและตั้งใจตลอดที่จะกลับมาอยู่บ้าน เพราะสิ่งสำคัญที่ทำให้เขาหวังนั้นคือคนในครอบครัวที่ต้องดูแล เมื่อเขาตัดสินใจกลับมาอยู่บ้าน เขามี “ทุนครอบครัว” ที่ดี คนในครอบครัวทั้งแม่ และพี่ชายพร้อมสนับสนุน ถึงกับยกที่ดินให้เขาออกแบบ จัดการอย่างเต็มที่ เป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เขาสามารถที่จะวางเป้าหมายในสิ่งที่อยากทำ และเดินหน้าได้อย่างไม่ต้องห่วงเรื่องความคิดต่างของคนในครอบครัว

“ทุนทางสังคม” ก็เป็นอีกปัจจัยที่หนุนเสริมให้ผลลัพธ์สามารถมองเห็นโอกาสในการทำธุรกิจชุมชนได้อย่างชัดเจน และประสบความสำเร็จมากขึ้น เพราะสังคมน่าน หรือในชุมชนของผลลัพธ์เองมีต้นทุนที่เอื้อต่อการทำงานมากมาย ไม่ว่าจะเป็นความมีน้ำใจต่อการ การแบ่งปันซึ่งกันและกัน ความเอื้ออาทรต่อกัน การเกาะเกี่ยวกันทางสังคม ทุนทางคน ที่มีการรวมกลุ่ม เครือข่ายต่างๆ รวมไปถึงทุนทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งทุนทางสังคมเหล่านี้จะเป็นพลังเกื้อหนุนให้การทำงานเกิดความลื่นไหล และไปถึงเป้าหมายที่วางไว้

ปัจจัยที่สาม : ระบบการจัดการธุรกิจชุมชน

ระบบการจัดการธุรกิจชุมชน จะดำเนินการไปตามบริบทของชุมชน ดังนั้นผู้ประกอบการทางสังคมต้องมีทักษะในการคิด วางแผนการทำธุรกิจภายใต้ต้นทุน เงื่อนไข ข้อจำกัดของชุมชน ซึ่งผลลัพธ์เองมีความพยายามในการสร้างระบบการจัดการธุรกิจให้สอดคล้อง ตอบโจทย์เป้าหมายของเขาโดยใช้บริบทชุมชนเป็นฐานในการขับเคลื่อนงาน

● ประเด็นงานที่ทำ

เป้าหมายในการทำงานของผลลัพธ์คือ ให้ชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงทางด้านอาหารและรายได้ โดยมีอาชีพที่ไม่ทำลายสุขภาพ ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ดังนั้นเริ่มแรกเขาจึงเลือกทำเรื่องการส่งเสริมการผลิตพืชผัก โดยเน้นพืชหลากหลาย ระบบผลิตปลอดภัย ใช้พื้นที่น้อยแต่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ที่สำคัญกำลังเป็นประเด็นที่เป็นวาระของจังหวัดน่าน เป็นกระแสของคนน่านใน การที่จะบริโภคอาหารปลอดภัย และให้มีแหล่งอาหารปลอดภัยในจังหวัดน่าน ต่อมาเมื่อกระบวนการเริ่มเข้าที่ เขาเองได้พยายามขยายประเด็นงานออกไปอีกเพื่อให้เกิดการทำงานที่ครบวงจรมากขึ้น ทั้งเรื่องเลี้ยงสัตว์ (ไก่ หมู) การทำร้านอาหารที่ใช้พืชผักจากกลุ่มไปประกอบอาหาร และการทำที่พัก

● ผู้ผลิต/กลุ่มผู้ผลิต

รูปที่ 44 ภาคผนวก ค หนังสือแสดงมาตรฐานปลูกผักปลอดภัย

การที่จะทำให้ชาวบ้านลด ละ เลิกการปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่างข้าวโพด ที่มีระบบการปลูกทำลายสุขภาพ และทำลายสิ่งแวดล้อม แล้วหันมาปลูกพืชผักปลอดภัยนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายเลย ดังนั้นในเบื้องต้นเขาจึงเลือกที่จะทำงานกับคนที่พร้อม และมีความต้องการที่จะปรับเปลี่ยนแล้ว จึงทำให้การทำงานของเขาในช่วงแรกง่าย และ

รวดเร็วขึ้น ถึงแม้จะเริ่มต้นทำงานกับคนได้เพียงไม่กี่คน แต่มันกลับเป็นข้อดี เพราะการทำงานที่ไม่ได้เน้นที่ปริมาณของคน แต่เน้นคนที่เข้าใจและพร้อมลุยไปด้วยกัน ทำให้เขาวางแผนเรื่องการบริหารจัดการได้ดี ณิชพลบอกว่า “การเปลี่ยนคนนะยาก แต่ถ้าเปลี่ยนได้ คุณจะสามารเปลี่ยนโลกได้เลย” สิ่งที่เขาใช้เป็นสื่อในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับชาวบ้านคือ การทำให้เห็นเป็นรูปธรรม ทั้งพื้นที่การปลูกผักที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ การมีตลาดรองรับพืชผักตลอด ที่สำคัญชาวบ้านมีรายได้เกิดขึ้นจริงๆ จากการปลูกผักขาย พอหลังจากที่ชาวบ้านเริ่มเข้ามาปลูกผักขายเพิ่มขึ้น ธุรกิจเริ่มเติบโต จึงอยากให้เกิดการบริหารจัดการที่ดีภายใต้การมีกลุ่มที่ถูกต้อง มีกฎหมายรองรับ จึงได้ไปจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ชื่อ “กลุ่มวิสาหกิจชุมชนป่าแลวผักดีดี” เมื่อ 9 ธันวาคม 2562 โดยปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่ม 20 คน คนที่จะเข้ามาเป็นสมาชิกได้ต้องยอมรับและทำตามเงื่อนไขที่จะต้องลด ละ เลิกการปลูกข้าวโพด กลุ่มนี้เน้นการหารายได้แล้วนำมาจัดสรร แบ่งปันกันไปตามสัดส่วน และจัดสรรส่วนหนึ่งมาเป็นกองทุนเมล็ดพันธุ์ ไม่มีการออมหุ้น ไม่มีการปล่อยกู้ เพราะต้องการให้ชาวบ้านเพิ่มรายได้ ลดหนี้สิน และไม่ก่อหนี้เพิ่ม

● กระบวนการจัดการทางธุรกิจ

ธุรกิจชุมชน แตกต่างจากธุรกิจทั่วไป ดังนั้นกระบวนการจัดการธุรกิจชุมชนจึงต้องอาศัยทักษะการจัดการที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน และอยู่บนฐานของการพึ่งตนเอง พึ่งพากันเองให้มากที่สุด ฉะนั้นการวางแผน และออกแบบกระบวนการจัดการทางธุรกิจชุมชนจึงมีความสำคัญ

➤ การผลิต สิ่งสำคัญอันดับแรกที่ณิชพลคำนึงถึงคือการผลิตพืชผักให้มีคุณภาพ และปลอดภัย ที่สำคัญคือผู้ผลิตต้องมีความรู้ เขาจึงแสวงหาองค์ความรู้ต่างๆ เพื่อให้สมาชิกได้เรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการวางแผนการผลิต การเพาะ การปลูก การดูแล (ดิน น้ำ ปุ๋ย โรคแมลง) มีการนำเอาเครื่องจักรเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาช่วยทุ่นแรงในการเตรียมแปลงปลูก นอกจากนั้นเขายังส่งเสริมการปลูกพืชผักโดยให้มีความสอดคล้องกับพื้นที่ที่ชาวบ้านมี อย่างเช่น บางคนสามารถที่จะปลูกตามหัวไร่ปลายนา บางคนก็ปลูกตามสวนหลังบ้าน หรือหากว่าใครต้องการที่จะควบคุมการผลิตให้ได้คุณภาพและมาตรฐาน ดูแลง่ายก็จะส่งเสริมปลูกผักในโรงเรือน ซึ่งปัจจุบันมีทั้งหมด 14 โรงด้วยกัน และมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ในการส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดการผลิตที่เพิ่มมากขึ้น จะต้องให้ชาวบ้านเชื่อมั่นก่อนว่าผลิตมาแล้วจะได้ขาย อย่างกรณีที่ณิชพลกำลังวางแผนทำ คือเขาต้องการส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงไก่เมือง เพื่อจะได้เป็นรายได้ อีกทางหนึ่งนอกจากการผลิตผักขาย ในเบื้องต้นเขาจึงวางตนเองเป็นคนรับซื้อไก่เพื่อมาชำแหละและขายเอง เขาหวังไว้ว่าอีก 3 เดือนไก่ของชาวบ้านที่เลี้ยงไว้จะเริ่มลดลง และหมดไปในที่สุด เมื่อชาวบ้านเห็นว่าไก่ขายได้ มีคนต้องการซื้อ ชาวบ้านก็จะเริ่มหันกลับมาเลี้ยงไก่ขายกันมากขึ้น กลยุทธ์ที่เขาใช้เรียกว่า การใช้ความต้องการซื้อ (Demand) เป็นแรงผลักดันให้เกิดความต้องการขาย (Supply) เมื่อขายได้ สินค้าขาดตลาด ก็จะทำให้เกิดความต้องการผลิตขึ้นมาโดยอัตโนมัติ ซึ่งพอชาวบ้านเกิดความต้องการผลิต งานส่งเสริมก็เป็นเรื่องที่คุยกับชาวบ้านได้ง่ายขึ้น

➤ การตรวจสอบคุณภาพ เน้นอนว่า การคำนึงถึงคุณภาพและมาตรฐานของสินค้าเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการทำธุรกิจ ปัจจุบันกลุ่มวิสาหกิจชุมชนป่าแลวผักดีดี ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP จากกรมวิชาการเกษตร และได้มีการวางแผนสร้างโรงคัดผักให้กับสมาชิก และบุคคลทั่วไปที่สนใจจะนำผักมาผ่านกระบวนการคัดคุณภาพก่อนส่งออกไปขายให้กับลูกค้า

➤ การตลาด อาจจะเรียกได้ว่าเป็นงานหนักของณัชพลก็ได้ เขาสร้างช่องทางการตลาดให้มีความหลากหลาย สามารถรองรับผลผลิตของสมาชิกได้ เขามองว่าการตลาดไม่ใช่ปัญหา สินค้ามีความต้องการมี สิ่งสำคัญคือทำให้สินค้านั้นตรงความต้องการ ตอบโจทย์ลูกค้า และสามารถถึงมือลูกค้าได้อย่างทันท่วงที ณัชพลอาศัยความเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ของตนเองในการเชื่อมกับลูกค้า มีการเจรจาต่อรองในเรื่องต่างๆ อีกประการเขาได้สร้าง “กาดหนานเคม” ซึ่งเขาใช้กาดนี้เป็นการตลาดเชิงสัญลักษณ์ เพื่อให้คนได้จำง่าย และเข้าใจว่าทุกอย่างในกาดนี้เป็นสินค้า หรือเป็นอาหารที่มาจากชุมชน และมีความปลอดภัย

➤ การสื่อสารและประชาสัมพันธ์ ณัชพลใช้หลายช่องทางในการประชาสัมพันธ์ธุรกิจ อย่างเช่น การจัดโชว์สินค้าในงานต่างๆ การวางสินค้าขายตามห้าง มีกาดที่เป็นของตัวเอง สื่อสารเรื่องราวลงเฟสบุ๊ค และทางเพจ ซึ่งโดยส่วนใหญ่เรื่องราวที่สื่อออกไปเน้นให้เห็นกระบวนการทำงาน และผลที่เกิดขึ้นจริง

➤ การบริหารจัดการกลุ่ม งานส่งเสริมโดยทั่วไปอาจจะมองเรื่องการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการขั้นตอน แต่วิธีการที่ณัชพลใช้ในการทำงานคือ การวางแผนธุรกิจผักให้ครบวงจร แต่สมาชิกไม่จำเป็นต้องเข้ามาอยู่ในทุกขั้นตอน สมาชิกมีหน้าที่ในการผลิตผักให้มีคุณภาพตามที่ตลาดต้องการ และมีรายได้จากการขายผลผลิตให้เขาในราคาที่สมาชิกพึงพอใจ บางอย่างสมาชิกสามารถเป็นคนกำหนดราคาเองได้ด้วย หลังจากที่ได้รับซื้อผลผลิตแล้วเขาจะนำสินค้าไปจัดหาช่องทางขายเอง โดยที่สมาชิกไม่จำเป็นต้องมาจัดการ ไม่ต้องมาลงทุน และไม่ต้องมามีความเสี่ยงในเรื่องของตลาดไปด้วย เขามองว่าการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมทุกกระบวนการทุกขั้นตอนก็เป็นเรื่องที่ดี หากแต่บางครั้งบางงานอาจจะยากแก่การเข้าใจของชาวบ้าน ยากแก่การบริหารจัดการ อาจจะทำให้ธุรกิจเกิดการสะดุด ไปไม่ถึงไหน ไม่ต่อเนื่อง แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นก็ต้องอยู่ที่การวิเคราะห์สมาชิก และชุมชนด้วยว่าควรจะส่งเสริมรูปแบบไหน เพื่อให้สอดคล้องกับบริบท และความต้องการที่แท้จริง

รูปที่ 45 ภาคผนวก ค กิจกรรมของเกษตรกรที่ขายผลิตให้กับคุณณัฏพล

- ภาติเครือข่ายการทำงาน

ถึงแม้หัวใจของณัฏพลจะมีเลือดของความเป็นนักสู้อยู่เต็มเปี่ยม แต่การเดินคนเดียวบนเส้นทางการเรียนรู้แห่งนี้มันก็คงไม่ได้ง่ายดังภาพที่เราเห็นปลายทางว่าเริ่มมีความสำเร็จแล้วนั้น ซึ่งในระหว่างทางณัฏพลได้เกาะเกี่ยวเอาภาติเครือข่ายในการทำงานเพื่อมาเสริมพลังในการทำงานหลายคน หลายองค์กรด้วยกัน อาทิเช่น มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มูลนิธิเอสซีจี มูลนิธิฮักเมืองน่าน ศูนย์การเรียนรู้โจ้โก้ ศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนอำเภอสันติสุข สำนักงานเกษตรจังหวัด และมหาวิทยาลัยแม่โจ้ เพราะการทำงานต้องอาศัยทุนที่เป็นทั้งองค์ความรู้ วัสดุอุปกรณ์ และตัวเงิน แต่สิ่งสำคัญของการมีภาติเครือข่ายในการทำงานนั้นคือต้องเป็นคน หรือองค์กรที่มีแนวคิดในการทำงานไปในทิศทางเดียวกัน การวิเคราะห์และจัดลำดับของภาติเครือข่ายในการเชื่อมประสานงานจึงมีความสำคัญในการทำงานเพื่อให้เกิดความลื่นไหล และไปถึงเป้าหมายได้เร็วขึ้น

ความท้าทายต่อการทำงาน

ถึงแม้ในวันนี้เราได้เห็นความสำเร็จของการขับเคลื่อนงานของณัชพล และกลุ่มวิสาหกิจชุมชนป่าแลว ผักดีดีแล้ว แต่แท้จริงก็ยังมีปัญหาอุปสรรค และความไม่ลงตัวหลายเรื่องที่มีผลกระทบต่อกระบวนการทำงาน ซึ่งถือว่าเป็นความท้าทายของณัชพลว่าจะก้าวต่ออย่างไร

❖ การปรับเปลี่ยนทัศนคติของชาวบ้าน

เป้าหมายของณัชพลคือต้องการให้ชาวบ้านลดพื้นที่ปลูกข้าวโพด แล้วหันมาปลูกพืชผัก ปลอดภัยขาย นำรายได้มาสู่ครอบครัว ดังนั้นการที่จะให้คนเปลี่ยน ต้องไปเปลี่ยนที่ความคิดทัศนคติ ความเชื่อ ซึ่งโดยปกติแล้วเป็นเรื่องที่ยากมาก อาจจะต้องมีหาวิธีหรือกระบวนการทำงานที่ทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่น มากกว่าที่เป็นอยู่

❖ การสร้างคนรุ่นใหม่

แนวโน้มธุรกิจนี้มีการเติบโตขึ้นเรื่อยๆ อย่างแน่นอน ซึ่งณัชพลควรที่จะต้องแสวงหาคนรุ่นใหม่ที่มีความคิด การทำงานที่คล้ายกันเพื่อที่จะสามารถมาเป็นทีมงาน คอยหนุนเสริมการทำงาน

❖ การจัดการทุน

ในการทำธุรกิจชุมชน มีโอกาสค่อนข้างน้อยที่จะเข้าถึงแหล่งทุนได้มากเหมือนกับธุรกิจทั่วไป เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านขนาดของธุรกิจ ผู้ประกอบการบางคนจึงต้องแบกรับภาระในการจัดการทุนไว้เอง เพื่อไม่ให้เกิดการกระทบกับชาวบ้านที่เป็นสมาชิก ซึ่งหากทุนนั้นมากเกินไปจนเกินไปที่ผู้ประกอบการจะจัดการได้ ก็จะทำให้เกิดความเสี่ยงต่อความยั่งยืนของธุรกิจได้เช่นกัน ดังนั้นอาจจะต้องคิด และวางแผนการหาช่องทางระดมทุนไว้เพื่อให้ทัน และเพียงพอกับธุรกิจที่กำลังเติบโต และยกระดับขึ้นไปเรื่อยๆ

รูปที่ 46 ภาคผนวก ค ผลผลิตนำส่งสินค้าให้กับผู้บริโภค

เรียกได้ว่าณัชพล พรหมคำ เป็นผู้ประกอบการทางสังคมที่ทำหน้าที่เป็นโซ่ข้อกลางได้ลงตัว เขาเอาตัวเองเข้าไปอยู่ในทุกบทบาท ไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิต นักการขาย นักการตลาด นักส่งเสริม ซึ่งการเข้าไปอยู่ในทุก

บทบาททำให้เขาเข้าใจ เห็นถึงข้อดี ข้ออ่อน และเห็นทิศทางในการทำงาน จนทำให้เขาสามารถวางแผนการทำงานได้ตรงตามความต้องการ มีความสอดคล้อง และเชื่อมโยงกันทั้งระบบ และสิ่งสำคัญที่สุดคือ **“ความคิดทัศนคติ”** เป็นตัวการสำคัญที่จะทำให้คนเราสามารถคิด ทำสิ่งต่างๆ ให้เกิดความสำเร็จได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ภาคผนวก ง

สรุปกิจกรรมที่ 4

กิจกรรมที่ 4.1 รายงานเวทีน่านพอรั่มการจัดการที่ดินแปลงรวม ภายใต้นโยบายคณะกรรมการนโยบาย ที่ดินแห่งชาติ (คทช.) วันที่ 3 สิงหาคม 2563

ณ มูลนิธิอภัยภูเบศร ตำบลพลายชุมพล อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

คณะทำงานน่านพอรั่มร่วมกับสถาบันพัฒนาภาคเหนือ สภาองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน ร่วมทำความเข้าใจกฎหมายนโยบายป่าไม้ที่เกี่ยวข้อง และแนวทางคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ(คทช.) โดยได้มี
แนวทางและเงื่อนไขตามกรอบดังนี้

รูปที่ 1 ภาคผนวก ง เวทีทำความเข้าใจกฎหมายนโยบายป่าไม้

ตารางที่ 1 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้

เงื่อนไข	การถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ			
ปีที่เข้าถือครองที่ดิน	ถือครองที่ดิน ก่อนปี 2545		ถือครองที่ดิน ปี 2545-2557	
สถานภาพพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5
กลุ่มผู้ใช้ที่ดินตาม มติ ครม. 26 พ.ย. 61	กลุ่ม 3	กลุ่ม 1	กลุ่ม 4	กลุ่ม 2
1. ประมาณการพื้นที่ถือครอง	เนื้อที่ประมาณ 2.1 ล้านไร่	เนื้อที่ประมาณ 3.9 ล้านไร่	เนื้อที่ประมาณ 2.8 ล้านไร่	เนื้อที่ประมาณ 3.7 ล้านไร่
2. นโยบาย/กฎหมาย สำคัญที่เกี่ยวข้อง	ลุ่มน้ำ 1 และ 2 เป็นพื้นที่ต้นน้ำถือเป็นพื้นที่อนุรักษ์ ลุ่มน้ำ มีมาตรการอย่างเข้มข้นในการใช้ประโยชน์	3, 4 และ 5 สามารถใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อป่าเศรษฐกิจ เหมืองแร่และการเกษตร	ลุ่มน้ำ 1 และ 2 เป็นพื้นที่ต้นน้ำถือเป็นพื้นที่อนุรักษ์ มีมาตรการอย่างเข้มข้นในการใช้ประโยชน์	ลุ่มน้ำ 3, 4 และ 5 สามารถใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อป่าเศรษฐกิจ เหมืองแร่และการเกษตร
ระเบียบการจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ(ลุ่มน้ำ 1 และ 2 ถือเป็นพื้นที่อนุรักษ์ จะมีมาตรการบางอย่างที่เข้มข้นกว่าพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4 และ 5)				
มติ ครม. 30 มิ.ย. 2541 (ใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ (Ortho photo) ปี 2545 เป็นเกณฑ์ในการจำแนก) คำสั่งคสช.ที่ 64/2557 และ 66/2557(ปัจจุบันยกเลิก)	คุ้มครองสิทธิชั่วคราวอนุญาตให้อยู่อาศัยและทำกินได้ / แจ้งตรวจสอบการใช้ที่ดิน พิสูจน์สิทธิ และขึ้นทะเบียน	อนุญาตให้อยู่อาศัยและทำกินได้ / ตรวจสอบการใช้ที่ดิน / พิสูจน์สิทธิ และขึ้นทะเบียน	กรณีเกษตรกรผู้ยากไร้/ ผู้มีรายได้น้อย/ ผู้ไม่มีที่ดินทำกินได้รับการยกเว้น (มีร่องรอยการทำประโยชน์ ในที่ดินหลังปี 2545)	กรณีเกษตรกรผู้ยากไร้/ ผู้มีรายได้น้อย/ ผู้ไม่มีที่ดินทำกิน ได้รับการยกเว้น(มีร่องรอยการทำประโยชน์ ในที่ดินหลังปี 2545)

ที่มา : รายงานศึกษา นโยบายกฎหมายและสถานการณ์การถือครองที่ดินป่าไม้ของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ตารางที่ 2 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้ (ต่อ)

เงื่อนไข	การถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ			
ปีที่เข้าถือครองที่ดิน	ถือครองที่ดิน ก่อนปี 2545		ถือครองที่ดิน ปี 2545-2557	
สถานภาพพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5
กลุ่มผู้ใช้ที่ดินตาม มติ ครม. 26 พ.ย. 61	กลุ่ม 3	กลุ่ม 1	กลุ่ม 4	กลุ่ม 2
มติ ครม. 22 ธ.ค. 2558		อนุมัติหลักการการจัดที่ดินให้แก่ชุมชนตามนโยบาย รัฐบาล แบบแปลงรวม โดยมีให้กรรมสิทธิ์ แต่อนุญาต ให้มีการทำประโยชน์ในที่ดินของรัฐเป็นกลุ่มหรือ ชุมชนตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่ คทช. กำหนด		
มติ ครม. 26พ.ย. 2561	1) จัดระเบียบการใช้ที่ดินทำกินและรับรองการอยู่อาศัยทำกินในลักษณะแปลงรวม 2) กำกับควบคุมจัดการการใช้ที่ดินและป่าไม้ภายใต้การอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน ห้ามบุกรุก ขยายพื้นที่ 3) พื้นฟูสภาพป่าไม้ในรูปแบบการมีส่วนร่วมส่งเสริมปลูกป่า 3 อย่าง 4) ใช้มาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำ ควบคุมผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ลดการชะล้างพังทลาย		1) จัดระเบียบการใช้ที่ดินทำกินและรับรองการอยู่อาศัยทำกินในลักษณะแปลงรวม 2) กำกับควบคุมจัดการการใช้ที่ดินและป่าไม้ภายใต้การอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน ห้ามบุกรุกขยายพื้นที่ 3) พื้นฟูสภาพป่าไม้ในรูปแบบการมีส่วนร่วมส่งเสริมปลูกป่า 3 อย่าง 4) ใช้มาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำควบคุมผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ลดการชะล้างพังทลาย	อนุญาตให้อยู่อาศัยและทำกินแบบแปลงรวม โดยออกแบบการใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างชุมชน และหน่วยงานรัฐ โดยชุมชนต้องดูแลรักษาและใช้ประโยชน์พื้นที่ในลักษณะเกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ ตามข้อกำหนดร่วมกัน

ที่มา : รายงานศึกษานโยบายกฎหมายและสถานการณ์การถือครองที่ดินป่าไม้ของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ตารางที่ 3 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้ (ต่อ)

เงื่อนไข	การถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ			
ปีที่เข้าถือครองที่ดิน	ถือครองที่ดิน ก่อนปี 2545		ถือครองที่ดิน ปี 2545-2557	
สถานภาพพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5
กลุ่มผู้ใช้ที่ดินตาม มติ ครม. 26 พ.ย. 61	กลุ่ม 3	กลุ่ม 1	กลุ่ม 4	กลุ่ม 2
พ.ร.บ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507	บังคับใช้มาตรา 19 (มาตรา 19 เพื่อประโยชน์ในการควบคุม ดูแลรักษา หรือบำรุงป่าสงวนแห่งชาติ อธิบดีที่มีอำนาจสั่งเป็นหนังสือให้พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเจ้าหน้าที่ของ กรมป่าไม้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดในเขต ป่าสงวนได้) นัยยะ! กรมป่าไม้ มีคำสั่งให้มีเจ้าหน้าที่ประจำ โครงการฯ และราษฎรที่มีพื้นที่ทำกินอยู่ในพื้นที่เหล่านี้ ทำข้อตกลงกับเจ้าหน้าที่ประจำโครงการ ตามกรอบที่กรมป่าไม้กำหนด ราษฎรที่เข้าร่วมโครงการจะเป็น “ผู้ช่วยพนักงาน เจ้าหน้าที่	บังคับใช้มาตรา 16 อธิบดีโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการ พิจารณาการใช้ประโยชน์ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ มีอำนาจอนุญาตให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดเข้าหา ประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขตป่าสงวนแห่งชาติ" 1. การเข้าทำประโยชน์หรืออยู่อาศัยในเขต ป่าสงวนแห่งชาติคราวละไม่น้อยกว่า ห้าแสน สามสิบปี ในกรณีที่ได้รับอนุญาตเป็นส่วนราช หรือหน่วยงานของรัฐ จะอนุญาตโดยให้ยกเว้น ค่าธรรมเนียมทั้งหมดหรือบางส่วนตามที่เห็นสมควร ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นตัวแทนหน่วยงานรัฐเพื่อ ขออนุญาตใช้พื้นที่	บังคับใช้มาตรา 19 (มาตรา 19 เพื่อประโยชน์ในการควบคุม ดูแลรักษา หรือบำรุงป่าสงวนแห่งชาติ อธิบดีมีอำนาจสั่งเป็น หนังสือให้พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือเจ้าหน้าที่ของ กรมป่าไม้กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดใน เขตป่าสงวนได้) นัยยะ: กรมป่าไม้ มีคำสั่งให้มีเจ้าหน้าที่ประจำ โครงการฯ และราษฎรที่มีพื้นที่ทำกินอยู่ในพื้นที่เหล่านี้ ทำข้อตกลงกับเจ้าหน้าที่ประจำโครงการ ตามกรอบที่กรมป่าไม้กำหนด ราษฎรที่เข้าร่วมโครงการจะเป็น “ผู้ช่วยพนักงาน เจ้าหน้าที่”	บังคับใช้มาตรา 16 มาตรา 19 และมาตรา 20 มาตรา 16 หวี ขออนุญาตทำหนดเป็นเขตปรับปรุง ป่าสงวนแห่งชาติ (ใครจะเป็นผู้ขอใช้ประโยชน์ยังไม่ ชัดเจน รอรายละเอียดจากอนุบัญญัติ) มาตรา 19 เพื่อประโยชน์ในการควบคุมดูแลรักษา หรือบำรุงป่าสงวนแห่งชาติ อธิบดีที่มีอำนาจสั่งเป็น หนังสือ ให้พนักงานเจ้าหน้าที่หรือเจ้าหน้าที่ของกรมป่าไม้ กระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดในเขตป่าสงวนแห่งชาติได้ (จะอยู่ในแผนการจัดการระดับพื้นที่)

ที่มา : รายงานศึกษานโยบายกฎหมายและสถานการณ์การถือครองที่ดินป่าไม้ของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ตารางที่ 4 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้ (ต่อ)

เงื่อนไข	การถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ			
ปีที่เข้าถือครองที่ดิน	ถือครองที่ดิน ก่อนปี 2545		ถือครองที่ดิน ปี 2545-2557	
สถานภาพพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5
กลุ่มผู้ใช้ที่ดินตาม มติ ครม. 26 พ.ย. 61	กลุ่ม 3	กลุ่ม 1	กลุ่ม 4	กลุ่ม 2
				มาตรา 20 อนุญาตให้ปลูกต้นไม้ทำสวนป่า ตาม เงื่อนไข และเสียค่าตอบแทนตามที่กำหนดสามารถทำ ไม้ออกได้ (ยังไม่ชัดเจนว่าการทำไม้จะใช้มาตรานี้หรือ มาตรา 16 ถ้าใช้มาตรานี้จะมีหลายขั้นตอนในการ ขอ อนุญาตปลูกและใช้ประโยชน์ ต้นไม้)
3. หน่วยงานที่รับผิดชอบดำเนินการ	ชุดปฏิบัติการ คทช. อำเภอบึงสามพัน ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ (ขป คทช.อ.)	1. คณะอนุกรรมการจัดหาที่ดิน 2. คณะอนุกรรมการจัดที่ดิน 3. คณะอนุกรรมการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ 4. คณะอนุกรรมการคทช.จังหวัดเป็นผู้ขับเคลื่อน งานในแต่ละจังหวัดและมีอนุกรรมการต่างๆสนับสนุนการทำงาน แบบครบวงจร	ชุดปฏิบัติการ คทช. อำเภอบึงสามพัน ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ (ขป คทช.อ.)	ชุดปฏิบัติการ คทช. อำเภอบึงสามพัน ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ (ขป.คทช.อ.)

ที่มา : รายงานศึกษา นโยบายกฎหมายและสถานการณ์การถือครองที่ดินป่าไม้ของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ตารางที่ 5 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้ (ต่อ)

เงื่อนไข	การถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ			
ปีที่เข้าถือครองที่ดิน	ถือครองที่ดิน ก่อนปี 2545		ถือครองที่ดิน ปี 2545-2557	
สถานภาพพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5
กลุ่มผู้ใช้ที่ดินตาม มติ ครม. 26 พ.ย. 61	กลุ่ม 3	กลุ่ม 1	กลุ่ม 4	กลุ่ม 2
4.มาตรการใช้ที่ดินและการจัดการพื้นที่	- กรมป่าไม้มีคำสั่งแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ประจำโครงการฯรวม - สำรวจจำแนกพื้นที่ - ราษฎรที่อยู่ในพื้นที่กลุ่มนี้ ยื่นความจำนงขอเป็น ผู้ช่วยเจ้าหน้าที่รัฐ - ประชุมร่วมกำหนดแนวทางการใช้ที่ดินที่เหมาะสม สกกับพื้นที่ ตามมาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำและเกิดผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด ได้แก่ การส่งเสริมปลูกป่า 3 อย่าง - กำหนดให้ปลูกไม้ยืนต้น ร้อยละ 20 ของพื้นที่	- อนุญาตให้ใช้ที่ดินตามมาตรา 16 แบบแปลง ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ขออนุญาต - สามารถดำเนินการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมได้ตามความประสงค์ของผู้รับมอบที่ดิน - กำหนดให้ปลูกไม้ยืนต้นมีค่าจำนวน 2 ต้น/ไร่(ในกรณีปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจ การตัดฟันเพื่อใช้ประโยชน์ กำลังรอความชัดเจนของอนุบัญญัติ ของมาตรา 7 พ.ร.บ. ป่าไม้)	- กรมป่าไม้มีคำสั่งแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ประจำโครงการฯ - สำรวจจำแนกพื้นที่ - ราษฎรที่อยู่ในพื้นที่ดำเนินงานของโครงการฯ ยื่นความจำนงขอเป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่รัฐ มีหน้าที่ในการดูแลบำรุงรักษา - ประชุมร่วมวางแผนการฟื้นฟูสภาพป่าร่วมกับ ราษฎรและคณะกรรมการหมู่บ้าน ส่งเสริมปลูกป่า 3 อย่าง	- อนุญาตให้ใช้ที่ดินตามมาตรา 16 แบบแปลงรวม - กรมป่าไม้มีคำสั่งแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ประจำโครงการฯ - สำรวจจำแนกพื้นที่ - ราษฎรที่อยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่รวมกลุ่มจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน หรือ สหกรณ์ เพื่อยื่นขออนุญาตใช้พื้นที่ (ตามมาตรา16) เพื่อปลูกป่าเศรษฐกิจ ไม่น้อยกว่าร้อยละ50 ของพื้นที่ กรณีพื้นที่อยู่ใน โซน C ต้องขอผ่อนผัน มติครม. ใช้ประโยชน์ที่ดินโซน C โดยหน่วยงานภาคเอกชน(วิสาหกิจชุมชน และสหกรณ์ ถือเป็นนิติบุคคล)

ที่มา : รายงานศึกษานโยบายกฎหมายและสถานการณ์การถือครองที่ดินป่าไม้ของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ตารางที่ 6 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้ (ต่อ)

เงื่อนไข	การถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ			
ปีที่เข้าถือครองที่ดิน	ถือครองที่ดิน ก่อนปี 2545		ถือครองที่ดิน ปี 2545-2557	
สถานภาพพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5
กลุ่มผู้ที่ดินตาม มติ ครม. 26 พ.ย. 61	กลุ่ม 3	กลุ่ม 1	กลุ่ม 4	กลุ่ม 2
	- ปลุกต้นไม้ตามลักษณะโครงสร้างและชนิดพันธุ์ ประจำถิ่น โดยกำหนดจำนวนต้นในการปลูก คือ 1) ถ้ามีความลาดชันของพื้นที่ 45% จำนวนปลูก 200 ต้น/ไร่ (ระยะปลูก 2x4 เมตร) 2) ความลาดชันของพื้นที่ : 45% จำนวนต้นที่ ปลูก 400 ต้น/ไร่ (ระยะปลูก 2x2 เมตร)		- กำหนดให้ปลูกไม้ยืนต้น ร้อยละ 100 ของพื้นที่ - ราษฎรสามารถใช้พื้นที่ระหว่างแถวของต้นไม้ ปลูกพืชเกษตรหรือพืชพื้นล่างต่างๆ ได้ - ปลุกต้นไม้ตามลักษณะโครงสร้างและชนิด พันธุ์ประจำถิ่น โดยกำหนดจำนวนต้นในการปลูก คือ 1. ถ้ามีความลาดชันของพื้นที่ 45% จำนวนปลูก 200 ต้นไร่ (ระยะปลูก 2x4 เมตร) 2) ความลาดชันของพื้นที่ 3 45% จำนวนต้นที่ ปลูก 400 ต้น/ไร่ (ระยะปลูก 2x2 เมตร)	- ประชุมร่วมกำหนดรูปแบบการใช้พื้นที่ เพื่อกุล ต่อการอนุรักษ์ โดยให้มีการปลูกป่าเศรษฐกิจควบคู่ไปกับให้ใช้ประโยชน์อยู่อาศัยและทำกิน

ที่มา : รายงานศึกษานโยบายกฎหมายและสถานการณ์การถือครองที่ดินป่าไม้ของเกษตรกรรายย่อยในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

ตารางที่ 7 ภาคผนวก ง ตารางกฎหมายนโยบายป่าไม้ (ต่อ)

เงื่อนไข	การถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ			
ปีที่เข้าถือครองที่ดิน	ถือครองที่ดิน ก่อนปี 2545		ถือครองที่ดิน ปี 2545-2557	
สถานภาพพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1,2	พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5
กลุ่มผู้ใช้ที่ดินตาม มติ ครม. 26 พ.ย. 61	กลุ่ม 3	กลุ่ม 1	กลุ่ม 4	กลุ่ม 2
5.สิทธิในการถือครองที่ดินป่าไม้ และ การใช้ประโยชน์ไม้	- ต้นไม้ที่ปลูก ร้อยละ 20 ของพื้นที่ เป็นของรัฐ ไม่สามารถตัดฟันมาใช้ประโยชน์ได้ - ในกรณีที่เกษตรกรปลูกต้นไม้เพิ่ม เป็น ร้อยละ 20 กำหนดสิทธิในการใช้ประโยชน์ ยังไม่ชัดเจน - ที่ดินที่ถือครอง ยังเป็นของรัฐ ไม่มี สิทธิเป็น เจ้าของแบบปัจเจกเป็น เพียงผู้ช่วยเจ้าพนักงาน ของรัฐ	- ต้นไม้ที่กำหนดให้ปลูก 2 ต้น/ไร่ ไม่สามารถตัด ฟันมาใช้ประโยชน์ได้ - ไม่สามารถดำเนินการปลูกต้นไม้ ค่าทาง เศรษฐกิจและขออนุญาตตัด ฟันมาใช้ประโยชน์ได้ (ปัจจุบัน ยังไม่ มีระเบียบในการขอใช้ประโยชน์ รอ ความชัดเจนของอนุบัญญัติ ตาม มาตรา 7 ของ พ.ร.บ.ป่าไม้ พ.ศ. 2534 ฉบับที่ 8) - การถือครองที่ดิน เป็นแบบแปลง รวม โดยผู้ว่า ราชการจังหวัดเป็น ผู้รับอนุญาต ราษฎรสามารถ ถือ ครองที่ดินและทำกินได้ตามความ ต้องการ แต่ สามารถซื้อขาย จ่าย โอนได้ - รูปแบบการถือครองแบบแปลง รวม ไม่มีการรับ ร้องสิทธิการถือ ครองแบบปัจเจก เหมือนนโยบาย รัฐในอดีต เช่น สทก. ส.ป.ก.4-01	- ต้นไม้ที่ปลูก ร้อยละ 100 ของ พื้นที่ เป็นของรัฐ ไม่สามารถตัดฟัน มาใช้ประโยชน์ได้ - สามารถขอรับผลผลิตจากไม้ที่ ปลูกเมื่อสามารถ เก็บเกี่ยวได้ โดย ให้ยื่นขออนุญาตตามระเบียบ - ที่ดินที่ถือครอง ยังเป็นของรัฐ ไม่ มีสิทธิเป็น เจ้าของแบบปัจเจก บุคคลเพียงผู้ช่วยเจ้าพนักงาน ของ รัฐ	- ต้นไม้ที่ปลูก ร้อยละ 50 ของ พื้นที่ สามารถตัดฟันมาใช้ ประโยชน์ได้ - ในกรณีที่เกษตรกรปลูกไม้ เพิ่มเติมจาก ร้อยละ 50ที่กำหนด มีสิทธิในการใช้ประโยชน์ได้ - ที่ดินที่ถือครอง ยังเป็นของรัฐ ไม่มีสิทธิเป็นเพียงผู้ช่วยเจ้า พนักงานของรัฐ

ตารางที่ 8 ภาคผนวก ง สรุปความก้าวหน้าในการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล ของ คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ที่จังหวัดน่าน

ลำดับ ที่	ตำบล	อำเภอ	จำนวน กลุ่มแปลง	ราย	แปลง	ไร่	ขออนุญาต ตามมาตรา ๑๖(ไร่)	หมายเหตุ
1	เปือ	เชียง กลาง	7	25	28	167	183	ได้รับอนุญาตแล้ว
2	ตาลชุม	ท่าวังผา	2	154	214	1,779	2,353	ได้รับอนุญาตแล้ว
3	ยอด	สองแคว	6	467	1,138	5,022	6,269	ได้รับอนุญาตแล้ว
4	บ้านพี	บ้าน หลวง	19	256	316	3,238	3,454	ได้รับอนุญาตแล้ว
5	บัวใหญ่	น่าน้อย	31	456	480	2,701	2,796	ได้รับอนุญาตแล้ว
6	ป่าแลว หลวง	สันติสุข	21	633	962	8,436	10,452	ได้รับอนุญาตแล้ว
7	พงษ์	สันติสุข	22	491	709	5,448	5,706	อยู่ระหว่างการรวบรวม เอกสารส่งให้ คณะอนุกรรมการคทช. แห่งชาติ
8	ดู่พงษ์	สันติสุข	20	492	727	7,284	7,563	อยู่ระหว่างการรวบรวม เอกสารส่งให้ คณะอนุกรรมการคทช. แห่งชาติ
9	ไหล่น่าน	เวียงสา	30	779	892	10,774	11,850	อยู่ระหว่างการรวบรวม เอกสารส่งให้ คณะอนุกรรมการคทช. แห่งชาติ
10	ช้าง	เวียงสา	9	502	647	6,463	7,092	อยู่ระหว่างการรวบรวม เอกสารส่งให้ คณะอนุกรรมการคทช. แห่งชาติ
รวม			167	4,255	6,113	51,312	57,718	

หมายเหตุ พื้นที่ป่าเสื่อมสภาพชั้นที่ 3,4,5 จำนวน 500,000 ไร่ (มีร่องรอยการทำประโยชน์ก่อนปี 2545)

จำนวน 240,000ไร่ ใช้รูปแบบ คทช.ได้ และมีร่องรอยการทำกินหลังปี 2545 จำนวน 260,000ไร่ใช้รูปแบบ คทช. ไม่ได้)

ปัญหาอุปสรรค เกี่ยวกับการเข้าร่วมนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) จังหวัดน่าน

1. รัฐบาลต้องประกาศให้ชัดเจนเกี่ยวกับนโยบายจัดที่ทำกินให้ผู้ยากไร้ (คทช.)ว่าจะจัดพื้นที่ทำกินตามโครงการนี้เท่านั้น ไม่มีโครงการจัดที่ทำกินตามแนวทางอื่นอีกแล้วให้ดำเนินการแนวทางคทช. อย่างเดียว
2. กรณีที่ราษฎรยังไม่ตัดสินใจเข้าร่วมนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) เพราะ
 - 2.1 ไม่มั่นใจในนโยบายรัฐบาล (ให้พื้นที่ทำกินจริงหรือไม่) เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาล
 - 2.2 บางครอบครัวครอบครองพื้นที่จำนวนมากเกินกว่า 20 ไร่ แต่รับทราบว่าจะจัดให้ไม่เกิน 20 ไร่/ครอบครัวจึงไม่เข้าร่วม ถ้าจะถูกตัดสิทธิ์เหลือที่ทำกิน 20 ไร่ โดยไม่มีมาตรการรองรับ
 - 2.3 การสำรวจตรวจสอบพื้นที่และการจับพิกัดรายแปลงไม่มีทั้งคน และงบประมาณในการดำเนินการ ทำให้อบต.บางแห่งไม่กระตือรือร้นในการดำเนินการเพราะเป็นการดำเนินการโดยสมัครใจ
 - 2.4 พื้นที่ทำกินของราษฎรส่วนมากอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1, 2 ซึ่งไม่อยู่ในหลักเกณฑ์ คทช. จึงน่าจะมีมาตรการในการจัดที่ทำกินและที่อยู่อาศัยให้กับราษฎรในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1, 2 ให้ชัดเจน เพื่อให้ชาวบ้านเกิดความมั่นใจ ในการที่จะอยู่อาศัยและทำกินในพื้นที่ดังกล่าว
 - 2.5 ปัญหาการอนุมัติให้ใช้พื้นที่ล่าช้า ทำให้ผู้ร่วมโครงการขาดความมั่นใจ และคณะอนุกรรมการชุดที่ 2 และชุดที่ 3 ไม่สามารถเข้าไปดำเนินการได้

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากชุมชนบางชุมชนอาศัยอยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำที่ 1, 2 ไม่สามารถที่จะเข้าดำเนินการตามแนวทาง คทช. ได้ เห็นควรให้เสนอจัดที่ทำกินแบบคทช.พิเศษ โดยอาศัยหลักเกณฑ์เกี่ยวกับคทช.ปัจจุบัน แต่ต้องกำหนดเงื่อนไขให้เหมาะสม เพราะเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำที่สำคัญ เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่มีโอกาสอยู่อย่างถูกกฎหมายลดความเลื่อมล้ำทางสังคม

กิจกรรมที่ 4.2 รายงานกิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลป่าชุมชนจังหวัด
น่านและกำหนดทิศทางการ ขับเคลื่อนกลไกการจัดการป่าชุมชนภายใต้ พ.ร.บ.ป่าชุมชน 2562, พ.ร.บ.

อุทยานฯ 2562 วันศุกร์ ที่ 8 พฤศจิกายน 2562

ณ หอประชุมบ้านทุ่งข้า ตำบลบ้านฟ้า อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

ผลของกิจกรรม

สืบเนื่องจากการสำรวจข้อมูลป่าชุมชนจังหวัดน่าน ภายใต้โครงการเสริมสร้างและฟื้นฟูพลังเครือข่ายป่าชุมชนเพื่อรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน ได้ทำการสำรวจรวบรวมข้อมูลป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน ซึ่งได้ส่งต่อข้อมูลป่าชุมชนไปยังระดับพื้นที่เพื่อดำเนินงานขับเคลื่อนการขึ้นทะเบียนตามกฎหมาย และวางแผนการพัฒนาป่าชุมชน โดยภายในปี 2562 ได้มีการประกาศใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ ได้แก่ พ.ร.บ. ป่าชุมชน 2562 พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ 2562 ทำให้ในระดับพื้นที่ มีการขับเคลื่อนกลไกการจัดการป่าชุมชน โดยอาศัยข้อมูลป่าชุมชนที่ได้จัดเก็บไว้ ในการขับเคลื่อน

โดยในพื้นที่อำเภอบ้านหลวง เป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตพื้นที่เตรียมประกาศเขตอุทยานแห่งชาตินันทบุรี โดยได้มีการจัดทำข้อมูลป่าชุมชนที่ชุมชนใช้ประโยชน์ และดูแลรักษาตั้งแต่อดีต โดยได้นำข้อมูลมาวิเคราะห์ถึงการขึ้นทะเบียนป่าชุมชนกับกรมป่าไม้ และสังเคราะห์กฎหมาย พ.ร.บ. ป่าชุมชน 2562 ถึงสิทธิประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับภายใต้กฎหมาย ก่อนการประกาศ พ.ร.บ. ป่าชุมชน 2562 พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ 2562 ในวันที่ 25 พฤศจิกายน 2562 เพื่อให้การขึ้นทะเบียนป่าชุมชน เป็นไปตามขั้นตอนของ พ.ร.บ. ป่าชุมชน 2562 ทางชุมชนจำเป็นต้องเร่งดำเนินการของการขึ้นทะเบียนป่าชุมชน โดยจัดเตรียมข้อมูลป่าชุมชน เช่น คณะกรรมการป่าชุมชน กฎกติกาป่าชุมชน มติประชุมหมู่บ้านการจัดตั้งป่าชุมชน แผนที่ป่าชุมชน ภาพกิจกรรมป่าชุมชน โดยจะรวบรวมข้อมูลเพื่อเสนอขอจัดตั้งป่าชุมชน

ข้อท้าทายหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม:

- ระยะเวลาการอนุมัติเอกสารการจัดตั้งป่าชุมชน และกระบวนการขอจัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่เตรียมประกาศอุทยานแห่งชาตินันทบุรี
- การรับรู้กฎหมายนโยบายป่าไม้ในระดับพื้นที่ และขั้นตอนการขอจัดตั้งป่าชุมชน
- กลไกการติดตามการขึ้นทะเบียนป่าชุมชน

วันที่ 20 พฤศจิกายน 2562 ได้ลงพื้นที่ติดตามการขอจัดตั้งป่าชุมชน ร่วมกับชุมชนในความคืบหน้าภายใต้โครงการของจัดตั้งป่าชุมชน เพื่อเป็นหลักประกันไม่ให้เกิดปัญหาในพื้นที่ถูกผนวกเข้ากับเขตอุทยานแห่งชาตินันทบุรี โดยทางชุมชนได้ยื่นเรื่องไปยังศูนย์ป่าไม้น่านเพื่อเป็นหลักฐานไว้ และให้สามารถเข้ากักบนนโยบาย พรบ. ป่าชุมชน 2562 ที่จะมีขึ้น เพื่อให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชุมชนได้

รูปภาพกิจกรรม

รูปที่ 2 ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลป่าชุมชน

รูปที่ 3 ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลประชุมชน (ต่อ)

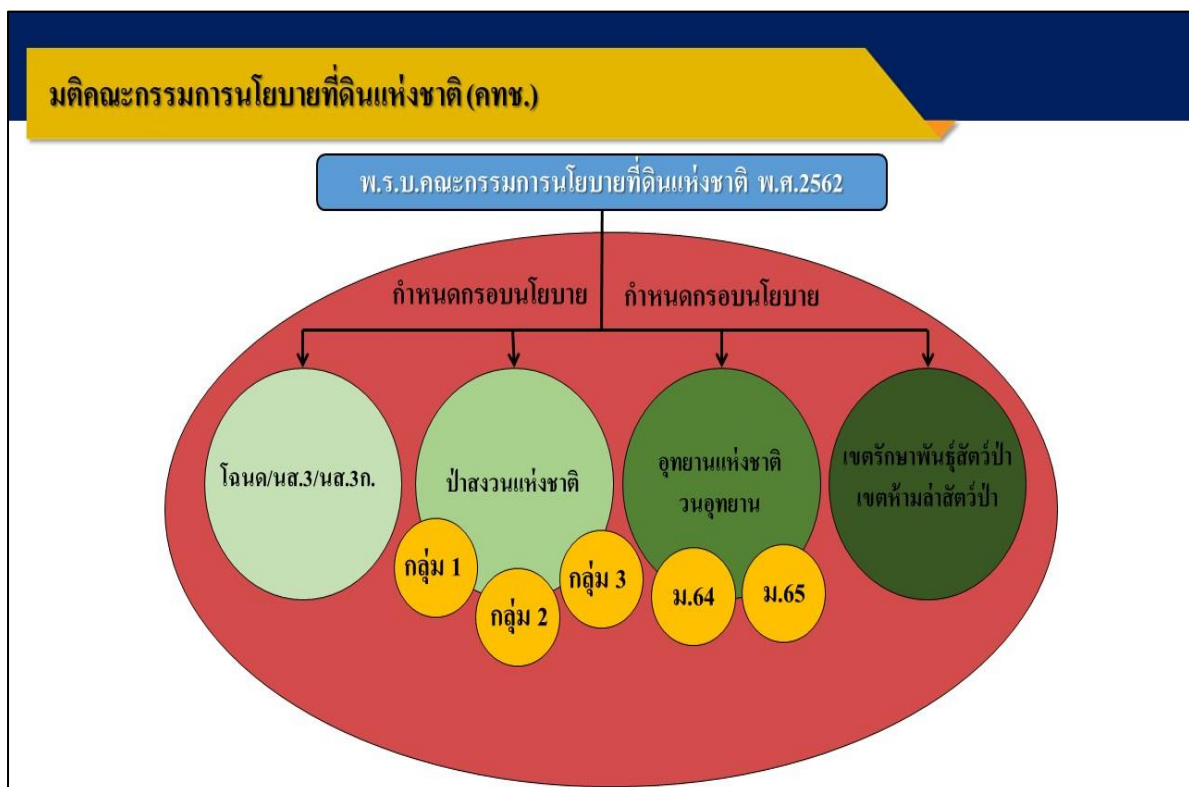
กิจกรรมที่ 4.3 กิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลประชุมชนจังหวัดน่านและกำหนดทิศทางการ ขับเคลื่อนกลไกการจัดการป่าชุมชนภายใต้ พ.ร.บ.ป่าชุมชน 2562, พ.ร.บ.อุทยานฯ 2562 วันที่ 27 ตุลาคม 2562 ณ สำนักงานมูลนิธิอีกเมืองน่าน

คณะทำงานน่านฟอรั่ม ร่วมกับมูลนิธิรักษ์ไทย ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า(รีคอฟ) ร่วมกับวิเคราะห์สถานการณ์กฎหมายป่าไม้ และสถานการณ์ป่าชุมชนในจังหวัดน่าน โดยนำมาวิเคราะห์เพื่อสร้างความเข้าใจในระดับหน่วยงานขับเคลื่อน โดยจะต้องเข้าใจและสามารถสื่อสารอธิบายให้เกิดความเข้าใจในระดับพื้นที่ และแนวทางในการขับเคลื่อนการจัดการที่ดินและป่าไม้ จังหวัดน่านภาคประชาชน

แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดินแต่ละประเภทเพื่อเข้าใจการบังคับใช้กฎหมายในแต่ละรูปแบบพื้นที่ที่มติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.)

รูปที่ 4 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน

รูปที่ 5 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)

ตารางที่ 9 ภาคผนวก ง แสดงข้อมูลพื้นที่เป้าหมายและกรอบมาตรการแก้ไขปัญหา

พื้นที่เป้าหมาย	กรอบมาตรการแก้ไขปัญหา
ป่าสงวนแห่งชาติ	
กลุ่มที่ 1 ชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำ ชั้นที่ 3-5 <u>ก่อน</u> <u>มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541</u>	อนุญาตให้เข้าใช้ประโยชน์ อยู่อาศัย/ทำกิน แบบแปลงรวม (ให้สิทธิทำกิน มีให้เอกสารสิทธิ)
กลุ่มที่ 2 ชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 3-5 <u>หลัง</u> <u>มติคณะรัฐมนตรี</u> เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 และต้องปฏิบัติตามคำสั่งคณะกรรมการสงวนแห่งชาติ (คสช.) ที่ 66/2557 ลงวันที่ 17 มิถุนายน 2557	อนุญาตให้เข้าใช้ประโยชน์ อยู่อาศัย/ทำกิน แบบแปลงรวม (ให้สิทธิทำกิน มีให้เอกสารสิทธิ) โดยอยู่ภายใต้ข้อกำหนดและเงื่อนไขที่กำหนดร่วมกันในลักษณะที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ เช่น ให้ปลูกป่าเพื่อเศรษฐกิจไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 ของพื้นที่ และอื่น ๆ ควบคู่ไปกับให้ใช้ประโยชน์อยู่อาศัยและทำกิน
กลุ่มที่ 3 (1) ชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1-2 ก่อนมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541	กำหนดให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานประจำพื้นที่โครงการเพื่อควบคุมการใช้ทรัพยากรและที่ดินและดำเนินการจัดระเบียบการใช้ที่ดินอยู่อาศัย/ทำกินเป็นหลักแหล่งอย่างเหมาะสม (ออกแบบรูปแบบในการอยู่อาศัยร่วมกับชุมชนและราษฎร) เช่น พื้นฟูสภาพป่าแบบมีส่วนร่วม ส่งเสริมราษฎรปลูกป่า 3 อย่าง ร้อยละ 20 ของพื้นที่
(2) ชุมชนในเขตป่าสงวนแห่งชาติที่อยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำชั้นที่ 1-2 หลังมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 และต้องปฏิบัติตามคำสั่ง คสช. ที่ 66/2557 ลงวันที่ 17 มิถุนายน 2557	ถือเป็นพื้นที่ที่ต้องทำการฟื้นฟูสภาพป่า โดยกรมป่าไม้มอบหมายเจ้าหน้าที่ประจำพื้นที่และดำเนินการฟื้นฟูสภาพป่าร่วมกับราษฎร ส่วนราษฎรที่เคยใช้ที่ดินดังกล่าวและประสงค์จะเข้าร่วมดำเนินการ จะจัดทำบันทึกข้อตกลงร่วมกับกรมป่าไม้โดยมีหน้าที่ดูแลบำรุงรักษาป่าและจะขอรับผลผลิตจากไม้ที่ปลูกและใช้ประโยชน์ที่ดินในระหว่างแถวของต้นไม้ได้

ตารางที่ 10 ภาคผนวก ง แสดงข้อมูลพื้นที่เป้าหมายและกรอบมาตรการแก้ไขปัญห (ต่อ)

พื้นที่เป้าหมาย	กรอบมาตรการแก้ไขปัญห
ป่าอนุรักษ์	
กลุ่มที่ 4 ชุมชนที่อยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ทั้งก่อนและหลังมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541	ชุมชนที่จะได้รับการพิจารณาต้องเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่เดิม มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่ทำกินเป็นที่ยอมรับร่วมกันและให้สิทธิทำกินมิให้เอกสารสิทธิ แนวทางที่ดำเนินการ คือ 1) การสำรวจการครอบครองที่ดินและ 2) การตรวจสอบและการบริหารจัดการพื้นที่โดยจัดระเบียบพื้นที่กรณีสำรวจแล้วเป็นพื้นที่ล่อแหลมคุกคามต่อระบบนิเวศ นอกนั้นให้พิจารณาตามความจำเป็นเพื่อการดำรงชีพ โดยส่งข้อมูลให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชพิจารณาอนุญาตตามกฎหมาย

มาตรการแก้ไขปัญหาดินและที่อยู่อาศัยตามพ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

รูปที่ 6 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)

มาตรการแก้ไขปัญหาดินและที่อยู่อาศัยตามพ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

ทำความเข้าใจมาตรการแก้ไข
ปัญหาดินทำกินและที่อยู่
อาศัยตามมาตรา 64
ของพระราชบัญญัติอุทยาน
แห่งชาติ พ.ศ. 2562

2. พื้นที่ที่จะทำการสำรวจ

- พื้นที่ที่ได้มีการสำรวจตามมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 30 มิถุนายน 2541 (ครอบครองและทำประโยชน์มาจนถึงปี 2545)
- พื้นที่ตามคำสั่ง คสช.66/2557 (ครอบครองและทำประโยชน์ระหว่างปี 2545 – 27 มิถุนายน 2557 เฉพาะคนยากจน-ไร้ที่ดินทำกิน)

หมายเหตุ: อุทยานแห่งชาติที่ประกาศใหม่หลัง พ.ร.บ.นี้บังคับใช้จะไม่มีการสำรวจตามกฎหมายนี้

3. อำนาจในความเห็นชอบ/อนุมัติ

- กรมอุทยานแห่งชาติ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติเป็นผู้เสนอโครงการ
- คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบ/ออกเป็นพระราชกฤษฎีกา (กฎหมาย)

รูปที่ 7 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)

มาตรการแก้ไขปัญหาดินและที่อยู่อาศัยตามพ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

ทำความเข้าใจมาตรการแก้ไข
ปัญหาดินทำกินและที่อยู่
อาศัยตามมาตรา 64
ของพระราชบัญญัติอุทยาน
แห่งชาติ พ.ศ. 2562

4. โครงการอนุรักษ์และดูแลทรัพยากรธรรมชาติภายในอุทยานแห่งชาติ

ขอบเขตและหลักเกณฑ์ต่างๆ เป็นไปตามที่คณะรัฐมนตรีเห็นชอบ โดยออกเป็นพระราชกฤษฎีกา

(1) คุณสมบัติของบุคคลที่จะเข้าโครงการ/มีสิทธิทำกินและอยู่อาศัย

(2) หน้าที่ของบุคคลที่เข้าโครงการ

- การอนุรักษ์
- การฟื้นฟู
- การดูแลทรัพยากร ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ

(3) มีระยะเวลาไม่เกิน 20 ปี/เงื่อนไขการอยู่อาศัย

(4) การสิ้นสุดการอยู่อาศัยและทำกิน

(5) การกำกับ ดูแลและการประเมินโครงการ

รูปที่ 8 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)

มาตรการแก้ไขปัญหาดินและที่อยู่อาศัยตามพ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

ทำความเข้าใจมาตรการแก้ไข
ปัญหาดินทำกินและที่อยู่
อาศัยตามมาตรา 64
ของพระราชบัญญัติอุทยาน
แห่งชาติ พ.ศ. 2562

5. ผลของการเข้าร่วมโครงการ

ผู้ที่ทำประโยชน์ที่ดินที่เข้าร่วมโครงการจะไม่ต้องรับโทษตามกฎหมายกรณีดังนี้

- ครอบครองที่ดิน
- ก่อสร้าง แล่นทาง
- ทำให้เสื่อมสภาพหรือเปลี่ยนแปลงพื้นที่ไปจากเดิม
- เก็บหา นำออกไป หรือกระทำการใดๆ ต่อทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ
- การกระทำที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม
- ปลอยสัตว์เข้าไป

หมายเหตุ : เป็นไปเพื่อการดำรงชีพตามปกติ

รูปที่ 9 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)

มาตรการแก้ไขปัญหการใช้ประโยชน์ทรัพยากรตามพ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

1. วัตถุประสงค์

- พื้นที่ในอุทยานแห่งชาติที่ได้ประกาศกำหนดโดยพระราชกฤษฎีกาก่อนวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับแห่งใด มีทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดใหม่ทดแทนได้ตามฤดูกาลที่มีศักยภาพเหมาะสมและเพียงพอในการเก็บหาหรือใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาตินั้นโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสภาพธรรมชาติ สัตว์ป่า ความหลากหลายทางชีวภาพ และระบบนิเวศ และเป็นกรณีที่มีความจำเป็นเพื่อแก้ไขปัญหาคำร้องขอใช้ประโยชน์หรือวิถีชีวิตดั้งเดิมที่อยู่โดยรอบบริเวณอุทยานแห่งชาติดังกล่าวตามแผนงานของรัฐบาลแล้ว

ทำความเข้าใจมาตรการแก้ไข
ปัญหาการเก็บหาของป่า การ
ใช้ทรัพยากรที่ทดแทนได้
ตามมาตรา 65
ของพระราชบัญญัติอุทยาน
แห่งชาติ พ.ศ. 2562

รูปที่ 10 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)

มาตรการแก้ไขปัญหการใช้ประโยชน์ทรัพยากรตามพ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

2. ขอบเขตระยะเวลาในการดำเนินการ

- ระยะเวลาที่เหลือรวมทั้งสิ้น 420 วัน นับแต่วันที่ร่างพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติมีผลใช้บังคับ
(1) หลังประกาศในราชกิจจานุเบกษา พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2562 จะมีผลใช้บังคับในอีก 180 วัน
(2) มาตรา 63 กำหนดให้กรมอุทยานแห่งชาติฯ ดำเนินการสำรวจให้เสร็จภายใน 240 วัน
- หลังจาก 240 วัน จะไม่มีการสำรวจอีก เว้นแต่จะได้รับการแก้ไขกฎหมาย

ทำความเข้าใจมาตรการแก้ไข
ปัญหาการเก็บหาของป่า การ
ใช้ทรัพยากรที่ทดแทนได้
ตามมาตรา 65
ของพระราชบัญญัติอุทยาน
แห่งชาติ พ.ศ. 2562

รูปที่ 11 ภาคผนวก ง แผนนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)

มาตรการแก้ไขปัญหการใช้ประโยชน์ทรัพยากรตามพ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

3. พื้นที่ที่จะทำการสำรวจ

- อุทยานแห่งชาติที่จัดตั้งมาก่อนพระราชบัญญัตินี้
- ชุมชนริมขอบอุทยานจะดำเนินการตามมาตรา 65 ก็ได้

4. อำนาจในความเห็นชอบ/อนุมัติ

- กรมอุทยานแห่งชาติฯ โดยความเห็นชอบของคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติเป็นผู้เสนอโครงการ
- คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบ/ออกเป็นกฎกระทรวง (กฎหมาย)

ทำความเข้าใจมาตรการแก้ไข
ปัญหาการเก็บหาของป่า การ
ใช้ทรัพยากรที่ทดแทนได้
ตามมาตรา 65
ของพระราชบัญญัติอุทยาน
แห่งชาติ พ.ศ. 2562

รูปที่ 12 ภาคผนวก ง แผนนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)

มาตรการแก้ไขปัญหาคาใช้ประโยชน์ทรัพยากรตามพ.ร.บ.อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562

1.5 ผลของการเข้าร่วมโครงการ

ผู้ที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดทดแทนได้ซึ่งเข้าร่วม

โครงการจะไม่ต้องรับโทษ

- หาเห็ด
- หาหน่อไม้
- สัตว์ เช่น กบ ปลา
- แมลง/ไข่มดแดง
- ไม้พิน

หมายเหตุ : เป็นไปเพื่อการดำรงชีพตามปกติ

ทำความเข้าใจมาตรการแก้ไข
ปัญหาการเก็บหาของป่า การ
ใช้ทรัพยากรที่ทดแทนได้
ตามมาตรา 65
ของพระราชบัญญัติอุทยาน
แห่งชาติ พ.ศ. 2562

รูปที่ 13 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)

มาตรการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน/ที่อยู่อาศัยตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2562

- ตัวอย่าง -

แบบสำรวจฐานข้อมูลเกี่ยวกับประเภทและชนิดของทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถเกิดใหม่ทดแทนได้ ตาม “พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 มาตรา 65”

ในอุทยานแห่งชาติ.....ดาดหมอก จ. เพชรบูรณ์..... ☒ ทรัพยากรทางบก ☐ ทรัพยากรทางน้ำ

ชื่อหมู่บ้าน... เฉลียงลับ หมู่ที่... 6 ตำบล... นาป่า อำเภอ... เมืองเพชรบูรณ์..... จังหวัด... เพชรบูรณ์.....

[illegible]

รูปที่ 14 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)

สรุปกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน/ที่อยู่อาศัย/เขตการใช้ประโยชน์

ต้องทำให้เสร็จใน 240 วัน นับจากกฎหมายมีผลบังคับใช้

สรุปกระบวนการและขั้นตอนการดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน/ที่อยู่อาศัย/เขตการใช้ประโยชน์

รูปที่ 15 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)

สรุปกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน/ที่อยู่อาศัย/เขตการใช้ประโยชน์

- การประชุมชี้แจงทำความเข้าใจร่วมกันระหว่าง เจ้าหน้าที่-ชุมชน-อบต.-ผู้ใหญ่บ้าน
- สร้างแนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างอุทยานกับชุมชน
 - (1) กระบวนการสำรวจร่วมกัน
 - (2) การนำเสนอข้อมูลร่วมกัน
 - (3) การทำกฎกติกา
 - (4) ใช้กลไกประชาคม
- การสำรวจแนวเขตร่วมกัน
 - (1) ชุมชนมีคณะทำงาน
 - (2) ต้องสำรวจร่วม/อย่าปล่อยให้สำรวจฝ่ายเดียว
 - (3) มียุทธศาสตร์ในการเจรจาต่อรอง
- การนำเสนอข้อมูล/ผลการสำรวจ
 - จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกชุมชน/ตึกกลางมาให้ความเห็น
- การทำประชาคมหมู่บ้านเพื่อให้ความเห็นชอบ/ไม่ให้ความเห็นชอบ
 - นำเข้าสู่ประชุมสภาองค์กรการบริหารส่วนตำบล เพื่อพิจารณาและให้ความเห็น

รูปที่ 16 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)

สรุปกระบวนการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน/ที่อยู่อาศัย/เขตการใช้ประโยชน์

รูปที่ 17 ภาคผนวก ง แนวนโยบายกฎหมายการจัดการที่ดิน (ต่อ)

ตารางที่ 11 ภาคผนวก ง บทบาทของหน่วยงานแต่ละภาคส่วน

บทบาทของแต่ละภาคส่วน			
ประชาชน/ชุมชน	สภาองค์กรชุมชน	กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน	องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
■ ความรู้ความเข้าใจ/เท่าทัน (1) สิทธิและเสรีภาพของตน (2) กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ■ ความตื่นตัว/กระตือรือร้น ■ การร่วมกลุ่ม/ความร่วมมือของคนในชุมชน	กลไกสภาองค์กรชุมชนตำบล ■ เป็นคนกลาง/ส่งผ่านความรู้ความเข้าใจให้แก่ประชาชน/ชุมชน เช่น ป่าชุมชน ฯลฯ ■ ประสานงานให้เกิดเวทีชี้แจงข้อมูล/กำหนดยุทธศาสตร์แนวทาง แผนงานในการทำงานร่วมกัน เช่น การสำรวจเขตที่ดินทำกิน เขตการใช้ประโยชน์ ■ สนับสนุนการทำแผนชุมชน	■ ตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน ■ เป็นคนกลางประสานงานกับ จนท.อุทยานแห่งชาติ/ป่าไม้ เพื่อให้เกิดการชี้แจงทำความเข้าใจถึงกระบวนการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐ ■ กลไกของคณะกรรมการหมู่บ้านที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ■ การประชาคมหมู่บ้าน (1) ทำกติกาสภาชุมชน (2) เสนอข้อมูลกับหน่วยงาน	■ เป็นคนกลางประสานงานกับ จนท.อุทยานแห่งชาติ/ป่าไม้ เพื่อให้เกิดการชี้แจงทำความเข้าใจถึงกระบวนการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐ ■ การจัดสรรงบประมาณ/อุปกรณ์/บุคลากรเพื่อสนับสนุนการจัดการป่าชุมชน การสำรวจแนวเขตที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ■ เสนอความเห็น ข้อเสนอแนะ (1) การประชุม อบต.กับราษฎร (2) การจัดตั้งอุทยาน (3) แผนแม่บทอุทยาน (4) การสำรวจที่ดิน/เขตใช้ประโยชน์ ■ ข้อบัญญัติท้องถิ่น
	กลไกสภาองค์กรชุมชนจังหวัด ■ ติดตามผลการดำเนินงาน แก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน ป่าชุมชน ■ ส่งผ่านข้อมูลชุมชนไปให้หน่วยงาน ■ ถ่วงดุล ติดตาม ตรวจสอบ		

ตารางที่ 12 ภาคผนวก ง แนวทางการขับเคลื่อนการจัดการที่ดินและป่าไม้ จ.น่าน (ภาคประชาชน)

ประเภท/กลุ่ม	แนวทางขับเคลื่อน
เขตป่าสงวนแห่งชาติ	
- คทช.	
- ป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนแล้ว	- ให้จัดทำแผน (ระยะเวลา 5 ปี) จัดการผ่านใน 2 ปี
- ป่าชุมชนที่ยังไม่ขึ้นทะเบียน	- ให้ยื่นเรื่องตาม พรบ.ป่าชุมชน พ.ศ.2562
เขตป่าอุทยานแห่งชาติ	
- ตาม มาตรา 64 ที่อยู่อาศัย/ที่ทำกิน	-
- ตาม มาตรา 65 เขตป่าใช้ประโยชน์	-
พื้นที่เตรียมประกาศเขตอุทยาน /พื้นที่เตรียมผนวก (สถานภาพยังเป็นป่าสงวนแห่งชาติ)	- ยื่นขอจัดตั้งแสดงเจตจำนงในการรักษาสีทธิ : บ้านหลวง
- ป่าชุมชนที่ทับซ้อน (รักษาสีทธิในการขอจัดตั้ง)	

แผนงานขับเคลื่อนสร้างความเข้าใจกฎหมายนโยบายป่าไม้ และที่ดิน

- ประชุมหารือระดับหน่วยงาน
- จัดทำสื่อ Infographic กับ Animation เพื่อสื่อสารสร้างความเข้าใจในระดับพื้นที่
- สร้างพื้นที่ตัวอย่างการจัดการป่าชุมชน ระยะเวลา 5 ปี

กรณีป่าสงวนแห่งชาติ

- พื้นที่ลุ่มน้ำ 1, 2 : บ่อเกลือ และนา้อย
- พื้นที่ลุ่มน้ำ 3,4,5 : สันติสุข , ต. สะเนียน
- พื้นที่เตรียมประกาศเขตอุทยานนันทบุรี (3 อำเภอ 8 ตำบล)
- พื้นที่เตรียมผนวก (15 อำเภอ 56 ตำบล 180 หมู่บ้าน)

แผนงาน 1 เดินตามโครงการป่าชุมชนเดิม

- ประชุมทำความเข้าใจ ทำประชาคมหมู่บ้าน ****ให้ได้มติจากหมู่บ้าน
- พุดคุยขอความร่วมมือ กับสำนักงานป่าไม้ น่าน
- ประชุมเชิงปฏิบัติการออกแบบฟอร์มเสนอขึ้นป่าชุมชน
- ยื่นเสนอต่อสำนักงานป่าไม้ น่าน

แผนงาน 2 สำนักงานป่าไม้ไม่ให้ความร่วมมือ

- ทำหนังสือยื่นศูนย์ดำรงธรรมโดยแนบประชาคมหมู่บ้าน

กรณีที่ชาวบ้านไม่รู้ข้อมูล และ/หรือไม่เข้าร่วมเขตอุทยาน

- ให้ชุมชนทำหนังสือถึงหัวหน้าอุทยานที่เตรียมประกาศลงพื้นที่ชี้แจงข้อมูล ประกอบด้วย ข้อมูลที่ทำกินและที่อยู่อาศัย และข้อมูลพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ (Shape file)
- ทำความเข้าใจขั้นตอนและกระบวนการ และให้ชุมชนรู้ถึงสิทธิของตนเอง

ตารางที่ 13 ภาคผนวก ง รายชื่ออุทยานแห่งชาติในจังหวัดน่านและสถานภาพข้อมูล

อุทยาน	สถานภาพข้อมูล (ม. 64)				สถานภาพข้อมูล (ม. 65)
	จำนวนหมู่บ้าน	สถานภาพข้อมูล	จำนวนหมู่บ้าน	สถานภาพข้อมูล	
	ใน		บางส่วน		
1. ดอยภูคา	26	มีข้อมูล GIS 22 หมู่บ้าน	11	มีข้อมูล GIS 2	มีข้อมูลขอบเขตการใช้ประโยชน์และกฎระเบียบ แต่ยังไม่ชัดเจนเรื่องรูปแบบ/ชนิดที่ใช้ยังไม่มีข้อมูล
2. ขุนน่าน		ไม่มีชุมชนอยู่ข้างใน	21	มีข้อมูล GIS 4	มีข้อมูลขอบเขตป่า แต่ยังไม่ชัดเจนเรื่องรูปแบบ/ชนิดที่ใช้ประโยชน์และกฎระเบียบ
3. ศรีน่าน	ใช้กับน่านแซนป๊อก				ขอบเขตการใช้ประโยชน์ป่าชุมชน และมีข้อมูลการใช้ประโยชน์ กฎกติกา มีคณะกรรมการ
4. ถ้ำสะเกิน	ใช้กับน่านแซนป๊อก				ขอบเขตการใช้ประโยชน์ป่าชุมชน และมีข้อมูลการใช้ประโยชน์ กฎกติกา มีคณะกรรมการ

ตารางที่ 14 ภาคผนวก ง รายชื่ออุทยานแห่งชาติในจังหวัดน่านและสถานภาพข้อมูล (ต่อ)

อุทยาน	สถานภาพข้อมูล (ม. 64)				สถานภาพข้อมูล (ม. 65)
	จำนวน หมู่บ้าน	สถานภาพ ข้อมูล	จำนวน หมู่บ้าน	สถานภาพ ข้อมูล	
	ใน		บางส่วน		
5.ดอยภูคา	26	มีข้อมูล GIS 22 หมู่บ้าน	11	มีข้อมูลGIS 2	มีข้อมูลขอบเขตการใช้ ประโยชน์และกฎระเบียบ แต่ยังไม่ชัดเจนเรื่อง รูปแบบ/ชนิดที่ใช้ยังไม่มี ข้อมูล
6.ขุนน่าน		ไม่มีชุมชน อยู่ข้างใน	21	มีข้อมูลGIS 4	มีข้อมูลขอบเขตป่า แต่ยัง ไม่ชัดเจนเรื่องรูปแบบ/ ชนิดที่ใช้ประโยชน์และ กฎระเบียบ
7.ศรีน่าน	เข้คกับน่าน แซนบ๊อก				ขอบเขตการใช้ประโยชน์ ป่าชุมชน และมีข้อมูลการ ใช้ประโยชน์ กฎกติกา มี คณะกรรมการ
8.ถ้ำสะเกิน	เข้คกับน่าน แซนบ๊อก				ขอบเขตการใช้ประโยชน์ ป่าชุมชน และมีข้อมูลการ ใช้ประโยชน์ กฎกติกา มี คณะกรรมการ
9.ขุนสถาน	เข้คกับน่าน แซนบ๊อก				ขอบเขตการใช้ประโยชน์ ป่าชุมชน และมีข้อมูลการ ใช้ประโยชน์ กฎกติกา มี คณะกรรมการ
10.แม่จริม	เข้คกับน่าน แซนบ๊อก				ขอบเขตการใช้ประโยชน์ ป่าชุมชน และมีข้อมูลการ ใช้ประโยชน์ กฎกติกา มี คณะกรรมการ

ตารางที่ 15 ภาคผนวก ง รายชื่ออุทยานแห่งชาติในจังหวัดน่านและสถานภาพข้อมูล (ต่อ)

อุทยาน	สถานภาพข้อมูล (ม. 64)				สถานภาพข้อมูล (ม. 65)
	จำนวน หมู่บ้าน	สถานภาพ ข้อมูล	จำนวน หมู่บ้าน	สถานภาพ ข้อมูล	
	ใน		บางส่วน		
11.นันทบุรี (เตรียม) 548, 125 ไร่	เชื่อกับน่าน แซนบ็อก				ขอบเขตการใช้ประโยชน์ ป่าชุมชน และมีข้อมูลการใช้ประโยชน์ กฎกติกา มี คณะกรรมการ

- ขอข้อมูลขอบเขตที่ดินทำกินจากน่านแซนบ็อก โดยเฉพาะเขตอุทยาน และกระบวนการสร้างความเข้าใจ

กิจกรรมที่ 4.3 เวทีวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูลป่าชุมชนจังหวัดน่านและกำหนดทิศทางการ ขับเคลื่อน

กลไกการจัดการป่าชุมชนภายใต้ พ.ร.บ.ป่าชุมชน 2562, พ.ร.บ.อุทยานฯ 2562

วันที่ 29-30 ตุลาคม 2562 ณ หอประชุมหมู่บ้าน ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน

เนื่องด้วยสถานการณ์กฎหมายนโยบายป่าไม้ได้มีการปรับเปลี่ยน ทำให้ชุมชนต้องปรับตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์กฎหมายนโยบายที่เกิดขึ้น คณะทำงานน่านฟอรัมได้ลงพื้นที่ไปยังตำบลภูคาเพื่อนำข้อมูลป่าชุมชนภายใต้โครงการเสริมสร้างและฟื้นฟูพลังเครือข่ายป่าชุมชนเพื่อรักษาพื้นที่ต้นน้ำจังหวัดน่าน นำไปตรวจสอบกับผู้นำชุมชนในการดูความถูกต้องของข้อมูล และสร้างความเข้าใจกฎหมายนโยบาย เช่น พรบ.ป่าชุมชน 2562 พรบ.อุทยาน 2562 และทำความเข้าใจแนวทาง คทช. น่านแซนบ็อก ให้กับคนในชุมชน โดยในพื้นที่ตำบลภูคา มีป่าชุมชนทั้งหมด 251 ป่าชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติดอยภูคา โดยจะตรงกับ มาตราที่ 65 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่เกิดและทดแทนได้ ซึ่งทางชุมชนจะต้องเก็บข้อมูลร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานในการสำรวจพื้นที่ที่ชุมชนใช้ และมีรูปแบบการจัดการที่สามารถมีประโยชน์ทดแทนได้ ซึ่งขั้นตอนดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือ และการเข้าใจร่วมกับชุมชน และภาครัฐในการจัดทำข้อมูล ส่วนป่าชุมชนที่อยู่ในเขตป่าสงวนจะต้องดำเนินการขอขึ้นทะเบียนป่าชุมชน โดยจะต้องยื่นคำร้องไปยังคณะกรรมการจังหวัด เพื่อขอจัดตั้งป่าชุมชนตาม พรบ.ป่าชุมชน 2562

รูปที่ 18 ภาคผนวก ง เวทีวิเคราะห์และสังเคราะห์ ข้อมูล

กิจกรรมที่ 4.4 รายงานกิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการ 3 ฝ่าย (ภาคประชาชน 1 ภาครัฐ ภาคประชาสังคม) เรื่อง พื้นที่ทำกินในพื้นที่ตำบลภูคา วันที่ 6 มีนาคม 2563

ณ องค์การบริหารส่วนตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ผลกิจกรรม

โครงการน่านแซนด์บ็อกซ์ ได้นำข้อมูลการจัดเก็บที่ดินทำกินพื้นที่ตำบลภูคา นำมาให้ผู้นำชุมชนตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ดินทำกิน โดยทางโครงการน่านแซนด์บ็อกซ์ได้ให้รายละเอียดที่มาของการจัดทำข้อมูลรายแปลงทั้งจังหวัดน่าน และการจำแนกข้อมูลที่ทำกินตามพื้นที่ชั้นลุ่มน้ำ 1,2 และชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 3,4,5 ซึ่งแต่ละแนวทางมีรูปแบบแนวการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกัน โดยจะต้องสร้างความเข้าใจแต่ละประเด็นให้กับทางชุมชน โดยแนวทางการแก้ไขปัญหา จะสอดคล้องกับแนวทางของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) และนำเสนอแนวทางการสนับสนุนของโครงการน่านแซนด์บ็อกซ์ ในการแก้ไขปัญหาสิทธิที่ทำกินของเกษตรกรให้ถูกต้องตามกฎหมาย และเป็นธรรม โดยมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเกษตร เพื่อสร้างรายได้ให้สูงขึ้นอย่างยั่งยืน ควบคู่กับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติป่าต้นน้ำ

ตารางที่ 16 ภาคผนวก ง พระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) 2562

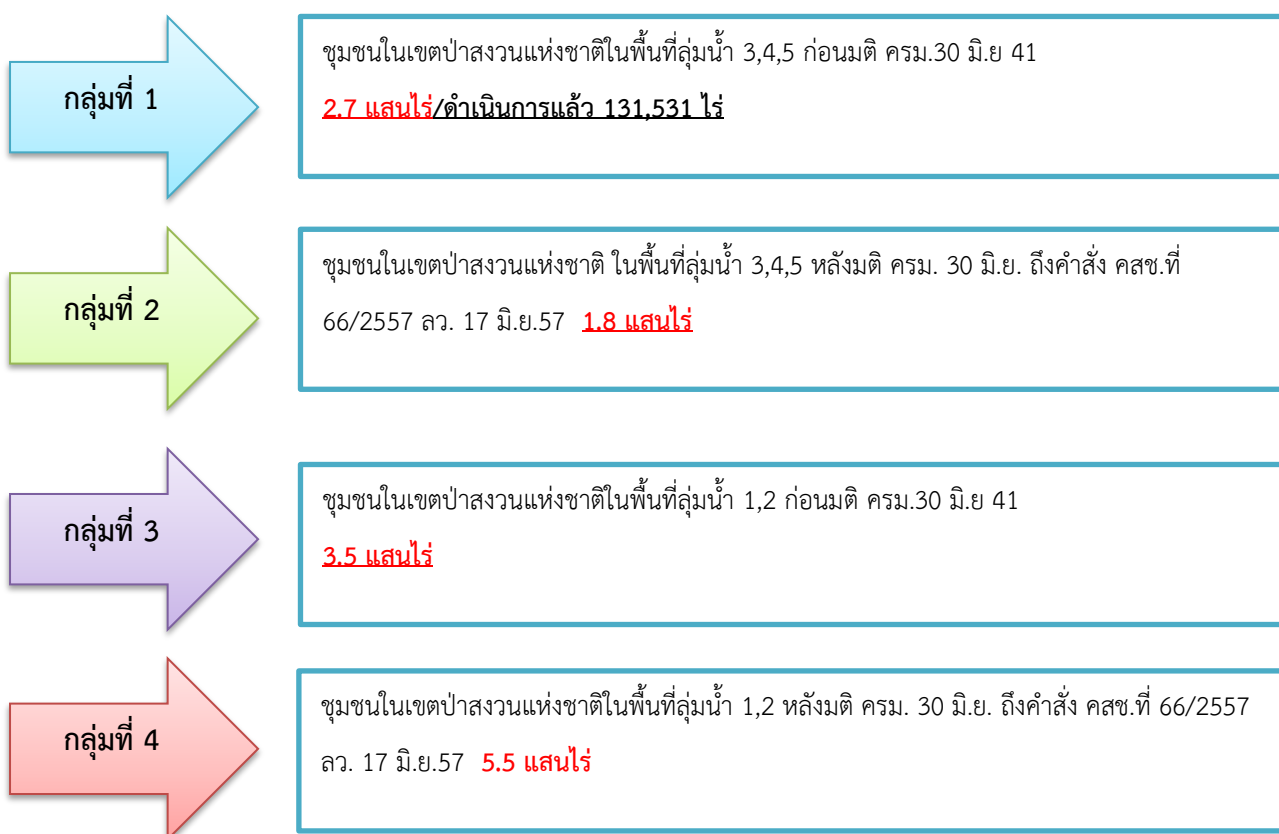
18 %	กรอบที่ 3.1 ลุ่มน้ำชั้น 1-2 ก่อนมติครม. 30 มิ.ย 41 - จัดระเบียบการใช้ที่ดินทำกิน และรับรองการอยู่อาศัยทำกินในลักษณะแปลงรวม - กำกับควบคุมจัดการการใช้ที่ดิน และป่าไม้ภายใต้การอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน ห้ามบุกรุกขยายพื้นที่ - ส่งเสริมการปลูกป่า 3 อย่าง หรือจัดทำพื้นที่ ป่าฟื้นฟูสภาพป่าในรูปแบบการมีส่วนร่วม ร้อยละ 20 ของพื้นที่ - ใช้มาตรการอนุรักษ์ดิน และน้ำ ควบคุมผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมลดการชะล้างพังทลาย	กรอบที่ 3.2 ลุ่มน้ำ 1-2 หลัง มติครม. 30 มิ.ย 41 วางแผนร่วมกับราษฎร และกรรมการหมู่บ้านประชาคม ออกแบบคัดเลือกพันธุ์ไม้ตามแนวพระราชดำริปลูกป่า 3 อย่าง เพื่อฟื้นฟูสภาพป่า โดยกรมป่าไม้ จัดหาพันธุ์ไม้ให้ราษฎรเป็นผู้ดูแลปลูต้นไม้ที่ปลูก และใช้ที่ดินในระหว่างแถวของต้นไม้ได้ โดยจะได้รับประโยชน์จากการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากไม้ที่ปลูกและพืชพื้นล่าง
	กรอบที่ 4 ป่าอนุรักษ์ 1. ไม้แผ้วถางป่า หรือขยายพื้นที่ทำกินเพิ่มเติม หรือ ในพื้นที่แห่งใหม่ 2. ไม้ซื้อขาย/ยกให้/แลกเปลี่ยน เว้นแต่ ตกทอดให้ทายาทโดยธรรม 3. ไม่เปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์การใช้พื้นที่ เช่น จากการเกษตร เป็นรีสอร์ต 4. ไม่ทำลาย/ กระทบกระเทือนการรักษาป่า/สิ่งแวดล้อม เช่น ปศุสัตว์ หรือสารเคมี	

ตารางที่ 17 ภาคผนวก ง พระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ต่อ 2562

10%	กรอบที่ 1 <u>ลุ่มน้ำชั้นที่ 3-5 ก่อน มติครม. 30 มิ.ย. 41</u> อนุญาตให้ถูกต้องตามกฎหมายโดยโครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล (คทช.)	กรอบที่ 2 <u>ลุ่มน้ำชั้นที่ 3-5 หลัง มติครม. 30 มิ.ย. 41</u> อนุญาตให้อยู่อาศัย และทำกินแบบแปลงรวมโดยออกแบบร่วมกันระหว่างชุมชน และหน่วยงานรัฐ โดยชุมชนต้องดูแลรักษา และใช้ประโยชน์พื้นที่ในลักษณะที่เกื้อกูลต่อการอนุรักษ์ ตามที่กำหนดร่วมกันปลูกป่าเพื่อเศรษฐกิจไม่น้อยกว่า ร้อยละ 50 ของพื้นที่
-----	---	--

ที่มา : เอกสารประกอบการประชุมผ่านแชตบ็อกซ์ วันที่ 6 มีนาคม 2563

การจัดสรรสิทธิที่ทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติของจังหวัดน่าน

รูปที่ 19 ภาคผนวก ง กรอบการจัดสรรสิทธิที่ทำกินในเขตป่าสงวนแห่งชาติของจังหวัดน่าน

ตารางที่ 18 พระราชบัญญัติคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) 2562

ป่าสงวน		เวลา		
		ก่อนมติ ครม.30 มิ.ย 41	หลังมติ ครม. 30 มิ.ย. ถึง 18 มิ.ย.57	หลัง 18 มิ.ย.57 (คำสั่ง คสช.ที่ 66/57)
พื้นที่	ลุ่มน้ำ 1,2 18 %	3.1 - จัดที่ดินแปลงรวม - ปลุกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง (3.5 แสนไร่)	3.2 - พื้นฟูสภาพป่าโดยปลูก ป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง - ให้ประชาชนดูแลต้นไม้ที่ ปลูก และใช้ประโยชน์ที่ดิน ระหว่างแถวของต้นไม้ได้ (5.5 แสนไร่)	ดำเนินการตาม กฎหมายอย่าง เด็ดขาด
	ลุ่มน้ำ 3,4,5 10 %	1 - อนุญาตให้ถูกต้องตาม กฎหมาย - จัดที่ดินให้ชุมชนแบบ แปลงรวม (2.8 แสนไร่)	2 - จัดที่ดินทำกินให้ชุมชน แบบแปลงรวม (1.8 แสนไร่)	ดำเนินการตาม กฎหมายอย่าง เด็ดขาด
	ป่าอนุรักษ์	4 โครงการ/แผนงาน เพื่อบริหารจัดการอยู่ร่วมระหว่างคนกับป่า (2.05 แสนไร่)		ดำเนินการตาม กฎหมายอย่าง เด็ดขาด

ที่มา : เอกสารประกอบการประชุมผ่านระบบวีดิทัศน์ วันที่ 6 มีนาคม 2563

ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1-2

กรอบ 1	กรอบ 2	กรอบ 3.1	กรอบ 3.2	กรอบ 4
3 ไร่	2 ไร่	8,448 ไร่	27,104 ไร่	17,280 ไร่

การยื่นขออนุญาตสิทธิทำกินในเขตป่าตามกฎหมาย 3 กรอบคทช.(กรมป่าไม้ 2 กรอบ และกรมอุทยาน 1 กรอบ) ของตำบลลูกา อำเภอบัว รวม 68,978 ไร่

ข้อมูลตำบลลูกา

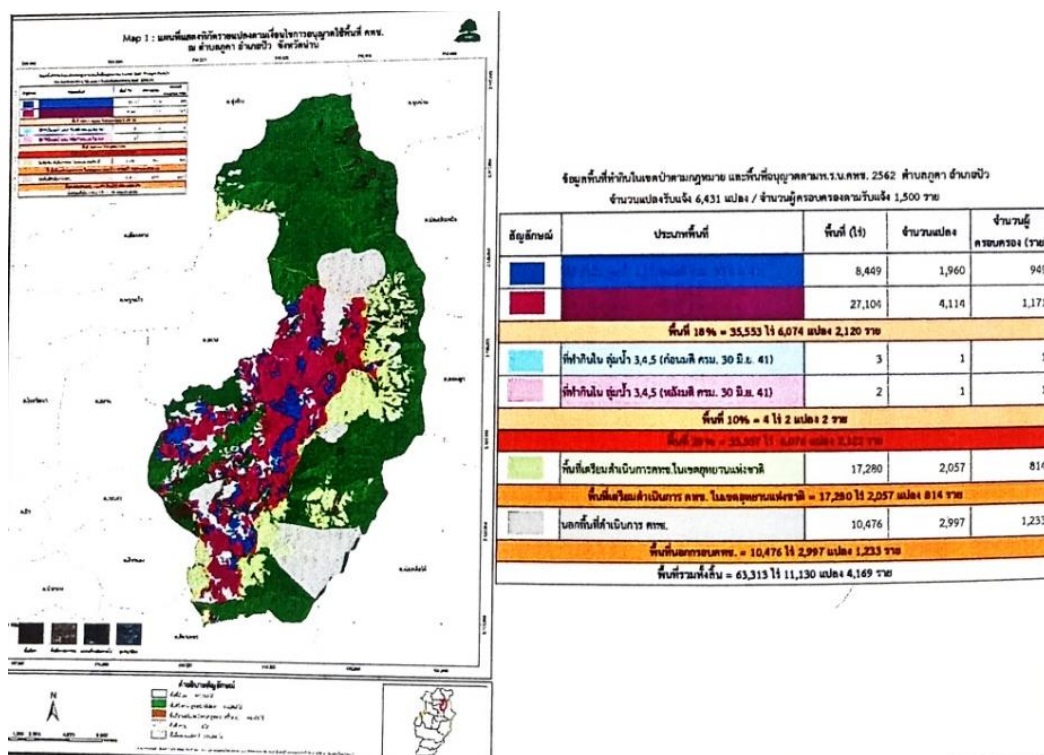
พื้นที่ตำบลลูกาทั้งหมด 182,260 ไร่

พื้นที่ป่าตามกฎหมาย 182,260 ไร่

พื้นที่เกษตรในเขตป่า 68,978 ไร่

- พื้นที่ในเขตอุทยานฯ 17,260 ไร่
- พื้นที่ในเขตป่าสงวน 51,718 ไร่
 - 18 % หรือ ลุ่มน้ำ 1,2 = 8,449 ไร่ + 27,104 ไร่ 35,553 ไร่
 - 10 % หรือ ลุ่มน้ำ 3,4,5 5 ไร่
 - นอกกรอบ (มีข้อมูลรายแปลงแล้ว) 10,476 ไร่
 - ยังไม่ได้แจ้งเก็บข้อมูลแปลง 5,664 ไร่

ที่มา : เอกสารประกอบการประชุมผ่านแชตบ็อกซ์ วันที่ 6 มีนาคม 2563

รูปที่ 20 ภาพข้อมูลพื้นที่ทำกินตำบลลูกา ที่มา : เอกสารประกอบการประชุมผ่านแชตบ็อกซ์ วันที่ 6 มีนาคม 2563

โดยพื้นที่ทำกินตำบลภูคา ส่วนใหญ่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1-2 โดยมีแนวทางตามกรอบที่ 3.1 ก่อนมติ ครม.30 มิ.ย 41 จัดที่ดินแปลงรวม และปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง กรอบที่ 3.2 หลังมติ ครม. 30 มิ.ย. พื้นฟูสภาพป่าโดยปลูกป่า 3 อย่าง ประโยชน์ 4 อย่าง ให้ประชาชนดูแลต้นไม้ที่ปลูก และใช้ประโยชน์ ที่ดินระหว่างแถวของต้นไม้ได้ และกรอบที่ 4 จัดโครงการ/แผนงานเพื่อบริหารจัดการอยู่ร่วมระหว่างคนกับป่า

แผนการดำเนินงาน

- ให้ทางผู้นำชุมชนนำข้อมูลรายละเอียดไปตรวจทานความถูกต้อง และเพิ่มเติมทกล่น ในที่ดินรายละเอียด
- การสร้างทำเข้าใจในแนวทางการช่วยเหลือในแต่ละกรอบตามการอนุญาตการใช้พื้นที่

รูปที่ 21 ภาพกิจกรรมกิจกรรมที่ 4.4

รูปที่ 22 ภาพกิจกรรมกิจกรรมที่ 4.4 (ต่อ)

กิจกรรมที่ 4.5 รายงานกิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการ 3 ฝ่าย (ภาคประชาชน 1 ภาครัฐ ภาคประชาสังคม) เรื่องการจัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน วันที่ 12 ธันวาคม 2562 ณ ห้องประชุมศูนย์ป่าไม้ น่าน จังหวัดน่าน

ผลของกิจกรรม:

คณะทำงานน่านฟอรัม ได้ประสานงานไปยัง ผู้อำนวยการศูนย์ป่าไม้ น่าน โดยมีประเด็นการพูดคุยเรื่องข้อมูลป่าชุมชนในจังหวัดน่าน รวมทั้งแลกเปลี่ยนทิศทางและความเป็นไปได้ของการนำฐานข้อมูลป่าชุมชนจังหวัดน่านให้มีความสอดคล้อง โดยได้นำข้อมูลป่าชุมชนจากโครงการเสริมสร้างและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมป่าชุมชนจังหวัดน่าน เพื่อรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำ นำมาเป็นประเด็นพูดคุยถึงความเป็นไปได้ในการขึ้นทะเบียนป่าชุมชน โดยจากข้อมูลพบว่า ข้อมูลจากโครงการยังไม่สอดคล้องกับฐานข้อมูลป่าชุมชนที่ศูนย์ป่าไม้มี เขตพื้นที่ป่าชุมชนในพื้นที่เขตป่าสงวน และเขตป่าอนุรักษ์ โดยทางศูนย์ป่าไม้จะมีบทบาทการจัดทำข้อมูลป่าชุมชนเฉพาะเขตป่าสงวน โดยข้อมูลยังไม่ตรงกันทั้งรายชื่อป่าชุมชน จำนวนพื้นที่ ขอบเขตป่าชุมชน และรูปแบบการจัดเก็บข้อมูลป่าชุมชน โดยรูปแบบการขึ้นทะเบียนป่าชุมชนจากศูนย์ป่าไม้เป็นไปในรูปแบบของโครงการโดยมาจากชื่อหมู่บ้าน และจำนวนป่าชุมชนเป็นรูปแบบของแปลง สิ่งที่สำคัญคือเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลป่าชุมชน ระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูล ทำให้ข้อมูลป่าชุมชนที่แต่ละหน่วยได้มาไม่มีสอดคล้อง

ข้อท้าทายหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม:

- นำข้อมูลป่าชุมชนที่ไม่สอดคล้องกัน นำมาปรับแก้ให้แหล่งข้อมูลถูกต้องและสมบูรณ์
- นำข้อมูลป่าชุมชนที่ขึ้นทะเบียนของศูนย์ป่าไม้มาเปรียบเทียบกับข้อมูลป่าชุมชนจากโครงการเสริมสร้างและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมป่าชุมชนจังหวัดน่าน เพื่อรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำ
- แนวทางการพัฒนาระบบฐานข้อมูลป่าชุมชน
- แนวทางการขึ้นทะเบียนป่าชุมชนภายใต้ พ.ร.บ.ป่าชุมชน 2562

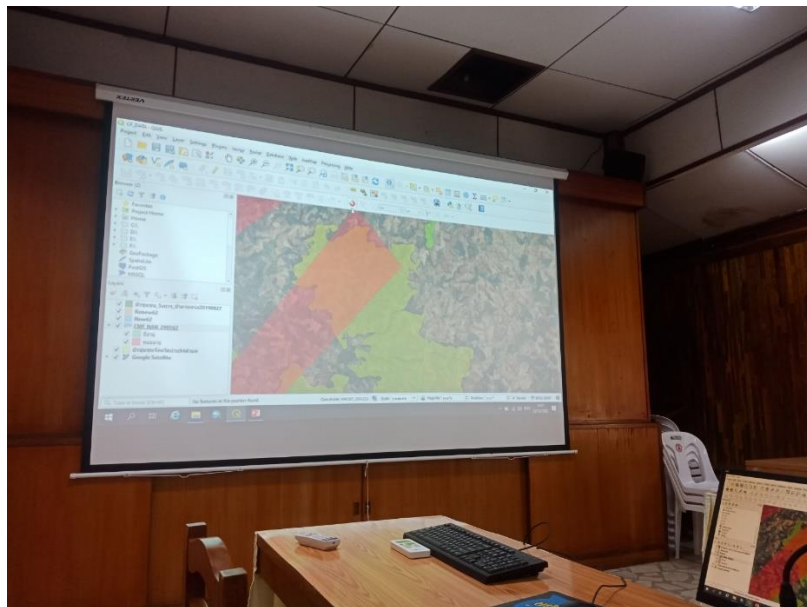

รูปที่ 23 ภาคผนวก ง ภาพกิจกรรมกิจกรรมที่ 4.5

กิจกรรมที่ 4.6 รายงานกิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการ 3 ฝ่าย (ภาคประชาชน 1 ภาครัฐ ภาคประชาสังคม) เรื่องการจัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน วันที่ 25 ธันวาคม 2562 ณ ห้องประชุมศูนย์ป่าไม้ น่าน จังหวัดน่าน

ผลของกิจกรรม:

คณะทำงานน่านฟอรัม ได้ประสานงานไปยัง ผู้อำนวยการศูนย์ป่าไม้ น่าน สืบเนื่องจากการประชุมวันที่ 12 ธันวาคม 2562 ได้ประเด็นการพูดคุยเรื่องข้อมูลป่าชุมชนในจังหวัดน่าน รวมทั้งแลกเปลี่ยนทิศทางและความเป็นไปได้ของการนำฐานข้อมูลป่าชุมชนจังหวัดน่านให้มีความสอดคล้อง โดยการประชุมครั้งนี้ได้นำป่าชุมชนของศูนย์ป่าไม้ น่าน และข้อมูลป่าชุมชนโครงการเสริมสร้างและฟื้นฟูพลังเครือข่ายป่าชุมชนจังหวัดน่าน เพื่อรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำ

รูปที่ 24 ภาคผนวก ง แผนที่แสดงข้อมูลป่าชุมชน

พบว่าจากข้อมูลป่าชุมชนเดียวกัน มีข้อมูลไม่ถูกต้องและความทันสมัย ความเข้าใจของกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยข้อมูลป่าชุมชนเข้าถึงยากต่อการนำที่ชุมชนนำไปใช้ โดยต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ที่มีทักษะใช้โปรแกรมและเป็นบุคลากรเฉพาะด้าน ทำให้กระบวนการอัปเดตข้อมูลสอบถามข้อมูล มีกระบวนการที่ยากต่อชุมชน ทำให้การรับรองและความเป็นเจ้าของข้อมูลป่าชุมชนมีน้อย และการรับรู้ในการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ยังมีน้อย ทั้งนี้ทางเจ้าหน้าที่และทีมงานจะนำข้อมูลนำไปวิเคราะห์ และจำแนกประเภทของข้อมูลป่าชุมชน นำไปให้ระดับพื้นที่ตรวจทานความถูกต้อง เพื่อส่งต่อการขอขึ้นทะเบียนป่าชุมชน

ข้อท้าทายหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม:

การดำเนินงานจัดระบบฐานข้อมูล

กรองข้อมูล

1. หมู่บ้านที่ขึ้นทะเบียนตามพรบ. ป่าชุมชนที่ 2562 315 (หมู่บ้าน)
 - ชื่อแปลง
 - จำนวนแปลง เนื้อที่
2. หมู่บ้านใหม่ที่พร้อมขึ้นทะเบียน
 - คณะกรรมการป่าหมู่บ้าน
 - กฎระเบียบ
 - ขอบเขตแบ่งโซนการใช้ประโยชน์
 - อนุรักษ์
 - ใช้สอย
 - บันทึกการประชุมประชาคม รูปภาพ การประชุมประชาคม
3. พื้นที่เตรียมผนวก
 - ตรวจเช็คระดับพื้นที่ ในเขตอะไร
 - ชุมชนเตรียมขอบเขตป่าชุมชน
 - ทำบันทึกข้อตกลง 3 ฝ่าย

รูปที่ 25 ภาคผนวก ง กิจกรรมที่ 4.6

รูปที่ 26 ภาคผนวก ง กิจกรรมที่ 4.6 (ต่อ)

กิจกรรมที่ 4.7 รายงานกิจกรรมเวทีสร้างความเข้าใจกฎหมายนโยบายป่าไม้ ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ผลของกิจกรรม:

จากการเวทีแลกเปลี่ยน เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2562 ได้มีข้อเสนอจากผู้นำชุมชนในการลงพื้นที่ 14 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลภูคา เพื่อสร้างความเข้าใจกฎหมายนโยบายป่าไม้ และการจัดการที่ดิน ทางทีมงานพร้อม ได้ทำการลงพื้นที่สร้างความเข้าใจกฎหมายนโยบายป่าไม้ และประสานการทำงานร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลภูคา ในการลงพื้นที่ไปยังหมู่บ้านในตำบลภูคา และได้จัดเวทีระดมความคิดเห็นปัญหาระดับชุมชน ในการนำเข้าไปสู่การแก้ไขปัญหา โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลได้มีการปรับแผนการพัฒนา โดยจะได้นำประเด็นจากเวทีเข้าไปสู่การจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาระดับพื้นที่

สร้างความเข้าใจกฎหมายนโยบายป่าไม้ และการจัดการที่ดิน โดยได้สร้างความเข้าใจในกฎหมายตามเขตพื้นที่ที่ชุมชนได้ตั้งอยู่ ได้แก่ ที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย ป่าชุมชน โดยได้สร้างความเข้าใจใน พ.ร.บ. ป่าชุมชน 2562 พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ 2562 โดย พ.ร.บ. ป่าชุมชน 2562 อธิบายถึงการจัดตั้งและขึ้นทะเบียนป่าชุมชน โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาความเหมาะสมในการจัดตั้งขึ้นทะเบียนป่าชุมชน และนำข้อมูลป่าชุมชนมาตรวจทานความถูกต้องของขอบเขตป่าชุมชน ซึ่ง พ.ร.บ. ป่าชุมชน 2562 จะบังคับใช้ในพื้นที่เขตป่าสงวน ป่าชุมชนที่ชุมชนใช้ประโยชน์ จะต้องมีการขอบเขตป่าชุมชนที่ชัดเจน และชุมชนต้องมีแผนการดำเนินงาน 5 ปี และกฎกติกา คณะกรรมการป่าชุมชนระดับหมู่บ้าน ในส่วน พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ 2562 ได้มีมาตราที่สำคัญกับชุมชน ได้แก่ มาตรา 64 และมาตรา 65 โดยมาตรา 64 เรื่องการจัดการที่ดินทำกิน โดยชุมชนจะต้องจัดทำข้อมูลที่ทำกินที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติ เพื่อนำสู่มาตรการการแก้ไขปัญหาในพื้นที่อุทยาน ส่วนมาตรา 65 ป่าที่ชุมชนใช้ประโยชน์ในพื้นที่อุทยานจะไม่สามารถเรียกป่าชุมชนได้ตามกฎหมาย แต่มาตรา 65 ป่าเป็นพื้นที่ใช้ประโยชน์ของชุมชน ชุมชนจะต้องทำข้อมูลการใช้ประโยชน์พืชที่เกิดและทดแทนได้ โดยการสำรวจข้อมูลภายใต้มาตรา 64 มาตรา 65 จะเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติโดยยูคาเข้ามาทำการสำรวจในระดับพื้นที่ และจะต้องนำข้อมูลที่ได้นำมาตรวจทานความถูกต้องร่วมกับชุมชน ผ่านเวทีประชาคมหมู่บ้าน ส่วนการ

จัดการที่ดินในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ได้มี คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) เป็นเครื่องมือในการจัดการที่ดินทำกิน โดยได้จัดตั้งอนุกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติเพื่อเข้ามาแก้ไขปัญหา โดยการดำเนินงานชุมชนจะต้องจัดทำข้อมูลรายแปลง และมีขั้นตอนการพิสูจน์สิทธิในการใช้ประโยชน์ที่ทำกิน โดยจะต้องอาศัยชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ และแผนที่ร่องรอยการใช้ประโยชน์ ก่อนปี 2545 หรือ ปี 2545 ซึ่งมีความจำเป็นอย่างมากในการสร้างความเข้าใจในกฎหมายและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ โดยได้กำหนดแผนการลงพื้นที่แต่ละหมู่บ้านเพื่อสร้างความเข้าใจกฎหมายป่าไม้ และสำรวจสภาพปัญหา ความต้องการ

เวทีระดมความคิดเห็นปัญหาในระดับชุมชน ได้จัดทำกระบวนการกลุ่มเพื่อระดมสภาพปัญหา ความต้องการในระดับหมู่บ้าน โดยได้ผลการสรุปสภาพปัญหา ความต้องการ ข้อเสนอแนะ สู่การจัดทำแผนการดำเนินงานของทั้งถิ่น

แผนการลงพื้นที่

- 22-23 มกราคม 2563 บ้านน้ำดั้น
- 5-6 กุมภาพันธ์ 2563 ป่าไร่-ใหม่ภูคา
- 11 -12 กุมภาพันธ์ 2563 ตาน้อย แกรงหลวง น้ำปัวพัฒนา เตยกลาง
- 17 กุมภาพันธ์ 2563 ห้วยปุด
- 5 กรกฎาคม 2563 ปางยาง-ขุนภู

ตารางที่ 19 ภาคผนวก ง ประเด็นความต้องการ สาเหตุและอุปสรรค ข้อเสนอเพื่อการพัฒนาตำบลภูคา

หมู่บ้าน	ประเด็นความต้องการ	สาเหตุและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการพัฒนา
บ้านปางยาง หมู่ 1	เรื่องที่ 1 น้ำเพื่อการเกษตร	น้ำเพื่อการเกษตร: คนในชุมชนมีการปรับเปลี่ยนจากข้าวโพดเป็นนาขั้นบันได พบว่ายังมีหลายแปลงที่ปรับพื้นที่เป็นนาแต่ยังไม่มีระบบน้ำเข้าถึง	น้ำเพื่อการเกษตร: โดย 1) จัดตั้งระบบการจัดหาน้ำรายแปลง โดยโครงการน่านฟอรั่มจะช่วยทำผังระบบน้ำโดยร่วมกับโครงการขยายผลและอบต. และ 2) ประสานงานหน่วยงาน/บริษัทที่มีงานเพื่อสังคมเข้ามาสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์
	เรื่องที่ 2 น้ำเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน	น้ำเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน: ต้องการแหล่งน้ำใช้เพิ่มเติม แต่แหล่งน้ำ (ห้วยปลาทุ) อยู่ในเขตป่าอุทยานแห่งชาติดอยภูคา ติดระเบียบกฎหมายอุทยาน	น้ำเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน: มีความต้องการวางระบบส่งน้ำจากห้วยปลาทุระยะห่างจากหมู่บ้านประมาณ 8 กิโลเมตรเสนอให้ 1) อบต.และหน่วยงานเข้าหารือกับอุทยานแห่งชาติเพื่อทำโครงการความร่วมมือ และ 2) ประสานงานหน่วยงาน/บริษัทที่มีงานเพื่อสังคมเข้ามาสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์
	เรื่องที่ 3 การขยายนาขั้นบันไดและพัฒนาคุณภาพผลผลิตข้าว	การขยายนาขั้นบันไดและพัฒนาคุณภาพผลผลิตข้าว: ลักษณะ/คุณภาพดินไม่อุ้มน้ำ	การขยายนาขั้นบันไดและพัฒนาคุณภาพผลผลิตข้าว: ทางน่านฟอรั่มได้ประสานงาน

หมู่บ้าน	ประเด็นความต้องการ	สาเหตุและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการพัฒนา
		ประกอบกับฤดูกาลที่เปลี่ยนแปลงส่งผลต่อผลผลิตข้าวนาขั้นบันไดลดลง	นักวิชาการเข้าเข้ามาจัดทำกระบวนการโรงเรียนข้าวนาขั้นบันได โดยจะมีการนำดินจากแปลงเกษตรกรร่วมโครงการ (ไม่เกิน 20 คน) ไปตรวจคุณภาพ ดินตั้งท่อPVC วัดการกักเก็บน้ำของดินในนา และสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ข้าวทดลองเพื่อศึกษาการปรับตัวภายใต้ข้อจำกัดเรื่องน้ำ
บ้านขุนภู หมู่ 2	อันดับที่ 1 ถนน	ถนน : เนื่องจากแนวถนนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติภูคาผาแดง ทำให้ไม่สามารถก่อสร้างถนนถาวรได้ ปัจจุบันชุมชนใช้เส้นทางสัญจรมีความลำบาก	ถนน : เสนอให้หารือกับป่าสงวนแห่งชาติเรื่องแนวทางที่เป็นไปได้
	อันดับที่ 2 นาขั้นบันได	นาขั้นบันได : ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นนาขั้นบันได โดยคุณภาพดินไม่อุ้มน้ำ ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศส่งผลต่อผลผลิตข้าวนาขั้นบันไดลดลง	นาขั้นบันได : ยังไม่มีข้อเสนอ
	อันดับที่ 3 ระบบน้ำ	ระบบน้ำ : ชุมชนมีแหล่งน้ำที่สามารถ	ระบบน้ำ : น้ำเพื่อบริโภค ทางกศน.

หมู่บ้าน	ประเด็นความต้องการ	สาเหตุและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการพัฒนา
		นำมาใช้ประโยชน์ แต่ยังมีขาดระบบกระจายน้ำเพื่อให้สามารถนำน้ำมาใช้ได้ทั้งการอุปโภคบริโภค และเพื่อการเกษตร	สนับสนุนระบบกรองน้ำเพื่อบริโภคเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ส่วนระบบน้ำเพื่อการเกษตร ทางน่านพอร่มจะทำแผนที่ผิวน้ำให้หมู่บ้านเพื่อนำสู่การหาแนวทางการพัฒนา
	อันดับที่ 4 ขยะ	ขยะ : ในชุมชนไม่ได้มีการคัดแยกขยะ และวิธีการจัดการขยะที่เหมาะสม	ขยะ : เสนอให้มีการอบรมการแยกขยะในระดับครัวเรือน
บ้านผาเวียง หมู่ 3	อันดับที่ 1 น้ำบริโภคและการเกษตร	น้ำบริโภคและ การเกษตร : 1) น้ำเพื่อการเกษตรอยู่ต่ำกว่าที่ทำกิน 2) คนในชุมชนดึงน้ำเพื่อบริโภคมาใช้เพื่อการเกษตรทำให้น้ำไม่เพียงพอ 3) ขาดแหล่งกักเก็บน้ำเพื่อใช้บริโภคและเพื่อการเกษตร	น้ำบริโภคและ การเกษตร : 1) น่านพอร่มจัดทำข้อมูลผิวน้ำและส่งต่อให้หน่วยงานที่สามารถสนับสนุนงบประมาณ
	อันดับที่ 2 ถนน	ถนน : เนื่องจากแนวถนนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติภูคาผาแดง ทำให้ไม่สามารถก่อสร้างถนนถาวรได้ ปัจจุบันชุมชนใช้เส้นทางสัญจรมีความลำบาก	ถนน: เสนอให้หารือกับป่าสงวนแห่งชาติเรื่องแนวทางที่เป็นไปได้

หมู่บ้าน	ประเด็นความต้องการ	สาเหตุและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการพัฒนา
	อันดับที่ 3 ระบบกรอบน้ำเข้าสู่ครัวเรือน	ระบบกรอบน้ำเข้าสู่ครัวเรือน: น้ำใช้ไม่สะอาด มีสิ่งปนเปื้อนขาดระบบกรองน้ำ	ระบบกรอบน้ำเข้าสู่ครัวเรือน : ศึกษานวัตกรรมเทคโนโลยีกรองน้ำที่ไม่ต้องใช้เครื่องจักรกล โดยประสานงานกับชุมชนต้นน้ำนาน
	อันดับที่ 4 ขยะ	ขยะ: ขาดความรู้ในการจัดการและแยกขยะ	ขยะ : เสนอให้มีการอบรมการแยกขยะในระดับครัวเรือน
	อันดับที่ 5 ระบบท่อเข้าสู่ครัวเรือน	ระบบท่อเข้าสู่ครัวเรือน: ท่อที่ใช้ปัจจุบันเก่าและชำรุด รั่ว	ระบบท่อเข้าสู่ครัวเรือน : เสนอให้อบต.สนับสนุนท่อและซ่อมแซมระบบส่งน้ำเข้าสู่ครัวเรือน
บ้านแจรงหลวง หมู่ 4	เรื่องที่ 1 ข้าว	ข้าว: ข้าวไร่ประสบปัญหาผลผลิตตกต่ำ ส่วนข้าวนาซึ่งปลูกบางครัวเรือนประสบปัญหาข้าวเป็นโรค ได้แก่ กข 10	ข้าว : ทางน่านฟอรั่มจะสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ทดลองให้เกษตรกรข้าวนาเพื่อทดสอบความเหมาะสมกับพื้นที่ของข้าวพันธุ์ใหม่
	เรื่องที่ 2 ถนน	ถนน: ทางเข้าหมู่บ้านเป็นถนนดินแดง สัญจรไม่สะดวก	ถนน : ไม่มีข้อเสนอ
	เรื่องที่ 3 น้ำใช้ในครัวเรือน	น้ำใช้ในครัวเรือน: ระบบแท็งก์ที่สร้างมาใหม่ ชำรุดไม่สามารถกักเก็บน้ำได้	น้ำใช้ในครัวเรือน : อยากให้สนับสนุนซ่อมแซมระบบแท็งก์ที่ชำรุด โดยร่วมกับกศน.ประจำหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	ประเด็นความต้องการ	สาเหตุและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการพัฒนา
บ้านเตยกลาง หมู่ 6	อันดับที่ 1 น้ำ	น้ำ : น้ำไม่เพียงพอในฤดูแล้ง ทั้งน้ำเพื่อการเกษตรและน้ำเพื่อบริโภค	น้ำ : จัดทำแผนที่ผิวน้ำเพื่อนำสู่การจัดการในภายหลัง
	อันดับที่ 2 ขยะ	ขยะ : ไม่มีการคัดแยกขยะในระดับครัวเรือน	ขยะ: อยากมีการจัดการที่เหมาะสม เช่นเตาเผาขยะ
	อันดับที่ 3 ถนน	ถนน : ถนนชำรุด การสัญจรไม่สะดวก	ถนน : ยังไม่มีข้อเสนอ
บ้านเตยแก้วเห็น หมู่ 7	อันดับที่ 1 ถนน	ถนน : ถนนชำรุด ขรุขระ การสัญจรไม่สะดวก	ถนน : อยากให้ อบต. ซ่อมแซม เพื่อการสัญจรที่ปลอดภัย
	อันดับที่ 2 ขยะ	ขยะ : ไม่มีการแยกขยะระดับครัวเรือน เคยแยกขยะแต่ราคาขวด กระป๋องราคาต่ำ จึงไม่มีคนมารับซื้อ	ขยะ : การจัดการขยะระดับครัวเรือน หรือมีระบบเผา/กำจัดขยะในหมู่บ้าน
บ้านป่าไร่ หมู่ 8	ยังไม่ได้จัดเวที		
บ้านห้วยปุด หมู่ 9	อันดับที่ 1 ถนน	ถนน : เนื่องจากแนวถนนอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติภูคาผาแดง ทำให้ไม่สามารถก่อสร้างถนนถาวรได้ ปัจจุบันชุมชนใช้เส้นทางสัญจรมีความลำบากโดยเฉพาะฤดูฝน	ถนน: เสนอให้หารือกับป่าสงวนแห่งชาติเรื่องแนวทางที่เป็นไปได้
	อันดับที่ 2 น้ำ	น้ำ: น้ำใช้ในครัวเรือนไม่พอใช้ แหล่งต้นน้ำมีปริมาณลดลงและระบบกักน้ำมีความตื้นเขิน	น้ำ: ต้องการผันน้ำจากห้วยฟ้ามาใช้ โดยมีระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร และ ซ่อมแซม

หมู่บ้าน	ประเด็นความต้องการ	สาเหตุและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการพัฒนา
			ระบบกักเก็บน้ำที่ชำรุดและตื้นเขิน
	อันดับที่ 3 ข้าว	ข้าว : ผลผลิตข้าวไม่เพียงพอ ข้าวไร่ประสบปัญหาแล้ง ทำให้ข้าวสืบทอดผลผลิตตกต่ำ	ข้าว : นำนพอรั่มจะนำพันธุ์ทดลองให้ครัวเรือนละ 1 ซีด เพื่อทดสอบความเหมาะสม
	อันดับที่ 4 ดิน	ดิน : ดินเสื่อมคุณภาพจากการเพาะปลูกที่เดิมอย่างต่อเนื่องขาดการปรับปรุงบำรุงดิน	ดิน: ยังไม่มีข้อเสนอเพื่อการพัฒนา
	อันดับที่ 1 ถนน	ถนน : ถนนบางส่วนชำรุด	ถนน: หน่วยงานรับผิดชอบเข้ามาซ่อมแซม
	อันดับที่ 2 น้ำ	น้ำ : 1) น้ำใช้ในหมู่บ้านไม่เพียงพอ โดยเฉพาะหน้าแล้ง ขาดระบบกรองน้ำ	น้ำ: ต้องการหาแหล่งน้ำใหม่ ได้แก่ ห้วยลิว ซึ่งเคยเสนอไปยังหน่วยงานแต่สร้างไม่ได้
	อันดับที่ 3 ผลผลิตการเกษตร	ผลผลิตการเกษตร: ข้าวโพดราคาตกต่ำ	ผลผลิตการเกษตร : ไม่มีข้อเสนอ
	อันดับที่ 4 แนวกันไฟ	แนวกันไฟ : ไม่มีงบทำแนวกันไฟ ที่ผ่านมาชาวบ้านออกงบประมาณกันเอง	แนวกันไฟ : อบต.และป้าไม้จัดทำแผนและจัดสรรงบประมาณสนับสนุน
บ้านกอก-จุน หมู่ 11	ยังไม่ได้จัดเวที		
บ้านน้ำปัวพัฒนา หมู่ 12	อันดับที่ 1 น้ำเพื่อบริโภคและน้ำเพื่อการเกษตร	น้ำเพื่อบริโภคและน้ำเพื่อการเกษตร : 1) น้ำไม่เพียงพอในฤดูแล้ง	น้ำเพื่อบริโภคและน้ำเพื่อการเกษตร : หานวัตกรรมเทคโนโลยีในการดึงน้ำมาใช้พร้อม

หมู่บ้าน	ประเด็นความต้องการ	สาเหตุและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการพัฒนา
		2) น้ำเพื่อการเกษตรอยู่ต่ำกว่าที่ทำกิน 3) แหล่งต้นน้ำที่ไว้ใช้บริโภคอยู่บริเวณเพาะปลูก อาจมีการปนเปื้อนสารเคมีทางการเกษตร	ระบบกักเก็บน้ำ (ตัวอย่างจากตำบลเมืองจัง) และจัดหาแหล่งน้ำใหม่
	อันดับที่ 2 ถนนและสะพานข้ามน้ำ	ถนนและสะพานข้ามน้ำ : ถนนดินแดง ไม่สะดวก ส่วนสะพานข้ามแม่น้ำไม่แข็งแรง	ถนนและสะพานข้ามน้ำ : เสนอให้หารือกับป่าสงวนแห่งชาติเรื่องแนวทางที่เป็นไปได้
	อันดับที่ 3 ขยะ	ขยะ: ไม่มีการคัดแยกขยะ	ขยะ: เสนอให้มีการอบรมการแยกขยะในระดับครัวเรือน
	อันดับที่ 4 การส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสม	การส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสม: ยังไม่มีพืชทางเลือกใหม่ที่เหมาะสม	การส่งเสริมอาชีพที่เหมาะสม: ส่งเสริมอาชีพเพาะปลูก / พืชที่คล้ายข้าวโพด คือ มีระบบตลาดแน่นอน มีระบบขนส่งรองรับ เนื่องจากบางพืชเสียหายเวลาขนส่ง
บ้านน้ำตัน หมู่ 13	อันดับที่ 1 แหล่งน้ำ/น้ำ	แหล่งน้ำ : 1) แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรอยู่ต่ำกว่าที่ทำกิน	แหล่งน้ำ 1) ทหาระบบและเทคโนโลยีการบริหารจัดการ

หมู่บ้าน	ประเด็นความต้องการ	สาเหตุและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการพัฒนา
		และไม่มีระบบ ส่งน้ำขึ้นสู่ที่ทำ กิน ประกอบ กับขาดแหล่ง กักเก็บน้ำเพื่อ ไว้ใช้ 2) ในช่วงฤดูฝน น้ำดันหลาก ท่วมพื้นที่ บางส่วนของ หมู่บ้าน ทำให้ที่ อยู่อาศัยของคน ในชุมชนมีความ เสี่ยง	น้ำที่เหมาะสม กับสภาพพื้นที่ (ดึงน้ำขึ้นสู่ที่สูง ระบบกักเก็บ) 2) เสนอให้จัดทำ งบประมาณทำ ผนังกันน้ำ ระยะทาง 500 เมตร
	อันดับที่ 2 ดิน	ดิน : ดินขาดธาตุอาหาร	ดิน : ยังไม่มีข้อเสนอเพื่อ การพัฒนา
	อันดับที่ 3 ขยะ	ขยะ : มีการแยกขยะใน ครัวเรือน แต่ขาดระบบ จัดเก็บและกำจัดขยะ	ขยะ : เสนอให้มีการ อบรมการแยกขยะใน ระดับครัวเรือน และให้ อบต.จัดคนและระบบ การเก็บขยะ
	อันดับที่ 4 กลุ่ม/ตลาด	กลุ่ม/ตลาด : เคยมีการ ส่งเสริมจัดตั้งกลุ่มอาชีพ แต่ขาดตลาดที่ต่อเนื่อง จะ ความรู้ทักษะการ บริการจัดการการเงิน แบ่งผลประโยชน์ของ กลุ่ม	กลุ่ม/ตลาด : ยังไม่มี ข้อเสนอเพื่อการพัฒนา

หมู่บ้าน	ประเด็นความต้องการ	สาเหตุและอุปสรรค	ข้อเสนอเพื่อการพัฒนา
บ้านใหม่ภูคา หมู่ 14	เรื่องที่ 1 น้ำ เรื่องที่ 2 พืชผักสวนครัว	น้ำ : 1) มีการจัดสร้างแท้งค์กักเก็บน้ำ แต่ไม่แล้วเสร็จเนื่องจากชาวบ้านขาดทักษะการฉาบ/ก่อ 2) แหล่งน้ำอยู่ต่ำกว่าที่ทำกิน พืชผักสวนครัว : แต่ละครัวเรือนซื้อผักจากรถจำหน่ายในหมู่บ้านเป็นประจำ มีความต้องการปลูกผักกินเองบางส่วนเพื่อลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน	น้ำ : 1) นำนํ้าพอร์มได้ ประสานงานขอกำลังทหารจากทหารพรานหน่วยที่ 32 มาช่วย ชุมชนก่อสร้างต่อ 2) หานวัตกรรมเทคโนโลยีในการดึงน้ำมาใช้พร้อมระบบกักเก็บน้ำ พืชผักสวนครัว : ทางนํ้าพอร์มจะสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ผักเพื่อให้แต่ละครัวเรือนปลูกและเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้เอง

ข้อท้าทายหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม:

- การสร้างรับรู้กฎหมายนโยบายป่าไม้ในเชิงรายละเอียดกับชุมชน โดยจะต้องอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วมในการทำความเข้าใจ
- กระบวนการจัดทำข้อมูลที่ทำกินในพื้นที่ อุทยานตามมาตรา 64 พ.ร.บ. อุทยาน 2562
- ความเข้าใจของชุมชนในการพัฒนาของท้องถิ่นภายใต้พื้นที่ป่า
- การสนับสนุนคุณภาพชีวิตในพื้นที่ และการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่เขตป่า
- การสร้างความมั่นคงทางอาหารในระดับชุมชน ลดการพึ่งพิงจากปัจจัยภายนอก
- การสร้างอาชีพทางเลือก และรายได้ ภายใต้บริบทของพื้นที่ และการอนุรักษ์ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า

รูปที่ 27 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.1 บ้านปางยาง

รูปที่ 28 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.3 บ้านขุนกวน

รูปที่ 29 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.4 บ้านแจรงหลวง

รูปที่ 30 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.5 บ้านตาน้อย

รูปที่ 31 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.6 บ้านเตี้ยกลาง

รูปที่ 32 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.9 บ้านห้วยปุด

รูปที่ 33 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.9 บ้านน้ำปัวพัฒนา

รูปที่ 34 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.13 บ้านน้ำตัน

รูปที่ 35 ภาคผนวก ง ลงพื้นที่ม.13 บ้านน้ำตัน

**กิจกรรมที่ 4.8 รายงานกิจกรรมเวทีน่านพอร่มผู้ประกอบการ กลุ่ม/องค์กรและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ
การเกษตรและอาชีพทางเลือกที่ พร้อมจะเชื่อมกับผู้ผลิตที่ต้องการปรับเปลี่ยน**

วันที่ 6 มิถุนายน 2563 ณ มูลนิธิฮักเมืองน่าน อำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน

ผลกิจกรรม

คณะทำงานน่านพอร่ม และวิสาหกิจชุมชนเกษตรฮักน่าน ได้จัดเวทีพูดคุยทิศทางการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ โดยพูดคุยแลกเปลี่ยนสถานการณ์ทิศทางการยกระดับการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว สู่รูปแบบของธุรกิจ โดยจะต้องสร้างความเข้าใจการทำธุรกิจ และระดมทุน การสร้างกระบวนการผลิตที่มีคุณภาพ และการนำนวัตกรรมเข้ามามีส่วนร่วมช่วยในกระบวนการผลิต โดยได้แลกเปลี่ยนปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชน และเป้าหมายของกลุ่ม ข้อเสนอของแต่ละกลุ่มเพื่อวางแผนการพัฒนากลุ่ม วิสาหกิจ **ปัญหาและอุปสรรคของแต่ละกลุ่ม**

กลุ่มเขื่อนแก้ว มองในมุมธุรกิจ คือสถานที่เก็บเมล็ดพันธุ์และเงินลงทุนไม่เพียงพอมองในมุมเกษตรกรพ่อค้าคนกลางให้ราคาที่สูงกว่ากลุ่มวิสาหกิจ ทำให้บางคนขายไปก่อน ทำให้เหลือผลผลิตน้อย มองในมุมเครือข่าย หากผลผลิตได้ราคาสูง สมาชิกก็จะได้กำไรมาก

ปัญหาที่ สมาชิกที่ร่วมกระบวนการผลิต ไม่ทำตามเงื่อนไขที่ได้ตกลงกันไว้ เช่น แปลงไม่สะอาด ข้าวไม่ได้มาตรฐานที่จะมาทำเมล็ดพันธุ์ และข้าวไม่ได้มาตรฐานมีจำนวนมากจึงทำให้ได้ผลผลิตน้อยกว่าที่จะเป็น

ข้อเสนอแนะ ราคาในการรับซื้อควรเน้นราคาตลาดในขณะนั้นเป็นหลัก และการบริหารจัดการของเครือข่ายต้องมีการจัดการครอบคลุมทุกกลุ่ม มิใช่กับเฉพาะของสมาชิกที่มีคุณภาพ อาจต้องเก็บสมาชิกที่ยังไม่มีคุณภาพด้วย แล้วนำมารักษาให้ได้คุณภาพเพื่อจำหน่ายต่อไป

กลุ่มนาเคียน มีการขายข้าวให้กับวิสาหกิจอยู่แล้ว โดยอุปสรรคคือ ประเด็นราคาเมล็ดพันธุ์ที่ไม่แน่นอน

กลุ่มปัวชัย มีการผลิตข้าวอินทรีย์ส่งให้โรงสีข้าวพระราชทาน และโรงสีธีระโชติเจริญกิจ ลพบุรี 50 ตัน มีการทำข้อตกลงกับศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวแพร่ 100 ตัน และเป็นแปลงขยายเมล็ดพันธุ์ของกรมพันธุ์ข้าว ดังนั้นจึงเหลือข้าวให้กับวิสาหกิจไม่มาก

ข้อเสนอแนะ ในการควบคุมราคาทางศูนย์เมล็ดพันธุ์จะเป็นผู้ดูแลแปลงขยายพันธุ์ ถ้าผ่านเกณฑ์จะรับซื้อในราคา กิโลกรัมละ 21 บาท รวมค่าขนส่ง ซึ่งทางกลุ่มจะจัดส่งไปให้ โดยการตรวจ ข้าวจะต้องมีความชื้นไม่เกิน 14 มีการสุ่มตรวจจากเกษตรกร หากไม่ผ่านเกณฑ์ก็จะไม่รับซื้อ โดยข้าวที่ขายคือ ข้าวหอมมะลิ105 ซึ่งถือว่าเป็นที่ต้องการมากให้ราคา 20 บาท และข้าวสันป่าตองโดยราคาจะเป็นไปตามที่กระทรวงพาณิชย์ประกาศ แต่จะสูงกว่าศูนย์ข้าวของชุมชนถึง 20 %

กลุ่มฝายแก้ว

อุปสรรค

-ราคาข้าวคลุมเครือ ทางผู้ซื้อบอกจะรับซื้อในราคา 27 บาท ทางกลุ่มไม่ทราบว่าวิสาหกิจรับซื้อสูงกว่า จึงขายไปในราคา 27 บาทและมีการบรรจุถุงของทางวิสาหกิจที่ให้ไว้

-ขณะนี้สมาชิกเพิ่มอีก 2 คน ทำให้มีความต้องการเพิ่มแปลง

-มีความเปลี่ยนแปลงจำนวนสมาชิกบ่อย

กลุ่มศรีนาป่าน-ตาแวน วัตถุประสงค์ที่จัดตั้งกลุ่มคือ เพื่อเรียนรู้สิ่งที่อยู่ใกล้ตัว อยากเรียนรู้การข้าวเพียงเพื่อบริโภคไม่ได้คาดหวังว่าต้องถึงขั้นจำหน่าย และผลสุดท้ายจะได้กำไรคุ้มค่ากับการลงทุน ขณะนี้มีความต้องการขยายเนื้อที่จาก 3 ไร่ เป็น 6 ไร่

อุปสรรค คือ ข้าวเส้นเดียวที่ปลูกมีการแตกออกเป็นหลายเส้นและสมาชิกบางคนไม่ทำตามขั้นตอนที่ได้กำหนดไว้ ทำให้ต้องถอนต้นข้าวทิ้ง และทำให้ได้ผลผลิตน้อย และบางส่วนมีข้าวไม่ผ่านหลักเกณฑ์

กลุ่มน้ำพาง ทางกลุ่มน้ำพางยืนยันที่จะเข้าร่วมโครงการและจะส่งข้าวให้กับวิสาหกิจ 3 ไร่ ที่เหลือจะมีการจำหน่ายให้กับชุมชน เนื่องจากทางชุมชนมีความสนใจในข้าวพันธุ์นาน 59

กลุ่มซึ่งงามมงคล อุปสรรค มีเนื้อที่น้อยเพียงพอแค่สำหรับบริโภค จึงทำให้มีผลผลิตมาจำหน่ายให้กับวิสาหกิจไม่มากกระบวนการผลิตเริ่มที่ 3 ไร่ แต่ไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตในขั้นตอนสุดท้ายได้ มีการใช้รถดุดข้าวแทน เนื่องจากไม่มีอุปกรณ์ในการเก็บเกี่ยว

กลุ่มกลางเวียง จุดประสงค์ทางกลุ่มเป็นการใช้ความรู้ในการทำพันธุ์และเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้ใช้สำหรับปีถัดไปของสมาชิกในกลุ่ม จึงไม่ได้มีการนำมาจำหน่ายให้กับวิสาหกิจและปีนี้จะขอเพิ่มเนื้อที่นาเป็น 5 ไร่ 2 งาน

คุณพิมพ์พรณ สกิตรัมย์ จากการพูดคุยพบว่าทุกกลุ่มประสบปัญหาผู้สูงวัย และในเรื่องเครื่องมือไม่พร้อมทางวิสาหกิจมีบริการเครื่องมือ สามารถใช้เครื่องมือดังกล่าวได้ แต่มีข้อแม้ว่าจะต้องนำผลผลิตมาจำหน่ายให้กับวิสาหกิจโดยการใช้เครื่องมือก็จะมีค่าใช้จ่ายเพียงเล็กน้อย

อ.นพดล สมณา จะเห็นว่าทางวิสาหกิจประสบปัญหากระบวนการผลิต กระบวนการรับซื้อ และเมล็ดพันธุ์ส่วนหนึ่งไม่มีการนำไปเพาะปลูกเช่น พันธุ์ข6 ต้นเดียว พันธุ์ธัญสินทร มีข้อสงสัยว่าเหตุใดถึงไม่ปลูก

เมล็ดพันธุ์ที่มีการนำไปใช้ส่วนมากมีการซื้อจากแพร่ จะไม่ซื้อจากนาน เนื่องจากผู้ซื้อไม่มั่นใจในคุณภาพ และพอเมล็ดพันธุ์มีปัญหาไม่รับซื้อคืน ไม่รับผิดชอบใดๆทำให้ผู้ซื้อได้รับความเสียหาย เสียชื่อเสียงและอาจถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย

ดังนั้นจึงขอแนะนำในทางวิสาหกิจขึ้นทะเบียนพันธุ์เพื่อให้มีผลตามกฎหมายเป็นการรับรอง และจะไม่สามารถผลิตเพื่อบริโภคได้ คำถามที่น่าสนใจคือ หากในอนาคตราคาตกจะทำอย่างไร ปัจจุบันการตรวจสอบทำง่ายขึ้น และฟ้องร้องกันทำง่ายขึ้น หากพบว่ามีสิ่งปนเปื้อน อาจทำให้ธุรกิจล้มได้ มีความต้องการให้มีการรวมกลุ่มตามเดิมเพื่อมีการต่อรองได้มากขึ้น ป้องกันการถูกกดราคารับซื้อ

คุณบัวทอง ทางกลุ่มมีการพัฒนาจากกลุ่มการเรียนรู้มาเป็นกลุ่มธุรกิจข้าว อาจมีความสับสนว่ากลุ่มจะดำเนินไปในทิศทางใด โจทย์ที่น่าสนใจ คือ ข้าวนี้ผลิตไปเพื่อใคร คำตอบคือเพื่อทุกคน หากทุกคนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ เราก็จะมีความรู้สึกอยากทำให้ออกมาดี ไม่อยากให้มองว่าวิสาหกิจเป็นของอีกเมืองนาน เพราะวิสาหกิจเป็นของทุกคนผ่านการถือหุ้น สมาชิกทุกคนจึงเป็นเจ้าของร่วมกัน ร่วมทำร่วมรับผลประโยชน์ สิ่งนี้ถือเป็นหลักการเบื้องต้นที่จะทำให้สมาชิกสามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้

คุณพิมพ์พรณ สกิตรัมย์ ประเด็นสำคัญคือ ข้าวนี้เพื่อสมาชิกทุกคน ไม่ใช่เพื่อมูลนิธิอีกเมืองนาน

2. เป้าหมายของกลุ่มต้องชัดว่า ทางกลุ่มผลิตข้าวเพื่อใคร มีการรวมกลุ่มขึ้นมาเพื่ออะไร เมื่อมีเป้าหมายที่ชัดเจนละกลุ่มก็จะไม่ล้มง่าย ๆ

3. แต่ละกลุ่มต้องมีแผนธุรกิจชุมชนที่เป็นธรรม

4. ข้อมูลสมาชิก ระบบปลูก และสายพันธุ์ที่ปลูก พื้นที่ปลูกของแต่ละกลุ่มเป็นอย่างไรต้องระบุไว้เพื่อง่ายต่อการพัฒนาในอนาคตและจะประสานความเข้มแข็งของกลุ่มแต่ละอย่างไว้ก็ขึ้นอยู่กับแต่ละกลุ่มว่าจะใช้วิธีใด

โจทย์ของวิสาหกิจเกษตรชุมชนเกษตรฮักน่าน

ระบบธุรกิจพันธุ์ข้าว การสร้างแบรนด์ ข้อตกลงในการรับซื้อ การสร้างความเป็นเจ้าของร่วมจะเป็นอย่างไร ระบบการตรวจพันธุ์จะเป็นอย่างไร การสร้างสินค้าที่หลากหลาย นอกจากพันธุ์น่าน 59 การขึ้นทะเบียน พันธุ์น่าน 59 ฐานสิรินทร กข6 ต้นเดียว

รูปที่ 36 ภาคผนวก ง ประชุมกลุ่มวิสาหกิจ

กิจกรรมที่ 4.9 เวทีน่านพอรัมผู้ประกอบการสมุนไพร วันที่ 20 ตุลาคม 2563 ณ ชุมชนบ้านกิว่ม่วง ต.ดู่พงษ์ อ.สันติสุข จ.น่าน

คณะทำงานน่านพอรัมได้จัดเวทีแลกเปลี่ยนสมุนไพรในบ้านกิว่ม่วง โดยได้แลกเปลี่ยนสถานการณ์ธุรกิจสมุนไพร และการเชื่อมตลาดกับผู้ประกอบการสมุนไพร โดยบ้านกิว่ม่วง มีการรวมกลุ่มของคนในชุมชนในการดำเนินงานสมุนไพรในชุมชนนำมาต่อยอด และยกระดับสมุนไพรสู่การสร้างรายได้ โดยน่านพอรัมได้นำเข้าข้อมูลผู้ประกอบการที่สนใจในการรับผลผลิตสมุนไพรของชุมชนนำไปเป็นสารสกัด โดยได้นำไปเป็นตัวอย่างในการทดสอบคุณสมบัติ และจะทำการเชื่อมตลาดร่วมกับชุมชน แต่อย่างไรก็ตามชุมชนต้องมีการ

จัดทำแผนธุรกิจในการรับมือและสร้างความต่อเนื่องสู่ตลาด และการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อทางการเกษตรเพื่อเป็นแหล่งผลิตสมุนไพร รองรับความต้องการของผู้ประกอบการจึงมีความจำเป็นที่จะทำให้ชุมชนสามารถสร้างรายได้ในการผลิตสมุนไพรและสร้างความเชื่อมั่นในกับผู้ประกอบการ โดยทางกลุ่มมีแผนในการปรับพื้นที่เพื่อสร้างแปลงสมุนไพรเพื่อสร้างพืชทดแทน โดยใช้องค์ความรู้ในการปรับเปลี่ยนพื้นที่ในรูปแบบวนเกษตร และใช้การจัดการแปลงแบบ Slope agricultural land technology เข้ามามีส่วนในการจัดการพื้นที่ให้เหมาะสมกับตามบริบทพื้นที่

รูปที่ 37 ภาคผนวก ง เวทีน่านพอรัมผู้ประกอบการสมุนไพร

กิจกรรมที่ 4.10 รายงานกิจกรรมลงพื้นที่ตำบลนาไร่หลวงพบปะหน่วยงานในพื้นที่ 1 มิถุนายน 2563
ณ โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่ ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ผลของกิจกรรม:

ได้ประสานงานพบปะเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่ เพื่อปฏิสัมพันธ์ประสานการทำงานร่วมในระดับพื้นที่ โดยได้แลกเปลี่ยนถึงการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาอาชีพทางเลือกในพื้นที่ตำบลนาไร่หลวง และบทบาทการดำเนินงานของโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่ เพื่อทราบถึงแผนการดำเนินงานในพื้นที่ และปัญหาอุปสรรค ของการขับเคลื่อนงานด้านเกษตร และอาชีพทางเลือก

โดยโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่ ได้ดำเนินงานในพื้นที่เมื่อปี พ.ศ. 2551 โดยได้มีหมู่บ้านเป้าหมายใน 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลนาไร่หลวง 5 หมู่บ้าน และตำบลชนแดน 5 หมู่บ้าน โดยได้มียุทธศาสตร์การทำงาน 5 ยุทธศาสตร์ 1.การพัฒนาอาชีพบนฐานความรู้ 2. เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาด้านการตลาด 3.ฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 4.การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน 5.เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ โดยการทำงานได้จัดทำฐานข้อมูลรายแปลง ในพื้นที่เป้าหมาย และสำรวจความเหมาะสมของการปลูกพืชให้สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร ในพื้นที่เป้าหมาย และหนุนเสริมองค์ความรู้ทักษะด้านเกษตรสู่การปรับเปลี่ยนอาชีพทางเลือก และเกิดรายได้ โดยโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่ได้จัดทำแผนการพัฒนา 8 ปี โดยตั้งแต่ปี 2563 ถึง 2570 โดยได้ขอความอนุเคราะห์ขอข้อมูลแผนการดำเนินงาน 8 ปี และสถิติรายได้ของสมาชิกในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่

ตารางที่ 20 ภาคผนวก ง หมู่บ้านเป้าหมายในการดำเนินงานพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง
วังใต้

หมู่บ้าน	ตำบล	ความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง (เมตร)	บริบทของพื้นที่	ครัวเรือน	ประชากรรวม	ชนเผ่า
1. บ้านวังใต้ ม.8	นาไร่หลวง	450 - 500	ข้าวไร่	100	491	เมี่ยน , ถิ่น
2. บ้านใหม่ ม.4	นาไร่หลวง	350 - 450	พืชผัก	47	178	ไทลื้อ
3. บ้านสองแคว ม.5	นาไร่หลวง	450 - 500	ข้าว	242	783	ไทลื้อ
4. บ้านขุนน้ำพริก ม.6	นาไร่หลวง	300 - 500	ข้าวไร่	57	321	เมี่ยน
5. บ้านปางไฮ ม.7	นาไร่หลวง	400	ข้าวไร่	95	358	ไทลื้อ
6. บ้านน้ำป่าน ม. 3	ชนแดน	358 - 520	พืชไร่	125	539	ขมุ
7. บ้านน้ำหลุม ม.7	ชนแดน	420 - 592	พืชไร่	107	490	ขมุ
8. บ้านห้วยเกลบล ม.4	ชนแดน	460 - 530	ข้าวไร่	108	411	ขมุ
9. บ้านห้วยมอย ม.8	ชนแดน	430	พืชไร่	59	539	ขมุ
10.บ้านใหม่ชายแดนม.9	ชนแดน	500 - 600	ข้าวไร่	69	229	ขมุ
11.บ้านสบปาง หมู่ที่ 6	ชนแดน	480 - 570	พืชไร่	40	178	ขมุ
รวม	2	300 - 600		1,049	4,517	4

ที่มา: โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังใต้ ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ตารางที่ 21 ภาคผนวก ง กิจกรรมดำเนินงานตามยุทธศาสตร์โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังใต้

ยุทธศาสตร์		กิจกรรม				
1.การพัฒนาอาชีพ ฐานความรู้	พืชผักนอกและใน โรงเรือน เช่น กะหล่ำ คะน้า เบบี้ ฮ่องเต้ มะเขือ พริกหวาน มะเขือ เทศ ฯลฯ	พืชไร่ ข้าวไร่ ถั่ว ถั่วเขียว ถั่ว เหลือง ถั่วมะ แฮะ	ไม้ผล มะม่วง เงาะ อาโว คาโด มะขาม เสาวรส	ปศุสัตว์ สุกร ไก่ กบ ปลา เปิด	หัตถกรรม ไม้ กวาดดอกหญ้า	แปรรูป ข้าว ไร่ (ข้าวเจ้า เปลือกดำ ข้าวเหนียว ดำ)
2. เสริมสร้างความ เข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาด้าน การตลาด	จัดทำแผนชุมชน และการนำแผนไป ใช้ประโยชน์	การจัดตั้งกลุ่ม และการบริหาร จัดการกลุ่ม (วิสาหกิจชุมชน เตรียมสหกรณ์ ไม้ผล พืชไร่)	หมู่บ้าน สะอาด ชุมชน เข้มแข็ง ตามหลัก ปรัชญา เศรษฐกิจ พอเพียง	การจัดหา ช่องทาง ตลาดเพื่อ จำหน่าย ผลผลิตหลัง การเก็บเกี่ยว	การจัดหาหีบห่อ ผลผลิตและ ประชาสัมพันธ์ ผลผลิต	
3.ฟื้นฟูและอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ	การจัดทำที่ดินราย แปลงและการวาง แผนการนำไปใช้ ประโยชน์	การปลูกป่าเพิ่ม พื้นที่สีเขียว ไม้ สอยและสร้าง รายได้ สัก ไม้ และไม้ต่างถิ่น	การทำแนว กันไฟและ ฝักระวัง การบุกรุก ทำลาย	การปรับปรุง บำรุงดิน (ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยพืชสด)	การปลูกหญ้า แฝกเพื่อควบคุม ความชื้นและ ป้องกันการชะ ล้างพังทลาย	การตรวจ วิเคราะห์ คุณภาพดิน และน้ำ
4.การพัฒนา โครงสร้างพื้นฐาน	การพัฒนาแหล่งน้ำ ขนาดเล็ก	การจัดการแหล่ง น้ำเพื่อการ อุปโภค บริโภค และการเกษตร				
5.เพิ่มประสิทธิภาพ การบริหารจัดการ	ประสานงานเพื่อ ประชุมคณะทำงาน ระดับอำเภอ	จัดกิจกรรม บูรณาการ ร่วมกับชุมชน และหน่วยงาน	จัดการ ศูนย์เรียนรู้ เพื่อใช้ ถ่ายทอด องค์ความรู้	จัดทำข้อมูล และการนำ ข้อมูลไปใช้ ประโยชน์ใน การ ปฏิบัติงาน	ประสานงาน และอำนวยความสะดวก ให้กับชุมชนและ หน่วยงาน ที่เข้า มาใช้บริการ	

ตารางที่ 22 ภาคผนวก ง รายได้จากการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ ปี พ.ศ. 2555 – 2562 โครงการพัฒนาพื้นที่
สูงแบบโครงการหลวงวังใต้

ชนิด	ปี พ.ศ.								รวม
	2555	2556	2557	2558	2559	2560	2561	2562	
พืชผัก	50,333	256,321	208,140	826,650	817,727	1,844,470	1,942,000	1,932,965	7,878,606
พืชไร่	182,100	1,048,500	1,039,300	1,533,500	1,490,094	1,470,432	781,114	1,289,201	8,834,241
ไม้ผล		0		83,550	177,745	702,790	1,060,675	2,060,899	4,085,659
ประศุลัตว์	34,257	47,500	134,880	698,500	343,794	373,237	424,482	132,600	2,189,250
หัตถกรรม	0	0	24,075	54,350	5,500	0	0	14,100	98,025
แปรรูป	0	0	12,750	211,480	95,735	27,860	104,245	74,800	452,070
อื่นๆ	0	0	0	0	0	0	0	0	0
รวม/บาท	266,690	1,352,312	1,419,145	3,408,030	2,930,595	4,418,789	4,312,516	5,429,765	22,185,530

ข้อท้าทายหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม:

การเชื่อมโยงข้อมูลระดับพื้นที่สู่การจัดการพัฒนาพื้นที่ของหน่วยงานพัฒนา อปท. และแนวทางการดำเนินงานภายใต้นโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) และ นำนานชนบึก ในการขับเคลื่อนการปรับเปลี่ยนอาชีพเพื่อฟื้นฟูป่า

แผนงานที่จะทำต่อ

- ศึกษาแนวทางการดำเนินงาน 5 ปี 3 สั้ว ในการพัฒนารูปแบบอาชีพทางเลือกในระดับพื้นที่
- จัดวงคุยเชื่อมโยงฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อสร้างแนวทางการเชื่อมโยงแผนการดำเนินงานและกลไกการทำงานร่วมกันในระดับหน่วยงานภายใน และหน่วยงานภายนอก

กิจกรรมที่ 4.11 รายงานกิจกรรมเวทีน่านพอร่มพื้นที่ตำบลทดลอง วันที่ 2 พฤศจิกายน 2562

ณ ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ผลกิจกรรม

ทางคณะทำงานน่านพอร่ม ได้ลงพื้นที่ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ในการสำรวจบริบทพื้นที่ตำบลนาไร่หลวง โดยได้พบปะแลกเปลี่ยนสถานการณ์เกษตร และอาชีพทางเลือกในพื้นที่ตำบลนาไร่หลวง และสถานการณ์การจัดทำข้อมูลพื้นที่ทำกิน ตามนโยบายคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ โดยพื้นที่ตำบลนาไร่หลวง ได้มีแนวทางการพัฒนาปรับเปลี่ยนอาชีพทางเลือก 5 ปี 3 สั้ว หลังจากได้รับการอนุญาตใช้ประโยชน์ในพื้นที่ คทช. โดยได้มีแนวทางการเชื่อมตลาดในรูปแบบสหกรณ์ ซึ่งทางพื้นที่ของตำบลนาไร่หลวง ได้มีการจำหน่ายผักปลอดภัย ผักอินทรีย์ โดยการสนับสนุนจากสถาบันพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังผา โดยได้ให้การสนับสนุนรูปแบบการผลิตในพื้นที่บ้านใหม่ ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน เป็นแหล่งผลิตผักปลอดภัย ผักอินทรีย์ส่งต่อไปยังโรงพยาบาล และโรงเรียนในพื้นที่ นอกจากนั้นในพื้นที่สูงยังมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ในรูปแบบต่างๆ เช่น ไม้ผล ไม้ยืนต้น ปศุสัตว์ เป็นต้น

หลังจากนั้นได้ลงพื้นที่ไปยังบ้านถ้ำเวียงแก โดยสถานการณ์ในพื้นที่ได้เกิดภัยแล้ง ทำให้ผลผลิตข้าวไร่เสียหาย และส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนต้องซื้อข้าวจากนอกชุมชน นอกจากนั้นยังส่งผลต่อการใช้น้ำในพื้นที่ โดยต้องรับการสนับสนุนจากรถน้ำ องค์การบริหารส่วนตำบลนาไร่หลวง ทุกปี ทำให้ชุมชนเดือดร้อนจากสถานการณ์ภัยแล้ง โดยทางบ้านถ้ำเวียงแกนอกจากอาชีพเกษตรแล้วยังมีอาชีพหัตถกรรม เย็บปักผ้า ตีมีด และการท่องเที่ยววิถี โดยเป็นแหล่งรายได้อีกช่องทางให้กับชุมชน และอีกสถานการณ์ที่ทางผู้นำมีความกังวลได้แก่คนรุ่นใหม่ในการทำการเกษตรลดลง โดยแต่ละครอบครัวส่งลูกเล่าเรียนนอกพื้นที่จังหวัด ทำให้พื้นที่ทำกิน ไม่ได้เกิดการใช้ประโยชน์ทำให้การใช้ประโยชน์ที่ดินทำกินในอนาคตจะมีการเปลี่ยนแปลง

แผนการดำเนินงานในพื้นที่

- ศึกษาแนวทางการดำเนินงาน 5 ปี 3 สัปดาห์
- ข้อมูลหน่วยงานในระดับพื้นที่ แนวทางการแก้ไขปัญหาในแต่ละรูปแบบในพื้นที่
- ตรวจสอบข้อมูลป่าชุมชนในพื้นที่ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

รูปที่ 38 ภาคผนวก ง น่านฟอร์มพื้นที่ตำบลทดลอง

รูปที่ 39 ภาคผนวก ง นำนพอรัมพื้นที่ตำบลทลอง (ต่อ)

กิจกรรมที่ 4.12 รายงานกิจกรรมเวทีน่านพอรัมพื้นที่ตำบลทลอง เวทีพัฒนาแผนชุมชนบ้านเตี้ยกวดเห็น วันที่ 5 มีนาคม 2563 ณ หอประชุมบ้านเตี้ยกวดเห็น ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน

คณะทำงานน่านพอรัมได้ลงพื้นที่ตำบลภูคา ในการพัฒนาแผนหมู่บ้านเพื่อเป็นแนวทางพัฒนาชุมชน ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลภูคาในการจัดทำแผนงบประมาณปี 2563 โดยได้นำเข้าสู่สถานการณ์การพัฒนาจังหวัดน่าน และได้สอบถามความต้องการของชุมชนบ้านเตี้ยในประเด็นที่อยากจะพัฒนา โดยได้ประเด็นที่ชุมชนสนใจ ได้แก่ ถนน และขยะ โดยได้เล็งเห็นประเด็นการจัดการขยะในชุมชนเป็นประเด็นที่สำคัญ เพราะบ้านเตี้ยถือเป็นบ้านต้นทางที่มีการทิ้งขยะ และการจัดการขยะในชุมชนน้อย โดยได้เชื่อมประสานกับโครงการ สสส.เพื่อพัฒนาโครงการขนาดเล็กในการจัดการขยะในชุมชน โดยได้มีแผนการดำเนินงานการจัดการขยะ โดยการจัดตั้งคณะทำงาน และได้เก็บรวบรวมข้อมูลการจัดการขยะในชุมชนทุกหลังคาเรือน เพื่อเป็นข้อมูลสู่การจัดการลดขยะในชุมชน และน่านวัตกรรมที่เหมาะสมกับพื้นที่ในการจัดการขยะเข้ามามีส่วนในการจัดการพื้นที่ และเป็นพื้นที่ต้นแบบเพื่อขยายผลการดำเนินงานไปยังชุมชนต่างๆในตำบล

รูปที่ 41 ภาคผนวก ง เวทีพัฒนาแผนชุมชนบ้านเตยแก้วเห็น

กิจกรรมที่ 4.13 รายงานกิจกรรมเวทีน่านพอร่มพื้นที่ตำบลทดลอง วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2563

ณ ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

ผลกิจกรรม

จากการลงพื้นที่เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2562 ได้มีแผนการศึกษาแนวทาง 5 พืช 3 สัตว์ และตรวจทานข้อมูลป่าชุมชนในพื้นที่ตำบลนาไร่หลวง ทางคณะทำงานน่านพอร่ม ได้ประสานงานไปยังนายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาไร่หลวง นายณรงค์ฤทธิ์ สิริวงศ์วรพัฒน์ ได้ลงพื้นที่ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน ในการศึกษาแนวทาง 5 พืช 3 สัตว์ และตรวจทานข้อมูลป่าชุมชนในพื้นที่ตำบลนาไร่หลวง และแลกเปลี่ยนสถานการณ์เกษตร และอาชีพทางเลือกในพื้นที่ตำบลนาไร่หลวง โดยแนวทาง 5 พืช 3 สัตว์ที่วางไว้สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบได้ตามความเหมาะสม โดยได้ศึกษาแนวทางการส่งเสริมไปจนถึงระบบตลาด โดยได้วาง 5 พืช ได้แก่ ไข่ขาวหม่น กาแฟ มะม่วงหิมพานต์ อโวคาโด โกโก้ 3 สัตว์ วัว แพะ หมูดำ โดยแต่ละแนวทางยังต้องการข้อมูล องค์ความรู้เพื่อสนับสนุนอีกมาก โดยได้ตั้งเป้าหมายเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชน หลังจากได้รับการอนุญาตใช้ประโยชน์ในแต่ละรูปแบบ ทั้ง คทช. และน่านแซนด์บ็อก

หลังจากนั้นได้นำข้อมูลป่าชุมชนในพื้นที่มาตรวจทานและปรับแก้ไขข้อมูล เพื่อส่งต่อการขึ้นทะเบียนป่าชุมชน โดยได้นำข้อมูลพื้นที่ป่าชุมชน และข้อมูลขอบเขตอุทยานแห่งชาติ ที่ดินทำกินนำมาทับซ้อนเพื่อหาความสอดคล้องของข้อมูล โดยจะต้องแยกข้อมูลป่าชุมชน ออกจากพื้นที่ป่าอุทยานให้สอดคล้องกับข้อมูล พ.ร.บ.ป่าชุมชน 2562 โดยทางผู้นำชุมชนจะต้องนำข้อมูลป่าชุมชนไปตรวจทานขอบเขตในพื้นที่ โดยได้มีแผนการดำเนินงานในการสำรวจแนวเขตป่าชุมชนใหม่อีกครั้งเพื่อให้เกิดความถูกต้องของข้อมูล

แผนการดำเนินงานในพื้นที่

- ศึกษาแผนการดำเนินงานแนวทาง 5 พืช 3 สัตว์
- ข้อมูลหน่วยงานในระดับพื้นที่ แนวทางการแก้ไขปัญหาในแต่ละรูปแบบในพื้นที่
- ตรวจทานข้อมูลป่าชุมชนในพื้นที่ตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน
- การเชื่อมโยงระบบฐานข้อมูลในตำบล

รูปที่ 41 ภาคผนวก ง เวทีพัฒนาแผนชุมชนตำบลนาไร่หลวง

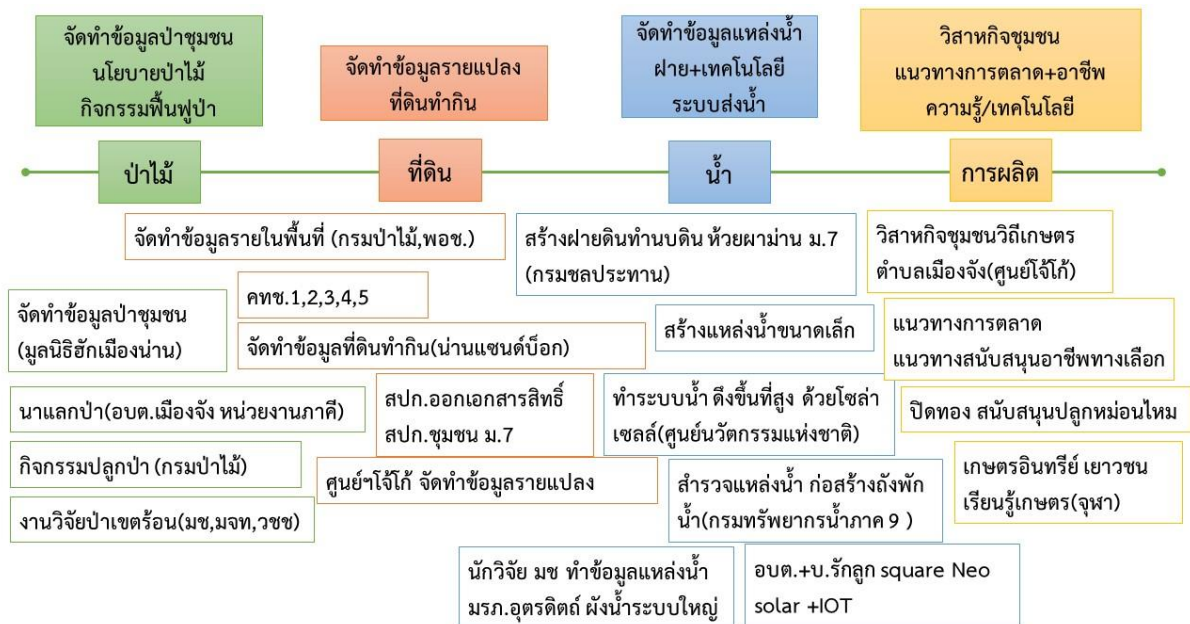
รูปที่ 42 ภาคผนวก ง เวทีพัฒนาแผนชุมชนตำบลนาไหล่หลวง (ต่อ)

กิจกรรมที่ 4.14 รายงานกิจกรรมเวทีน่านพอร่มพื้นที่ตำบลทดลอง วันที่ 14 กุมภาพันธ์ 2562

ณ ศูนย์การเรียนรู้ใจไว้ ตำบลเมืองจัง อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดน่าน

ผลกิจกรรม

คณะทำงานน่านพอร่ม ได้ประสานงานกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจัง นายสำรวย ผัดผล และผู้นำชุมชนในการจัดเวทีสถานการณ์อาชีพทางเลือกเกษตร ที่ดินทำกิน การจัดการน้ำ โดยสถานการณ์อาชีพทางเลือกเกษตรตำบลเมืองจังได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตหลากหลาย เช่น มะม่วง ลิ้นจี่ มะม่วงหิมพานต์ ไข่ เป็นต้น โดยได้มีการนำนวัตกรรมจัดการน้ำเข้าสู่แปลงผลิตของเกษตรกร โดยสามารถดึงน้ำจากที่ต่ำไปกักเก็บไว้ในที่สูง โดยอาศัยการใช้นวัตกรรมโซล่าเซลล์ ดึงน้ำไปเก็บไว้ในบ่อพวง โดยหนุนเสริมด้วยระบบกระจายน้ำ และยังมีการดึงน้ำไปใช้ในพื้นที่การเกษตรในหลายรูปแบบ โดยอาศัยกลไกการทำงานในพื้นที่จากหลายภาคส่วนทั้งท้องถิ่น ชุมชน ภาคเอกชน ภาครัฐ ประสานการดำเนินงานในโครงการต่างๆในระดับพื้นที่ โดยทางคณะทำงานน่านพอร่มได้ทำการศึกษาமிติพัฒนาป่าไม้ ที่ดิน น้ำ ระบบการผลิตในพื้นที่ตำบลเมืองจัง โดยได้รูปแบบดังนี้

รูปที่ 43 ภาคผนวก ง รูปแบบทำการศึกษามิติพัฒนาป่าไม้ ที่ดิน น้ำ ระบบการผลิตในพื้นที่ตำบลเมืองจ๋อง

โดยในพื้นที่ตำบลเมืองจ๋องได้มีการจัดทำข้อมูลในหลากหลายมิติ และแหล่งข้อมูลของตำบลมาจากหลายแหล่งข้อมูล ซึ่งกระบวนการพัฒนาของตำบลเมืองจ๋องอาศัยข้อมูลในการขับเคลื่อน และกลไกการประสานการทำงานในระดับพื้นที่ร่วมกับหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ และเอกชน โดยทางผู้เข้าร่วมเร่งเห็นว่าจะต้องจัดทำข้อมูลตำบล และการถอดนวัตกรรมการจัดการน้ำในพื้นที่เพื่อส่งต่อและเผยแพร่ไปยังพื้นที่อื่น นอกจากนั้นในพื้นที่ตำบลเมืองจ๋อง ได้รับการอนุญาตคทช. ในพื้นที่ลุ่มน้ำ 1,2,3,4,5 โดยในระดับพื้นที่ยังไม่มีแนวทางการสนับสนุนการพัฒนาในพื้นที่คทช. โดยจะดำเนินงานพัฒนาและรับการสนับสนุนในพื้นที่ คทช.ต่อไป

แผนการดำเนินงาน

- รวบรวม และจัดทำข้อมูลระดับตำบลในทุกมิติ
- ถอดบทเรียนนวัตกรรมการจัดการน้ำชุมชนในระดับพื้นที่
- แผนการดำเนินงานพัฒนาในพื้นที่คทช.
- ข้อมูลผังการจัดการน้ำในชุมชน และกลไกกติกาการจัดการน้ำ

รูปที่ 45 ภาคผนวก ง รูปแบบทำการศึกษามิติพัฒนาป่าไม้ ที่ดิน น้ำ ระบบการผลิตในพื้นที่ตำบลเมืองจัง

กิจกรรมที่ 4.15 รายงานกิจกรรมเวทีน่านพอรัมพื้นที่ตำบลทดลอง เวทีจัดทำฐานข้อมูลชุมชน วันที่ 16 มิถุนายน 2563 ลงพื้นที่ตำบลนาไร่หลวงประสานความร่วมมือจัดทำข้อมูลตำบล ณ องค์การบริหารส่วนตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

คณะทำงานน่านพอรัม และองค์การบริหารส่วนตำบลนาไร่หลวง ได้จัดประชุมร่วมกับแกนนำชุมชนในพื้นที่ตำบลนาไร่หลวง และหน่วยงานในพื้นที่ ในประเด็นการพัฒนาระบบฐานข้อมูลชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Data Center) โดยการประสานความร่วมมือในการรวบรวมข้อมูลพื้นฐานชุมชน ทั้งหมด 11 ส่วน ได้แก่

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน
- ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการจัดการปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพ
- ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านการจัดการด้านอาหารที่พอเพียงปลอดภัย
- ส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านการจัดการตนเองของชุมชนเพื่อเฝ้าระวังและแก้ปัญหาโรคติดต่อ
- ส่วนที่ 5 ข้อมูลด้านการพัฒนาระบบรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ
- ส่วนที่ 6 ข้อมูลด้านเกษตรอัจฉริยะ (Smart Farming)
- ส่วนที่ 7 ข้อมูลการจัดการน้ำชุมชน
- ส่วนที่ 8 ข้อมูลด้านการสร้างอาชีพ และการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์
- ส่วนที่ 9 ข้อมูลด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- ส่วนที่ 10 ข้อมูลด้านการจัดการขยะ
- ส่วนที่ 11 ข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชน

โดยประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังกล่าวมีที่มาจากโครงการจ้างงานประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์การระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานตำบล ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

แผนการดำเนินงานในพื้นที่

- การเชื่อมโยงข้อมูลในส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่
- การตรวจทาน และอัปเดตข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน
- นำข้อมูลที่ได้ไปสู่การวิเคราะห์เพื่อวางแผนการพัฒนา

รูปที่ 45 ภาคผนวก ง เวทีจัดทำฐานข้อมูลชุมชน ตำบลนาไร่หลวง

วันที่ 19 มิถุนายน 2563 และ 22 มิถุนายน 2563 ติดตามการขอความร่วมมือจัดทำข้อมูลตำบล องค์การบริหารส่วนตำบลนาไร่หลวง อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน

จากการลงประสานความร่วมมือเวทีจัดทำข้อมูลตำบล ได้ลงติดตามขอความอนุเคราะห์ขอข้อมูล โดยได้ดำเนินงานนำข้อมูลพื้นฐานแต่ละชุมชนให้กับทางเจ้าหน้าที่ ตรวจสอบข้อมูล ซึ่งข้อมูลที่ได้นั้นได้เพียงบางส่วนในประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยได้ประสานขอข้อมูลเพิ่มเติมจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแต่ละพื้นที่ เพื่อเพิ่มเติมข้อมูลด้านสุขภาพ และให้ทางผู้นำชุมชนไปเพิ่มเติมข้อมูลด้านอาชีพ กลุ่มเกษตรกร และที่อยู่อาศัย และสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งได้กำหนดตารางของความอนุเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ตารางที่ 23 ประเด็นที่เก็บรวบรวมข้อมูลและหน่วยงานที่มีข้อมูล

ประเด็นเก็บรวบรวมข้อมูล	หน่วยงานที่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูล
ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน	อบต.,ชุมชน
ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการจัดการปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพ	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล(รพสต.)
ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านการจัดการด้านอาหารที่พอเพียงปลอดภัย	ชุมชน
ส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านการจัดการตนเองของชุมชนเพื่อเฝ้าระวังและแก้ปัญหาโรคติดต่อ	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล(รพสต.)
ส่วนที่ 5 ข้อมูลด้านการพัฒนาระบบรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล(รพสต.)
ส่วนที่ 6 ข้อมูลด้านเกษตรอัจฉริยะ (Smart Farming)	เกษตรตำบล,ชุมชน
ส่วนที่ 7 ข้อมูลการจัดการน้ำชุมชน	อบต.,ชุมชน
ส่วนที่ 8 ข้อมูลด้านการสร้างอาชีพ และการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์	อบต.,ชุมชน
ส่วนที่ 9 ข้อมูลด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	อบต.,ชุมชน
ส่วนที่ 10 ข้อมูลด้านการจัดการขยะ	อบต.,ชุมชน
ส่วนที่ 11 ข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชน	อบต.,ชุมชน

รูปที่ 46 ประชุมติดตามการขอความร่วมมือจัดทำข้อมูลตำบล

กิจกรรมที่ 4.17 รายงานกิจกรรมเวทีน่านโพธิ์พื้นที่ตำบลทดลอง 18 กุมภาพันธ์ 2563

ณ หอประชุมหมู่บ้านใหม่สามัคคี ตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

คณะทำงานน่านโพธิ์ ได้ลงจัดวางพูดคุยประเด็นการจัดการน้ำในพื้นที่ตำบลเมืองจัง ร่วมกับ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจัง และกลุ่มผู้ใช้น้ำหมู่ที่ 9 ตำบลเมืองจัง โดยได้มีประเด็นการพูดคุย เรื่องความต้องการการใช้น้ำกับอัตราการสูบและกักเก็บไม่สอดคล้องกัน และกำหนดระเบียบและข้อตกลง ผู้ดูแล รูปแบบการจัดการ การสร้างความเข้าใจระหว่างผู้ใช้น้ำ โดยก่อนหน้านี้นทางเกษตรกรต้องอาศัยการพึ่งพาตนเอง โดยขนน้ำจากบ้านไปยังบริเวณสวนเกษตร และบางส่วนที่มีกำลังจะขุดสระเพื่อใช้ในแปลงของตัวเอง นอกจากนั้นยังมีการซื้อแท้งค์น้ำเพื่อกักเก็บน้ำฝน โดยเกษตรกรในพื้นที่ไม่สามารถนำน้ำมาใช้ในการผลิตไม้ผลได้ ซึ่งหลังจากทางองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจัง และหน่วยงานภาคี ได้มีการหนุนเสริมระบบการดึงน้ำในหลายรูปแบบเพื่อให้แก้ปัญหาการเข้าถึงน้ำเพื่อการเกษตร โดยระบบที่นำมาใช้ได้ปรับตามบริบทของแต่ละชุมชน และความเหมาะสมต่อแหล่งน้ำในพื้นที่ โดยได้มีระบบการดึงน้ำไว้ที่สูงด้วยโซล่าเซลล์ และปล่อยลงบ่อพวงแต่ละจุด และใช้กำลังน้ำในการดึงน้ำจากบ่อพวงเข้าระบบกระจายไปยังแปลงเกษตรผู้ผลิตไม้ผล

โดยปัญหาที่พบในกลุ่มผู้ใช้น้ำ เกิดปริมาณน้ำไม่พอใช้ น้ำแห้งในฤดูแล้ง ทำให้น้ำต่ำกว่าระบบกักเก็บน้ำ และความเข้าใจในระบบการจัดการน้ำในพื้นที่ ปริมาณการใช้น้ำของเกษตรกรในพื้นที่ ซึ่งปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นทำให้คณะทำงานน่านฟอรั่ม และองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจั่ง ได้มีแผนงานที่จะจัดทำผังน้ำชุมชน และนำข้อมูลผู้ใช้น้ำ ความต้องการน้ำ กิจกรรมในแปลงเกษตรกร และรูปแบบการกักเก็บน้ำในแปลงของเกษตรกร

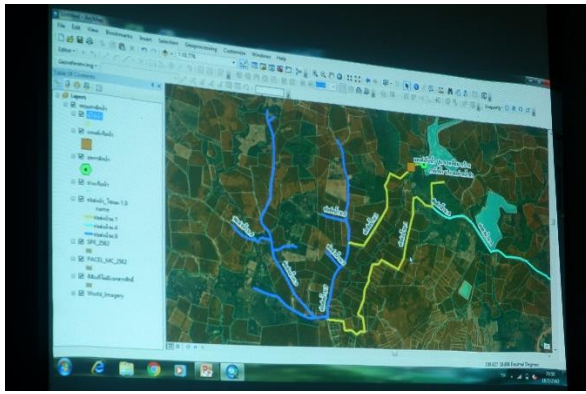
โดยโจทย์สำคัญคือวิธีการหมุนเวียนน้ำให้เพียงพอทั้งระบบ โดยจะต้องสร้างความเข้าใจเกษตรกรให้เข้าใจระบบการดึงน้ำ และสร้างรูปแบบการกักเก็บน้ำในช่วงฤดูฝนให้มาก และเพียงพอตลอด 12 เดือน ให้สอดคล้องกับกิจกรรมในแปลงของเกษตรกร

แผนการดำเนินงาน

- รวบรวมข้อมูลผู้ใช้น้ำในแต่ละระบบการจัดการน้ำ
- จัดทำผังน้ำชุมชน และพื้นที่ใช้ประโยชน์
- กระบวนการสร้างกฎกติกาการใช้น้ำในพื้นที่

รูปที่ 47 ภาคผนวก ง กิจกรรมเวทีน่านฟอรั่มพื้นที่ตำบลเมืองจั่ง

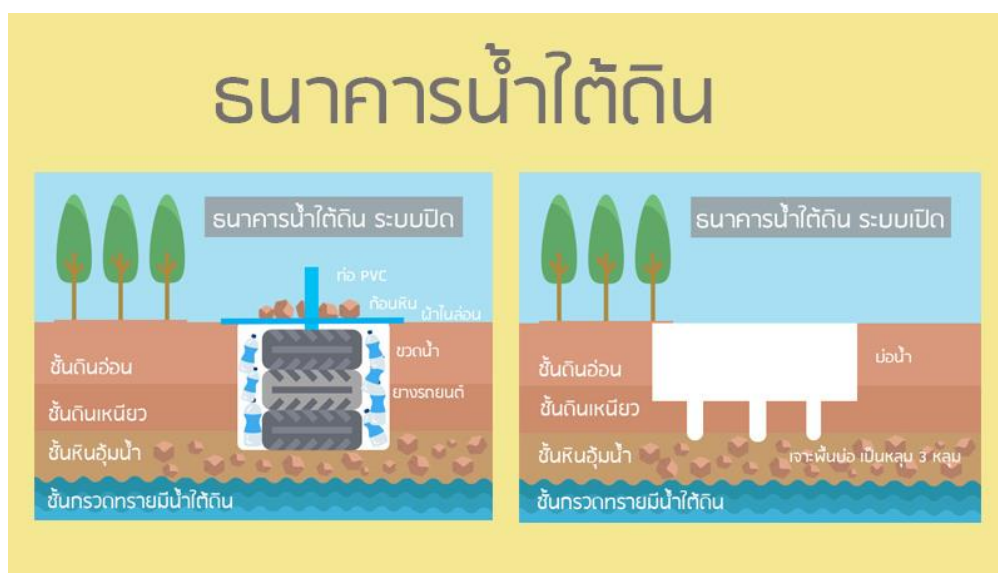
รูปที่ 49 ภาคผนวก ง กิจกรรมเวทีน่านพอรัมพื้นที่ตำบลเมืองจัง (ต่อ)

กิจกรรมที่ 4.18 รายงานกิจกรรมเวทีน่านพอรัมพื้นที่ตำบลทดลอง การจัดการน้ำตำบลเมืองจัง

วันที่ 23 สิงหาคม 2563 ณ ตำบลเมืองจัง อำเภอกู่เพียง จังหวัดน่าน

คณะทำงานน่านพอรัม ร่วมกับองค์กรบริหารส่วนตำบลเมืองจัง ศูนย์การเรียนรู้ใจไ้โก้ เรียนรู้แลกเปลี่ยนการจัดการน้ำภายในพื้นที่ตำบลเมืองจัง เพื่อเป็นต้นแบบในการจัดการน้ำในพื้นที่สูง และพื้นที่ทางการเกษตร โดยได้แลกเปลี่ยนสถานการณ์ทางการเกษตรในพื้นที่ ซึ่งพื้นที่การเกษตรตำบลเมืองจัง ส่วนใหญ่อยู่พื้นที่สูง ลาดชัน โดยเกษตรกรในพื้นที่ส่วนใหญ่ทำการเกษตรไม้ผลมะม่วง โดยทางตำบลเมืองจังได้มีแนวทางการสนับสนุนระบบน้ำ ที่เอื้อต่อการผลิตไม้ผลไปยังแปลงเกษตรกร โดยใช้การจัดการน้ำที่อาศัยการประสานงานกับภาคีหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนงบประมาณ โดยการดำเนินงานระบบในพื้นที่สูงจะต้องอาศัยการประสานงาน กับหน่วยงานรัฐ และสร้างความเข้าใจในบริบทพื้นที่

รูปแบบการจัดการน้ำ: ธนาคารน้ำใต้ดิน

รูปที่ 49 ภาคผนวก ง ตัวอย่างวิธีการทำธนาคารน้ำใต้ดิน

ธนาคารน้ำใต้ดินแบบปิด

ใช้หลักการขุดบ่อเพื่อส่งน้ำไปเก็บไว้ที่ชั้นน้ำบาดาล ขนาดและความลึกของบ่อขึ้นอยู่กับสภาพ และชั้นดินของแต่ละพื้นที่ โดยมีขั้นตอนดังนี้

- ขุดบ่อให้ลึกถึงชั้นหินอุ้มน้ำ จากนั้นใส่ยางรถยนต์เพื่อป้องกันขอบบ่อพังทลาย
- จากนั้นใส่วัสดุที่หาได้ในพื้นที่ เช่น ขวดน้ำ (ใส่น้ำ 1 ใน 3 ส่วน), ท่อนไม้ หรือเศษปูนให้เต็มช่องว่างด้านนอกยางรถยนต์
- นำท่อ PVC มาวางตรงกลางบ่อเพื่อเป็นช่องระบายอากาศ นำวัสดุชนิดเดียวกับที่ใส่ช่องว่างด้านนอกมาเติมใส่ช่องว่างด้านในให้เต็ม
- คลุมด้วยผ้าใบลอน แล้วทับด้วยก้อนหิน และตามด้วยหินละเอียดอีกที เพื่อเป็นตัวกรองให้เศษดิน หรือขยะไม่ให้เข้าไปอุดตันในบ่อ เมื่อฝนตกลงมาน้ำจะไหลสู่ชั้นใต้ดินโดยตรง ผ่านธนาคารน้ำใต้ดิน ระบบปิดที่สร้างขึ้นมา

ธนาคารน้ำใต้ดินแบบเปิด

เป็นการเปิดผิวดินเพื่อที่จะสามารถใช้น้ำในระดับผิวดินได้เลย โดยจะมีการขุดบ่อขนาดใหญ่ แต่ขนาดเท่าไรขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของพื้นที่ และความต้องการ โดยมีขั้นตอนดังนี้

- เจาะพื้นบ่อเป็นหลุม 3 หลุมให้ลึกถึงชั้นหินอุ้มน้ำ เพื่อให้ น้ำไหลลงชั้นหินอุ้มน้ำได้ดี และมีช่องสำหรับถ่ายเทอากาศจากโพรงใต้ดินเมื่อน้ำเข้าไปแทนที่

โดยน้ำที่นำมาเก็บนั้นมาจากหลายแหล่งด้วยกัน เช่น น้ำฝน หรือน้ำจากการทำธนาคารน้ำใต้ดิน ระบบปิด ซึ่งเมื่อน้ำถูกเติมลงชั้นใต้หินอุ้มน้ำปริมาณมากพอ น้ำจะเอ่อล้นมาที่บ่อโดยอัตโนมัติ ซึ่งเกษตรกรสามารถสูบน้ำจากบ่อนี้มาใช้ได้ทันที วิธีนี้จะช่วยให้เกษตรกรไม่ต้องขุดเจาะหาแหล่งน้ำ หรือสูบน้ำจากแหล่งน้ำไกลๆ ประหยัดพลังงาน แถมช่วยลดค่าใช้จ่ายได้ปีละหลายล้านบาทเลยทีเดียว

รูปที่ 50 ภาคผนวก ง กิจกรรมอบรมเรื่องการจัดการน้ำ

รูปที่ 51 ภาคผนวก ง กิจกรรมอบรมเรื่องการจัดการน้ำ (ต่อ)

กิจกรรมที่ 4.19 เวทีน่านฟอรั่มผู้ประกอบการรุ่นใหม่ “ความมั่นคงทางอาหาร”

วันที่ 17-19 มกราคม 2563 ณ ช่างเมื่อนาน อำเภอเมื่อนาน จังหวัดน่าน

น่านฟอรั่ม ร่วมกับ สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) เครือข่ายผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว ผู้ประกอบการเมล็ดพันธุ์ข้าว เครือข่ายชาวนาน่าน ร่วมจัดเวทีน่านฟอรั่มผู้ประกอบการรุ่นใหม่ ความมั่นคงทางอาหาร เพื่อขับเคลื่อนประเด็นความมั่นคงทางอาหารของชุมชนภายใต้การเปลี่ยนแปลงสภาพของบริบทพื้นที่ และสถานการณ์ภายในจังหวัด โดยได้นำผลผลิตของเครือข่ายมาจำหน่าย และนำนวัตกรรมในการจัดการผลผลิตมาเสนอ ภายในงานมีการนำข้าวหลายสายพันธุ์นำมาโชว์ให้กับผู้ร่วมงานได้รับชมความหลากหลายของเมล็ดพันธุ์ข้าวในน่าน โดยได้รวบรวมโดยเครือข่ายเกษตรกรรมมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ภัยพิบัติ ที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของพืชอาหาร และความหลากหลายของพืชพันธุ์ลดลง และอีกสถานการณ์คือการเข้ามาของบริษัทผลผลิตเมล็ดพันธุ์ที่เข้ามามีบทบาทในการควบคุม และถือครองเมล็ดในตลาด ซึ่งชุมชนทำให้ชุมชนต้อง

ปรับตัวเพื่อรับมือกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดการวิจัยและร่วมกับพัฒนาพันธุ์ข้าว ระหว่างชาวนากับนักวิชาการ โดยได้รับการสนับสนุน ไปโอเทค-สวทช.พัฒนาพันธุ์ข้าวเหนียว “น่าน59” ตอบโจทย์เกษตรกร ให้กลิ่นหอม ต้นเตี้ย ทนการหักล้ม ไร่ได้เก็บเกี่ยวได้ และต้านทานโรคไหม้ และโรคขอบใบแห้ง โดยทิศทางการดำเนินงานของเครือข่ายชาวนามีทิศทางที่จะยกระดับการเป็นผู้ประกอบการธุรกิจเมล็ดพันธุ์ โดยมีความหลากหลายของพันธุ์กรรมพืชในพื้นที่จังหวัดน่าน เพื่อเป็นการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ โดยจะสร้างความมั่นคงอาหารให้กับชุมชน

รูปที่ 53 ภาคผนวก ง เวทีน่านฟอรัมผู้ประกอบการรุ่นใหม่ “ความมั่นคงทางอาหาร”

รูปที่ 53 ภาคผนวก ง เวทีน่านพอรัมผู้ประกอบการรุ่นใหม่ “ความมั่นคงทางอาหาร” (ต่อ)

กิจกรรมที่ 4.20 รายงานกิจกรรมวงคิดวงคุย เรื่อง สถานการณ์ COVID-19 และแนวทาง New normal Nan Community Adaptation จังหวัดน่าน 23 เมษายน 2563

ผลกิจกรรม

ด้วยสถานการณ์ โรคอุบัติใหม่ “โควิด 19” (COVID-19) ส่งผลกระทบวงกว้างทั้งด้านสุขภาพ สังคม เศรษฐกิจในระดับประเทศจนถึงระดับชุมชน ตั้งแต่เริ่มเกิดการแพร่ระบาดในต่างประเทศและเริ่มมีการพบผู้ติดเชื้อในประเทศไทย หน่วยงานต่างๆเร่งประกาศมาตรการป้องกันและเฝ้าระวังเพื่อให้จำนวนผู้ติดเชื้อเพิ่มขึ้น และจำกัดวงการแพร่กระจายโรคดังกล่าว

จังหวัดน่าน ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์โควิด19เช่นเดียวกันแม้ว่าน่านจะไม่พบผู้ติดเชื้อ แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นในด้านอื่นๆ ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ คนในพื้นที่จังหวัดน่านก็ได้รับผลกระทบเช่นกัน ซึ่งมีการดำเนินงานมาตรการป้องกันและเฝ้าระวังในระดับจังหวัด และหน่วยงาน รวมถึงการสร้างมาตรการระดับชุมชน ส่งผลให้เป็นพลังบวกทำให้น่านสามารถผ่านพ้นวิกฤติที่ผ่านมาได้ ดังที่กล่าวมาข้างต้น แม้จังหวัดน่านจะรักษาระดับการเฝ้าระวังได้ แต่ผลกระทบด้านอื่นๆ ส่งผลให้การใช้ชีวิต และการหาเลี้ยงชีพของคนน่านต้องปรับเปลี่ยน

ดังนั้น น่านพอรัมจึงมีแนวคิดที่อยากจะระดมความคิดเห็นของกลุ่มคนหลายภาคส่วนในด้าน สถานการณ์โควิด 19 และแนวทางการปรับตัวในปัจจุบันและอนาคต รูปแบบการระดมความคิดเห็นมีได้หลายช่องทางเพื่อให้สอดคล้องกับการรณรงค์ หยุดเชื้อเพื่อชาติ น่านพอรัมจึงมีแนวทางในการจัดระดมความคิดเห็นผ่านทางช่องทางประชุมออนไลน์ และแบบสอบถามออนไลน์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นเบื้องต้น และที่สำคัญเพื่อนำข้อมูลความคิดเห็นมาสู่การเสนอแนวทาง “โมเดลน่าน” ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

วัตถุประสงค์

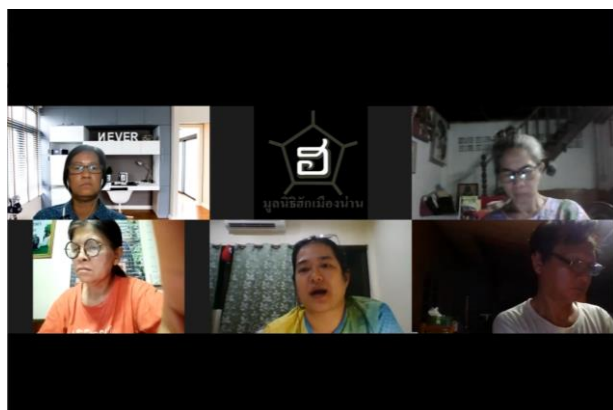
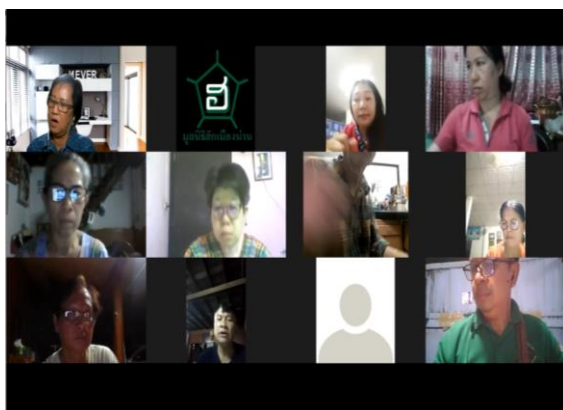
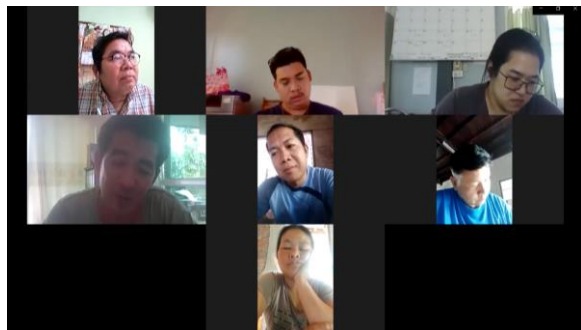
1. ประเมินสถานการณ์ชุมชนน่านในภาวะโควิด และมองภาพอนาคตและทิศทางที่ชุมชนจะต้องปรับตัวมีอะไรบ้าง
2. พัฒนาข้อเสนอแนวทาง “โมเดลน่านภายใต้สถานการณ์โควิด19” ให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

วิธีการดำเนินงาน

1. ระดมความคิดเห็นผ่านทางช่องทางประชุมออนไลน์ The Zoom และแบบสอบถามออนไลน์ แบ่งวงคุยเป็นกลุ่มๆ อาทิ ภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น
2. รวบรวมข้อมูลและแนวทางจัดทำเป็นเอกสารเผยแพร่
3. เผยแพร่สู่สาธารณะ

ประเด็นที่สำคัญในการแลกเปลี่ยนและระดมความคิดเห็น

- ได้รับผลกระทบด้านอาหารเล็กน้อย โดยเป็นชุมชนที่มีวิธีการพึ่งพาอาศัยอยู่แล้ว โดยจะกระทบคือการเดินทาง และการทำงานในพื้นที่ ไม่คืบหน้าเท่าที่ควร
- ส่งผลต่อลูกหลานที่อาศัยอยู่ต่างจังหวัด รายได้ อาหาร
- การขนส่งผลผลิตชะงัก และอาจจะส่งผลกระทบต่อราคาผลผลิต
- ส่งผลต่อพนักงานประจำ และพนักงานจ้างต่างๆ โดยจะต้องแบกรับค่าใช้จ่ายประจำวันขณะหยุดงาน
- ผู้นำชุมชนมีการคัดกรองที่เข้มข้นขึ้น มีการกักตัว ประชาสัมพันธ์ไม่ให้กลับบ้าน
- การสร้างความเข้าใจต่อคนในชุมชนในการป้องกันโรคกับคนบางกลุ่ม
- มาตรการทางสาธารณสุขที่เข้มแข็ง และกลไกอสม.
- การเข้าระบบเพื่อรับเงินเยียวยาการสร้างความเข้าใจในการเข้าระบบ
- คนรุ่นใหม่ในการทำงานในพื้นที่ และรูปแบบงานในพื้นที่ที่ตอบโจทย์รายได้
- ความมั่นคงทางด้านอาหารในระยะยาวต่อการดำรงชีวิต และการสร้างรายได้

รูปที่ 54 ภาคผนวก ง วงคิดวงคุย เรื่อง สถานการณ์ COVID-19 และแนวทาง New normal Nan
Community Adaptation

กิจกรรมที่ 4.21 รายงานกิจกรรมเวทีน่านพอรัมในมิติอื่น ๆ วันที่ 10 ธันวาคม 2562 ณ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

ผลกิจกรรม

คณะทำงานน่านพอรัม ได้ร่วมวงพูดคุยเสวนาการพัฒนาเมืองทุ่งช้างสู่เมืองน่าอยู่ “ทุ่งช้างโมเดล” ภายใต้โครงการวิจัย “พัฒนาทุ่งช้าง สู่เมืองน่าอยู่น่าอยู่” ต้นแบบของการพัฒนาชุมชนสู่การพัฒนาเมือง” โดยร่วมกับ น.ส.ธัญศิรินทร์ จันทร์หอม นักวิจัยจากสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หัวหน้าโครงการวิจัย นายเกรียงไกร เวชอนุรักษ์ นายอำเภอทุ่งช้าง และนายแพทย์มงคล ลีคนาเลิศ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลทุ่งช้าง โดยได้มีประเด็นพูดคุยในการพัฒนาเมืองทุ่งช้าง ใน 4 มิติ คือ 1.มิติด้านการเกษตร 2.มิติด้านการท่องเที่ยว 3.มิติด้านการศึกษา และ 4.มิติด้านสุขภาพ โดยอาศัยกระบวนการขับเคลื่อนของกลุ่มคนทำงานในทุ่งช้าง เพื่อเกิดกลไกขับเคลื่อนประเด็นมิติต่างๆ

โดยมิติเกษตรกรรม ทุ่งช้างถือได้ว่าเป็นอำเภอลำดับต้นที่ขึ้นชื่อเรื่องการผลิตไม้ผล โดยเป็นแหล่งรายได้สำคัญให้กับเกษตรกร โดยต้นทุนทางด้านเกษตรกรรมจะส่งผลต่อการพัฒนาเมืองที่ตอบโจทย์กับทุกเพศสู่การยกระดับสู่ผู้ประกอบการ และดึงดูดศักยภาพคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองทุ่งช้าง

มิติด้านการท่องเที่ยว โดยจังหวัดน่านในปัจจุบันกระแสการท่องเที่ยวได้เข้ามามีส่วนในการพัฒนาจังหวัด และก่อให้เกิดรายได้สู่ชุมชนในหลายพื้นที่ โดยทุ่งช้างถือเป็นอำเภอที่มีการเชื่อมโยงสู่การค้าชายแดน และการคมนาคมที่สะดวก และมีต้นทุนทางทรัพยากรที่สำคัญ โดยการดึงดูดศักยภาพสู่การสื่อสารรับรู้สู่การท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญ โดยจะต้องอาศัยการเชื่อมโยงมิติที่หลากหลายในการสื่อสาร

มิติด้านการศึกษา โดยต้นทุนแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ที่ทุ่งช้างมี สามารถขับเคลื่อนสู่การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ และศึกษากลุ่ม และชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยจะต้องอาศัยบุคลากรในพื้นที่ในการพัฒนา และรวบรวมข้อมูล เพื่อสร้างชุดองค์ความรู้สู่การพัฒนาด้านการศึกษา

มิติด้านสุขภาพ ทางโรงพยาบาลทุ่งช้างมีความพยายามที่จะพัฒนาให้คนทุ่งช้างมีสุขภาพที่ดี สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม อาหารที่ปลอดภัย ควบคู่กับวิถีความเป็นอยู่การพัฒนาเมืองทุ่งช้าง โดยจะอาศัยโครงการวิจัยในการขับเคลื่อนการรับรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งในแต่ละมิติ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

รูปที่ 55 ภาพรวม ก เวทีน่านฟอรัมในมิติอื่น ๆ (ต่อ)

กิจกรรมที่ 4.22 รายงานกิจกรรมเวทีน่านฟอรัมในมิติอื่น ๆ การประชุมหารือแนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลกลางเพื่อพัฒนาจังหวัดน่าน 19 กุมภาพันธ์ 2563 ณ อาคารวิชาคม ศูนย์การเรียนรู้และบริการวิชาการ เครือข่ายแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จ.น่าน

ผลกิจกรรม

คณะทำงานน่านฟอรัม ได้ร่วมจัดประชุมหารือแนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลกลางเพื่อพัฒนาจังหวัดน่าน โดยสืบเนื่องจากการประชุมเมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2561 ทางน่านฟอรัมได้จัดวางพูดคุยแนวทางการพัฒนาฐานข้อมูลน่าน โดยได้โจทย์ประเด็นที่สำคัญ คือการสร้างรูปแบบฐานข้อมูลสำหรับการพัฒนาน่านที่สามารถนำไปใช้ในพื้นที่ได้ โดยการดำเนินงานในช่วงถัดมา ทางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้นำโจทย์ ไปสู่การพัฒนาโครงการศูนย์ข้อมูลด้านทรัพยากรการเกษตร และการพัฒนาชุมชนในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยได้มีกรอบการทำงานในปีที่ 1 คือการสร้างชุดข้อมูลทั่วไป การนำข้อมูลพื้นที่เพื่อเติมเต็มความสมบูรณ์ของข้อมูล และนำ

ความไม่สอดคล้องของข้อมูล เพื่อนำความขัดแย้งมาสู่การพูดคุย โดยในการประชุมหรือได้นำเสนอตัวอย่างของข้อมูลที่ไม่สอดคล้อง ในกรณีขอบเขตป่าชุมชน โดยใช้ข้อมูลของศูนย์ป่าไม้ และโครงการเสริมสร้างและฟื้นฟูพลังเครือข่ายป่าชุมชน เพื่อรักษาพื้นที่ป่าต้นน้ำจังหวัดน่าน นำมาปัญหาของการจัดทำข้อมูล และเครื่องมือของการจัดเก็บข้อมูล และมูลนิธิริรักษ์ไทยได้นำเสนอรูปแบบฐานข้อมูลที่ใช้ในการพูดคุยสู่การแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน และการฟื้นฟูป่าไม้ ในพื้นที่ตำบลแม่ทา จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้เครื่องมือภูมิศาสตร์สารสนเทศ GIS นำมาเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ของเกษตรกรในพื้นที่เพื่อไม่ให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นตัวอย่างเบื้องต้นในการใช้ข้อมูล โดยทางโครงการเร่งเห็นถึงการสร้างเครือข่ายพันธมิตรในการทำงานร่วมกัน โดยอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วน โดยทางผู้เข้าร่วมได้สะท้อนปัญหาการทำงานฐานข้อมูลที่ผ่านมา โดยได้มีประเด็นที่สำคัญได้แก่ บทบาทของหน่วยงานที่มีวัตถุประสงค์การจัดทำข้อมูลที่แตกต่างกัน และขาดการเชื่อมโยงกลไกการทำงานในพื้นที่ อีกทั้งเครื่องมือ และกระบวนการในการจัดเก็บข้อมูลที่แตกต่าง และหลายรูปแบบทำให้ข้อมูลไม่สอดคล้อง และบางส่วนไม่สามารถนำไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่ได้

ข้อเสนอแนะ

- กำหนดพื้นที่ตัวอย่าง หรือพื้นที่ทดลองการจัดทำระบบฐานข้อมูลทุกมิติในการพัฒนา
- ประสานการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน

รูปที่ 56 ภาคผนวก ง เวทีน่านฟอรั่มในมิติอื่น ๆ (ต่อ)

กิจกรรมที่ 4.23 เวทีน่านฟอรั่ม การศึกษานานเพื่อการพัฒนาอาชีพ วันที่ 26 มิถุนายน 2563

ณ ห้องประชุมสำนักงานมูลนิธิรักษ์เมืองน่าน

1. แนวทางการขับเคลื่อนโครงการน่านฟอรั่ม

โครงการน่านฟอรั่มเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2560 เนื่องจากมีประเด็นปัญหาของจังหวัดน่านหลายประเด็นที่จำเป็นต้องได้รับการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นประเด็นด้านทรัพยากรหรือประเด็นสังคมต่าง ๆ จึงมีแนวคิดว่าควรแก้ปัญหาเหล่านี้โดยเร็ว โดยโครงการน่านฟอรั่มได้เริ่มกระบวนการด้วยวิธีการเปิดวงคุยโดยไม่ต้องคำนึงถึงความเป็นทางการ แต่เน้นเรื่องประสบการณ์มาพูดคุยในวงคุยถกประเด็นข้อเท็จจริงใช้ข้อมูล ใช้ฐานประสบการณ์ของแต่ละคนมาพูดคุย ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมคุยบนพื้นฐานของปัญหาปฏิบัติ

ประเด็นการศึกษาของโครงการน่านพอรัมเกิดขึ้นเมื่อครั้งเปิดวงคุย ณ วัดอรัญวาส เมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม 2560 โดยได้พูดคุยหารือถึงประเด็นในจังหวัดน่านว่าคนน่าน คนที่อาศัยในจังหวัดน่าน และคนที่ต้องการพัฒนาจังหวัดน่านเห็นว่าจังหวัดน่านมีประเด็นอะไรบ้างที่ต้องการขับเคลื่อน โดยได้ข้อสรุปว่าประเด็นที่จังหวัดน่านต้องการขับเคลื่อนมี 6 ประเด็น ได้แก่

1. ประเด็นป่าไม้และที่ดิน
2. ประเด็นการเกษตรและการผลิต
3. ประเด็นทรัพยากรน้ำ
4. ประเด็นขยะ
5. ประเด็นการท่องเที่ยว ศิลปะ วัฒนธรรม
6. ประเด็นสังคม สุขภาพ การศึกษาและเยาวชน

ที่ผ่านมาโครงการน่านพอรัมได้ขับเคลื่อน ประเด็นป่าไม้และที่ดิน ประเด็นการเกษตรและการผลิต และประเด็นทรัพยากรน้ำ เนื่องจาก 3 ประเด็นดังกล่าวเป็นประเด็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะเรื่องที่ดิน หากยังไม่ได้รับการขับเคลื่อนจะส่งผลให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนจังหวัดน่านนั้นขับเคลื่อนได้ยาก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประเด็นการศึกษา เป็นหนึ่งในประเด็นที่โครงการน่านพอรัมให้ความสำคัญและต้องการที่จะขับเคลื่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานเชิงพื้นที่

ดังนั้น เวทีน่านพอรัมการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพในครั้งนี้จึงพยายามขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดสมัชชาด้านการศึกษา กระบวนการของเวทีน่านพอรัมการศึกษานานเพื่อการพัฒนาอาชีพในครั้งนี้ คือ การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาอาชีพ โดยการพูดคุยทำความเข้าใจร่วมกันในเบื้องต้นว่าในเรื่องของการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาอาชีพในแต่ละหน่วยงานหรือแต่ละคนมีมุมมองอย่างไรบ้าง

ในเบื้องต้น **การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพ** คือ กระบวนการจัดการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ และตามอัธยาศัยเพื่อพัฒนาคนให้มีความรู้ มีทักษะ มีเจตคติในการทำงานเพื่อให้สามารถทำงานหรือเลี้ยงชีพได้อย่างยั่งยืน หลักการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพประเทศไทยได้นำต้นแบบมาจากประเทศสหรัฐอเมริกา ในการศึกษาขั้นพื้นฐานมีอยู่ 5 ขั้นตอน ได้แก่

1. สร้างความตระหนักเกี่ยวกับอาชีพ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนแรกของการเรียนรู้ โดยเริ่มตั้งแต่อนุบาล – ประถมศึกษาปีที่ 6
2. สำรวจตัวเอง อยู่ในช่วงมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 2
3. เลือกอาชีพ อยู่ในช่วงมัธยมศึกษาปีที่ 3

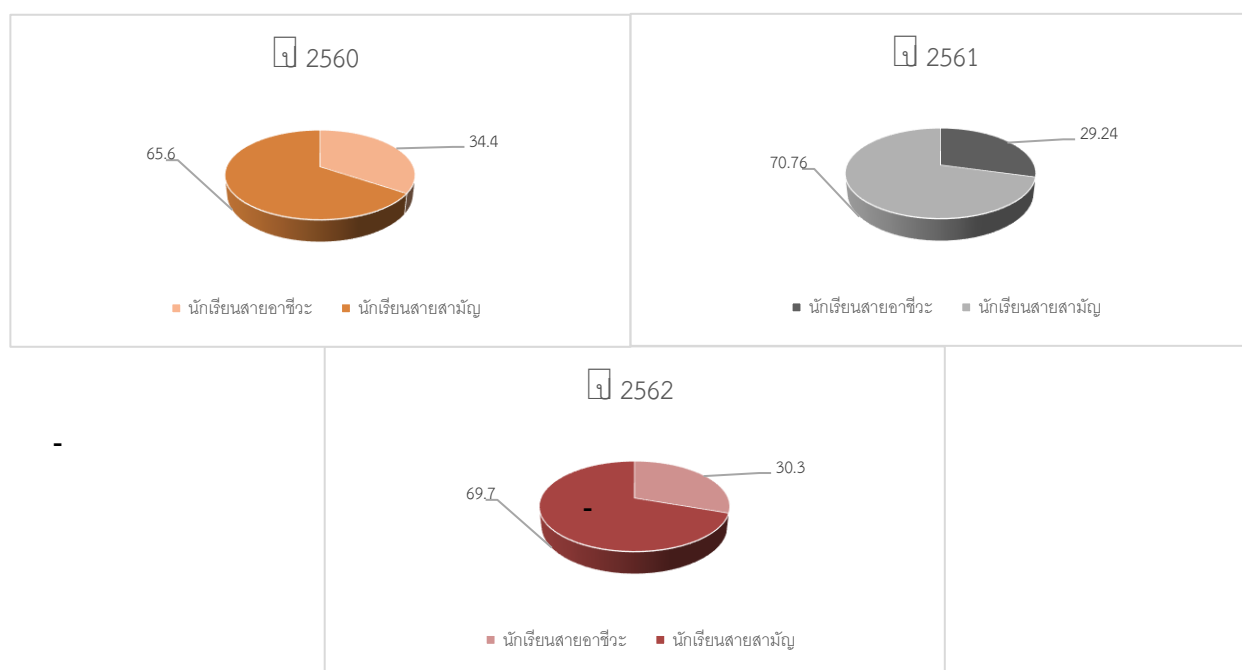
4. การเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพ อยู่ในช่วงม. ปลาย ปวช. ปวส. ถึงขึ้นป.ตรี
- 5 การเข้าสู่อาชีพ เป็นช่วงของการศึกษาตามอัธยาศัยหรือการศึกษาตลอดชีวิต

2. สถานการณ์การศึกษาของจังหวัดน่านในปัจจุบัน

- มีค่านิยมคุณวุฒิจบปริญญาตรีมากกว่าความรู้และประสบการณ์
- มีค่านิยมการเรียนต่อที่เมืองใหญ่ ออกนอกพื้นที่
- จบการศึกษาแล้วไม่มีงานทำ เนื่องจากไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน เห็นได้จาก การที่เครือข่ายวิสาหกิจได้ก่อตั้งสถาบันปัญญาภิวัฒน์เนื่องจากเห็นว่าการศึกษาระบบไม่สามารถตอบโจทย์แรงงานของบริษัทได้ จึงได้จัดตั้งสถานศึกษาเฉพาะทางของตนเอง
- โครงสร้างการจัดการศึกษาจากส่วนกลางไม่สามารถตอบโจทย์การจัดการศึกษาเชิงพื้นที่ได้

จากข้อมูลของสำนักงานสถิติจังหวัดน่านในปี 2562 จังหวัดน่านมีกำลังแรงงานจำนวน 237,838 คน มีผู้ว่างงานเป็นจำนวนถึง 2,503 คน คิดเป็นร้อยละ 1.05 ของกำลังแรงงาน

- สัดส่วนของนักเรียนภาคอาชีวะและนักเรียนสายสามัญภายใน 3 ปีที่ผ่านมา

รูปที่ 57 ภาคผนวก ง สัดส่วนของนักเรียนภาคอาชีวะและนักเรียนสายสามัญภายใน 3 ปีที่ผ่านมา

ซึ่งจังหวัดน่านได้มองเห็นถึงปัญหานี้ผู้ว่าราชการจังหวัดน่านจึงได้แต่งตั้งคณะขับเคลื่อนการเพิ่มอัตราส่วนนักเรียนอาชีวะโดยมีเป้าหมายในปีการศึกษา 2563 จังหวัดน่านจะต้องเพิ่มสัดส่วนนักเรียนสายอาชีวะกับนักเรียนสายสามัญในอัตราส่วน 50 : 50

3. ตัวอย่างจังหวัดที่ประสบความสำเร็จในด้านการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพในระดับพื้นที่จังหวัด

3.1 จังหวัดชลบุรี

มีการขับเคลื่อนกระบวนการจัดการศึกษาในระดับพื้นที่จังหวัดผ่านคณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้จังหวัดชลบุรี โดยมีกระบวนการขับเคลื่อนดังนี้

- 1.) มีการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศในระดับพื้นที่จังหวัด
- 2.) มีการจัดเวทีบูรณาการลักษณะต่าง ๆ ในจังหวัด
- 3.) มีการจัดทำแผนงานการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพและติดตามประเมินผล
- 4.) มีการจัดทำหลักสูตรการจัดการศึกษาเพื่อการมีงานทำ ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงปริญญาตรี
- 5.) มีการรณรงค์สื่อสารกันภายในจังหวัดทั้งสื่อส่วนกลางและสื่อท้องถิ่นที่เข้ามาร่วมมือ

ซึ่งกระบวนการทั้งหมดก่อให้เกิดพลังการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายทั้งภาคการศึกษา ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน และภาคท้องถิ่นโดยกระบวนการเหล่านี้มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นศูนย์กลางและเป็นแกนนำ ขับเคลื่อนให้ภาคการศึกษาทุกหน่วยงานทั้ง สพป. สพม. อาชีวศึกษา รวมถึงมหาวิทยาลัยในพื้นที่ด้วย จังหวัดชลบุรีขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพจนสามารถขับเคลื่อนเข้าสู่แผนพัฒนาจังหวัด และมีการขึ้นงบประมาณของภาครัฐเข้ามาตอบโจทย์ในเรื่องของการมีงานทำตามโครงการต่าง ๆ

แผนงานพัฒนาการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพของจังหวัดชลบุรีประกอบด้วย 5 ยุทธศาสตร์คือ

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของผู้ประกอบการในพื้นที่ เช่น โครงการจัดทำหลักสูตรผู้ประกอบการสำหรับเยาวชน การศึกษาสามัญและพัฒนาผู้ประกอบการตลาดออนไลน์สำหรับเยาวชนในสถานศึกษา เป็นต้น
2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพด้านโลจิสติกส์และภาคบริการ
3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยว
4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาทักษะการทำงานและการเรียนต่อสายอาชีพ
5. ยุทธศาสตร์การพัฒนาคู่ความรู้ให้กับผู้ประกอบการอาชีพด้านเกษตร

3.2 จังหวัดตราด

มีกลไกการขับเคลื่อนโดยคณะกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้จังหวัดตราด แต่จังหวัดตราดมีแกนนำในการขับเคลื่อนมาจากภาคประชาสังคม โดยจังหวัดตราดใช้สโลแกนจุดใจคนในจังหวัดในการสื่อสารสร้างการมีส่วนร่วมว่า “ไม่จบปริญญาตรี ก็เป็นเศรษฐีได้” เพื่อมุ่งเสริมให้คนในจังหวัดหันไปเรียนสายอาชีพมากขึ้น

กลไกการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพจังหวัดตราด

1.) กลไกความร่วมมือการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมการพัฒนาทักษะการทำงานและการประกอบอาชีพที่เชื่อมโยงกับคณะกรรมการศึกษาจังหวัด (กศจ.)

2.) การมีศูนย์ข้อมูลสารสนเทศด้านอาชีพและข้อมูลของนักเรียนรายบุคคลที่สนับสนุนการเชื่อมต่อการทำงานและตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน

3.) การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของจังหวัดตราด เป็นลักษณะที่ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย กล่าวคือ ภาคเอกชนจะเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนดปัญหา ร่วมถึงการสร้างหลักสูตรการวัดผล ประเมินผล รวมถึงการกำหนดคุณลักษณะว่าภาคเอกชนต้องการแรงงานลักษณะใดแล้วส่งต่อให้ภาคการศึกษา เพื่อให้ภาคการศึกษาสร้างตัวชี้วัดร่วมกันและประเมินสมรรถนะของนักเรียนว่าผ่านเกณฑ์หรือไม่

4.) แผนการจัดการศึกษาระดับชั้นมัธยมที่เชื่อมโยงกับเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดตราด

5.) ต้องมีหลักสูตรอาชีพจำนวน 3 กลุ่มอาชีพ ได้แก่ เกษตรกร การค้าขายแดนและการท่องเที่ยว

6.) มีระบบการแนะแนวที่มีประสิทธิภาพทำให้นักเรียนเรียนรู้ความถนัดของตนเอง รู้จักวางแผนเรื่องการประกอบอาชีพ

4. จากความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมเวทีเรื่องการศึกษาเพื่อการพัฒนาอาชีพ

4.1 ภาพที่อยากเห็น คือ ผู้เรียนจะต้องมีความสุข มีรายได้ มีอาชีพ มีความสุข มีทักษะศักยภาพ ไม่ว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงผู้เรียนสามารถปรับตัวได้ตลอดเวลา

4.2 การเรียนรู้ จะต้องสอดคล้องกับวิถีของน่าน ตอบโจทย์พื้นที่และมีการเรียนรู้ตลอดชีวิต

4.3 รูปแบบการจัดการเรียนรู้ จะต้องมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับท้องถิ่นที่มีการเสริมความรู้และเป็นความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีของน่านและนำเอาเทคโนโลยีความรู้ใหม่เข้ามาในลักษณะของการผสมผสาน

5. ประเด็นและผลกระทบที่สำคัญต่อการจัดการเพื่อการพัฒนาอาชีพจังหวัดน่าน

ประเด็นปัญหามีอยู่ว่าคำตอบของการศึกษาเพื่อพัฒนาอาชีพของคนจังหวัดน่านมีว่าอย่างไร การศึกษาของจังหวัดน่านตอบโจทย์ความต้องการอาชีพในเมืองน่านอย่างไร และการมองพื้นที่เป็นตัวตั้งสู่ความเข้าใจเชิงประเด็นหลักในการพัฒนาการศึกษาอย่างไร

เดิมการศึกษาทำให้คนได้ศึกษาเพื่อสร้างความหมาย สร้างพลังชีวิต สร้างตน สร้างอาชีพ แต่ผู้ประกอบการทางเอกชนมองว่าการพัฒนาอาชีพนั้นนำไปสู่การศึกษา โครงสร้างที่ศึกษาธิการจังหวัดน่านใช้คือ มองถึงวิธีการที่จะผลักดันให้กระบวนการศึกษาเป็นภาพรวมที่ไม่ทับซ้อนกันทั้งในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ระดับอาชีวศึกษาและระดับอุดมศึกษา ตัวชีวิตความสำเร็จคือมี life learning หรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นหัวใจสำคัญ น่านจะต้องเป็นเมืองแห่งความสุข คนน่านจะต้องมีคุณภาพที่เป็นผู้สร้างนวัตกรรมการพัฒนาโดยยึดโยงกับฐานรากของความเป็นจังหวัดน่าน

6. ประเด็นการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาอาชีพของแต่ละองค์กร

ตารางที่ 23 ประเด็นการศึกษาเชิงพื้นที่เพื่อพัฒนาอาชีพของแต่ละองค์กร

ชื่อบุคคล/องค์กร	หน่วยงาน	ประเด็นการศึกษาเชิงพื้นที่จังหวัดน่าน
1. เครือเจริญโภคภัณฑ์	ภาคประชาสังคม	เมื่อ 5 ปีที่ผ่านมา cp ได้เข้ามามีบทบาทกับคนในจังหวัดน่านเพิ่มมากขึ้น การก่อตั้งสำนักงานด้านความยั่งยืนและพัฒนาชุมชนจังหวัดน่านในเครือเจริญโภคภัณฑ์ในจังหวัดน่านเพื่อแสดงให้เห็นว่า cp ต้องการที่เข้ามาพัฒนาจังหวัดน่านโดยเฉพาะด้านการศึกษา โดยกลุ่มเป้าหมายที่ซีพีทำงานร่วมด้วยร้อยละ 60 คือเกษตรกร ส่วนอีกร้อยละ 40 คือเด็ก เยาวชน และผู้ประกอบการ ด้วยเหตุนี้จึงกลายเป็นหลักสูตรที่ซีพีได้จัดทำร่างขึ้นแต่ยังไม่ได้เผยแพร่จำนวน 9 หลักสูตรและ 1 โครงการ เช่น หลักสูตรโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนจังหวัดน่านโดยใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่ โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือเด็ก 3 ช่วงวัย ได้แก่ ป.4-ป.5 , ม.4-ม.5 และวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยปี 1-3 เป็นโครงการที่พัฒนาศักยภาพของเด็กเพื่อให้สามารถต่อยอดในการประกอบอาชีพได้
2.คุณระรินทร เพ็ชรเจริญ	ภาคเอกชน	ตลาดแรงงานน่านไม่สามารถตอบโจทย์การศึกษาได้ เนื่องจากบริบทจังหวัดน่านไม่มีโรงแรมขนาดใหญ่ ไม่มีภาคธุรกิจรองรับ บริบทของน่านคือด้านการเกษตร เด็กน่านที่จบมาเป็นพนักงานส่วนราชการหรือลูกจ้างไม่เกิดการเรียนรู้ใด ๆ จากการที่ซีพีจัดตั้งสถาบันปัญญาภิวัฒน์หรือโรงเรียนประชานิย แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรส่วนกลางไม่สามารถตอบโจทย์ในด้านแรงงานของภาคเอกชนได้
3. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาไร่หลวง	ภาคประชาสังคม	หลักสูตรของไทยบังคับให้นักเรียนเรียนในสิ่งที่ไม่สามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ การที่เด็กเข้าไปอยู่ในสถานศึกษาทำให้เด็กขาดการยึดโยงกับชุมชน เมื่อกลับมาในชุมชนทำให้เด็กกลายเป็นตัวประหลาดเนื่องจากไม่รู้จักวิถีชีวิตของคนในชุมชน

ชื่อบุคคล/องค์กร	หน่วยงาน	ประเด็นการศึกษาเชิงพื้นที่ที่จังหวัดน่าน
4. มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งประเทศไทย	หน่วยงานภาครัฐ	การศึกษายังมีความจำเป็นอยู่แต่มีข้อผิดพลาดคือโรงเรียนได้แนะนำให้นักเรียนเข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยได้แค่ 1-2ปีเท่านั้นแล้วต้องออกไปเนื่องจากไม่สามารถเรียนต่อได้ เพราะไม่มีพื้นฐานในสิ่งที่ตนเรียน ในปีการศึกษา 2562 มีเด็กน่านต้องออกกระหว่างภาคการศึกษาจำนวน 24 ราย ดังนั้น ในมุมมองของมหาวิทยาลัยสิ่งที่ต้องการเน้นคือ การแนะนำศึกษาต่อของนักเรียนในชั้นมัธยม
5.อ.ธัญญ์สิริภรณ์ จันทร์หอม	ภาคประชาสังคม	ความสำเร็จจากการประกอบอาชีพของจังหวัดน่านยังไม่ค่อยเห็นได้ชัด ส่งผลให้ตัวผู้ประกอบการและเด็กมีค่านิยมที่ต้องตั้งใจเรียน เรียนให้สูงขึ้น เพื่อที่จะได้ประกอบอาชีพที่ดีและมีชีวิตที่ดี การที่จะต้องการให้เด็กกลับเข้ามาในพื้นที่ได้นั้น จะต้องมีส่วนอย่างหนึ่งที่ประสบความสำเร็จแสดงให้เห็นว่าตัวเด็กพร้อมที่จะใช้ทุกอย่างที่มีอยู่ในพื้นที่และตอบโจทย์อาชีพของตนเองในอนาคต
6. คุณมนตรี เชื้อสุวรรณ	ภาคประชาสังคม	จังหวัดน่านให้ความสำคัญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมมากกว่าปัญหาด้านการศึกษา เนื่องจากการรับรู้การตระหนักถึงปัญหาหรือมุมมองของปัญหาสิ่งแวดล้อมมีมากกว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้จังหวัดชลบุรีและตราดประสบความสำเร็จด้านการศึกษาเชิงพื้นที่ คือมีระบบสารสนเทศที่เป็นศูนย์กลางซึ่งจังหวัดน่านยังไม่มีระบบดังกล่าว ซึ่งระบบสารสนเทศดังกล่าวอาจเป็นตัวกระตุ้นชุมชนหรือคนในจังหวัดน่านว่าการศึกษาจำเป็นกำลังเป็นปัญหาร่วมของจังหวัดน่าน อีกหนึ่งปัญหาการศึกษาจังหวัดน่านคือ มุมมองของผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็กว่าเด็กยังไม่มีรู้ความสามารถที่จะตัดสินใจได้เอง สิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้การศึกษาน่านขับเคลื่อนไปต่อได้คือนักส่งเสริมการศึกษาซึ่งจังหวัดน่านยังไม่มี
7. อ.ปิยานุช สิ้นันตา	ภาคประชาสังคม	เด็กที่มีความใกล้ชิดกับผู้ปกครองมีโอกาสถ่ายทอดและใส่ใจความคิดของเด็กเพิ่มขึ้นมาก ดังนั้นในการจัดการศึกษาจังหวัดน่านเห็นว่าควรเพิ่มเวลาให้กับเด็กอยู่กับผู้ปกครองมากขึ้น เพื่อให้ผู้ปกครองสามารถเชื่อมโยงความคิดของเด็กกว่าที่ผ่านมาเด็กสามารถดึงตัวเองเข้าสู่การศึกษา การหาความรู้ และพื้นฐานของชีวิต ดังนั้นการจัดการศึกษาอยากให้นุ่มนวลเรื่องของสายสัมพันธ์ของครอบครัวให้มาเกี่ยวข้องด้วย เช่น อาจทำหลักสูตรพัฒนาอาชีพที่สามารถทำในพื้นที่ได้และอยู่กับคนที่รักได้ด้วย

ชื่อบุคคล/องค์กร	หน่วยงาน	ประเด็นการศึกษาเชิงพื้นที่จังหวัดน่าน
8. ผู้ใหญ่สมบูรณ์ ใจปึง	ภาคประชาสังคม	ร้อยละ 80 ของเด็กน่านมีที่เรียนจบแล้วไปทำงานต่างจังหวัดโดยมองว่าผู้ปกครอง ปรากฏชุมชน รวมถึงคนในชุมชน รวมถึงคนในชุมชนควรมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและถ้ามีโอกาสควรตั้งสถานศึกษาเพื่อพัฒนาการศึกษาให้เข้าสู่ชุมชนต่อไป
9.บริษัท ไทยเบฟเวอเรจ จำกัด (มหาชน)	ภาคเอกชน	ได้จัดทำโครงการการศึกษา ณ โรงเรียนเชียงกลางโดยมองว่าการศึกษาจังหวัดน่านไม่ใช่การศึกษาแต่คือการปฏิรูป คือ ทำอย่างไรที่จะทำให้เด็กเปิดใจอยากเรียนนอกห้องเรียน แล้วนำความรู้มาพัฒนาบ้านเกิดตนเอง ซึ่งไทยเบฟได้มองถึงกลุ่มเป้าหมาย คือ เด็กบนดอยที่ขาดโอกาสได้เข้ามาเรียนในหลักสูตรที่จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กบนดอยมีบริบทที่ดีที่จะส่งเสริมให้การขับเคลื่อนในจังหวัดน่านก้าวสู่ความสำเร็จในอนาคต
10.บริษัท เบทาโกร จำกัด	ภาคเอกชน	มองมิติของการศึกษาเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยแบ่งการเรียนรู้ตามช่วงวัย เช่น เด็กอายุ 1-5 ปีต้องการพัฒนาการด้านกล้ามเนื้อ เด็กช่วงประถมศึกษาจะต้องเติมส่วนของการวินัยและวิชาการ เด็กในช่วงมัธยมต้น-ปลายจะต้องเริ่มค้นพบตัวเองแล้วว่าตนเองมีความถนัดในด้านใด เด็กช่วงอุดมศึกษาอายุ 19-22 ปีเป็นการฝึกตัวเองเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่อาชีพ อายุ 23-60 ปีเป็นการเรียนรู้ทักษะการทำงานอายุ 60 ปีขึ้นไปซึ่งเป็นวัยเกษียณ เป็นการเรียนรู้ให้เท่าทันโลกที่เปลี่ยนไป โดยช่วงอายุที่ต้องการเน้นมากที่สุดคือ อายุ 23-59 ปีซึ่งกลุ่มอายุดังกล่าวจะเป็นผู้พัฒนาการศึกษาเพื่อตอบโจทย์ด้านเศรษฐกิจ/เรื่องการประกอบอาชีพเข้าไปในชุมชนเพื่อให้คนกลับเข้ามาทำงานในชุมชน
11.สพป. น่านเขต 1	หน่วยงานภาครัฐ	ปัญหาของการศึกษาน่านคือไม่มีครูแนะแนว/นักจิตวิทยาที่จะให้คำแนะนำแก่เด็กในโรงเรียนที่จะวางรากฐานแนวทางการประกอบอาชีพให้กับเด็ก ทำให้ไม่สามารถจะตอบสนองอาชีพเด็กต้องการได้ ดังนั้นสถานศึกษาควรจัดทำหลักสูตรแกนกลางการสร้างคนสู่อาชีพจังหวัดน่าน โดยระบุว่าคนที่ต้องการกลับเข้ามาทำงานในพื้นที่ตนเองจะต้องมีคุณสมบัติอย่างไรที่จะสามารถอยู่รอดในสังคมชุมชนของตนเองได้

ชื่อบุคคล/องค์กร	หน่วยงาน	ประเด็นการศึกษาเชิงพื้นที่จังหวัดน่าน
12.ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านห้วยแห้ว	หน่วยงานภาครัฐ	ได้จัดทำหลักสูตรชุมชนซึ่งอิงจากหลักสูตรแกนกลางโดยสูตรชุมชนดังกล่าวมองถึงประโยชน์ของชุมชนว่ามีปัญหาอะไร แล้วนำมาจัดทำเป็นหลักสูตรแล้วอิงกับหลักสูตรแกนกลางในส่วนของอาชีพ มองว่าถ้าคนมาเที่ยวจังหวัดเพิ่มขึ้นก็ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเข้าไป

1. แนวทางการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทน่านสู่การพัฒนาอาชีพ

1.เป้าหมายร่วม

- เด็กมีจิตสำนึกรักบ้านเกิด โดยเสริมในกระบวนการ/บทเรียน (หลักสูตร)
 - มีอาชีพสอดคล้องบริบทพื้นที่
 - คนมีทักษะที่ใช้ในการประกอบอาชีพได้จริง
 - มีพื้นที่ในการฝึกทดลององค์ความรู้/ทักษะ
 - ทักษะในการปรับตัว resilience ตามสถานการณ์ /การเปลี่ยนแปลง
 - มีความรู้ทักษะที่สามารถประกอบอาชีพโดยใช้กระบวนการเรียนรู้และหลักสูตร.....และมี
- ความสามารถในการปรับตัวภายใต้บริบทท้องถิ่น โดยคนๆนั้นรู้จักรากเหง้า ชุมชน ความต้องการของตนเอง

วิธีการ

- การจัดการศึกษาตามช่วงวัย/กลุ่มคน
- ความรู้ทักษะ + เทคโนโลยี ทำให้ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง
- พัฒนาศักยภาพ + วิธีถ่ายทอดของบุคลากร
- หลักสูตรโดยดูที่ความต้องการของผู้เรียน บริบทของพื้นที่ ทักษะของชีวิต

2.รูปแบบ

- การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง + ร่วม/ Share ใช้ทรัพยากร
- ออกแบบการเรียนรู้ตามช่วงวัย/กลุ่มคน

- ออกแบบหลักสูตรที่ สร้างทักษะชีวิต + กระบวนการคิดวิเคราะห์ ประกอบอาชีพได้จริง + แผนอาชีพโดยมองถึง Chain สามารถค้นหาความสนใจ/ความถนัด ตอบโจทย์อนาคต ตลาดแรงงาน และสถานการณ์ตามศักยภาพของผู้เรียน กล่าวคือ เชื่อมโยง ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ
- การพัฒนาศักยภาพของบุคลากร
 - ในระบบ (นักส่งเสริมการศึกษา) และนอกระบบ โดยเชื่อมโยงกับพื้นที่
- พื้นที่การเรียนรู้ เชื่อมโยงการเรียนรู้ในระบบกับหน่วยเรียนรู้ในพื้นที่ชุมชนสามารถจัดการเรียนรู้แลหลักสูตรได้
- ปรับเปลี่ยนวิธีคิด + วางกลยุทธ์เสริมจุดแข็ง ปรับจุดอ่อน
- การเรียนรู้ผสมผสานความรู้เดิมกับความรู้ใหม่
- การเรียนรู้โดยใช้นวัตกรรม

3.ใครบ้างที่มีส่วนร่วม + บทบาท

- หน่วยงานการศึกษาระดับจังหวัด/ภาค โดยบทบาทคือ ทบทวนหลักสูตร
- อุดมศึกษา บทบาทสร้างบุคลากรที่ตอบโจทย์พื้นที่และอาชีพ
- กลไกกลางจังหวัดน่าน บทบาทคือ สร้าง Data base เชื่อมโยงหน่วยงาน ราษฎร์ศาสตร์ต่างๆ กำหนดภาพอนาคตและสร้างคนในระดับพื้นที่
- CSR ภาคธุรกิจ โดยมีบทบาทร่วมกำหนดภาพอนาคต
- องค์กรภาคประชาสังคม บทบาทคือทำค่ายเด็ก, หลักสูตร
- ครอบครัว โดยค้นหาความถนัดของเด็ก
- ชุมชนต้นแบบการจัดการเชิงพื้นที่ บทบาทคือ ร่วมจัดหลักสูตรท้องถิ่นส่งต่อเชื่อมโยงอาชีพ ร่วมกำหนดภาพอนาคตร่วมกับ CSR ภาคธุรกิจ
- แหล่งเรียนรู้ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มอบปราชญ์ชาวบ้าน หน่วยฝึกช่วยเหลือผู้พิการ
- หน่วยงานท้องถิ่น บทบาทกำกับดูแลการจัดระบบการศึกษา
- หน่วยงานการศึกษาในพื้นที่ บทบาทเสริมทักษะความรู้ใหม่ปูพื้นฐานการศึกษา

รูปที่ 60 ภาคผนวก ง ระดมความเห็นประเด็นการศึกษา

กิจกรรมที่ 4.24 รายงานกิจกรรมเวทีน่านพอรัมพื้นที่ตำบลทดลอง เวทีติดตามการจัดทำฐานข้อมูลชุมชน
14-15 พฤษภาคม 2563 ประสานความร่วมมือการจัดทำระบบฐานข้อมูลตำบลเพื่อการพัฒนาทุกมิติใน
ระดับพื้นที่

คณะทำงานน่านพอรัม ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลภูคา และแกนนำชุมชนในพื้นที่ตำบลภูคา
ทำการพูดคุยทิศทางการพัฒนาระบบฐานข้อมูลเพื่อการพัฒนาพื้นที่ตำบล โดยได้นำข้อมูลพื้นฐานของแต่ละ
ชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ โดยจะนำข้อมูลของชุมชนนำมาวิเคราะห์ และศึกษาเพื่อจัดทำ
แผนการพัฒนาตำบล โดยใช้พื้นที่ ซึ่งมีความจำเ็นต้องเก็บข้อมูลและประสานการดำเนินงานร่วมกับท้องถิ่น
เพื่อสร้างแนวทางศูนย์ข้อมูลตำบลในพื้นที่

รูปที่ 61 ภาคผนวก ง เวทีติดตามการจัดทำฐานข้อมูลชุมชน

วันที่ 19 มิถุนายน 2563 ลงพื้นที่ติดตามการดำเนินงานฐานข้อมูลตำบล ณ องค์การบริหารส่วนตำบลภูคา อำเภอบัว จังหวัดน่าน

ผลกิจกรรม

จากการลงประสานความร่วมมือเวทีจัดทำข้อมูลตำบล ได้ลงติดตามขอความอนุเคราะห์ขอข้อมูล โดยได้ดำเนินงานนำข้อมูลพื้นฐานแต่ละชุมชนให้กับทางเจ้าหน้าที่ ตรวจสอบข้อมูล ซึ่งข้อมูลที่ได้นั้นได้เพียงบางส่วนในประเด็นการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยได้ประสานขอข้อมูลเพิ่มเติมจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแต่ละพื้นที่ เพื่อเพิ่มเติมข้อมูลด้านสุขภาพ และให้ทางผู้นำชุมชนไปเพิ่มเติมข้อมูลด้านอาชีพ กลุ่มเกษตรกร และที่อยู่อาศัย และสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด 19 ซึ่งได้กำหนดตารางของความอนุเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ตารางที่ 23 ประเด็นเก็บรวบรวมข้อมูลและหน่วยงานที่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูล

ประเด็นเก็บรวบรวมข้อมูล	หน่วยงานที่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูล
ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน	อบต.,ชุมชน
ส่วนที่ 2 ข้อมูลด้านการจัดการปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพ	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล(รพสต.)
ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านการจัดการด้านอาหารที่พอเพียงปลอดภัย	ชุมชน
ส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านการจัดการตนเองของชุมชนเพื่อเฝ้าระวังและแก้ปัญหาโรคติดต่อ	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล(รพสต.)
ส่วนที่ 5 ข้อมูลด้านการพัฒนาระบบรองรับสังคมสูงวัยอย่างมีคุณภาพ	โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล(รพสต.)
ส่วนที่ 6 ข้อมูลด้านเกษตรอัจฉริยะ (Smart Farming)	เกษตรตำบล,ชุมชน
ส่วนที่ 7 ข้อมูลการจัดการน้ำชุมชน	อบต.,ชุมชน
ส่วนที่ 8 ข้อมูลด้านการสร้างอาชีพ และการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์	อบต.,ชุมชน
ส่วนที่ 9 ข้อมูลด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	อบต.,ชุมชน
ส่วนที่ 10 ข้อมูลด้านการจัดการขยะ	อบต.,ชุมชน
ส่วนที่ 11 ข้อมูลด้านการมีส่วนร่วมและความเข้มแข็งของชุมชน	อบต.,ชุมชน

รูปที่ 63 ภาคผนวก ง เวทีติดตามการจัดทำฐานข้อมูลชุมชน ตำบลภูคา

กิจกรรมที่ 4.25 รายงานกิจกรรมลงพื้นที่ตำบลทดลอง ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน วันที่ 16 พฤศจิกายน 2563 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน

ผลของกิจกรรม:

ทีมงานฟอรัมได้ประสานงานกับทางองค์การบริหารส่วนตำบลภูคา ในการลงพื้นที่เพื่อติดตามสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงอาชีพทางเลือก และสถานการณ์กฎหมายนโยบายป่าไม้และการจัดการที่ดิน โดยมีผู้เข้าร่วมเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนร่วมกับแกนนำชุมชนในพื้นที่ตำบลภูคา ทั้ง 14 หมู่บ้าน และเจ้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลภูคา เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติดอยภูคา มูลนิธิริักษ์ไทย โดยมีประเด็นพูดคุยแลกเปลี่ยน 3 ประเด็น 1. แนะนำโครงการน่านฟอรัม 2. สำรวจต้นทุน และปัญหาเบื้องต้นในระดับกับพื้นที่ 3.สร้างความเข้าใจกฎหมายนโยบายป่าไม้ และพ.ร.บ.ที่เกี่ยวข้องระดับพื้นที่

1. แนะนำโครงการน่านฟอรัม โดยน่านฟอรัมได้ดำเนินงานมาแล้ว 1 ปี โดยได้ขับเคลื่อนประเด็นการสร้างพื้นที่สาธารณะ ในประเด็นต่างๆที่คนน่านให้ความสนใจโดยได้มีประเด็น 5 ประเด็น ได้แก่ 1).ป่าไม้ที่ดิน 2). เกษตรอาชีพทางเลือก 3).สังคม ผู้สูงอายุ การศึกษา 4).ศิลปวัฒนธรรม ท้องเที่ยว 5).ขยะ โดย

ได้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยน และพัฒนาข้อเสนอในแต่ละประเด็น โดยผ่านฟอรัมในปีที่ 2 ได้มีการกระชับประเด็นโดยเน้นไปยังเกษตรกรรม อาชีพทางเลือก ภายใต้สถานการณ์กฎหมายนโยบายด้านการจัดการที่ดิน และระบบ demand supply chain โดยมีพื้นที่ศึกษาใน 2 ตำบล ได้แก่ ตำบลนาไร่หลวง และตำบลเมืองจันท์ ในส่วนพื้นที่ตำบลภูคา ได้รับการประสานงานจากองค์การบริหารส่วนตำบลภูคาในการชักชวนมาร่วมดำเนินงานในพื้นที่ โดยผ่านการประสานงานมายังปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล ทำให้ตำบลภูคาเป็นอีกพื้นที่ในการศึกษาร่วมด้วย

2. สำรวจต้นทุน และปัญหาเบื้องต้นในระดับกับพื้นที่ โดยได้นำเครื่องมือเพื่อนำมาสำรวจปัญหาเบื้องต้นของชุมชน และสอดคล้องกับการปรับแผนพัฒนาขององค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อนำเสนองบประมาณเพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ โดยได้ใช้แผนที่ตำบล เป็นเครื่องมือในการสำรวจพื้นที่ และลักษณะทางกายภาพ โดยพบว่า ทั้ง 14 หมู่บ้าน มีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการดำรงชีพ โดยมีลักษณะพื้นที่สูงลาดชัน ส่วนใหญ่อยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ 1, 2 โดยมีการทำอาชีพเกษตรกรรม ปลูกพืชเชิงเดี่ยว เป็นรายได้หลัก ปลูกข้าวไร่ และมีการเริ่มปรับเปลี่ยนพื้นที่เป็นนาขั้นบันได เพื่อบริโภคในครัวเรือน ต่อมาได้ใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อระดมปัญหาในระดับพื้นที่ ในแต่ละประเด็นที่ต้องการแก้ไขร่วมด้วยดังนี้

ตารางที่ 24 รวบรวมแก้ไขเร่งด่วนและต้องพัฒนาในตำบล

ประเด็น	หมู่บ้านที่ต้องแก้ไขเร่งด่วน	หมู่บ้านต้องการพัฒนาให้ดีขึ้น
โครงสร้างพื้นฐาน	ม.1 ปางยาง ม.2 ขุนกุน ม.3 ผาเวียง ม.4 แกรงหลวง ม.5 ตาน้อย ม.7 เตยแก้วเห็น ม.8 ป่าไร่ ม.9 ห้วยปุด ม.10 เตยห้วยจ้อน ม.11 กอกจุน ม.12 น้ำปัวพัฒนา ม.14 ใหม่ภูคา	ม.6 เตยกลาง ม.13 น้ำตัน
สุขภาพ		ม.1 ปางยาง ม.2 ขุนกุน ม.3 ผาเวียง ม.4 แกรงหลวง ม.5 ตาน้อย ม.6 เตยกลาง ม.8 ป่าไร่ ม.9 ห้วยปุด ม.10 เตยห้วยจ้อน ม.11 กอกจุน ม.12 น้ำปัวพัฒนา ม.13 น้ำตัน ม.14 ใหม่ภูคา
การศึกษา	ม.3 ผาเวียง ม.8 ป่าไร่	ม.1 ปางยาง ม.2 ขุนกุน ม.4 แกรงหลวง ม.5 ตาน้อย ม.6 เตยกลาง ม.7 เตยแก้วเห็น ม.9 ห้วยปุด ม.10 เตยห้วยจ้อน ม.11 กอกจุน ม.12 น้ำปัวพัฒนา ม.13 น้ำตัน ม.14 ใหม่ภูคา
สิ่งแวดล้อม	ม.12 น้ำปัวพัฒนา ม.14 ใหม่ภูคา	ม.1 ปางยาง ม.2 ขุนกุน ม.4 แกรงหลวง ม.5 ตาน้อย ม.6 เตยกลาง ม.7 เตยแก้วเห็น ม.9

ประเด็น	หมู่บ้านที่ต้องแก้ไขเร่งด่วน	หมู่บ้านต้องการพัฒนาให้ดีขึ้น
		ห้วยปุด ม.10 เตยห้วยจ้อน ม.11 กอกจูน ม.13 น้ำตัน
อาชีพ	ม.3 ผาเวียง ม.5 ตาน้อย ม.7 เตยกิวเหิน ม.8 ป่าไร่ ม.13 น้ำตัน	ม.1 ปางยาง ม.2 ขุนกุน ม.4 แกรงหลวง ม.6 เตยกลาง ม.9 ห้วยปุด ม.10 เตยห้วยจ้อน ม.11 กอกจูน ม.12 น้ำปัวพัฒนา ม.14 ใหม่ภูคา
ภัยพิบัติ	ม.3 ผาเวียง ม.9 ห้วยปุด	ม.1 ปางยาง ม.2 ขุนกุน ม.4 แกรงหลวง ม.5 ตาน้อย ม.6 เตยกลาง ม.7 ม.8 ป่าไร่ เตยกิวเหิน ม.10 เตยห้วยจ้อน ม.11 กอกจูน ม.12 น้ำปัวพัฒนา ม.13 น้ำตัน ม.14 ใหม่ภูคา

ตารางที่ 25 สรุปผลการสำรวจปัญหาความต้องการในการพัฒนาในแต่ละประเด็น

ด้าน	ความต้องการพัฒนา
โครงสร้างพื้นฐาน	ถนน, น้ำใช้, น้ำเพื่อการเกษตร
สุขภาพ	น้ำดื่ม ระบบกรองน้ำ
การศึกษา	การศึกษาต่อ, ให้การศึกษาผู้สูงอายุ
สิ่งแวดล้อม	งบประมาณดูแลป่าชุมชน, การจัดการขยะ
อาชีพ	ระบบโครงสร้างพื้นฐาน, ระบบน้ำ
ภัยพิบัติ	ถนนลื่น, ดินโคลนถล่ม

สร้างความเข้าใจกฎหมายนโยบายป่าไม้ และพ.ร.บ.ที่เกี่ยวข้องระดับพื้นที่ โดยสถานการณ์การแก้ไข ปัญหาป่าไม้ และที่ดิน ได้มีการปรับแก้ไขกฎหมายฉบับใหม่ รวมถึงมาตรการการแก้ไขปัญหที่ทำกินในพื้นที่ จังหวัดน่าน โดยได้อธิบาย และสร้างความเข้าใจในกฎหมาย พ.ร.บ. ป่าชุมชน 2562 พ.ร.บ.อุทยาน 2562 โดย ชุมชนต้องรู้ว่าพื้นที่ในชุมชนอยู่ในเขตพื้นที่รูปแบบไหน โดยจำแนกพื้นที่ทำกิน พื้นที่ที่อยู่อาศัย พื้นที่ป่าชุมชน โดยจะจำแนกในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ และเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งเขตพื้นที่ใช้กฎหมายที่แตกต่างกัน และการ อนุญาตการใช้ประโยชน์ก็แตกต่างกัน รวมถึงการพัฒนาของท้องถิ่นในการอนุญาตสนับสนุนงบประมาณ

ตารางที่ 26 จำแนกเขตพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	ที่ทำกิน		ที่อยู่อาศัย		ป่าชุมชน	
	อุทยาน	ป่าสงวน	อุทยาน	ป่าสงวน	อุทยาน	ป่าสงวน
ม.1 ปางยาง	/	/	/		/	
ม.2 ขุนกุน	/	/		/		/
ม.3 ผาเวียง						
ม.4 แกรงหลวง	/		/		/	
ม.5 ตาน้อย	/	/	/		/	
ม.6 เตยกลาง	/	/		/		/
ม.7 เตยแก้วเหิน	/	/		/	/	/
ม.8 ป่าไร่		/		/		/
ม.9 ห้วยปุด		/		/		/
ม.10 เตยห้วยจ้อน	/	/		/		/
ม.11 กอกจุน		/		/		/
ม.12 น้ำปัวพัฒนา	/	/	/		/	/
ม.13 น้ำดั้น		/		/		/
ม.14 ไหมภูคา	/	/		/		/

แผนงานที่จะทำต่อ

- หน่วยงานสนับสนุน พบปะวิเคราะห์ข้อมูลรายแปลง
- ลงพื้นที่ทำความเข้าใจระดับชุมชน 14 บ้าน และจัดทำข้อมูล ที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาป่าไม้ที่ดิน
กรองข้อมูลให้ชัดเจน เพื่อ ยืนยัน
- หน่วยงานสนับสนุน ไปศึกษา และขอข้อมูลเกี่ยวกับขั้นตอนการดำเนินการ ขออนุญาตใช้พื้นที่
(มาตรา 23)
- ตั้งทีมงาน ประกอบด้วย ตัวแทน 14 หมู่บ้าน ตัวแทนหน่วยงาน อบต.ภูคา อช.ภูคา รักษไทย อัก
เมื่อน่าน (น่านฟอรัม)
- สร้างแผนงานระดับชุมชนและตำบล แผนอบต. 3 ฝ่าย และหาแหล่งสนับสนุน ซีเอสอาร์
- เคลื่อนงานตามแผน ที่สามารถทำได้ก่อน

แนวทางการพัฒนาอาชีพ

รูปที่ 63 ภาคผนวก ง เวทีวางแผนการจัดทำฐานข้อมูลชุมชน ตำบลภูคา